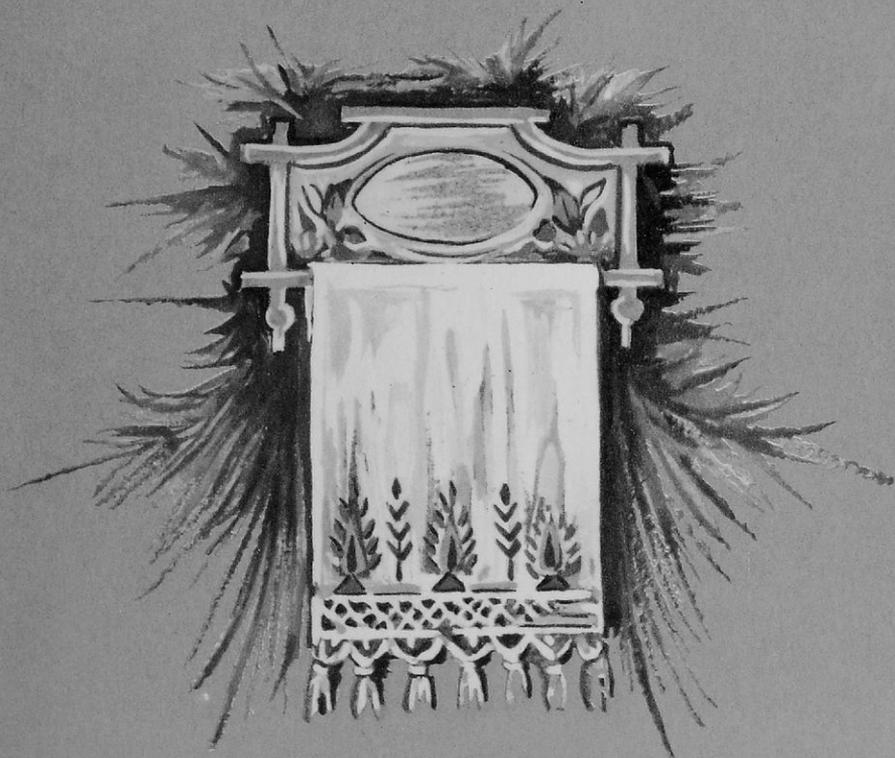

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ 1979

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19861

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Α. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΠΑΝΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καί Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

1981

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Α. ΤΥΜΝΑΣΙΟΥ

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβερνήσεως τό δι-
δακτικά βιβλία του Διευκρινιστικού Γενικού και Λο-
γίου τυπώνονται από τον Οργανισμό Έκδόσεως
Διδακτικών Βιβλίων και μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Ι. Ο άνθρωπος και η φύση
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΛΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΠΑΝΟΣ
Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α' ΤΥΜΑΤΙΟΥ

Η επιλογή και η διδακτική επεξεργασία
των κειμένων έγινε με την έποπτεία του
Προέδρου του ΚΕΜΕ κ. **Άλεξ. Καρανικόλα.**

Ι. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ φύση

Μάγεμα ἡ φύση κι ὄνειρο στήν ὁμορφιά καί χάρη
(Διον. Σολωμός)

ροῦφ ἢ ἰοκ ροπωρθνῶ Ο' .I

Ἡ ἐπιλογή καὶ ἡ διδακτικὴ ἀξιολόγηση
τοῦ βιβλίου ἀπὸ τὸν Δρ. Γ. Γαλάνη
Δ. Γαλάνης: Εἰδύλλιο (= ποιμενικὴ σκηνή).

Ὁ ἥλιος

Ἔσεῖς στεριές καὶ θάλασσες,
τ' ἀμπέλια κι οἱ χρυσές ἐλιές,

ἀκοῦτε τὰ χαμπέρια μου
μέσα στὰ μεσημέρια μου.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἂν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

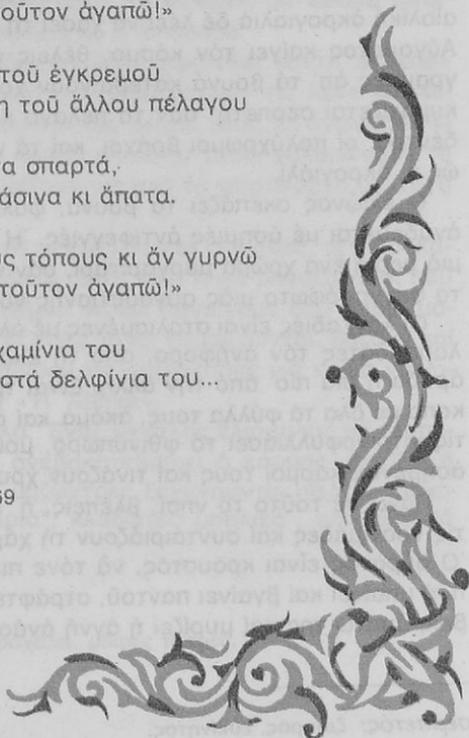
Ἀπὸ τὴ μέση τοῦ ἐγκρεμοῦ
στὴ μέση τοῦ ἄλλου πέλαγου

κόκκινα, κίτρινα σπαρτά,
νερά πράσινα κι ἄπατα.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἂν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

Μέ τὰ μικρά χαμίνια του
καβάλα στὰ δελφίνια του...

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69

[Τό χωριό Μουριά]

Τό παρακάτω απόσπασμα είναι από τό μυθιστόρημα 'Η Παναγιά ή Γοργόνα. 'Η υπόθεσή του ξετυλίγεται σ' ένα φαροχώρι τής Μυτιλήνης, τή Μουριά, όπου βρήκαν καταφύγιο ξεριζωμένοι Έλληνες από τά μικρασιατικά παράλια. Τό κείμενο είναι χαρακτηριστικό γιά τή φυσιολογία του Μυριβήλη.

Η όμορφιά πού 'χει από φυσικό του ό τόπος εδῶ γύρω, είναι νά τή βλέπεις καί νά σαστίζεις μέ τήν πλούσια καρδιά του Θεου. Τούτη ή αιολική άκρογιαλιά δέ λέει νά χάσει τή χαρά καί τή χάρη της, θέλεις ό Αύγουστος καίγει τόν κόσμο, θέλεις ό χειμώνας τόν βαρά. Γιατί οί γραμμές άπ' τά βουνά κατεβαίνουν χορευτικά ως τό γιαλό, ή στεριά κυματίζεται σερπετή* σάν τό πέλαγο κι από παντού κατηφορίζουν τά δέντρα, οί πολύχρωμοι βράχοι, καί τά νερά φουρφουρίζουνε βιαστικά ως τ' άκρογιαλί.

Ό έλιώνας σκεπάζει τά βουνά, φυλλουρίζει χειμώνα καλοκαίρι κι αναδεύεται μέ άσημιές αντιφεγγιές. 'Η σκληρή φυλλωσιά έχει από τή μιά μεριά ένα χρώμα μαργαριταρί, σάν νά μουσκεύτηκε γιά πάντα από τό φεγγαρόφωτο μιάς αύγουστιανής νύχτας.

Οί λαγκαδιές είναι στολισμένες μέ όλίσιες λεύκες, πού άνεβαίνουν λαμπαδάτες τόν άνήφορο, από τή Σκάλα ως τό χωριό τής Μουριάς, άράδα ή μιά πίσ' από τήν άλλη. Είναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν αδιάκοπα μέ όλα τά φύλλα τους, άκόμα καί σάν δέ φυσά. Καί σάν πάρει νά τις κιτρινοφυλλιάσει τό φθινόπωρο, μοιάζουν σάν νά πήραν φωτιά οί άσημένιοι κορμοί τους καί τινάζουν χρυσές φλόγες.

Πάνω σέ τοῦτο τό νησί, βλέπεις, ή 'Ελλάδα κι ή 'Ανατολή σμίγουν τις νοστιμάδες καί συνταιριάζουν τή χάρη καί τό νόημα τής γής τους. 'Ο οὐρανός είναι κρουστός, νά τότε πιεις στό ποτήρι, κι ή θάλασσα, πού μπαίνει καί βγαίνει παντού, στράφτει άνάμεσ' από τά δέντρα. Σκύβεις άπάνω της καί μυρίζει ή άγνή άνάσα της. Είναι παστρικά τά νερά

σερπετός: ζωηρός, εύκίνητος.

σάν άγίασμα και στόν πλουμιστό πάτο δείχνει ένα ένα όλα τά χρωματιστά της πετράδια, τά κοχύλια και τ' άνθάκια του βουθού.

Άνεβαίνεις στά ράχτα*, γυρίζεις μιά βόλτα τή ματιά ένα γύρω, στεριάς και πελάγου, και δακρύζει τό μάτι σου. Ένα αναγάλισμα στάζει από τά δέντρα, αναβρύζει από τά καστανά και κόκκινα χώματα, από τίς πέτρες και τά νερά. Ό έλιώνας άργοσαλεύει τά κλωνιά σάν βάγια. Άπό παντού άνεβαίνει ή δόξα τής γής. Τουτες τίς ώρες τρέμ' ή καρδιά τ' άνθρώπου από τό γλυκασμό τής ζωής, κι άναρωτιέσαι πώς γίνεται και κρύβεται ή κακία, τόση κακία, σάν τό σκουλήκι τ' άκοίμητο, μέσα στό ρόδο του Θεού.

Τό χωριό τής Μουριάς είναι ψηλά, στή ράχη του βουνού. Τ' άσπρισμένα σπία στριμώνουνται άταχτα, μιά κουβάρα, άνάμεσα στίς έλιές και στίς μυγαλιές, σάν ένα κοπάδι άρνιά που σκόρπισαν άλλοπαρμένα από τρομάρα. Τό κατέβασμα από κεί για τό λιμάνι είναι βολικό. Κατρακυλά κανείς σέ μιάν ώρα. Όμως άν πείς ν' άνεβείς τόν όρθιο μουλαρόδρομο από τή Σκάλα τής Γοργόνας πρós τή Μουριά, θά κάνεις τρίδιπο κόπο. Τόσο κακοτρόχαλη* σηκώνεται ή άνηφόρα.

Οί χωριανοί έχουν κάνει πεζούλες από ξερολιθιά κοντά σέ κάθε άνάβρα που άνταμώνεις στ' άνέβασμα. «Καθίστρες» τίς λένε και κεί σταματούν οί στρατοκόποι* νά πάρουν τήν άνάσα τους. Οί άγωγιάτες κι οί νοικοκυραίοι, που άνεβάζουν πράμα μέ τά ζά τους, χαλαρώνουν τό καπίστρι του μουλαριού και σφυρίζουν, νά πιει τό φορτωμένο ζωντανό νά ξαποστάσει.

Κάτω στό λιμάνι άπομένουν τή νύχτα μόνο οί ψαράδες, οί μικροκαπεταναίοι που κοιμούνται στά καΐκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατόροι που έχουν εκεί καφενέδες κι άργαστήρια. Αυτοί πηγαίνουν στό χωριό μονάχα τίς γιορτάδες. Φοραίνουν τά καλά τους, ξουρίζονται, βάζουν και κάλτσες και παπούτσια κι άνεβαίνουν τίς Κυριακάδες για καμιά κοινοτική σύναξη του συνεταιρισμού «Ή Άθηνά».

Τό έργοστάσιο είναι στή Σκάλα. Ένας μεγάλος έλιόμυλος μέ τέσσερις πρέσες. Στά έλιομαζώματα άνεβοκατεβαίνει ό κόσμος, αρχίζει ή μεγάλη έποχή για τόν τόπο. Οί μαζώχτρες ξεχύνονται παρέες παρέες, φορούν χρωματιστά σαλβάρια*, κλαδωτές μπόλιες*, κουνούν τό

ράχτα: παραθαλάσσια βράχια.

κακοτρόχαλος: τόπος γεμάτος τρόχαλα, μικρές πέτρες.

στρατοκόπος: όδοιπόρος.

σαλβάρια: φαρδιά βράκα.

μπόλια: μαντίλα.

καλαμένιο καλάθι με τīs γαλάζιες χάντρες στο μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες και κουδουνίζουν τὰ μαβιά και βουσιλιά βραχιόλια τους από γυαλί. Τὰ χωράφια κι οί δρόμοι είναι γεμάτα ραβδιστάδες κι εργάτες απ' τὸ λιοτριβειό. Γι' αὐτό.

“Ὅλο τὸ χειμῶνα, ὅσο δουλεύει ἡ ἐλιά, οί χωριανοί ἔχουν γιά ξυπνητήρι τὴ μπουρού* τοῦ ἐλιόμυλου. Εἶναι μιά δυνατὴ σφυριχτρα πού οὐρλιάζει μέσ' ἀπὸ τὴ μαύρη νύχτα. Ἡ φωνὴ της γεμίζει ἀντίλαλο τὰ ράχτα και τīs λαγκαδιές, ἀνεβαίνει ὡς τὸ χωριό και τὸ ξεσηκώνει στὸ πόδι.

Ἐρωτήσεις

1. Στὴν περιγραφὴ τοῦ τοπίου ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ἰδιαίτερα στὴν κίνηση τῶν πραγμάτων· νὰ βρεῖτε φράσεις πού ἐκφράζουν αὐτὴ τὴν κίνηση.
2. Τί ἀπήχηση ἔχει στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁμορφιά τοῦ τοπίου και σέ ποιές σκέψεις μᾶς βάζει; (Νὰ βρεῖτε σχετικὰ χωρία.)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1892-1969). Φιλολογικὸ ψευδῶνυμο τοῦ Εὐστρ. Σταματόπουλου. Γεννήθηκε στὴ Συκαμιά τῆς Λέσβου. Γράφτηκε στὴ Φιλοσοφικὴ καὶ τὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀλλὰ διέκοψε τīs σπουδές του, γιά νὰ πάρει μέρος ὡς ἔθελοντῆς στους Βαλκανικοὺς Πολέμους. Τὸ 1922, ὅταν ἀπολύθηκε, δημοσίευσε τīs πολεμικὲς ἀναμνήσεις του στὴν ἔφημερίδα *Καμπάνα* τῆς Μυτιλήνης. Τὸ 1930 ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀθήνα. Ἔγινε ἀκαδημαϊκός. Κυριότερα ἔργα του: *Κόκκινες Ἱστορίες*, *Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ*, *Ἡ δασκάλα μὲ τὰ χρυσὰ μάτια*, *Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης* κ.ἄ. Τὸ ἔργο του τὸ χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαῖο αἶσθημα καὶ ἰκανότητα ψυχογραφικῆ. Διακρίνεται ἐπίσης γιά τὴν πλούσια καὶ φροντισμένη του γλῶσσα.

μπουρού: σειρήνα ἐργοστασίου.

Νυχτερινή σιγαλιά

Είναι βέβαια δύσκολο ν' ἀκούσει κανείς πῶς σκάει καὶ πῶς ριζώνει ὁ σπόρος μὲς στὴ γῆ. Στὴ νυχτερινή ὁμως σιγαλιά, ὁ ἄνθρωπος νιώθει τέτοια ἀγαλλίαση, ποὺ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ στήσει τὸ αὐτὶ του καὶ ν' ἀκούσει τὴ μυστικὴ ζωὴ τῆς γῆς.

Κοιμᾶται ἡ πλάση. Μά βαθιά,
στά μαῦρα χρώματά της,
ξύπνια κι ἀθάνατα στοιχεῖα
γονεύουν* τὰ σπαρτά της.

Πάψε, ἀηδονάκι τῆς φραγῆς*
καὶ τῆς λυγιάς τριζόνι*,
ν' ἀκούσω ὁ σπόρος μὲς στὴ γῆς
πῶς σκάει καὶ πῶς ριζώνει!

Ἑρώτηση

Νά συγκρίνετε τίς δυό στροφές καὶ νά βρεῖτε τὴ διαφορὰ τους: τί περιγράφει ἡ πρώτη καὶ τί ἐκφράζει ἡ δευτέρα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣ. Φιλολογικὸ ψευδῶνυμο τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα. Γεννήθηκε στὴ Ναύπακτο τὸ 1893. Σπούδασε Νομικά. Στὴν ἀρχὴ ἐπιδόθηκε στὴ δημοσιογραφία. Ἐργάστηκε ἐπίσης ὡς δικηγόρος κι ἀπὸ τὸ 1926 ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πολιτικὴ. Τὸ 1955 ἐγίνε ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε ποιήματα καὶ πεζά. Ἀπὸ τίς ποιητικὲς του συλλογές σημειώνουμε: *Πρωινὸ ἔξκίνημα* (1919), *Ἀγάπη στὸν Ἐπαχτο* (1922), *Καιρὸς πολέμου* (1923), *Εἰρμός* (1932).

γονεύω: κάνω κάτι γόνιμο.

φραγῆ: φράχτης.

τριζόνι: γρούλος.

Τό περιβόλι μας

Τό κείμενο είναι μιά περιγραφή τοῦ περιβολιοῦ κατά τίς τέσσερις ἐποχές τοῦ ἔτους. Ὁ συγγραφέας θέλει νά τονίσει τίς ὑλικές καί ψυχικές ωφέλειες πού προέρχονται ἀπό τήν ἀναστροφή μας μέ τή φύση.

Εἶναι, νομίζω, ἀπό τά πιό εὐχάριστα κι ωφέλιμα πράγματα νά περνᾶ κανεῖς λίγες ὥρες κάθε μέρα μέσα σ' ἓνα περιβόλι. Στό ἐλεύθερο κι ἀνοιχτό αὐτό κομμάτι τοῦ φυτικοῦ καί ζωικοῦ κόσμου, κάτω ἀπ' τόν ἀπέραντο οὐρανό, βρίσκεται ἔτσι μέσα στήν ἴδια ἐνέργεια τῆς φύσης, βλέπει καθαρά καί πιάνει τό ἔργο της, ἀναπνέει τήν πνοή, κατανοεῖ τίς δυνάμεις της, αἰσθάνεται τήν κίνηση τῆς ἀπειρης, τῆς θαυμαστῆς καί μεγάλης αὐτῆς ζωῆς καί θυμάται πώς ἓνα μικρό της μόριο εἶναι κι αὐτός, ὁ μέγας καί περήφανος.

Τέσσερις ἐποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας. Τό καλοκαίρι, ὅταν πιά φεύγαμε γιά τήν ἐξοχή, τό ἀφήναμε κατάξερο. Λίγα φύλλα στά κομπιασμένα δέντρα, λίγα λουλούδια στά κιτρινισμένα χαμόδεντρα. Τό χῶμα φρυγμένο ὄλο ἀπό τίς κάθετες, τίς φλογερές ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἔπινε μέ λαιμαργία τό λίγο νερό, πού τοῦ ἔριχνε τό κοντόβραδο ὁ κηπουρός. Μεγάλες πεταλοῦδες μέ βαριά ποικιλόχρωμα φτερά πετοῦσαν στή λαύρα τῆς ἡμέρας ἢ στή δροσιά τοῦ δειλινοῦ. Δυό τρεῖς γρύλοι, κάτω ἀπό τά φύλλα τῆς ἀγαπημένης τους ἀντράκλας*, γέμιζαν τόν ἀέρα τῆς νύχτας μέ τή γλυκιά μεταλλική τους φωνή. Οἱ ἀράχνες γέμιζαν μέ πυκνά καί σκονισμένα πανιά τούς τοίχους καί τά δέντρα. Ἔντομα κι ἐρπετά διάφορα, ἀμέτρητα, πολύχρωμα καί πολύμορφα, ἔτρεχαν ἀνάμεσα στά φύλλα, πετοῦσαν, ἔτριζαν, βομβοῦσαν. Ἄλλά ἡ φύση φαινόταν σάν νά μὴν εἶχε πιά ἄλλη ζωὴ καί σιγά σιγά νά μαραινόταν. Καμιά γέννηση, τίποτα σχεδόν νέο, τίποτα πού νά δίνει ἐλπίδες. Οἱ ροδακινιές ἦταν φορτωμένες ἀπό τά

ἀντράκλα: εἶδος χόρτου, (γλιστρίδα).

χνουδωτά ροδάκινα, οί άχλαδιές από τά κεχριμπαρένια άχλάδια, τά κλήματα από τά κέρινα σταφύλια. Ό καρπός, δηλαδή τό τέλος... Καί τά φύλλα όλα σχεδόν ξερά κι οί βλαστοί όλοένα σπάνιοι...

Καί όμως, μέσα σ' εκείνη τή νέκρωση, ό σπόρος τής νέας ζωής κρυμμένος κάτω από τό χώμα, περίμενε... Ή Γη όλοένα γυρνούσε στό άπειρο· οί άκτίνες του ήλιου έπεφταν τώρα άπάνω στη χώρα μας πιό πλαγιαστές καί πιό άδύνατες, στήν άτμόσφαιρα σχηματιζόνταν σύννεφα μαύρα καί πυκνά, πού ξεσπούσαν επί τέλους σέ βροχή. "Α, οί πρώτες βροχές του φθινοπώρου, βροχές όρμητικές, μ' άστραπόβροντα, μ' άστροπελέκια, αλλά περαστικές, δροσιστικές, ευχάριστες!

Τό περιβόλι μας λουζόταν μέ χαρά κι ανάσαινε κι έλαμπε ύστερα στον ήλιο μέ τά μισοκιτρινισμένα ύγρά του φύλλα, σάν νά ήθελε νά μās ύποδεχθεί μέ στολή καθάρια, πού γυρίζαμε τότε άπ' τήν έξοχή. Οί σάλιαγκοι γέμιζαν μέ τά γυαλιστερά τους άχνάρια τούς τοίχους καί τή γη, σπαρμένη από κίτρινα φύλλα. Οί πεταλούδες πετούσαν πιό εύκολόπιαστες μέ βρεγμένα φτερά. Τότε πρόβαινε κι ή πρώτη βλάστηση: ή βροχή ζωογονούσε τό σπόρο κι όλο τό περιβόλι σκεπαζόταν από άραιή πρασινάδα, από μικροσκοπικά βλαστάρια, από φυτράδια τό περισσότερο δικοτυλήδονα, μέ τά δυό άρχικά καταπράσινα φυλλάκια πάνω άπ' τό χώμα καί τήν κάτασπρη τρυφερή ριζούλα από κάτω. Ήτανε λαχανικά τά περισσότερα, άγριοχорта, ραδίκια καί τσουκνίδες, καί ζοχοί καί άγριόκροισι καί άγριοκισσού – τά περισσότερα καταδικασμένα νά πεθάνουν πρόωρα καί λίγα νά κλέψουν περισσότερη ζωή, λησμονημένα στις άκρες τών στρατονιών* καί τών τοίχων... Καί όλοένα τά παλιά φύλλα έπεφταν καί σωριαζόνταν χάμω, κι ό άνεμος τά στριφογύριζε μέ ήχο ξερό, καί ή βροχή τά παράσερνε σ' αύλάκια, καί τό κρύο γινόταν δυνατότερο κι ή έρήμωση όλοένα μεγαλύτερη...

Χειμώνας! Έρχόταν επί τέλους ό χειμώνας σύντομος αλλά όχι καί λίγο δριμύς. Στο περιβόλι μας έβλεπες μιά άφθονία από κλώνους γυμνούς, τά φύλλα κιτρινίζαν λιγοστά έδω κι εκεί πάνω σ' άειθαλή δέντρα καί στά χειμωνιάτικα φυτά. Οί θάλασσες – όπως λέμε κει τ' άγιοδημητριακά – ήταν σκεπασμένες από τ' άνθάκια τους τά καλλιτεχνικά, μέ τά σγουρά πολλά φυλλάκια, άλλα άσπρα, άλλα κίτρινα κι άλλα κόκκινα. Ό άνεμος λύγιζε ως κάτω τίς κορφές τών κυπαρισσιών κι ή φοινικιά κινούσε τούς κλώνους της σάν χέρια δαιμονισμένου. Οί σπουργίτες κι οί καλόγιαννοι κατέβαιναν πεινασμένοι νά σκλίσουν τό χώμα. Καί νερό καί κρύα καί πάγοι, κάπου κάπου καί χιόνια. Ή βλά-

στρατόνια: δρόμοι άνάμεσα στους κήπους.

σταση του φθινοπώρου σταμάτησε. Μιά νάρκωση ήταν χυμένη σέ όλα ή φύση, έλεγε, κοιμόταν... Καί όμως ή εργασία της εξακολουθούσε ολοένα μουσική ή ζωή διατηρούνταν όπως ή σπίθα ή κρυμμένη στή στάχτη· οί χυμοί κυκλοφορούσαν άθώρητοι μέσα στους γυμνούς κλώνους καί δέν περίμεναν, γιά νά ξεπεταχτούν οί βλαστοί, παρά τό πρώτο χαμόγελο τής άνοιξης.

"Άνοιξη! Η νιότη του χρόνου! είπε ένας ποιητής. Τό λόγο τόν θυμόμουν συχνά μέσα στό περιβόλι μας. Τί δύναμη! Τί ζωηρότητα! Τί όργασμός! Άπό τόν Γενάρη άκόμα άρχιζε ή φανέρωση τής άκράτητης ζωής. Οί άνυπόμονες άμυγδαλιές καί οί ντροπαλούλες ροδακινιές προλάβαιναν νά πετάξουν πρώτες πρώτες τά μπουμπούκια τους, γιά νά γεμίσουν τούς λεπτούς άφυλλους κλώνους τους, ύστερ' άπό λίγες μέρες, μέ τ' άσπρα καί κόκκινα άνθάκια. Άσπρη καί κόκκινη καί πράσινη, τρίχρωμη ή σημαία τής άνοιξης!...

Τή Λιλή τήν τρέλαιναν, περισσότερο άπ' όλα, τ' άνθάκια τής ροδακινιάς, ρόδινα, διάφανα, δροσερά, λαμπρά, σάν φτεράκια άπό φανταστικές πεταλούδες, πού κάθισαν πλήθος άπάνω στό άφυλλο δέντρο, ή σάν φώτα μαγικά, πού έκαιγαν χλωμά κάτω άπ' τόν ήλιο, σέ πολυέλαιο άπό κλώνους. Είχε δίκιο. Τί παρηγοριά πού τή δίνει ή άνθηση αύτή ή γλυκιά, μέσα στόν κατάξερο άκόμα κήπο, μέσα στά κρύα του χειμώνα! Ήταν ό προάγγελος τής αγαπητής άνοιξης, πού έρχόταν άπό μακριά...

Μέρα μέ τήν μέρα, ή χώρα μας γύριζε πάλι τό πρόσωπό της κατά τόν ήλιο καί οί άκτίνες του έπεφταν πάνω της ολοένα πιό κάθετες, πιό θερμές. Καί στό πατρικό του φιλί ξεπετιόνταν τά μπουμπούκια άφθονα καί ξεβλάσταιναν τά νέα τρυφερά φύλλα, καί γύριζαν πίσω τά πουλιά, καί πλήθαιναν τά ζωύφια, κι άρχιζε μιá ήχηρή καί πολυσύνθετη ζωή μέσα στους τέσσερις τοίχους, τούς σκεπασμένους άπό μούσκουλη* νέα, καταπράσινη κάτω άπ' τόν γαλάζιο καί γελαστό ούρανό, πού φαινόταν κι αύτός νέος.

Κι έφθανε έτσι ό Μάης ό μορφονιός, τό βασιλόπουλο, καί τόν δεχόταν τό περιβόλι μας σάν στολισμένο παλάτι. Όπου γύμνια, τή σκέπαζε φύλλωμα καινούριο καί πυκνό· όπου φύλλωμα καινούριο καί πυκνό, τό στόλιζαν λογίων λογίων άνθη. Οί τριανταφυλλιές, σέ μακριές σειρές, άνοιγαν τ' άριστοκρατικά τους μπουμπούκια· άνθούσε ζωηρά τ' αγιόκλημα, σήκωναν λευκότατο κεφάλι οί κρίνοι καί τά χαμόδεντρα ήταν φορτωμένα άπό λουλούδια χωρίς εϋωδία, αλλά μέ χάρη καί χρώματα... Καί στό μοσχοβολισμένον άέρα πετούσαν μέ γλυκύτατα τρα-

μούσκουλη: πρασινάδα πού άναπτύσσεται σέ ύγρό, έστω καί λίγο, χώμα.

γούδια τὰ πουλιά καί βομβοῦσαν ἀμέτρητα χρυσοπράσινα ἔντομα...

Βλέπω ἀκόμα μπροστά μου τό χαρούμενο, τό ἀπερίγραπτο αὐτό πανηγύρι. Ἀκούραστοι κι ἀχόρταγοι τρέχαμε ἀπάνω κάτω μέ τήν ἀδελφούλα μου... Ἡ φύση μᾶς μιλοῦσε μέ χίλια στόματα, μέ χίλιες φωνές. Καί σύμφωνες ὅλες σχημάτιζαν στά παιδικά μας αὐτιά μιάν ἀρμονία ἀσύγκριτη, μιά μαγεία ἀνέκφραστη.

Μᾶς πλημμυροῦσε τῆς ζωῆς ἡ εὐφροσύνη καί τῆς ἀγάπης.

- Ζήσετε, σά νά μᾶς ἔλεγε, παιδιά μου! Ζήσετε ἀγαπημένα καί χαρούμενα. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή εὐτυχία σ' αὐτόν τόν κόσμο!

Ἐρωτήσεις

1. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει πῶς εἶναι ἀπό τά πιό εὐχάριστα καί ὠφέλιμα πράγματα νά περνᾶ κανεῖς λίγες ὥρες κάθε μέρα μέσα σ' ἕνα περιβόλι. Ποιές προτάσεις ἀποδεικνύουν τή γνώμη του αὐτή;
2. Τό κύριο μέρος τοῦ κειμένου ἀρχίζει μέ μιά γενική διαπίστωση: «Τέσσερις ἐποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας». Παρουσιάζει ὁ συγγραφέας πειστικά τίς τέσσερις αὐτές μορφές τοῦ περιβολιοῦ;
3. Στή δευτέρη παράγραφο τό περιβόλι χαρακτηρίζεται «κατάξερο». Ὑστερα ἀπό τήν κρίση αὐτή ὁ συγγραφέας δίνει χαρακτηριστικές λεπτομέρειες γιά τό μαρμαρό τῆς φύσης: περιγράφει τά φύλλα, τό χῶμα, τίς πεταλοῦδες, τοὺς γρύλους, τίς ἀράχνες κτλ. Νομίζετε πῶς ἔγινε προσεκτική καταγραφή τῶν λεπτομερειῶν; Δικαιολογήστε τήν ἄποψή σας. Νά κάνετε τό ἴδιο καί γιά τίς ἄλλες παραγράφους τοῦ κειμένου.
4. Ἡ κατάταξη τῶν λεπτομερειῶν γίνεται κάτω ἀπό μερικές γενικές διαπιστώσεις. Ἡ μιά εἶναι «τό ἀφήσαμε κατάξερο» (§2, ἀράδες 2-3). Ποιές εἶναι οἱ ἄλλες;
5. Μέ ποιές λέξεις ἢ φράσεις γίνεται ἡ μετάβαση ἀπό μιά παράγραφο σέ ἄλλη; Εἶναι λογική ἡ μετάβαση αὐτή;
6. Ποιές λέξεις τοῦ κειμένου δημιουργοῦν ὀπτικές εἰκόνες καί ποιές ἀκουστικές;
7. Ἐξηγήστε τί ἐντύπωση δημιουργοῦν οἱ λέξεις: «τῆς ἄπειρης, τῆς θαυμαστής» (§1,7-8) «ὁ μέγας καί περὶφανος» (§1,9) «μεταλλική», «σκοτισμένα πανιά» (§2,10).
8. Μέ τόν ἐπίλογο ὁ συγγραφέας ξαναγυρνᾷ ἐπὶ τὴν ἰδέα πού διατύπωσε στὸν πρόλογο. Μέ ποιές λέξεις τό πετυχαίνει;

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (1867-1951). Ζακυνθινός στὴν καταγωγή, γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε Μαθηματικά, ἀλλὰ ἀσχολήθηκε ἀποκλει-

στικά με τη λογοτεχνία καί έγινε μιά από τίς πιό σημαντικές πνευματικές μορφές στο πρώτο μισό του αιώνα μας. Πολυγραφότατος, έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, κριτικές μελέτες καί θεατρικά έργα μέ τά όποια άνανέωσε τό έλληνικό θέατρο. Υπήρξε ό πρώτος διευθυντής του λογοτεχνικού περιοδικού «Νέα Έστία», πού πρωτοεκδόθηκε τό 1927. Τά Άπαντα του συγγραφέα καλύπτουν 11 τόμους (Έκδόσεις Μπέρη). Άπό τά έργα του πιό γνωστά είναι ή Στέλλα Βιολάντη, ό Κόκκινος Βράχος, οι Φοιτητές, ό Πειρασμός κ.ά. Σημαντική θέση στο έργο του κατέχει ή παιδική λογοτεχνία, πού περιλαμβάνεται στο περιοδικό Διάπλασις τών Παίδων. Τό 1931 έγινε άκαδημαϊκός.

Γιάννης Ρίτσος

Τρία Λιανοτράγουδα

Τά τρία λιανοτράγουδα του Ρίτσου δείχνουν μιά λεπτή αίσθηση της φύσης.

α. Κουβέντα μ' ένα λουλούδι

- Κυκλάμινο, κυκλάμινο, στού βράχου τή σκισμάδα,
πού βρήκες χρώματα κι άνθεις, πού μίσχο καί σαλεύεις;

- Μέσα στού βράχο σύναξα τό γαΐμα στάλα στάλα,
μαντίλι ρόδινο έπλεξα κι ήλιο μαζεΰω τώρα.

β. Τό κυκλάμινο

Μικρό πουλί τριανταφυλλί, δεμένο με κλωστήσα,
μέ τά σγουρά φτεράκια του στόν ήλιο πεταρίζει.

Κί αν τό τηράξεις μιά φορά θά σου χαμογελάσει
κι αν τό τηράξεις δυό καί τρείς θ' άρχίσεις τό τραγούδι.

γ. Πράσινη μέρα

Πράσινη μέρα λιόβολη, καλή πλαγιά σπαρμένη
κουδούνια καί βελάσματα, μυρτιές καί παπαρούνες,

Ή κόρη πλέκει τά προικιά κι ο νιός πλέκει καλάθια
καί τά τραγιά γιαλό γιαλό βοσκάνε τ' άσπρο άλάτι.

Έρωτήσεις

1. Στο πρώτο καί τό δεύτερο ποίημα ο ποιητής μιλάει γιά τό κυκλάμινο. Πώς τό παρουσιάζει στά δυό ποιήματα;
2. Ποιές εικόνες παρατηρείτε στό τρίτο ποίημα; Ειδικότερα:
 - α. Γιά πόσα πράγματα μιλάει ο ποιητής;
 - β. Ποιός στίχος δείχνει τίς ανθρώπινες άσχολίες καί ποιές είναι αυτές;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασιά τό 1909. Ή ποιητική του προσφορά είναι έξαιρετικά πλούσια. Θεωρείται άπό τούς πιό σημαντικούς ποιητές μας. Μερικά άπό τά έργα του: *Τρακτήρ, Πυραμίδες, Έπιτάφιος, Τό τραγούδι τής αδελφής μου, Έαρινή συμφωνία, Τό έμβρατήριο του ώκεανού, Δοκιμασία, Ή σονάτα του σεληνόφωτος, Μαρτυρίες* κ.ά. Τό σύνολο του ποιητικού έργου του άρχισε νά εκδίδεται σέ τόμους τό 1961 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. Έργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες.

[“Ένα πρόσχαρο χωριό”]

Τό κείμενο πού ακολουθεί είναι απόσπασμα από τό μυθιστόρημα Τέρμα, πού είναι καί τό τελευταίο έργο του Κοσμά Πολίτη. Ο συγγραφέας δέν πρόφτασε νά τό τελειώσει. Έκδόθηκε τό 1975, μετά τό θάνατό του (1974). Η ύπόθεση του έργου τοποθετείται γύρω στά 1908, στή Σμύρνη, όπου ο συγγραφέας έζησε τά παιδικά του χρόνια. Γι’ αυτό καί τό Τέρμα είναι γεμάτο από αναμνήσεις, από αγάπη καί νοσταλγία γιά τήν πόλη καί τίς όμορφίες της.

Στό απόσπασμά μας ένας από τούς ήρωες του έργου, ο μπαρμπα-Κωστής, επισκέπτεται κάποιο παραθαλάσσιο χωριό, έξω από τήν πόλη. Προσέξτε μέ πόσες λεπτομέρειες τό περιγράφει.

Δέν ήταν καί τόσο μακριά τό χωριό, κάπου δυόμισι ώρες μέ τό βαποράκι τής γραμμής, πού άφού έπιανε σ’ αύτή τήν πρώτη σκάλα*, συνέχιζε βορινά, κόστα κόστα*, έξυπηρετώντας καθημερινά τά παραθαλάσσια χωριά.

Τό «Έλπις» σάλπαρε από τό λιμάνι κάθε μέρα, ταχτικά, όχτώ ή ώρα τό πρωί, καί γύριζε τό ίδιο βράδυ, πάλι κατά τίς όχτώ, χειμώνα καλοκαίρι. Καλοτάξιδο, έκοβε, «φούλ στίμ»*, δέκα μιλια τήν ώρα, πού ήταν κάτι γιά τήν έποχή εκείνη. Ο μπαρμπα-Κωστής θά ξανάπαιρνε τό βαποράκι στό γυρισμό του, όταν θά ξαναπερνούσε κατά τίς πέντε μέ πέντε καί μισή τό βραδινό.

Τό χωριό, πού συνολικά ο πληθυσμός του θ’ ανέβαινε κάπου στίς

σκάλα: ή άποβάθρα.

κόστα κόστα: γιάλό γιάλό (ιταλική λέξη, ναυτικός όρος).

φούλ στίμ: μ’ όλη τή δύναμη τής μηχανής (άπό τό άγγλικό full-steam = μ’ όλο τόν άτμό, ναυτικός όρος).

έννιακόσιες ψυχές, μπορεί καί χίλιες, ήταν χωρισμένο σέ δυό συνοικίες, πλάι πλάι, κλιμακωτά στήν πλαγιά του πρώτου Δίδυμου, του πρώτου από τους δυό λόφους, όμοιους καί συμμετρικούς, καθαυτό δίδυμους. Κάπου ένα τέταρτο της ώρας άνηφοριά ή διαδρομή από τή σκάλα.

Έδω στή σκάλα, πού ξεμάρκαρε ό μπαρμπα-Κωστής, ήταν δεμένες, ή μιá πίσω από τήν άλλη, οί πέντε βάρκες καί ή μάνα*, πού είχαν γυρίσει από τίς καλάδες* ξημερώματα. Δυό παλικάρια από τό τσοῦρμιο καταγίνονταν νά νετάρουν* τά δίχτυα. Τό τρεχαντήρι είχε τραβήξει για μέσα νά παραδώσει τή σαρδέλα στή φάμπρικα της εταιρείας (τ' άφεντικά δέν πολυνοιάζονταν εκείνο τόν καιρό για Κυριακές καί σκόλες καί για «Έξ ήμέρας έργα»* – τά πράματα αλλάξανε άργότερα, μετά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο) πού τήν πάστωνε μέσα σέ βαρέλια. Μαζί με τή σαρδέλα ξενέριζε καί χοντρό ψάρι μέσ στα δίχτυα, πού τό ξεχωρίζανε καί τό πουλούσαν στους ψαρομανάβηδες της πιάτσας.

Στήν άλλη πλευρά της σκάλας λικνιζότανε, δεμένο σήμερα καί άνεργο, τό «Αγία Τριάς», τό τρεχαντήρι πού δουλεύανε συντροφιά ό μπαρμπα-Κωστής με τόν καπετάνιο – για άλλο είδος ψάρεμα.

Ήταν όμορφος κόλπος αυτός έδω, άπάγκιος, χωνότανε βαθιά μέσ στή στεριά, καλά προφυλαγμένος άπ' όλους τους καιρούς, μέ κίτρινη άμμουδιά πού χρύσιζε στόν ήλιο.

– Πώς πήγε ή καλάδα; ρώτησε ό μπαρμπα-Κωστής τους δυό ματρόζους* πού νετάρανε τά δίχτυα.

– Καλά.

– Πολύ πράμα;

– Ένα κόμπιασμα. Ύστερα:

– Κάνα δυό.

Έννοούσανε χίλιες μέ δυό χιλιάδες οκάδες πράμα. Δέν τους άρέσει νά τους ρωτάς. Τό 'χουν για γουρσουζιά. Δυό χιλιάδες οκάδες είναι καλούτσικη καλάδα, όμως τύχαινε φορές νά λεβάρουν* καί τέσσερις καί πέντε χιλιάδες. Μά τώρα πιά χειμώνιαζε, θά σταματούσαν όπου νά

ή μάνα: τό καίκι πού σέρνει τίς μικρές φαρόβαρκες στό ψάρεμα μέ πυροφάνι.

καλάδα: τό ρίξιμο τών δίχτυών, ή ψαριά.

νετάρω τά δίχτυα: ταχτοποιώ τά δίχτυα.

Έξ ήμέρας έργα, καί ποιήσεις πάντα τά έργα σου, τή δ' ήμέρα τή έβδόμη Σάββατα Κυρίω τῷ Θεώ σου· μιá από τίς δέκα έντολές του Μωυσή (Έξ. Κ' 2-17).

ματρόζος: ναύτης.

λεβάρω: σηκώνω, άνεβάζω.

΄ναι οί καλάδες ὡσαμε τήν ἄνοιξη, τό Μάρτη κἀν Ἄπριλίη πιά, μέ τό καλό. Κι ὁ μπαρμπα-Κωστής μετάνιωσε πού εἶχε ρωτήσῃ ἔτσι, ἀσυλλόγιστα – γιὰτί γνῶριζε τά ἔθιμα καί τίς προλήψεις, Εἶχε κι αὐτός μερικές.

Ἄπό τή σκάλα ἀνηφόριζες ξεκούραστα τή δημοσιά. Περνοῦσε ἀνάμεσα σέ ἀμπέλια, τό χῶμα ἦτανε μαῦρο, παλιά στρώματα λάβα – λέγανε πῶς τά Δίδυμα ἦταν σβησμένα ἠφαίστεια – τά κλήματα φτουροῦν* σέ τέτοια γῆς κι ἡ ρῶγα εἶναι ὄλο φωτιά καί δύναμη καί τό κρασί παχύ, νά τό ἴκοβες μέ τό μαχαίρι. Στούς φράχτες, ἀπό τίς δυό πλευρές τοῦ δρόμου, φυτρῶνανε ἀγκαθωτές ἀραποσυκιές, καί σέ ὀλόκληρη σχεδόν τή διαδρομή, ὡσαμε πάνω, ὁμορφαίνανε τό δρόμο κάτι μεγάλοι ἀθάνατοι, μέ παχιά φύλλα σπαθωτά, πού τό ἄνθος τους – ἄν θά τήν ἔλεγεσ ἀνθος αὐτή τήν ὀλόρθη φούντα – ὑψωνότανε πάνω σ' ἓνα κοτσάνι δυό καί τρία μέτρα ψηλό.

Ἄ μπαρμπα-Κωστής ξεκίνησε ἀπό τή σκάλα γιὰ τήν ἀνηφορία, παρέα μ' ἓναν συνειπιβάτη, τόν «ἔμπορα» – τόν πραγματευτή πού ἔπαιρνε ἀράδα τά παραλιακά χωριά τίς Κυριακές, ἓνα κάθε φορά, γιὰ νά πουλήσει τήν πραγμάτεια του στίς νοικοκυρές καί στίς κοπέλες τοῦ χωριοῦ: τσίτια, κορδέλες καί ζιπούνια, μαντίλια, μοσχοσάπouna, κολόνιες, κάλτσες – ὄλ' αὐτά μέσα σ' ἓνα μικρὸ ντουλάπι πού τό φορτωνότανε στήν πλάτη, περνώντας τά μπράτσα του μέσ' ἀπό δυό πέτσινες θηλιές, στερεωμένες στό ντουλάπι. Καί ὅ,τι δέ χωροῦσε μέσα στό ντουλάπι, τό ἔπαιρνε στό χέρι – ὅπως σήμερα, πού κρατοῦσε ἓνα τόπι χασέ.

Ἄσο ἀνηφορίζανε, δέ σταματοῦσε νά μιλάει ἐμπόριο καί φιλοσοφία, μά καθῶς μπαῖναν στό χωριό, ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς σήμανε ἀπόλυση, κι ὁ πραγματευτής κίνησε βιαστικά γιὰ τήν πλατεία τοῦ χωριοῦ.

Τό παλιό τμήμα τοῦ χωριοῦ, μέ κάτι περισσότερο ἀπό τό μισό πληθυσμό, εἶχε ἓναν καί μόνο δρόμο – θά τόν ἔλεγεσ στενάδι – κι ἔμοιαζε κάπως μέ κάστρο. Αὐτός ὁ δρόμος, μέ τά ἐξήντα τόσα σπίτια, ἔκλεινε μέ πορτάρες, τόν παλιό καιρό, γιὰ τό φόβο τῶν κουρσάρων. Ἄγαρηνοί* ἀπό τή Μπαρμπαριά* κι ἀπό τό Τούνεζι*, Μαλτέζοι, ἀκόμα καί δικοί μας, εἶχανε κάνει κάμποσα ρεσάλτα*, μά δέν μπορέσανε ποτέ νά τό πατήσουν.

φτουράω: εὐδοκίμῳ, προκόβω.

Ἄγαρηνοί: Ἄραβες. Ἐδώ: οἱ κουρσάροι.

Μπαρμπαριά, Τούνεζι (Τυνησία): περιοχές στά παράλια τῆς Β. Ἄφρικῆς, πού οἱ κάτοικοί τους, στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ἦταν φοβεροί πειρατές.

ρεσάλτο: ἐπίθεση.

Τώρα ήταν ένα πρόσχαρο χωριό, μέ περιβόλια γιά ζαρζαβατικά. Γιά κάποιον άγνωστο λόγο, άν και προκόβανε και τ' άμπέλια, οί χωριάτες καλλιεργούσανε προπάντων ζαρζαβατικά. Φυτεύανε ώστόσο και μυριστικά, και στίς κληματαριές σκαρφάλωνανε αγιόκλημα και γιασεμί. Και πίσω από τό χωριό, πιό ψηλά, φούντωνε και θέριευε ό πευκιάς: παντού άβγατίζει αυτό τό δέντρο, άκόμα και σέ κατσάβραχα μέ φτηνό χώμα, κατεβαίνει και ώσαμε τή θάλασσα, πού έκει ή γής είναι άμμουδερή.

Ήτανε όμορφο, χαμογελαστό, άνοιχτόκαρδο, χαρούμενο χωριό. Μονάχα – κουφή ή ώρα πού τ' άκούει και ξορκισμένο νά 'ναι – πίσω από τόν πευκιά, ξεχώριζε τό κοιμητήρι μέ τούς μαύρους σταυρούς...

Μά τώρα ή καμπάνα σήμαινε άπόλυση, και όπως είχε μαθευτεί πώς ήρθε όπραματευτής, οί νοικοκυρές και τά κοριτσόπουλα τραβούσανε βιαστικά γιά τήν πλατεία – και ή καμπάνα σήμαινε χαρούμενα λές κι ήτανε πανηγύρι. Οί άντρες χασομερούσανε σοβαροί και άργομίλητοι, και τ' άγόρια τό 'χανε σκάσει λάου λάου*.

Αυτή ή έκκλησία μέ τό πυργωτό καμπαναριό και μέ τίς πολεμίστρες – από τά χρόνια τών κουρσάρων – είχε άρχίσει νά πέφτει μικρή γιά τό χωριό, πού είχε άπλωθει έξω από τά παλιά του τείχη, σάν νά λέμε, και γιά τούτο τήν είχαν μεγαλώσει μ' έναν τρόπο πρακτικό: προσθέτοντας μιá τζαμαρία στεγασμένη μέ κεραμίδια. Και είχε συμβεί αυτό τό μοναδικό στόν κόσμο: γιά νά μήν κόψουν ένα ψηλό και λυγερό κυπαρίσσι, πού βρισκότανε καταμεσής τής πρόσθετης πτέρυγας, τό άφησαν στή θέση του (ήταν ιδέα κάποιου κοσμογυρισμένου γεμιτζή*) άποψιλώνοντας μονάχα τό κάτω μέρος του κορμού. Κι έτσι, τό κυπαρίσσι ξεπρόβαλλε τώρα μέσ' από τή σκεπή τής έκκλησιās, θαύμα νά τό βλέπεις και θαύμα ν' άκούς τά πουλάκια νά τσιβίζουν μέσα στή φυλλωσιά, «ύμώννας τόν Κύριο», όπως έλεγε ό παπα-Λάζαρος. Είχαν χρίσει μέ κάτι σάν τιμέντο τό άνοιγμα τής σκεπής όλόγυρα στόν κορμό, κι έτσι δέν περνούσε ούτε σταλαματιά νερό σάν έβρεχε. Και τόν κορμό, στό έσωτερικό τής έκκλησιās, τόν είχαν άσβεστώσει άσπρο, και ήταν όλόιδιος μαρμαροκολόνα πελεκητή, πού λέει ό λόγος.

Τό νεώτερο τμήμα του χωριού, μέ τά πιό καινούρια σπίτια, ήτανε σάν νά λέμε, «έξω τών τειχών» – *extra muros*, τό 'λεγε ό δάσκαλος, πουλώντας σοφία σέ ανθρώπους πού δέν τήν χρειάζονταν. Άργότερα, πολύ άργότερα από τούτη τήν ιστορία, μερικές οικογένειες από τήν

λάου λάου: σιγά σιγά, μέ προφύλαξη.

γεμιτζής: έμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος

πόλη μας ανακάλυψαν αυτόν τον τόσο κοντινό και προσιτό παράδεισο, κι έχτισαν βίλες για παραθερισμό. Αυτό ίσως να νόθεψε κάπως το τοπίο, μά είναι πάντα ένα πρόσχαρο μέρος γεμάτο όμορφιά, πού τό αγαπᾶς καί φλυαρεῖς γι' αυτό καί τό παινεύεις.

Ἑρωτήσεις

1. Γιατί ὁ συγγραφέας περιγράφει μέ τόσες λεπτομέρειες τό χωριό; (Τήν ἀπάντησή τῆ δίνει ὁ ἴδιος· σημειώστε τίς σχετικές φράσεις).
2. Ποιό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει τό χωριό;
3. Γιατί οἱ χωρικοί διατήρησαν τό κυπαρίσσι μέσα στήν ἐκκλησία; Τί μπορεῖ νά μάς πει ἡ πράξη τους αὐτή; Ἐχει ιδιαίτερη σημασία ὅτι τήν ἰδέα τῆ συνέλαβε πρῶτος ἕνας κοσμογυρισμένος ναυτικός;

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1893-1974). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, ἀλλά πολύ νωρίς ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στή Σμύρνη. Μετά τῆ μικρασιατική καταστροφή, ξαναγύρισε πρόσφυγας στήν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπό τούς πιό σημαντικούς νεοέλληνες πεζογράφους. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Λεμονόδασος* (1930), *Ἐκάτη* (1933), *Ἑρόικα* (1938, μυθιστόρημα μέ ἥρωες παιδιὰ), *Τό Γυρί* (1945), *Ἡ Κορομηλιά* (1959) καί *Στοῦ Χατζηφράγκου* (1963), πού εἶναι τό καλύτερο μυθιστόρημά του. Μετά τό θάνατό του ἐκδόθηκε τό μυθιστόρημα *Τέρμα*, πού ὁ συγγραφέας δέν πρόλαβε νά τό τελειώσει. Μολονότι τό ἔγραφε γέρος πιά καί ἀρρωστος, ὥστόσο τό *Τέρμα* ξεφινιάζει τόν ἀναγνώστη μέ τῆ νεανική ὄρασή του. Ἀλλά καί ὅλα του τά ἔργα δείχνουν ἀνθρωπο πολύ εὐαίσθητο καί καλλιεργημένο.

Τοπίο

Τό ποίημα, ενῶ περιγράφει ὀρισμένα ἀντικείμενα καί φαινόμενα τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητας, στήν αὐσία ἐκφράζει καταστάσεις τῆς ψυχῆς, ὅπως συμβαίνει γενικά στή λυρική ποίηση.

Στό θλιμμένο κάμπο βρέχει,
βρέχει στίς ἐλιές τίς γκρίζες –
τό νερό σά ρίγος τρέχει
ἀπό τά κλαδιά στίς ρίζες.

Ἔνα σκιάχτρο ἀπελπισμένο,
στή νεροποντή, στό κρύο,
ἄδικα γνέφει στό τρένο
κι ἐμψυχώνει τό τοπίο...

Γκρίζα ἡ ὦρα, γκρίζα ἡ χώρα,
σκοτεινά κάτω κι ἀπάνω –
Ξεχωρίζουν μέσ στή μπόρα
τά τσαντῖρια τῶν τοιγάνων.

Ἄνυπόφορη εἶναι ἡ θλίψη
τῶν ἀγρῶν αὐτό τό μήνα!
Ἡ βροχή μᾶς ἔχει κρύψει
ἀπ' τό φόντο τήν Ἀθήνα...

Ἄπ' τήν ἄσφαλο τά κἀρα
κατεβαίνουν, κατεβαίνουν...
Λάμπουν μερικά τοιγάρᾳ
στά παράθυρα τοῦ τρένου...

Καί τό βράδου κατεβαίνει
μέσ στή νέκρα, μέσ στή γύμνια..
Ποῦ ἔναι οἱ βάτραχοι κρυμμένοι;
Γιατί σῶπασαν τ' ἀγρίμια;

Μέσ στόν κάμπο τώρα μόνα
τά βαριά περνοῦνε τρένα,
λές καί φέρνουν τό χειμῶνα
καί τή νύχτα ἀπό τά ξένα...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ἡ ψυχική διάθεση τοῦ ποιητῆ;
2. Μέ ποιές εἰκόνες ἐκφράζει ὁ ποιητής τήν ψυχική του κατάσταση;
3. Ἡ ἀνθρώπινη παρουσία στό ποίημα δίνεται ὑπαινικτικά. Ποιοί στίχοι τήν ὑπαινίσσονται;
4. Γιατί ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητής τίς λέξεις «βρέχει, βρέχει» καί «κατεβαίνουν, κατεβαίνουν»;

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (1900-1943). Γεννήθηκε στήν Ὑδρα. Ἐζήσε στόν Πειραιά. Παρακολούθησε λίγα μαθήματα Νομικῆς, ἀλλά γρήγορα ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Ἐγραψε ποιήματα μέ πολλή μουσικότητα καί μελαγχολική διάθεση, πού τά δημοσίευε σέ διάφορα περιοδικά. Τό 1966 ἐκδόθηκε τό ἔργο του μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

Τά καημένα τά πουλάκια

‘Ο ποιητής είναι πολ’ ευαίσθητος μπροστά σέ κάθε εικόνα δυστυχίας πού υπάρχει γύρω του. Στο ποίημα εκφράζει τή θλίψη του γιά τά πουλάκια, πού τά δέρνει ή βροχή καί τό χαλάζι. Τή θλίψη αυτή προ-σπαθει νά μᾶς τήν υποβάλει μέ εικόνες ἡρεμες καί στίχους συγκρατη-μένους.

Κρύο βαρύ, χειμώνας ὄξω,
τρέμουν οἱ φωτιές στά τζάκια·
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια!

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,
– τά πουλάκια θά τά πάρει
ὁ βοριάς πού θά περάσει·

ἡ βροχή καί τό χαλάζι
κι ὁ βοριάς πού θά περάσει
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στίς αὐλές, μέ τό φαράσι...

Κι ἄν ἡ νύχτα εἶναι μεγάλη,
κι ἔρχεται γιομάτη τρόμους,
κι ἄν ὁ θάνατος, ἀπόψε,
φέρνει γύρα, μέσ στούς δρόμους,

κι ἄν ἡ παγωνιά θερίζει,
κι εἶναι δίχως ρουχαλάκια,
δέ βαριέσαι, – ποιός θυμάται
τά καημένα τά πουλάκια...

Τά πουλάκια εἶναι στά δέντρα,
τά πουλάκια εἶναι στά δάση,

– τά πουλάκια θά τά πάρει
ό βοριάς πού θά περάσει:

ή βροχή καί τό χαλάζι
κι ό βοριάς πού θά περάσει,
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στis αύλές, μέ τό φαράσι...

Στά παιδάκια είναι τά χάδια,
στά παιδάκια, τά φιλάκια:
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια;

Κι όταν γίνει, πάλι, βράδυ,
κι όλοι πάνε νά πλαγιάσουν,
νά χωθοῦν μέσ στά κρεβάτια,
μήν τυχόν καί ξεπαιγιάσουν,

τά πουλάκια τά καημένα,
τά πουλάκια, τώρα, πέρα
θά χαθοῦν, χωρίς έλπίδα
νά φανοῦν τήν ἄλλη μέρα...

Ἐρωτήσεις

1. Στό ποίημα ἐπαναλαμβάνονται όλόκληρες στροφές, στίχοι ή λέξεις. Γιά ποιό λόγο;
2. Σέ όρισμένες στροφές ό ποιητής χρησιμοποιεί ἐρωτηματικά, θαυμαστικά καί ἀποσιωπητικά. Γιατί;
3. Σέ ποιές στροφές υπάρχουν ἀντιθέσεις καί τί ἐπιδιώκει μ' αυτές ό ποιητής;
4. Δικαιολογήστε τή φράση τής εισαγωγής «Τή θλίψη αυτή προσπαθεί νά μᾶς τήν ὑποβάλει μέ εικόνες ἥρεμες καί στίχους συγκρατημένους».
5. Συγκεντρώστε τά ὑποκοριστικά τοῦ ποιήματος. Γιατί τά χρησιμοποιεί ό ποιητής;

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ (1889-1944). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά. Ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, παράλληλα ὅμως ἔγραψε ἀξιόλογες κριτικές μελέτες καί μετέφρασε ξένους ποιητές. Ὅσο ζοῦσε ἐξέδωσε μιά ποιητική συλλογή *Τά ποιήματα* (1939). Τό 1965 ἐκδόθηκαν τά *Ἄπαντά του*. Ἡ ποίησή του εἶναι διαποτισμένη ἀπό μιά διάθεση μελαγχολίας.

‘Η άνοιξη περαστικά...

Τό ποίημα ανήκει στή συλλογή Καθημερινές. Στά ποιήματα τής συλλογής αυτής ό ποιητής ρίχνει τό κέντρο βάρους στίς αλλαγές πού σημειώνει ό χρόνος πάνω στά αντικείμενα τής καθημερινής ζωής. Τονίζοντας τή γραφικότητα του σπιτικού χώρου δείχνει τό δεσμό μας με ό,τι άψυχο μάς περιβάλλει. Τό ποίημα πού έξετάζουμε εδώ εκφράζει μιά άπλή σοφία: νά χαιρόμαστε ό,τι ώραίο μάς προσφέρεται, χωρίς νά λυπόμαστε πού φεύγει.

Η Άνοιξη, περαστικά
 άπ' τό σπίτι,
 έσυρε μιά χαράκιά*
 στό φεγγίτη.
 Χάραξε κλωνιά πλεχτά
 σά γαϊτάνι*,
 και τά φύλλα τά δετά
 σέ στεφάνι
 και τ άγέρι όταν περνά
 στό κοτσάνια,
 κάνουν όλα, ταπεινά,
 μιά μετάνοια.
 Πέρασε άπ' τίς γνωστικές
 τίς κοπέλες
 κι άνθισαν ποδιές λευκές
 και κορδέλες.
 Άγιασε τά χρώματα
 μ' άγια μύρα
 κι είν' εύκές τά χρώματα,
 γύρα γύρα.
 Πήγε κι άπ' τήν έξοχή,

χαράκιά: γραμμή.
 γαϊτάνι: μεταξένιο διακοσμητικό κορδόνι.

κι άπ' τό ρέμα,
κι όλοι οί φράχτες, οί φτωχοί,
τρέχουν αίμα.
Τώρα, ό δρόμος της μακριά
θά τή βγάλει,
κεϊ πού βρέχει τή στεριά
τ' άκρογιάλι,
στά νερά τά χαμηλά,
κούφια, λίγα,
γιά νά βάλει μιá λιλά*,
μιá ίσια ρίγα*.
"Άδειασε κι έδω κι έκει
τόσα δώρα
καί σά μοίρα στοργική
φεύγει τώρα
- στήν καλή της ώρα!

Ερωτήσεις

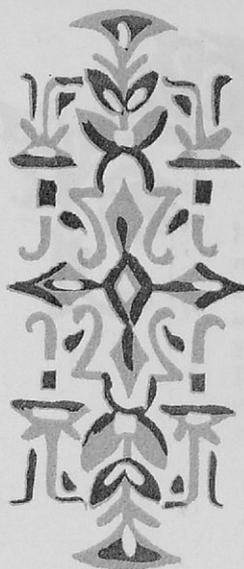
1. Ό ποιητής λέει πώς ή άνοιξη μās «άδειασε και δω και κεϊ τόσα δώρα». Ποιά είναι αυτά;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τή μεταμορφωτική δύναμη τής άνοιξης πάνω στή φύση και τούς άνθρωπους;
3. Ποιά διάθεση φέρνει στόν ποιητή ή άνοιξη πού περνά; Βοηθάει ό ρυθμός τών στίχων νά φανεί ή διάθεση αυτή;
4. Ποιός στίχος του ποιήματος εκφράζει τήν άπλή σοφία πού αναφέρουμε στό εισαγωγικό σημείωμα;

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (1899-1944). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Εύάγγελου Ίωάννου. Γεννήθηκε στην Καλαμπάκα, αλλά μεγάλωσε και έζησε στην Άθήνα. Σπούδασε Νομικά χωρίς νά άσκήσει τή δικηγορική, γιατί άφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Παράλληλα έργαζόταν ως υπάλληλος στην Έθνική Βιβλιοθήκη. Πρωτοεμφανίστηκε από τίς σελίδες του περιοδικού *Διάπλασις τών Παιδών*, όπου συνέχιζε νά γράφει και μεγάλος. Ή ποιήσή του αναφέρεται συχνά στά παιδικά του χρόνια. Χαρακτηρίζεται από μιá ευγένεια και ευαισθησία ποτισμένη μέ άνάλαφρη αισιοδοξία αλλά και έναν τόνο μελαγχολίας. Έργα του: *Βουκολικά και Έγκώμια, Καθημερινές, Τριαντάφυλλα μιανής ήμέρας*, μετάφραση τών *Στροφών* του Ζάν Μορεάς κ.ά.

λιλά: μενεξεδί χρώμα.

ρίγα: γραμμή διακριτικού χρώματος σέ ύφασμα.

Οί Συνθέσεις

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι μιά ἐπιστολή τοῦ Ξενόπουλου ἀπό τή Διάπλαση τῶν Παιδῶν, τό περιοδικό πού στάθηκε πνευματική τροφή γιά πολλές γενεές παιδιῶν καί πού ἀρχισυντάκτης του ἦταν ὁ Ξενόπουλος γιά μισό σχεδόν αἶώνα (1894-1941). Ἐκεῖ δημοσίευε καί τίς περίφημες Ἀθηναϊκές Ἐπιστολές του πρὸς τὰ παιδιά, πού τίς ὑπέγραφε μέ τό ψευδώνυμο Φαίδων. Σ' αὐτή τήν ἐπιστολή βρίσκουμε μιά ἀπλή καί σύντομη μελέτη, ὅπου ὁ μέγας συγγραφέας καί φίλος τῶν παιδιῶν δείχνει σ' αὐτά πῶς πρέπει νά γράφουν τίς ἐκθέσεις τους, πού παλιότερα τίς λέγανε καί συνθέσεις.

Ἀθῆναι, 16 Φεβρουαρίου 1929

Ἀγαπητοί μου,

Μιά καλή σύνθεση, ἀπάνω σ' ἓνα θέμα ὁποιοδήποτε, πρέπει νά χωρίζεται σέ τρία μέρη. Τό πρῶτο εἶναι ἡ ἐντύπωση. Τό δεύτερο ἡ περιγραφή. Τό τρίτο ἡ σύγκριση. Γιά νά περιγράψεις ἓνα πράγμα, πρέπει βέβαια νά σοῦ κάνει κάποια ἐντύπωση. Καί φυσικά πρέπει ν' ἀρχίσεις μέ τήν ἐντύπωση αὐτή. Θά πεῖς δηλαδή ποιά συναισθήματα σοῦ ἐμπνέει. Ἐπειτα θά τό περιγράψεις, δικαιολογώντας τρόπον τινά αὐτά τὰ συναισθήματα. Καί μετά τήν περιγραφή, ὅταν πιά θά ξέρουμε καλά τί εἶναι αὐτό τό πράγμα, θά τό συγκρίνεις μέ ἄλλα παρόμοια καί θά βρεῖς τίς διαφορές, τίς ἀντιθέσεις. Μ' αὐτό τόν τρόπο συμπληρώνεις τήν περιγραφή καί δικαιολογεῖς ἀκόμα τήν ἀρχική ἐντύπωση. Ἔτσι ἡ σύνθεση συμπληρώνεται.

Σύμφωνα μέ τ' ἀνωτέρω, ἔγραψα γιά σᾶς μιά σύνθεση γιά τό ρόδο... Διαβάστε τήν τώρα νά ἰδεῖτε τήν ἐφαρμογή:

«Στόν ἀπριλιάτικο κήπο βλέπω τή ροδωνιά ἀνθισμένη κι ἡ ψυχὴ μου εὐφραίνεται. Μ' ἀρέσει τό ζωηρό κόκκινο χρῶμα τῶν λουλουδιῶν ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα κι ἡ γλυκιά μυρωδιά πού σκορπίζει ὁ θάμνος ὀλόγυρά του. Τί χαρά!

Σωστά εἶπαν πῶς τό ρόδο εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν λουλουδιῶν. Γιατί ἀσύγκριτη εἶναι ἡ μεγαλοπρέπεια κι ἡ ὁμορφιά του. Κοιτάξτε καλά ἓνα ρόδο. Γύρω στόν κίτρινο σπόρο τὰ πέταλα ἔχουν μίαν ὠραία διάταξη. Εἶναι σχεδόν στρογγυλά καί τό ἓνα ἀκουμπά πάνω στό ἄλλο καί σχεδόν

τό μισοσκεπάζει. 'Αποτελοῦν κύκλους κύκλους μέ κέντρο τό σπόρο. Τά πέταλα πού εἶναι κοντά του εἶναι μικρότερα. Μά ὅσο ἀπομακρύνονται ἀπό τό κέντρο, τόσο μεγαλώνουν. Τό βαθμιαίο αὐτό μέγалоωμα τῶν πετάλων δίνει στό λουλούδι τό ἰδιαίτερο καί τόσο χαριτωμένο σχῆμα του. 'Αλλά μέ πόση χάρη στηρίζεται, μ' ἕναν κόμπο ἀπό κάτω, στό λεπτό, ἀνάλογο κοτσάνι του, καί πῶς ταιριάζει μέ τά πράσινα φυλλαράκια τῆς ροδωνιάς, πού εἶναι μυτερά κι ἔχουν ὀλόγυρα δοντάκια! 'Ακόμα καί τ' ἀγκάθια πού ἔχουν τά κλωνάρια τοῦ θάμνου, καί πού σέ μερικά ρόδα φθάνουν ὡς τό κοτσάνι τους, προσθέτουν στό λουλούδι ὁμορφιά.

'Υπάρχουν εἰδῶν εἰδῶν ρόδα. "Ἄλλα εἶναι μικρά, μέ πέταλα κανονικά καί σχεδόν ἰσομεγέθη" ἄλλα εἶναι μεγάλα, πελώρια, μέ τή διάταξη ἐκείνη τῶν πετάλων πού περιγράψαμε. "Ἄλλα εὐωδιάζουν πολύ, ἄλλα λιγότερο καί μερικά σχεδόν καθόλου. "Ἄλλα εἶναι βαθυκόκκινα, βυσιινιά, σάν βελουδένια" ἄλλα τριανταφυλλιά, πιό σκοῦρα ἢ πιό ἀνοιχτά: ἄλλα κίτρινα βαθιά, ἄλλα κίτρινα πρὸς τό ἄσπρο καί ἄλλα κάτασπρα. Κάθε ποικιλία ἔχει τή χάρη τῆς ἀπό τό κοινό τριαντάφυλλο ὡς τό ἔκατόφυλλο. 'Αλλά ὁ ἀληθινός βασιλιάς μέσα στά ρόδα καί μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα λουλούδια εἶναι τό ἀπριλιάτικο, πού ἔχει, νά ποῦμε ἔτσι, τό κλασικό σχῆμα τοῦ ρόδου καί τήν πιό γλυκιά, τήν πιό δυνατή μυρωδιά ἀπ' ὅλα.

Τό ρόδο εἶναι λουλούδι περηφانو. Δέν μοιάζει μέ τό μενεξέ πού εὐωδιάζει κρυμμένος στά φύλλα. Τό ρόδο σηκώνει τό κεφάλι του ψηλά, λάμπει στόν ἥλιο, καμαρώνει σάν νά σοῦ λέει: «ἐδῶ εἶμαι! κοίταξέ με! μύρισέ με! Μή τολμήσεις μόνο νά μέ κόψεις. Τ' ἀγκάθια μου θά μέ ὑπερασπισθοῦν!» "Ἴσως ἀπ' αὐτή τήν περηφάνια ὀνομάσθηκε βασιλιάς. "Ἐχει ὅμως τόσα ἄλλα προτερήματα, πού μέ τό δίκιο του νά καμαρώνει...»

Βλέπετε; Στή σύνθεση αὐτή ἔβαλα πρῶτα τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό θέαμα μιᾶς ἀνθισμένης ροδωνιάς: χαρά, εὐχαρίστηση, εὐφροσύνη, θαυμασμός. Κατόπι παίρνω ἕνα ρόδο καί τό περιγράφω. Τέλος τό συγκρίνω μέ τ' ἄλλα ρόδα καί μέ τόν μενεξέ, ἕνα ἐπίσης ὠραίο λουλούδι, πού εἶναι ὅμως καί τόσο διαφορετικό... Φυσικά, γιά τό ρόδο μποροῦσα νά πῶ ἀκόμα περισσότερα. Νά τό περιγράψω λεπτομερέστερα, νά προσθέσω καί πληροφορίες ἐπιστημονικές, νά μιλήσω γιά τήν καλλιέργειά του, νά δώσω ἕνα κατάλογο τῶν εἰδῶν κτλ. "Ἡ νά τό συγκρίνω καί μέ ἄλλα λουλούδια. Νά κάμω μιᾶ σύνθεση ἀπό πολλές σελίδες, νά ἐξαντλήσω πού λένε τό θέμα. 'Αλλά ἐδῶ πρόκειται γιά ἕνα σχέδιο σύνθεσης. Λοιπόν, μέσα στό σχέδιο αὐτό, θά χωροῦσε μιᾶ χαρά κι ὅ,τι ἄλλο θά ἤθελα νά πῶ γιά τό ρόδο. "Ἄρα τό σχέδιο εἶναι καλό. Κι ἀπάνω σ'

αυτό μπορεί κανείς μ' έμπιστοσύνη νά κάνει τίς συνθέσεις του. Τήν πρώτη φορά πού θά σ'άς δώσουν κανένα τέτοιο θέμα στό σχολείο, δοκιμάστε καί δέν θά χάσετε...

Σ'ας άσπάζομαι
Φαίδων

Έρωτήσις

1. Νά διακρίνετε στό κείμενο τής έφαρμογής τά τρία μέρη τής θεωρίας.
2. Νά σημειώσετε τίς λέξεις πού έκφράζουν συναισθήματα καί νά βρείτε συνώνυμες καί αντίθετες μ' αυτές.
3. Πού βασιζει ό συγγραφέας τήν περιγραφή;
4. Νά εφαρμόσετε τόν τρόπο αυτό σέ ένα δικό σας θέμα.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 15.

Διονύσιος Σολωμός

Πρωτομαγιά

Άν καί τό λυρικό αυτό ποίημα είναι άπόσπασμα άπό νεκρική ώδή του ποιητή, όμως είναι γεμάτο άπό τή χαρά τής ζωής. Άξίζει νά προσέξουμε ιδιαίτερα τή γεωμετρική, θά λέγαμε, συμμετρία του: Οί τέσσερις πρώτοι σίχοι παρουσιάζουν ένα θέμα, οί τέσσερις τελευταίοι ένα άλλο θέμα καί οί δύο μεσαίοι συνδέουν άρμονικά τά δύο αυτά θέματα.

Του Μαΐου ροδοφαίνεται ή μέρα,
πού ώραιότερη ή φύση ξυπνάει
καί τήν κάνουν λαμπρά καί γελάει
πρασινάδες, άχτίνες, νερά·
άνθη κι άνθη βαστούνε στό χέρι
παιδιά κι άντρες, γυναίκες καί γέροι·
άπροεντύματα, γέλια καί κρότοι,
όλοι οί δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρεΐτε του χρόνου τή νιότη,
άντρες, γέροι, γυναίκες, παιδιά.

Ερωτήσεις

1. Τι εκφράζουν οι τέσσερις πρώτοι στίχοι, τί οι τέσσερις τελευταίοι και πώς γίνεται η σύνδεση;
2. Πώς εκφάζεται η χαρά της ζωής;
3. «Του χρόνου τή νιότη»: Γιατί τό λέει αυτό ο ποιητής;
4. Προσέξτε τήν απαλότητα τών ήχων. Ποιοί φθόγγοι κυριαρχοῦν καί τί εντύπωση δίνουν;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Κωστής Παλαμᾶς

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!...

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!... Τ' ὥραϊο νησάκι νά το!
Διπλά ἀκρογιάλια. Τ' ἀνοιχτό – φῶς ὄλο· τό χιονάτο,
μέ τά γραμμένα* ἐρείπια καί μέ τά μαυροπούλια.
Καί τ' ἄλλο – ὦ δάση ἀπό μυρτιές, ὦ κῆποι ἀπό ζουμπούλια,
καί κάτω ἀπό τῆς νεραντζιάς τῆς φουντωτῆς τά κλώνια,
ὦ ἴσκιοι!... – οἱ Ἔρωτες μιλοῦν, ἀντιλαλοῦν τ' ἀηδόνια.
Τό ἐν' ἀκρογιάλι Ἔδω! μᾶς λέει, τ' ἄλλο ἀκρογιάλι Νά με!
Βαρκούλα, ποῦ θ' ἀράξουμε; Βαρκάρη, ποῦ θά πᾶμε;..

Ερωτήσεις

1. Νά βρεῖτε καί νά συγκρίνετε τίς ὁμορφιές πού ἔχουν τά δυό ἀκρογιάλια. Εἶναι ἰσοδύναμες;
2. Θά μπορούσατε ἐσεῖς νά ἀποφασίσετε ποῦ θά μείνετε; Ἄν νάι, ποῖο ἀκρογιάλι θά προτιμούσατε καί γιατί;
3. Τί δείχνει ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος;

γραμμένα: ζωγραφισμένα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στην Πάτρα από γονείς Μεσολογίτες. Τό 1876 ήρθε στην Αθήνα, για να σπουδάσει Νομικά, αλλά άφοσιώθηκε στην ποίηση και γενικότερα στα γράμματα. Επί τριάντα χρόνια ήταν Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τό 1926 έγινε μέλος της Ακαδημίας. Πέθανε στην Αθήνα στην πιο σκληρή περίοδο της κατοχής. Ο θάνατός του έδωσε την ευκαιρία στους Έλληνες με την παλλαϊκή συμμετοχή τους στην κηδεία, να ζήσουν μία από τις πιο όμορφες στιγμές εθνικής εξέγερσης. Ο Παλαμάς είναι από τους παραγωγικότερους ποιητές μας και η σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά το Σολωμό. Καλλιέργησε όλα τα είδη του λόγου. Εκτός από τό πολύτομο ποιητικό

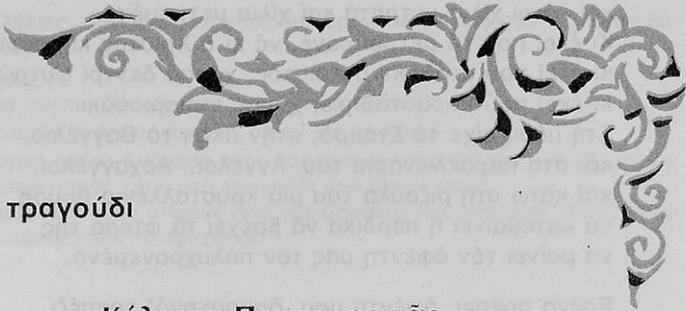
του έργο έγραψε κριτικές μελέτες, όπως *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου και τό χαρτιά μου* κτλ., πεζά, τό δράμα *Η Τρισεύγενη* κ.ά. Από τό ποιητικά του έργα σημειώνουμε τά εξής: *Ασάλευτη ζωή*, *Ο δωδεκάλογος του γύφτου*, *Πολιτεία και μοναξιά*, *Η φλογέρα του βασιλιά*, *ό Τάφος*.

II. 'Η θρησκευτική πίστη

Φῶς πού πατεί χαρούμενο τόν ἄδη καί τό χάρο.

(Διον. Σολωμός)

Δημοτικό τραγούδι

Κάλαντα Πρωτοχρονιάς

Στις μέρες μας τά παιδιά στά κάλαντα τής πρωτοχρονιάς τραγουδοῦν μονάχα ἓνα τραγούδι (καί συνήθως ὄχι ὀλόκληρο). Παλιότερα ὅμως γιά κάθε μέλος τής οἰκογένειας ἔλεγαν καί ξεχωριστό τραγούδι μέ παινέματα κι εὐχές, ὅπως βλέπετε πιά κάτω.

Ἀρχιμηνιά κι ἀρχιχρονιά κι ἀρχή τοῦ Γεναρίου,
κι ἀρχή πού βγήκεν ὁ Χριστός στή γῆ νά περπατήσῃ.
Ἐβγήκε καί χαιρέτησε ὅλους τούς ζευγολάτες,
κι ὁ πρῶτος του χαιρετισμός ἦταν Ἅγιος Βασίλης:

- Ἅγιε Βασίλη, δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις*.
- Μέ τήν εὐκή σου, δέσποτα, καλό κι εὐλογημένο.

Στάθηκε καί τό βλόγησε μέ τό δεξί του χέρι
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί, μέ τό μαλαματένιο,
πάλι τό ξαναβλόγησε μέ μαργαριταρένιο.

- Θά σέ ρωτήσω, δέσποτα, πόσα πινάκια* σπέρνεις;
- Σπέρνω σιτάρι δώδεκα, κριθάρι δεκαπέντε,
μά κείνο τό ζηλέψανε περδίκια καί λαγούδια,
παίρνω τό ντουφεκάκι μου καί πά νά τά σκοτώσω.
Μήτε περδίκια σκότωση, μήτε λαγούς ἐπιάσα,
μόν' θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ' ἀποφαγούδια,

κάνω ζευγάρι: ὀργάνω.

πινάκι: τό πιάτο. Πρακτικός τρόπος νά μετροῦν οἱ γεωργοί τό σιτάρι γιά τή σπορά (τό σπόρο).

καί κάνω χίλια μετρητά καί χίλια μετρημένα.
Κι ἐκεῖ πού τά μετρούσανε, νά κι ὁ Χριστός κι ἐπέρνα,
κι ἐκεῖ πού στάθηκε ὁ Χριστός, χρυσό δεντρί φυτρώθη
κι ἐκεῖ πού παραστάθηκε, χρυσό κυπαρισσοάκι.
Στή μέση εἶχε τό Σταυρό, στήν ἄκρη τό Βαγγέλιο,
καί στά παρακλωνάρια του Ἄγγελοι, Ἀρχαγγέλοι,
καί κάτω στή ριζούλα του μιά κρύσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ἡ πέρδικα νά βρέχει τά φτερά της,
νά ραίνει τόν ἀφέντη μας τόν πολυχρονεμένο.

Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, δαμασκηνό* τραπέζι,
ὅταν ἀνθεῖ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι·
καί πάλι ξαναπρέπει σου στά πεύκια* νά καθίσεις,
νά κοσκινίσεις τό φλωρί, νά πέφτει τό λογάρι*,
καί τ' ἀποκοσκινίδια του σκλάβους νά τ' ἀγοράζεις.

Πολλά ἴπαμε τ' ἀφέντη μας, ἄς ποῦμε τῆς κυρᾶς μας:
Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
πῆρες τά ρόδα 'π' τή ροδιά, τ' ἀσπράδι ἀπό τό χιόνι,
πῆρες καί τό ματόφρυδο ἀπό τό χελιδόνι.

Πολλά ἴπαμε καί τῆς κυρᾶς, ἄς ποῦμε καί τῆς κόρης:
Κυρά μ', τῆ δυχατέρα* σου γραμματικός τῆ θέλει,
κι ἂν εἶναι καί γραμματικός πολλά προικιά γυρεύει.
Γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μέ τά στάχια,
γυρεύει καί τῆ Βενετιά μ' ὅλα της τά καράβια,
γυρεύει καί τόν κύρ Βοριά νά τά καλαρμενίζει.

Ἐρωτήσεις

1. Στό τραγούδι μας ὁ Ἅγιος Βασίλης παρασταίνεται σάν ζευγολάτης. Ἄν σκεφτοῦμε πώς τὰ κάλαντα τραγουδιόνταν σέ ἀγροτόσπιτα, ποιά σημασία μπορεῖ νά ἔχει αὐτή ἡ παράσταση;
2. Τί ἀποτέλεσμα εἶχε ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ; Νά τό συσχετίσετε μέ τίς εὐχές πού δίνονται στόν ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ.

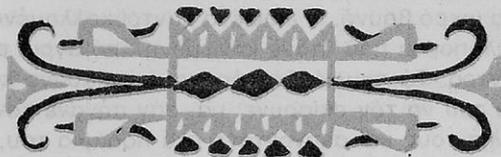
δαμασκηνό: ἀπό τή Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν περίφημη γιά τά χειροτεχνήματά της (ὑφάσματα, σπαθιά κλπ).

πεύκι: τό χαλί (ἀπό τό μεσαιωνικό *ἐπεύχιον*, μικρό χαλί πού πάνω του προσεύχονταν).

λογάρι: χρήμα· θησαυρός.

δυχατέρα: θυγατέρα.

3. Νά βρείτε λέξεις, φράσεις ή στίχους του τραγουδιού που σας θυμίζουν βυζαντινές εικόνες.
4. Στους στίχους
*ἐσένα πρέπει ἀφέντη μου, δαμασκηνό τραπέζι,
 ὅταν ἀνθεῖ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι*
 ὑπάρχει λογική σχέση ἀνάμεσα στό «δαμασκηνό» τραπέζι καί στή «δαμασκηνιά»; Ὁ συσχετισμός τους στό τραγούδι πού στηρίζεται;
5. Νά ὑπογραμμίσετε τούς στίχους πού σας ἀρέσουν περισσότερο, ἀφού ξαναδιαβάσετε προσεχτικά τό τραγούδι.

Φώτης Κόντογλου

Τό βλογημένο μαντρί

Ὁ Μ. Βασίλειος γεννήθηκε στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου. Ἔκανε λαμπρές σπουδές, ἀκήτεψε γιά ἓνα διάστημα καί τέλος ἔγινε Ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας (340), ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη κοινωνική καί φιλανθρωπική δραστηριότητα. Γιά τή φιλανθρωπία καί τή γενναιοδωρία του διαδόθηκε ἡ πίστη ὅτι φέρνει τά δῶρα πού ἀνταλλάσσομε τήν Πρωτοχρονιά.

Κάθε χρόνο ὁ Ἅγιος Βασίλης τίς παραμονές τῆς Πρωτοχρονιάς γυρίζει ἀπό χώρα σέ χώρα κι ἀπό χωριό σέ χωριό, καί χτυπᾶ τίς πόρτες, γιά νά δεῖ ποίος θά τόν δεχτεῖ μέ καθαρή καρδιά. Μιά χρονιά λοιπόν, πήρε τό ραβδί του καί τράβηξε. Ἦτανε σάν καλόγερος ἀσκητής, ντυμένος μέ κάτι μπαλωμένα παλιόρασα, μέ χοντροπάπουτσα στά ποδάρια του καί μ' ἓνα ταγάρι περασμένο στόν ὦμο του. Γι' αὐτό τόν παίρνανε γιά διακονιάρη καί δέν τ' ἀνοίγανε τήν πόρτα. Ὁ Ἅγιος Βασίλης ἔφευγε λυπημένος, γιατί ἔβλεπε τήν ἀπονία τῶν ἀνθρώπων καί συλλογιζότανε τούς φτωχοῦς πού διακονεῖ οὐνε. ἐπειδῆς ἔχουνε

ανάγκη, μ' ὅλο πού αὐτός ὁ ἴδιος δέν εἶχε ἀνάγκη ἀπό κανέναν, κι οὔτε πεινοῦσε, οὔτε κρύωνε.

Ἄφου βολόδειρε* ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, κι ἀφου πέρασε ἀπό χῶρες πολλές κι ἀπό χιλιάδες χωριά καί πολιτεῖες, ἔφταξε στά ἑλληνικά τὰ μέρη, πού 'ναι φτωχός κόσμος. Ἄπ' ὅλα τὰ χωριά πρόκρινε* τὰ πιό φτωχά καί τράβηξε κατὰ κεῖ, ἀνάμεσα στά ξερά βουνά πού βρισκόντανε κάτι καλύβια, πεινασμένη λεμπεσουριά*.

Περπατοῦσε νύχτα κι ὁ χιονιάς βογκοῦσε, ἡ πλάση ἦτανε πολύ ἄγρια. Ψυχὴ ζωντανή δέν ἀκουγότανε, ἐξόν ἀπό κανένα τσακάλι πού γάβγιζε.

Ἄφου περπάτηξε κάμποσο, βρέθηκε σ' ἓνα ἀπάγκιο* πού ἔκοβε ὁ ἀγέρας ἀπό 'να μικρὸ βουνό, κι εἶδε ἓνα μαντρί κολλημένο στά βράχια. Ἄνοιξε τὴν αὐλόπορτα πού ἦτανε κανωμένη ἀπὸ ἄγρια ρουπάκια* καί μπήκε στὴ μάντρα. Τὰ σκυλιά ξυπνήσανε καί πιάσανε καί γαβγίζανε. Πέσανε ἀπάνω του νά τόν σκίσουνε· μὰ, σάν πήγανε κοντά του, σκύψανε τὰ κεφάλια τους καί σερνόντανε στά ποδάρια του, γλείφανε τὰ χοντροπάπουτσά του, γρούζανε* φοβισμένα καί κουνούσανε παρακαλεστικά τίς οὐρές τους.

Ὁ Ἅγιος σίμωσε στό καλύβι τοῦ τσομπάνου καί χτύπησε τὴν πόρτα μέ τό ραβδί του καί φώναξε:

«Ἐλεῆστε με, χριστιανοί, γιὰ τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων σας! Κι ὁ Χριστὸς μας διακόνεψε σάν ἦρθε σέ τοῦτον τόν κόσμο!».

Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί βγήκε ἓνας τσομπάνης, παλικάρι ὡς εἰκοσιπέντε χρονῶ, μέ μαῦρα γένια· καί δίχως νά δεῖ καλά καλά ποιός χτυποῦσε τὴν πόρτα, εἶπε στό γέροντα:

«Πέρασε μέσα στ' ἄρχοντικό μας νά ζεσταθεῖς! Καλὴ μέρα καί καλὴ χρονιά!».

Αὐτός ὁ τσομπάνης ἦτανε ὁ Γιάννης ὁ Μπάικας, πού τόν λέγανε Γιάννη Βλογημένον, ἄνθρωπος ἀθῶος σάν τὰ πρόβατα πού βόσκαγε, ἀγράμματος ὁλότελα.

Μέσα στὴν καλύβα ἔφεγγε μέ λιγοστό φῶς ἓνα λυχνάρι. Ὁ Γιάννης, σάν εἶδε στό φῶς πῶς ὁ-μουσαφίρης ἦτανε γέροντας καλόγερος, πήρε τό χέρι του καί τ' ἀνασπάστηκε καί τό βάλε ἀπάνω στό κεφάλι του.

βολοδέρνω: ταλαιπωροῦμαι γυρνώντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ.

πρόκρινω: προτιμῶ.

λεμπεσουριά: φτωχολογία.

ἀπάγκιο: μέρος ἀπάνεμο, προφυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα.

ρουπάκι: ὀνομασία βαλανιδιάς.

γρούζω: κάνω γρού - γρού· λέγεται γιὰ διάφορα ζῶα.

“Υστερα φώναξε τή γυναίκα του, ὡς εἴκοσι χρονῶ κοπελούδα, πού κουνούσε τό μωρό τους μέσα στήν κούνια. Κι ἐκεῖνη πήγε ταπεινά καί φίλησε τό χέρι τοῦ γέροντα κι εἶπε:

«Κόπιασε, παππού, νά ξεκουραστεῖς».

‘Ο Ἅγιος Βασίλης στάθηκε στήν πόρτα καί βλόγησε τό καλύβι κι εἶπε:

«Βλογημένοι νά ’σαστε, τέκνα μου, κι ὄλο τό σπιτικό σας! Τά πρόβατά σας νά πληθαίνουν ὡς τοῦ Ἰώβ μετά τήν πληγήν καί ὡς τοῦ Ἀβραάμ καί ὡς τοῦ Λάβαν! Ἡ εἰρήνη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μαζί σας!».

‘Ο Γιάννης ἔβαλε ξύλα στό τζάκι καί ξελόχισε* ἡ φωτιά. ‘Ο Ἅγιος ἀπίθωσε* σέ μιά γωνιά τό ταγάρι του, ὕστερα ἔβγαλε τό μπαλωμένο τό ράσο του κι ἀπόμεινε μέ τό ζωστικό του. Τόν βάλανε κι ἔκατσε κοντά στή φωτιά, κι ἡ γυναίκα τοῦ ’βαλε καί μιά μαξιλάρα ν’ ἀκουμπήσει.

‘Ο Ἅγιος Βασίλης γύρισε κι εἶδε γύρω του καί ξανάπε μέσα στό στόμα του:

«Βλογημένο νά ’ναι τοῦτο τό καλύβι!».

‘Ο Γιάννης μπαινόβγαινε, γιά νά φέρει τό ’να καί τ’ ἄλλο. Ἡ γυναίκα του μαγεύρεε. ‘Ο Γιάννης ξανάριξε ξύλα στή φωτιά.

Μονομιάς φεγγοβόλησε τό καλύβι μέ μιάν ἀλλιώτικη λάμψη καί ἐφάνηκε σάν παλάτι. Τά δοκάρια σάν νά ’τανε μαλαμοκαπνισμένα, κι οἱ πιτιές* πού ἦτανε κρεμασμένες σάν νά γινήκανε χρυσά καντήλια, καί τά τυροβόλια κι οἱ καρδάρες καί τ’ ἄλλα τά σύνεργα πού τυροκομοῦσε ὁ Γιάννης, λές κι ἦτανε διαμαντοκολλημένα. Καί τά ξύλα πού καιγόντανε στή φωτιά εὐωδιάζανε σάν μοσκολίβανο καί δέν τρίζανε, ὅπως τρίζανε τά ξύλα τῆς φωτιάς, παρά ψέλνανε σάν τούς ἀγγέλους πού ’ναι στὸν Παράδεισο.

‘Ο Γιάννης ἦτανε καλός ἄνθρωπος, ὅπως τόν ἔφτιαξε ὁ Θεός. Φτωχός ἦτανε, εἶχε λιγοστά πρόβατα, μά πλούσια καρδιά: «Τῆ πτωχεῖα τά πλούσια!». Ἦτανε αὐτός καλός, μά εἶχε καί καλή γυναίκα. Κι ὅποιος τύχαινε νά χτυπήσει τήν πόρτα τους, ἔτρωγε κι ἔπινε καί κοιμότανε. Κι ἂν ἦτανε καί πικραμένος, ἔβρισκε παρηγοριά. Γι’ αὐτό κι ὁ Ἅγιος Βασίλης κόνεψε* στό καλύβι τους, ξημερώνοντας Πρωτοχρονιά, παραμονή τῆς χάρης του, κι ἔδωσε τήν εὐλογία του.

ξελοχίζω: ζηηρεύω τή φωτιά.

ἀπιθώνω: ἀποθέτω, τοποθετώ.

πιτιά: ἔνζυμο πού ἐκκρίνεται στό στομάχι τῶν μυρηκαστικῶν καί χρησιμοποιεῖται γιά τό πήξιμο τοῦ τυριοῦ.

κονεύω: καταλύω κάπου γιά νά κοιμηθῶ.

Κείνη τή νύχτα τόν περιμένανε όλες οί πολιτείες καί τά χωριά τής οίκουμένης, ἀρχόντοι, δεσποτάδες κι ἐπίσημοι ἀνθρώποι, πλὴν ἐκεῖνος δέν πῆγε σέ κανέναν τέτοιον ἀνθρώπο, παρά πῆγε στό μαντρί τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου.

Σάν βολέψανε τά πρόβατα, μπήκε μέσα ὁ Γιάννης καί λέγει στόν γέροντα:

«Γέροντα, μεγάλη χαρά ἔχω ἀπόψε πού ἦρθες, ν' ἀκούσουμε κι ἐμεῖς κανένα γράμμα, γιατί δέν ἔχουμε ἐκκλησιά κοντά μας, μήτε κἀν ρημοκλήσι. Ἐγώ ἀγαπῶ πολύ τά γράμματα τής θρησκείας μας, κι ἄς μήν τά καταλαβαίνω, γιατί εἶμαι ξύλο ἀπελέκητο. Μιά φορά μᾶς ἦρθε ἓνας γέροντας Ἀγιονορίτης καί μᾶς ἄφησε τούτη τήν ἀγιοτική φυλλάδα, κι ἂν λάχει νά περάσει κανένας γραμματιζούμενος καμιά φορά, τόν βάζω καί τή διαβάζει. Ἐγώ ὅλα ὅλα τά γράμματα πού ξέρω εἶναι τρία λόγια πού τά ἔλεγε ἓνας γραμματιζούμενος, πού ἐβγαζε λόγο στό χωριό, δύο ὥρες ἀπό δῶ, κι ἀπό τίς πολλές φορές πού τά ἔλεγε, τυπωθήκανε στή θύμησή μου. Αὐτός ὁ γραμματικός ἔλεγε καί ξανάλεγε: «Σκῶνιτι οὐ μήτηρ του κί τούν ἀνισπάζιτι κί τοῦ λέγ': Τέκνου μου! Τέκνου μου!». Αὐτά τά γράμματα ξέρω...».

Ἦτανε μεσάνυχτα. Ὁ ἀγέρας βογκοῦσε. Ὁ Ἅγιος Βασίλης σηκώθηκε ἀπάνου καί στάθηκε γυρισμένος κατὰ τήν ἀνατολή κι ἔκανε τό σταυρό του τρεῖς φορές. Ὑστερα ἔσκυψε καί πῆρε ἀπό τό ταγάρι του μιά φυλλάδα κι εἶπε:

«Εὐλογητός ὁ Θεός ἡμῶν πάντοτε, νῦν καί ἀεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων!».

Ὁ Γιάννης πῆγε καί στάθηκε ἀπό πίσω του καί σταύρωσε τά χέρια του. Ἡ γυναίκα βύζαξε τό μωρό καί πῆγε κι ἐκεῖνη καί στάθηκε κοντά στόν ἄντρα τής.

Κι ὁ γέροντας εἶπε τό «Θεός Κύριος» καί τ' ἀπολυτίκιο* τῆς Περιτομῆς «Μορφὴν ἀναλλοιώτως ἀνθρωπίνην προσέλαβες», χωρὶς νά πει καί τό δικό του τ' ἀπολυτίκιο, πού λέγει: «Εἰς πᾶσαν τήν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος σου». Ἐψελνε γλυκά καί ταπεινά, κι ὁ Γιάννης κι ἡ Γιάννανα τόν ἀκούγανε μέ κατάνυξη καί κάνανε τό σταυρό τους. Κι εἶπε ὁ Ἅγιος Βασίλης τόν ὀρθρο καί τόν κανόνα τῆς ἐορτῆς «Δεῦτε λαοί, ἄσωμεν», χωρὶς νά πει τό δικό του κανόνα «Σοῦ τήν φωνὴν ἔδει παρῆναι, Βασίλειε». Κι ὕστερα εἶπε ὅλη τή λειτουργία κι ἔκανε ἀπόλυση.

Καθίσανε στό τραπέζι καί φάγανε, ὁ Ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ

*ἀπολυτίκιο: τροπᾶριο πού ἀναφέρεται στή γιορτὴ τῆς μέρας καί ψάλλεται κατὰ τήν ἀπόλυση.

Γιάννης ο Βλοημένος, ή γυναίκα του, κι ο μπαρμπα - Μάρκος ο Βουβός, πού τόν είχε συμμαζέψει ο Γιάννης καί τόν βοηθοῦσε.

Καί, σάν ἀποφάγανε, ἔφερε ἡ γυναίκα τή βασιλόπιτα καί τήν ἔβαλε ἀπάνω στό σοφρά. Κι ὁ Ἅγιος Βασίλης πῆρε τό μαχαίρι καί σταύρωσε τή βασιλόπιτα κι εἶπε:

«Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος!».

Κι ἔκοψε τό πρῶτο τό κομμάτι κι εἶπε: «τοῦ Χριστοῦ», ἔκοψε τό δεύτερο κι εἶπε: «τῆς Παναγίας», κι ὕστερα ἔκοψε τό τρίτο καί δέν εἶπε: «τοῦ Ἁγίου Βασιλείου», ἀλλά εἶπε: «τοῦ νοικοκύρη τοῦ Γιάννη τοῦ Βλοημένου!».

Πετάγεται ὁ Γιάννης καί τοῦ λέγει:

«Γέροντα, ξέχασες τόν Ἄι - Βασίλη!».

Τοῦ λέγει ὁ Ἅγιος:

«Ἀλήθεια, τόν ξέχασα!».

Κι ἔκοψε ἓνα κομμάτι κι εἶπε:

«Τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βασιλείου!».

Ἦστερα ἔκοψε πολλά κομμάτια, καί σέ κάθε ἓνα πού ἔκοβε ἔλεγε: «τῆς νοικοκυράς», «τοῦ μωροῦ», «τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μάρκου τοῦ μογιλάου»*, «τοῦ σπιτιοῦ», «τῶν ζωντανῶν», «τῶν φτωχῶν».

Λέγει πάλι ὁ Γιάννης στόν Ἅγιο:

«Γέροντα, γιατί δέν ἔκοψες γιά τήν ἀγιοσύνη σου;».

Τοῦ λέει ὁ Ἅγιος:

«Ἔκοψα, εὐλογημένε!».

Μά ὁ Γιάννης δέν κατάλαβε τίποτα, ὁ καλότυχος!

Ἔστρωσε ἡ γυναίκα, γιά νά κοιμηθοῦνε. Σηκωθήκανε νά κάνουνε τήν προσευχή τους. Ὁ Ἅγιος Βασίλης ἄνοιξε τίς ἀπαλάμες του κι εἶπε τή δική του τήν εὐχή, πού τή λέγει ὁ παπάς στή λειτουργία:

«Κύριος ὁ Θεός μου, οἶδα ὅτι οὔκ εἰμι ἄξιος, οὔδ' ἰκανός, ἵνα ὑπό τήν στέγην εἰσέλθης τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου...»*.

Σάν τελείωσε τήν εὐχή κι ἐτοιμαζόντανε νά πλαγιάσουνε, τοῦ λέγει ὁ Γιάννης:

«Ἐσύ, γέροντα, πού ξέρεις τά γράμματα, πές μας σέ ποιά παλάτια ἄραγες πῆγε ἀπόψε ὁ Ἄι - Βασίλης; Οἱ ἀρχόντοι κι οἱ βασιλιάδες τί ἁμαρτίες μπορεῖ νά ἔχουνε; Ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ εἴμαστεν ἁμαρτωλοὶ καί κακορίζικοι, ἐπειδῆς ἡ φτώχεια μᾶς κάνει νά κολαζόμαστε!».

μογιλάος: βουβός.

«Κύριε, Θεέ μου, ξέρω ὅτι δέν εἰμαι ἄξιος, οὔτε ἰκανός γιά νά εἰσέλθεις κάτω ἀπό τή στέγη τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου.»

Ὁ Ἅγιος Βασίλης δάκρυσε. Σηκώθηκε πάλι ἀπάνω, ἄπλωσε τὶς ἀπάλμας του καὶ ξαναεῖπε τὴν εὐχή του ἀλλιόττικα:

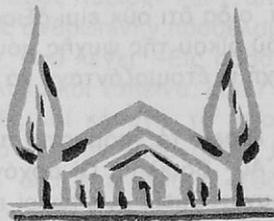
«Κύριε ὁ Θεός μου, οἶδας ὅτι ὁ δοῦλός σου Ἰωάννης ὁ ἀπλοῦς ἐστὶν ἄξιος καὶ ἰκανός, ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην αὐτοῦ εἰσέλθης, ὅτι νήπιος ὑπάρχει, καὶ τῶν τοιοῦτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»*.

Καὶ πάλι δὲν κατάλαβε τίποτα ὁ Γιάννης ὁ καλότυχος, ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος.

Ἑρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεχτικὰ τὴν πρώτη παράγραφο καὶ προσπαθήστε νὰ βρεῖτε ποιά ἀρετὴ κυρίως χαρακτηρίζει τὸν Ἅγιο Βασίλειο.
2. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, ὅπως τὴ δίνει ὁ συγγραφέας, ποιά σχέση ἔχει μὲ τὴ ζωὴ του; Τί διαφορὲς παρουσιάζει μὲ τὴν εἰκόνα πού σχηματίσατε ὡς τώρα γιὰ τὸν Ἅγιο Βασίλειο;
3. Νὰ χαρακτηρίσετε χρησιμοποιώντας ὅλες τὶς φράσεις τοῦ κειμένου τὸ Γιάννη τὸν Βλογημένο καὶ νὰ δεῖτε ποιὸς ἀπὸ τοὺς μακαρισμοὺς στὴν ἐπί τοῦ Ὅρους Ὁμιλία τοῦ Ἰησοῦ (Κατὰ Ματθ. Κεφ. Ε) ταιριάζει γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτό;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στὸ Ἄιβαλί τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ ζωγραφικὴ (ἀγιογραφία) καὶ τὴν πεζογραφία. Τὸν διακρίνει ἀγάπη γιὰ τὴν ἰδιαιτέρη του πατρίδα καὶ ἀφοσίωση στὶς παραδόσεις μας καὶ στὴν ὀρθοδοξία. Ἔργα του: *Πέδρο Καζᾶς, Βασάντα, Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη, Ἡ Ἄιβαλί ἡ πατρίδα μου* κ.ἄ.

«Κύριε, Θεέ μου, γνωρίζεις ὅτι ὁ δοῦλος σου Ἰωάννης, ὁ ἀπλοῖκός, εἶναι ἄξιος καὶ ἰκανός γιὰ νὰ εἰσέλθης κάτω ἀπὸ τὴ στέγη του, γιατί εἶναι ἀγνός σὰν τὰ παιδιά καὶ σὲ αὐτοὺς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»

Στέφανος Δάφνης

‘Ο ξένος τῶν Χριστουγέννων

Τό διήγημα φαίνεται νά εἶναι ἀνάμνηση ἀπό τά παιδικά χρόνια τοῦ συγγραφέα, γιατί περιέχει πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα, δηλαδή στοιχεῖα ἀπό τή ζωή πού ἔζησε ὁ συγγραφέας στό Ναύπλιο, ὅταν ἦταν μικρός.

Μέ τά παιδιάτικα μάτια μου ἔβλεπα, πίσω ἀπ' τό τζάμι, τή σημαία τοῦ Παλαμηδιοῦ, τοῦ κάστρου τ' Ἀναπλιοῦ, ψηλά, καί τό σκοπό τυλιγμένο στό μανδύα του νά πηγαινοέρχεται στήν τάπια*, μέ τό τουφέκι στόν ὦμο. Στό φόντο τοῦ οὐρανοῦ, ἡ σιλουέτα του γραφόταν τεράστια, ἐπιβλητική. Κάμποσες ὀργιές πιό κάτω, σάλευσαν χαμόκλαδα κι οἱ φραγκοσυκιές πρασίνιζαν κρεμασμένες στό βάραθρο. Πάνω ἀπό τή βενετσιάνικη σκάλα – 999 σκαλοπάτια.

Ἐκεῖνη ἡ μέρα, ἡ γκριζα, ἡ βουβή, ἦταν τά Χριστούγεννα.

Τά καρτερούσαμε μέ τόσον πόθο, μικροί καί μεγάλοι. Ἐμεῖς γιά νά λευτερωθοῦμε ἀπό τά θρανία τοῦ σκολειοῦ, κι ἐκεῖνοι ἀπό τή μονοτονία τῆς δουλειᾶς, νά γιορτάσουμε στήν λιακάδα, στό ξέφωτο, πού κάποιες φορές γιομίζει θάματα τόν κάμπο μας μέ μυρουδιές ἀπό ἄγρια ζαμπάκια* καί μέ τίς πορτοκαλιές φορτωμένες μικρούς ἡλιους. Μά νά, πού ὁ χειμώνας μᾶς ἔκλεισε μέσα καί περιόρισε σέ σπιτιάτικο τό γιορτάσι.

Ἦταν εὐτυχημένα τά χρόνια ἐκεῖνα, τά εἰρηνικά. Τά σπίτια μας «πλήρη πάσης ἀγαθότητος» εὐώδιαζαν ἀπό τά φρεσκοψημένα χριστόψωμα, ἀντηχοῦσαν ἀπό κάλαντα καί μουσικά ὄργανα. Θυμοῦμαι πώς τό μεσημέρι καθίσαμε στό τραπέζι πιό πολλοί ἀπό δώδεκα νομάτοι... Μά γιά νά καθίσουμε, ἔπρεπε νά περιμένουμε τόν παππού, πού θά ἔρχόταν ἀπό τ' Ἄργος. Κι ὁ παππούς ἄργησε κομμάτι, κι ἦρθε, χτυπημένες οἱ δώδεκα, γιατί τό τρένο εἶχε καθυστέρηση.

Ἦρθε ὁ παππούς καί μ' ὅλα του τά γεράματα ἀνέβηκε σάν πουλί τήν

τάπια: προμαχῶνας.

ζαμπάκι: τό φυτό νάρκισσος.

ξυλένια σκάλα, κι ή βράκα του ή μεταξωτή έτριξε, φρού φρού, άνεβαίνοντας. Στο άνοιγμα τής πόρτας, ή λεβέντικη κορμοστασιά του μάς φανερώθηκε σάν άγγελος Παρουσίας, πατριαρχική. Στραβά τό κόκκινο φέσι μέ τή γαλάζια φούντα άνάριχτη στόν ώμο, φρεσκοξυρισμένος, πασίχαρος.

- Γειά χαρά σας!

- Καλώς τόν παππού! Χρόνια πολλά!

- Καλά καί τιμημένα!

- Άμήν, παππού!

Καθίσαμε στό τραπέζι. Στην κορφή ό παππούς. Βγάζοντας τό φέσι του, τό 'ριξε στό «μεντέρι»*, έπειτα σήκωσε τίσ παλάμες καί χάιδεψε τ' άσπρα του μαλλιά, πού φούντωναν γύρω στό κεφάλι σάν άγιοστέφανο. Πήρανε γύρω θέσεις οί μπαρμπάδες, οί θειάδες, τά πρωτοξαδέλφια, όλάκερο τό σόι. Ή ξαδελφούλα ή Άγγελικούλα ή ώραιοκάμωτη, βοηθοῦσε τή μητέρα στό συγύρισμα τοῦ τραπεζιοῦ.

Σάν δώρο βασιλικό, πάνω σέ άσπίδα γυαλιστερή, πρόβαλλε ό ψητός διάνος, παραγεμισμένος μέ κάστανα καί κουκουάρια καί μπαχαρικά. Ένα μεγάλο χριστόψωμο κόπηκε φέτες. Ή μυρουδιά τών ψητών κεντοῦσε τά ρουθούνια. Στο παλιό τζάκι τρίζανε τά ξύλα... Ό παππούς σήκωσε τό χέρι καί σταυροκοπήθηκε καί τότε μιμηθήκαμε όλoi.

Οί άνθρωποι στίς έπαρχίες τρώνε. Δηλαδή τό κάνουν δουλειά τό φαγοπότι, κι ένα χριστουγεννιάτικο τραπέζι γίνεται σωστή τελετουργία. Γιά τοῦτο δέν πρέπει νά φανεί παράξενο, πώς τό βασίλεμα τοῦ ήλιου βρήκε τούς περισσότερους μας στό τραπέζι άκόμη, φορτωμένο μέ πορτοκαλόφλουδες καί τσόφλια καρυδιών καί ποτήρια, πού όσο ν' άδειάσουν, γιόμιζαν κοκκινέλι τής Περαχώρας καί γλυκόπιτο 'Αγιωργίτικο...

Όσοτόσο ό καιρός χειροτέρευε. Τά τζάμια τής τραπεζαρίας νοτισμένα, δείχνανε πώς ὄξω τό κρύο ἔσφιγγε. Σέ μία στιγμή ή ψυχοκόρη μας ή Βαγιώ, μπαίνοντας μέ τή μπουκάλα γιομάτη εἶπε:

- Χιονίζει ὄξω... Άπόψε θά τό στρώσει!

- Ή φωτιά μας κοντεύει νά σβήσει! εἶπε ή μητέρα. Βαγιώ, πήγαινε στό κατώ νά φέρεις ξύλα.

Τό κατώ ήταν κοντά στή σκάλα, ύπόγειο τούρκικο σπιτιοῦ, ὅπου σωριάζαμε τίσ σοδειές τής χρονιάς, γιομάτο πιθάρια, σκάφες, ξύλα καί κάρβουνα.

Ή Βαγιώ άναψε τό λυχνάρι καί κατέβηκε. Μά σέ λίγο ξαναἤρθε, χω-

μεντέρι: είδος χαμηλοῦ κανατέ.

ρίς ξύλα, ἀλαφιασμένη καί χλωμή. Τό σβησμένο λυχνάρι ἔτρεμε στά χέρια της.

– Μπά! τί ἔχεις, Βαγιώ; Τί τρέχει;

– Κυρά! Κάποιος εἶναι... κάποιος... τσέβδιζε ἢ χωριατοπούλα.

– Μίλα καλά! Τί λές;

– Κάποιος εἶναι, λέω κυρά... κάτου ἀπό τή σκάλα... κουβαριασμένος... Καί φοβᾶμαι, ἢ ἔρμη...

– Δημήτρη! "Αντε νά ἴδεις! πρόσταξε ὁ παππούς ἕναν ἀπό τούς θειοῦς μου.

Ὁ Δημήτρης σηκώθηκε καί γρήγορα ἀκούστηκαν οἱ μπότες του νά τρίζουν, κατεβαίνοντας τή σκάλα.

– Κανέναν καλικάντζαρο θά 'δε ἢ Βαγιώ! γέλασε ὁ δεύτερος θειός μου ὁ Θανάσης, χαράζοντας κάστανα καί χώνοντας τα στή θράκα.

Μά σέ λίγο ἀκούστηκαν πάλι περπατησιές στή σκάλα καί ὀμιλίες. Ἡ πόρτα ἄνοιξε καί φανερώθηκε πάλι ὁ Δημήτρης, μά ὄχι μόνος. Ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος ἄγνωστος ἦταν μαζί του, πού θά 'λεγε κανεῖς πώς ὁ θειός μου τόν ἔφερνε μέ τό στανιό.

– Ἐμπα μέσα! τοῦ 'λεγε. Μήν ντρέπεσαι! Χρονιάρια μέρα σήμερα... Ἐμπα νά ζεσταθεῖς!

Μά κείνος φαινότανε πώς κομπιάζει, ὥσπου ὁ θειός μου τόν ἐσπρωξε ἀλαφρά ἀπό τόν ὦμο καί ὁ ξένος βρέθηκε στήν τραπεζαρία.

– Τί εἶναι τοῦτος; ρώτησε ὁ παππούς.

– Δέν τότε βλέπετε; Ζητιάνος, ὁ φουκαράς! Καθότανε μαζεμένος κάτου ἀπό τή σκάλα καί τρεμουλίαζε σάν ζαγάρι. Καί κάνει ἕνα ξεροβόρι ὄξω. Μπρρρ...

Κοιτάξαμε τόν ξένο. Ἡ κακομοιριά ἐβγαίνει ἀπ' ὄλο του τό κορμί. Θά 'τανε πενηντάρης, λιγνός, κίτρινος, τά γένια του ψαρά κι ἀχτένιστα, μοιάζανε μέ ἀφάνα*. Οὔτε κασκέτο φοροῦσε, οὔτε παπούτσια. Ἦτανε σκεπασμένος μέ κάτι κουρέλια, πού ἀφήνανε γυμνά ἐδῶ καί κεῖ τά μέλη του. Μόλις βρέθηκε μέσα, γύρισε τά μάτια του γύρω φοβισμένα, σάν ἀγρίμι, καί ὕστερα κοίταξε καί τήν πόρτα πού τήν ἔκλεινε ἢ κορμωστασιά τοῦ θειοῦ μου, τοῦ Δημήτρη. Ἐκανε μιά κίνηση, σά νά 'θελε νά ξεφύγει, μά ὁ παπούς μου τοῦ χαμογέλασε καλόβολα καί τοῦ εἶπε μέ τή γλυκιά φωνή του:

– Γιατί; Κάτσε κειδά, στό τζάκι, νά ζεσταθεῖς, καφερέ...

Ἐκεῖνος, ἀκόμα δίσταζε. Ὁ Δημήτρης προχώρησε, καί ἀκουμπώντας τό χέρι του στόν ὦμο τόν ἤσυχασε.

*ἀφάνα: εἶδος θάμνου ἀγκαθωτοῦ.

– Κάτσε, πού σου λέμε. Κάτι θά βρεθεῖ δά καί γιά σένα. Ἐδῶ εἶμαστε ὅλοι χριστουγεννιάτικοι. Θάν τό κάψουμε σήμερα...

Ἦτανε στό κέφι ὁ θεῖός μου. Γιόμισε ἕνα ποτήρι κρασί ὡς τά χεῖλια, τό ἴδωσε στόν ξένο καί τοῦ εἶπε:

– Πιέ το, ἀδελφέ μου, νά πάνε κάτου τά φαρμάκια! Γιοματάρι ξε-
ρεις... Ἔλα, ρούφα το!

Ὁ ἄγνωστος πήρε τό ποτήρι, καί καθῶς τό χέρι του ἔτρεμε, χύθηκε λίγο κρασί στό χαλί. Κοίταξε χάμου.

– Νά μέ συμπαθατέ... μουρμούρισε βραχνά.

– Δέν πειράζει δά... Χρόνια πολλά – γούρι εἶναι, τοῦ ἀπάντησαν.

Μέ μιά ρουφηξιὰ ἄδειασε τό ποτήρι του.

– Μπράβο σου! φώναξε ὁ Δημήτρης. Καί τώρα, ἀδελφέ, κάτσε κεῖ, νά τήν τυλώσεις*...

Ἦ φωτιά, θρεμμένη μέ νέα κούτσουρα, λαμπάδιαζε πρόσχαρα. Ὁ ἄνθρωπος, καθισμένος σταυροπόδι μπροστά στό τζάκι, κρατοῦσε ἀνά-
μεσα στά γόνατά του τό πιάτο μέ τό κρέας, πού τοῦ εἶχε φέρει ἡ Βαγιά
καί μασούλιζε λαίμαργα, κοιτάζοντας πότε πότε, κλεφτά τούς ἄλλους
γύρω.

Σέ κάποια στιγμή, ἡ μητέρα του τότε ρώτησε:

– Ἀπό πού εἶσαι, μπάρμπα;

Ὁ ἄνθρωπος δέ μίλησε ἀμέσως. Σταμάτησε τό μάσημα καί σήκωσε
τό πρόσωπο, κοιτάζοντάς την.

– Ντόπιος; Ξαναρώτησε ἡ μητέρα του.

Μέ φωνή βαθιά, σά φερμένη ἀπό μάκρος, ἀπό καμιά σπηλιά, μουρ-
μούρισε:

– Ὅχι... Ξωμερίτης* εἶμαι...

– Καί δέν ἔχεις φαμελιά; Δέν ἔχεις σπίτι;

– Ἐ, Ἀνθή, φτάνει, πρόσταξε ὁ παππούς. Ἄς δίνουμε τοῦ φτωχοῦ, κι
ἄς μὴ ρωτᾶμε.

Εἶχαν ἐπισημότητα τά λόγια κεῖνα τοῦ παπποῦ, πού καθισμένος
στήν πολυθρόνα του, φάνταζε μεγαλόπρεπος σάν ὁ Δίας ὁ Ξένιος.

«Ἄς μὴ ρωτᾶμε...».

Βράδιαζε πιά. Ἦ Βαγιά ἄναψε τήν κρεμαστή λάμπα κι ἔφερε τούς
καφέδες. Ὁ ξένος πάστρευε τό πιάτο του.

Ἄξαφνα μέσα στή βραδινή σιγαλιά, ἀκούστηκε μιά τουφεκιά, κι ἀμέ-

νά τήν τυλώσεις: νά γεμίσεις τήν κοιλιά σου, νά χορτάσεις.

Ξωμερίτης: αὐτός πού κατάγεται ἀπό ἄλλο μέρος· ὄχι ντόπιος.

σως δεύτερη καί τρίτη καί τέταρτη, ή μιά πάνω στήν ἄλλη. Μαζί ἀκούσθηκαν φωνές φερμένες ἀπό πέρα, ἄλλες ἀπό τό κάστρο, τό Παλαμήδι, φωνές ταραγμένες.

Οἱ ἄντρες μας πετάχτηκαν ὄρθιοι, οἱ γυναῖκες τρομαγμένες.

– Κάτι γίνεται στό Παλαμήδι! εἶπε ὁ παππούς, ὁ πολύξερος.

Ἄντρες καί γυναῖκες βγήκανε στό μπαλκόνι, χωρίς πιά νά λογαριάζουνε τό κρῦο. Στή δυτική τάπια τοῦ Παλαμηδιοῦ, πού εἶναι κατὰ τήν πόλη στραμμένη, φῶτα σαλεύανε βιαστικά. Πέσανε ἀκόμη τρεῖς τουφεκιές. Καί ὕστερ' ἀπό δυό στιγμές, ἓνα ξαφνικό σάλπισμα ξέσκισε τόν παγωμένο ἀέρα, τρεμόσυρτο, σερτό μέσ στό σκοτάδι.

Οἱ καμάρες τοῦ Ἰτς Καλέ*, ἀντιλάλησαν τή λαχτάρα τοῦ χαλκοῦ.

Ἔνας ξάδελφός μου, ὁ Κοσμάς, πού εἶχε κάνει καί λοχίας στά ἵππικὰ, ἐξήγησε:

– Ἄ, τό ξέρω ἡγώ τό σάλπισμα τοῦτο. Κατάδικος τό ἔσκασε ἀπό κεῖ πάνω!

Μπήκαμε ὅλοι στήν τραπεζαρία. Δέ μιλοῦσε κανένας. Ἡ σιωπή βάραινε ἀπάνω στά πράγματα, καί οἱ ματιές τῶν ἀντρῶν σ' ἓνα κορμί, διπλωμένο μπροστά στό τζάκι... Μιά δυνατή πνοή ἀνέμου ἄνοιξε τή μπαλκονόπορτα κι ἔσβησε τή λάμπα.

Ἄ!... Ἐκαναν ξαφνιασμένες οἱ γυναῖκες.

Τό ἀντιλάρισμα* τῆς φωτιᾶς ἔπεφτε κοκκινωπό πάνω στόν χριστουγεννιάτικο ξένο μας, τόν ἄγνωστο, καί φώτιζε τή στεγνή του ὄψη, τά γκριζα γένια του... Τώρα καί τῶν γυναικῶν οἱ ματιές βάραιναν ἀπάνω του.

Σάν νά κατάλαβε τήν ἀγωνία μας, ὁ ἄνθρωπος σηκώθηκε ἀπότομα καί, χωρίς νά μᾶς καληνυχτίσει, χωρίς νά βγάλει ἄχνα, προχώρησε γρήγορα στήν πόρτα, κολλητά στόν τοῖχο καί χάθηκε σάν φάντασμα.

Δέν ἀκούστηκε οὔτε ἡ περπατησιά του στή σκάλα...

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ περιγραφή τοῦ ξένου δείχνει ἄνθρωπο ὑποπτο, καταζητούμενο ἴσως. Γιατί παρ' ὅλα αὐτά ἡ οἰκογένεια τόν δέχεται, καί μάλιστα σάν ἰσότιμο μέλος τῆς, στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι;
2. Πῶς δίνει ὁ συγγραφέας τή γιορταστική ἀτμόσφαιρα;
3. Παρατηρήστε τήν ἐντύπωση πού κάνει στά μέλη τῆς οἰκογένειας ὁ ξένος. Σημειώστε ἀπό ποιές φάσεις περνᾷ ἡ ἐντύπωση αὐτή.

Ἰτς Καλέ: μέρος τοῦ φρουρίου.

ἀντιλάρισμα: τρεμοφέγγισμα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ (1882 - 1947). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Θρασύβουλου Ζωιόπουλου. Γεννήθηκε στο Άργος, Σπούδασε στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐργάστηκε ὡς καθηγητὴς καὶ κατέληξε Τμηματάρχης στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη. Ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἐπιδόθηκε στὴ λογοτεχνία. Ἐγραψε κυρίως ποιήματα: Ὁ ἀνθισμένος δρόμος (1911). Τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο (1920).

Γεώργιος Δροσίνης

Ἑσπερινός

Στὸ ρημαγμένο παρεκκλήσι
τῆς ἀνοιξῆς τὸ θεῖο κοντύλι
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μέ τ' ἀγριολούλουδα τ' Ἀπρίλη.

Ὁ ἥλιος, γέροντας στὴ δύση,
μπροστά στοῦ ἱεροῦ τὴν πύλη
μπαίνει δειλά νά προσκυνήσει
κι ἀνάφτει ὑπέρλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκιά μοσκοβολία
δάφνη στὸν τοῖχο ριζωμένη,
– θυμίαμα, πού καίει ἡ πίστις –

καὶ μιά χελιδονοφωλιά
ψηλά στὸ νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τὸ «Δόξα ἐν Ὑψίστοις».

Ἐρωτήσεις

1. Στὸ ποίημα γίνεται μιά «λειτουργία». Ἀπὸ ποιούς γίνεται καὶ μέ ποιὸ τρόπο;
2. Τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπὸ τὸ ποίημα;
3. Ὁ Ἑσπερινός εἶναι σονέτο. Μπορεῖτε νά βρεῖτε ποῦ βάζει ὁ ποιητὴς τὸ κύριο νόημα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Ἐγραψε διηγήματα καὶ κυρίως ποιήματα. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ ἐκπαιδευτικὰ θέματα. Τὸ 1926 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. Ἀπὸ τίς ποιητικὲς του συλλογὲς σημειώνουμε: *Φωτερά σκοτάρια*, *Κλειστά βλέφαρα* καὶ *Θά βραδιάζει*. Ἀπὸ τὰ πεζὰ του τὸ μυθιστόρημα *Ἀμαρυλλίς*.

‘Ο σκληρόκαρδος γίγαντας

Τό κείμενο ανήκει στον κύκλο ‘Ο Εύτυχισμένος Πρίγκιπας, μιά σειρά από φανταστικές ιστορίες που μέσ’ από μιά ποιητική ατμόσφαιρα αναδίνουν τρυφερότητα και ζεστή ανθρωπιά.

Κάθε απόγευμα, φεύγοντας απ’ τό σχολείο, τά παιδιά τό ‘χαν συνήθεια νά παίζουν στον κήπο του γίγαντα.

Ήταν ένας πελώριος, μαγευτικός κήπος, μ’ άπαλή πράσινη χλόη και χιλιάδες πολύχρωμα λουλούδια όμοια μ’ άστέρια κι άκόμα, έδώ κι εκεί, δώδεκα ροδακινιές φορτωμένες ρόδινα κι όλόλευκα ντελικάτα άνθάκια απ’ τής άνοιξης τ’ άγγιγμα, πού τό φθινόπωρο βάραιναν απ’ τά πολύχυμα φρούτα.

Τά πουλιά κάθονταν στά δέντρα και κελαηδούσαν τόσο γλυκά, πού τά παιδιά σταματούσαν τό παιχνίδι γιά νά τ’ άκούσουν. «Πόσο εύτυχι-σμένα είμαστε έδώ!» έλεγαν άναμετάξυ τους.

Κάποια μέρα ό γίγαντας γύρισε. Έφτά όλάκερα χρόνια ήταν σ’ επίσκεψη, στό φίλο του το δράκο τής Κόρνις, κι όταν τά χρόνια πέρασαν κι εκείνος είχε τελειώσει ό,τι είχε νά πει – άφου δέν είχε και πολλά νά συζητήσει – άποφάσισε τό γυρισμό στό κάστρο.

Τήν ώρα πού ‘φτασε, αντίκρισε τά παιδιά νά παίζουν στον κήπο.

«Τί δουλειά έχετε έδώ;» φώναξε μ’ όργή, και τά παιδιά τό ‘βαλαν στά πόδια τρομαγμένα.

«Ό κήπος είναι μοναχά δικός μου», είπε ό γίγαντας. «Όλοι μπορούν νά τό καταλάβουν, και δέν θά έπιτρέψω σέ κανένα νά παίξει έδώ, έξω από μένα».

Κι έτσι, έχτισε έναν πελώριο τοίχο όλόγυρα στον κήπο, κι ύστερα, κάρφωσε μιά πινακίδα πού ‘λεγε:

Οί παραβάτες τιμωρούνται.

Ήταν, άλήθεια, ένας πολύ σκληρόκαρδος γίγαντας.

Τά δύστυχα τά παιδιά τώρα δέν είχαν μέρος νά παίξουν. Δοκίμασαν

νά παίξουν στο δρόμο, όμως ήταν γεμάτος σκόνη και στουρναρόπε-
τρες και δέν τούς άρσεε.

Βάλθηκαν τότε νά περιπλανιοῦνται γύρω άπ' τούς ψηλούς τοίχους,
όταν τέλειωναν τά μαθήματά τους, νοσταλγώντας τόν όμορφο κήπο.

«Πόσο ευτυχισμένα ήμασταν εκεί», έλεγαν άναμετάξυ τους.

Κι ύστερα ήρθε ή άνοιξη.

Ή έξοχή γιόμισε άπό μικρά μπουμπούκια και πουλάκια. Μονάχα στόν
κήπο του Σκληρόκαρδου Γίγαντα ήταν άκόμα χειμώνας.

Τά πουλιά οὔτε πού νοιάστηκαν νά τραγουδήσουν γιά 'κεϊνον, άφου
δέν ύπήρχαν παιδιά εκεί, και τά δέντρα λησμόνησαν ν' άνθίσουν.

"Αν καμιά φορά κανένα όμορφο λουλουδάκι έβγαζε τό κεφαλάκι του
άπ' τό γρασίδι, μόλις αντίκριζε τήν πινακίδα ένιωθε τέτοια λύπη γιά τά
παιδιά, πού λούφαζε ξανά στό χώμα, συνεχίζοντας τόν ύπνο του.

Οί μόνοι πού 'ταν εύχαριστημένοι άπ' αύτή τήν κατάσταση ήταν τό
χιόνι και ή παγωνιά.

«Ή άνοιξη λησμόνησε αύτό τόν κήπο», έλεγαν, «κι έτσι έμεις θά
μείνουμε έδω όλο τό χρόνο».

Τό χιόνι τύλιξε τό γρασίδι μέ τόν όλόλευκο μανδύα του κι ή παγωνιά
μπογιάτισε όλα τά δέντρα άσημένια.

"Υστερα προσκάλεσαν και τό Βόρειο "Ανεμο νά 'ρθει νά μείνει μαζί
τους κι εκείνος ήρθε τυλιγμένος μέ βαριά γουναρικά. Όλημερίς οὔρ-
λιαζε πάνω άπ' τόν κήπο και φύσαγε μέσ στις καμινάδες.

«Μά τοῦτο είναι ένα θαυμάσιο μέρος», έλεγε: «πρέπει νά καλέ-
σουμε και τό χαλάζι».

Κι έτσι, τό χαλάζι, ντυμένο στά γκριζα και μ' άνάσα όμοια μέ πάγο,
ήρθε.

Κάθε μέρα, γιά τρεις ώρες, χοροπηδοῦσε πάνω στή στέγη του κά-
στρου, μέχρι πού τά περισσότερα κεραμίδια ράγισαν, κι ύστερα, γυρ-
νοβόλαγε στόν κήπο, όσο πιό γρήγορα μπορούσε.

«Δέν μπορώ νά καταλάβω γιατί ή άνοιξη άργησε νά 'ρθει», συλλογι-
ζόταν ό Σκληρόκαρδος Γίγαντας, καθώς γερμένος στό παράθυρο, κοι-
τοῦσε τόν παγωμένο, όλόλευκο κήπο.

«Έλπίζω νά φτιάξει ό καιρός»...

"Όμως ή άνοιξη δέν ήρθε ποτέ, μήτε τό καλοκαίρι.

Κι έτσι ήταν πάντα χειμώνας εκεί κι ό Βόρειος "Ανεμος και τό χαλάζι
και τό χιόνι κι ή παγωνιά άσταμάτητα χόρευαν άνάμεσα στό δέντρα.

Κάποιο πρωινό, ό Γίγαντας ήταν ξαπλωμένος στό κρεβάτι του μ'
άνοιχτά μάτια, όταν άκουσε μιά θεσπέσια μουσική.

Ἦχοῦσε τόσο γλυκά στ' αὐτιά του πού πίστεψε πώς μᾶλλον θά 'ταν οἱ μουσικοὶ τοῦ βασιλιᾶ πού πέρναγαν – κι ὅμως, ἦταν μονάχα ἕνας μικρούλης σπίνος πού τραγουδοῦσε ἔξω ἀπ' τὸ παραθύρι του.

Μὰ εἶχε κυλήσει τόσο πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε πού τὸ στερνὸ τιτίβισμα εἶχε ἀκουστεῖ στὸν κήπο του, πού θάρρευσε πώς ἦταν ἡ ὁμορφότερη μουσικὴ στὸν κόσμο.

Κι ἄξαφνα, τὸ χαλάζι σταμάτησε τὸ χορὸ τοῦ πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Γίγαντα, ὁ Βόρειος Ἄνεμος ἔπαψε νά βρυχᾶται, καί μιά μεθυστικὴ εὐωδιά τὸν τύλιξε, περνώντας ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παραθυρόφυλλο.

«Θαρρῶ πὼς ἡ ἀνοιξη ἐπὶ τέλους ἔφτασε», εἶπε ὁ Γίγαντας καί πηδώντας ἀπ' τὸ κρεβάτι κοίταξε ἔξω.

Μὰ τί ἦταν αὐτὸ πού 'πνιξε τὴ ματιά του;

Ἦταν ἡ πιὸ μαγευτικὴ εἰκόνα. Ἀπὸ ἓνα ἀνοιγμα στὸν τοῖχο, τὰ παιδιὰ σύρθηκαν μέσα καί σκαρφάλωσαν στὰ μπράτσα τῶν δέντρων. Σὲ κάθε δέντρο πού ἀγκάλιαζε τὸ μάτι του ἀντίκριζε κι ἓνα παιδάκι. Καί τὰ δέντρα πετάριζαν ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὰ παιδιά πού γύρισαν, κι ἔτσι ντυθῆκαν μὲ λουλούδια καί λύγιζαν τὰ μπράτσα τους ἀπαλά, πάνω ἀπ' τὰ παιδικὰ κεφαλάκια.

Τὰ πουλιά φτερούγιζαν ὀλόγυρα τιτιβίζοντας μαγευτικὰ καί τὰ λουλούδια κρυφοκοίταζαν μέσ' ἀπ' τὴν πράσινη χλόη καί ξεκαρδίζονταν στὰ γέλια.

Ἦταν μιά ὁμορφὴ εἰκόνα, μὰ ὅμως στὴν ἄκρη τῆς κρατοῦσε ἀκόμα ὁ χειμῶνας. Ἦταν πού στὴν πιὸ ἀπόμερη γωνιά τοῦ κήπου, στέκονταν ἓνα μικρὸ ἀγόρι. Κι ἦταν τόσο μικρὸ πού μήτε τὰ κλαδιὰ τοῦ δέντρου δὲν μπόραγε νά φτάσει, ἔτσι πού ἀπελπισμένο βάλθηκε νά κόβει βόλτες γύρω του κλαίγοντας γοερά.

Τὸ καημένο τὸ δεντράκι ἦταν ἀκόμα σκεπασμένο ἀπὸ πάγο καί χιόνι κι ὁ Βόρειος Ἄνεμος φυσοῦσε καί μούγκριζε ἀπὸ πάνω του.

«Σκαρφάλωσε, μικρὸ μου ἀγοράκι», ἔλεγε τὸ δέντρο, καί λύγιζε τὰ κλαδιὰ του ὅσο μπορούσε, ἀλλὰ τὸ ἀγόρι ἦταν μικρὸ, τόσο μικρὸ.

Ἡ καρδιά τοῦ Γίγαντα ἔλιωσε καθὼς τὸ ἔβλεπε.

«Πόσο σκληρόκαρδος ἤμουνα», συλλογίστηκε. «Τώρα ξέρω γιατί ἡ ἀνοιξη δὲν θά 'ρχονταν ποτέ ἐδῶ. Νά, τώρα θ' ἀνεβάσω αὐτὸ τὸ ἀγοράκι στὴν κορφὴ τοῦ δέντρου κι ἔπειτα θά γκρεμίσω τὸν τοῖχο, ἔτσι πού ὁ κήπος μου θά 'ναι μόνο γιὰ τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν».

Κι ἀλήθεια, μετάνιωσε πολὺ γιὰ ὅ,τι εἶχε κάνει.

Ἔτσι, περπάτησε στίς μύτες τῶν ποδιῶν του, κι ἀνοίγοντας τὴν ἐξώπορτα πολὺ σιγά, βγήκε στὸν κήπο.

Ὅμως, νά, μόλις τὰ παιδιά τὸν εἶδαν σκιάχτηκαν τόσο πολὺ, πού ὅλα

μαζί τό 'βαλαν στό πόδια κι ό χειμώνας ήρθε ξανά στόν κήπο. Μόνο τό μικρό αγόρι δέν έφυγε, γιατί τά ματάκια του πού 'ταν γεμάτα δάκρυα δέν είδαν τό Γίγαντα πού έρχόταν.

Κι ό Γίγαντας ήρθε κλεφτά πίσω του, τό πήρε άπαλά στό χέρι του και τό άνέβασε στό δέντρο. Καί τό δέντρο άνθισε. Τά πουλιά ήρθαν και τραγούδησαν πάνω του και τ' αγораκι τύλιξε τά χεράκια του γύρω στό λαιμό του Γίγαντα και τόν φίλησε.

Και τ' άλλα παιδιά, σάν είδαν πώς ό Γίγαντας δέν ήταν πιά κακός, γύρισαν τρέχοντας και μαζί τους ήρθε ή άνοιξη.

«Τώρα είναι ό κήπος σας αυτός, μικρά μου παιδάκια», είπε ό Γίγαντας, και παίρνοντας ένα μεγάλο τσεκούρι γκρέμισε τόν τοίχο. Κι όταν οι άνθρωποι περνούσαν για τήν αγορά στίς δώδεκα ή ώρα βρήκαν τόν Γίγαντα νά παίζει στόν πιό όμορφο κήπο πού είχάν δεϊ ποτέ.

'Ολημερίς έπαιζαν και τό βράδυ πήγαν στό Γίγαντα νά τόν άποχαιρετίσουν. «'Ομως, πού είναι ό μικρός σας σύντροφος;» είπε. «Τό αγόρι πού άνέβασα στό δέντρο». Βλέπετε ό Γίγαντας τό αγαπούσε άπ' τ' άλλα περισσότερο, γιατί τόν είχε φιλήσει.

«Δέν ξέρουμε», άποκρίθηκαν τά παιδιά: «έφυγε».

«Πρέπει νά του πείτε νά 'ρθει όπωσδήποτε αύριο», είπε ό Γίγαντας.

'Αλλά τά παιδιά είπαν πώς δέν ήξεραν πού έμενε και πώς δέν τό είχάν δεϊ ποτέ πριν. Κι ό Γίγαντας ήταν πολύ λυπημένος. Κάθε άπόγεμα, όταν τό σχολείο τέλειωνε, τά παιδιά έρχονταν κι έπαιζαν μέ τό Γίγαντα. Μά τό μικρό αγόρι, πού ό Γίγαντας αγαπούσε, ποτέ δέ φάνηκε. 'Εκείνος φέρνονταν καλά σ' όλα τά παιδιά κι όμως του έλειπε ό πρώτος μικρός του φίλος και συχνά μιλούσε γι' αυτόν θλιμμένα: «πόσο θά 'θελα νά τόν έβλεπα!» έλεγε κάθε τόσο.

Τά χρόνια κύλησαν. Κι ό Γίγαντας γέρασε κι άδυνάτισε. Δέν μπορούσε νά παίξει πιά κι έτσι κάθονταν σέ μία πελώρια πολυθρόνα και παρακολουθούσε τά παιγνίδια των παιδιών και θαύμαζε τόν κήπο. «'Εχω πολλά όμορφα λουλούδια», έλεγε: «μά τά παιδιά είναι τά ωραιότερα άπ' όλα».

'Ενα χειμωνιάτικο πρωινό κοίταξε έξω άπ' τό παράθυρο, καθώς ντυνόταν. Δέ' μισούσε τώρα τό χειμώνα, γιατί ήξερε πώς ή άνοιξη κοιμόταν μόνο και τά λουλούδια ξεκουράζονταν.

Ξάφνου έτριψε τά μάτια του άπό άπορία και κοίταζε... και κοίταζε... 'Ηταν βέβαια κάτι τό θαυμάσιο...

Στήν πιό άπόμερη γωνιά του κήπου ένα δέντρο ήταν σκεπασμένο μ' όλόλευκα λουλούδια. Τά κλαδιά του ήταν χρυσαφένια κι άσημένα

φρούτα κρέμονταν, ενώ πλάι του στεκόταν τό μικρό άγόρι πού 'χε τόσο άγαπήσει.

"Όρμησε τρέχοντας στίς σκάλες ό Γίγαντας, γιομάτος χαρά, καί τρέχοντας βγήκε στόν κήπο. "Έτρεξε πάνω στό γρασιδί κι ήρθε κοντά στό παιδί. Κι όταν τό έφτασε, τό πρόσωπό του κοκκίνισε άπ' τήν όργή κι είπε: «Ποίός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» Γιατί στίς παλάμες του άγοριού καί στά μικρά του πόδια διακρίνονταν οί πληγές άπό καρφιά.

«Ποίός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» φώναξε ό Γίγαντας· «πές μου κι έγώ θά πάρω τό μεγάλο μου σπαθί νά τότε κάνω κομμάτια!».

«Κανένας!» άποκρίθηκε τό παιδί· «όμως αύτες είναι οί πληγές τής άγάπης!».

«Ποίός είσαι;» είπε ό Γίγαντας, κι ένας παράξενος φόβος τόν κυρίεψε καί γονάτισε μπρός στό παιδί.

Καί τό παιδί του χαμογέλασε καί του είπε: «Μ' άφησες κάποτε νά παίξω στόν κήπο σου, άπόψε έσύ θά 'ρθεις μαζί μου στό δικό μου κήπο, τόν Παράδεισο».

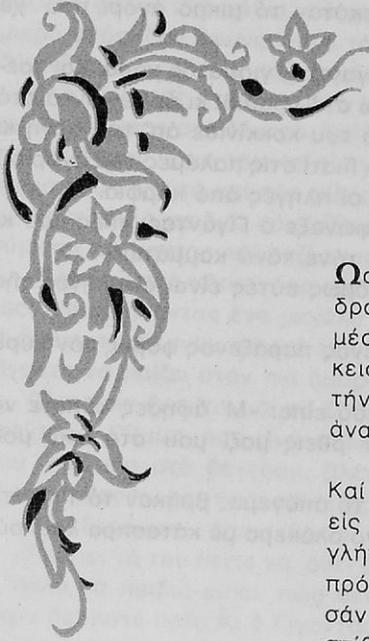
Κι όταν τά παιδιά ήρθαν τρέχοντας τό άπόγεμα, βρήκαν τό Γίγαντα νεκρό κάτω άπ' τό δέντρο, σκεπασμένο όλάκερο μέ κάτασπρα λουλούδια.

Έρωτήσεις

1. Ποιά είναι τά στοιχεία του παραμυθιού πού ύπάρχουν στό διήγημα;
2. Γιατί ή άνοιξη δέν πήγαινε στόν κήπο του Γίγαντα; Τί μεσολάβησε ύστερα καί ή άνοιξη γύρισε;
3. Ποίός είναι ό ρόλος του μικρού παιδιού στό κείμενο;
4. "Αν ό κήπος είναι ή ζωή τών ανθρώπων, τί σκέψεις μπορείτε νά κάνετε;

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΑΝΤ (1854-1900). Ίρλανδός ποιητής, πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας άπό τά πιό σπινθηροβόλα πνεύματα του καιρού του. Άπό τά έργα του, πού έχουν μεταφραστεί σέ πολλές γλώσσες, πιό γνωστό είναι *Τό πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέι*.

Ἡ Ψυχούλα

Ὡσάν γλυκόπνοο
δροσάτο ἀεράκι
μέσα σέ ἀνθότοπο
κειό τό παιδάκι
τήν ὕστερη ἔβγαλε
ἀναπνοή.

Καί ἡ ψυχούλα του
εἰς τόν ἀέρα
γλήγορα ἀνέβαινε
πρός τόν αἰθέρα
σάν λιανοτρέμουλη*
σπίθα μικρή.

Ὅλα τήν ἔκραζαν,
ἴλα τ' ἀστέρια,
κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
δειλή τά χέρια,
γιατί δέν ἤξερε
σέ ποῖο νά μπεῖ.

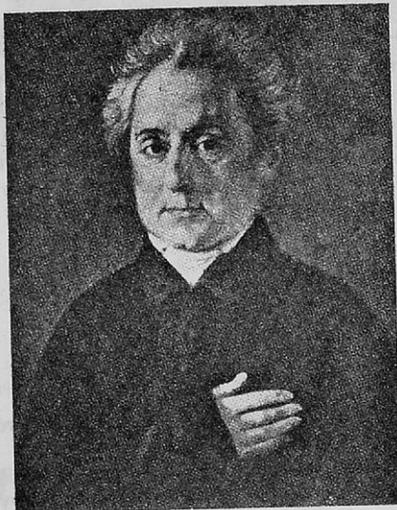
Ἄλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
ἓνα Ἄγγελάκι
τό φιλί ἀθάνατο
στό μαγουλάκι,
πού ἔξαφνα ἔλαμψε
σάν τήν αὐγή.

λιανοτρέμουλη: πού τρεμοσβήνει ἀπαλά.

Ερωτήσεις

1. Τό ποίημα αναφέρεται στό θάνατο ενός παιδιού. Μέ ποιές έκφράσεις καί μέ ποιές εικόνες φανερώνεται ή τρυφερότητα του ποιητή;
2. Ποιά είναι ή παρηγοριά του ποιητή γιά τό θάνατο του παιδιού;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ. Ὁ ἐθνικός μας ποιητής γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1798 καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σέ ηλικία δέκα ἐτῶν πῆγε στήν Ἰταλία γιά τίς σπουδές του. Ἐκεῖ ἔδειξε τήν ἰδιαίτερη κλίση του γιά τήν ποίηση. Σπούδασε Νομικά. Τό 1818 γύρισε στή Ζάκυνθο καί ἄρχισε νά γράφει ποιήματα στά ἑλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλώσσα. Ὅταν ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση, ὁ Σολωμός, συγκινημένος βαθύτατα, ἔγινε ὁ ψάλτης τῆς. Τό 1823 ἔγραψε τόν ὕμνο *εἰς τήν Ἐλευθερία*, τό 1824 τήν *Ὠδή εἰς τόν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάιρον* καί ἀπό τό 1826 ἄρχισε νά συνθέτει τούς *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους*. Ἄλλα ἔργα του εἶναι ὁ *Λάμπρος*, ὁ *Κρητικός*, ὁ *Πόρφυρας*. Πεζά ἔγραψε τό *Διάλογο* καί τή *Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος*. Τό 1828 ἔφυγε γιά τήν Κέρκυρα, ὅπου ἔζησε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του. Μετά τό θάνατό του ὁ φίλος του Ἰάκωβος Πολυλάς, ποιητής καί λόγιος, συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε ἄπαντα τά *εὕρισκόμενα* του ποιητή. Τό σπίτι ὅπου ἔμενε στήν Κέρκυρα ἀναστυλῶθηκε καί εἶναι σήμερα μουσεῖο Σολωμοῦ. Ἡ προσφορά του στά γράμματά μας εἶναι ἀνεκτίμητη. Οὐσιαστικά εἶναι αὐτός πού ἀξιοποιώντας τή δημοτική μας παράδοση ἔβαλε τά θεμέλια γιά τή νεώτερη ποίησή μας.

['Ερημοκλήσι]

Είσαι άσπρο έλληνικό έρημοκλήσι δαρμένο
άπό τήν άντηλιά. Γύρω γύρω σου άμπέλια, μπιστάνια,
καρποφόρες συκιές και κάπου κάπου μοναχική
και κάποια έλιά. Χρυσοφρυγανισμένα τά χορτάρια
άχνίζουνε, άχυρο πιά· κι άντίς γι' άγγέλους, τά τζιτζίκια
σου κανοναρχούνε* τό κάθε άπομεσήμερο έως άργά
μέ τό δικό τους τρόπο τόν Παρακλητικό Κανόνα*.

Έρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις και φράσεις δηλώνουν τήν έποχή του έτους;
2. Ποιοί στίχοι έκφράζουν τήν εύσέβεια του ποιητή;
3. Νά ζωγραφίσετε, όσοι μπορείτε, αυτό τό τυπικό έλληνικό έρημοκλήσι.
4. Ποιά έντύπωση μεταδίδει ό ποιητής μέ τίς παρηχήσεις του χ και του ρ στη φράση *Χρυσοφρυγανισμένα... πιά*;

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ (1895-1976). Γεννήθηκε στην Άθήνα. Σπούδασε Νομικά και Πολιτικές Έπιστήμες στό Πανεπ. Άθηνών και Δημόσια Οικονομία στή Γενεύη. Υπηρέτησε στό Υπουργείο Οικονομικών. Έγινε μέλος τής Άκαδημίας Άθηνών. Τό ποιητικό του έργο είναι συγκεντρωμένο σέ δυό τόμους: *Έκλογή Α'* και *Έκλογή Β'*. Μετέφρασε επίσης πολλούς ξένους ποιητές και έγραψε βιβλία ταξιδιωτικά, δοκίμια κ.ά. Η ποίησή του διακρίνεται για τήν πνευματικότητά της και τό θρησκευτικό αίσθημα.

κανοναρχώ: άπαγγέλλω μελωδικά πριν άπό τόν ψάλτη τούς εκκλησιαστικούς ύμνους (κανόνες) που εκείνος ψάλλει.

Παρακλητικός Κανόνας: άκολουθία και δέηση προς τή Θεοτόκο, που ψάλλεται στους έσπερινούς τής νηστείας του Δεκαπενταύγουστου.

Χρόνους πολλούς μάς πολεμᾶν
κι ἀνάσα δὲν ἐπήραμαν.
(Ὁδ. Ἐλύτης)

III. Τό 1940 – Ἡ κατοχή

Στήν 'Αλβανία (΄Από λεύκωμα πού κυκλοφόρησε παράνομα τόν καιρό τής κατοχής).

['Η κραυγή του τόπου]

Τό απόσπασμα είναι από τούς 'Αρματωμένους του Λουκή 'Ακρίτα, βιβλίο εμπνευσμένο από τό έπος του '40. Από τό μέτωπο έχουν φτάσει οι εϊδήσεις γιά τίς πρώτες επιτυχίες του ελληνικού στρατού καί αυτό τό γεγονός είναι ή αίτια του χαρούμενου πανηγυριού που ακολουθεϊ.

Αφού τελείωσε ή δοξολογία στή Μητρόπολη, μέ τή συνηθισμένη τυπική μεγαλοπρέπεια, ένα λαϊκό ξεφρένιασμα πλημμύρισε τή μεγάλη πλατεία, ξεσηκώνοντας όλοϋθε μιά σύσμιχτη βουή. Φαντάροι καί λαός, δουλευτάδες καί χωριάτες, που κατέβηκαν στήν πολιτεία, σπρώχνονταν, σ' ένα πολύχρωμο άνθρωπομάζωμα. Γυναίκες μέ ντόπιες φορεσιές, μέ χρωματιστά τσεμπέρια, άσπρες, εφαρμοστές μπλουζες καί βελουδένια, πολύπτυχα φουστάνια, μέ σειρές φλουριά, ψιλοδουλεμένα κρεμαντζούλια*, πρόσθεταν ένα χαρούμενο τόνο πανηγυριού. 'Η σημαιοστόλιση πολιτεία έμοιαζε μιά τεράστια παντιέρα, που ανεμίζονταν πολύβουη μέσα στό γελούμενο θάμπος του χειμωνιάτικου ήλιου.

Τό πλήθος άγκαλιάζονταν, χόρευαν, τραγουδούσανε. Κυριαρχούσανε όμως τά παιδιά. Όμάδες ομάδες ξεφύτρωναν, σάν όρμητικά ρέματα από τούς δρόμους καί ξεχύνονταν στήν πλατεία, που βογκούσε τότες σάν άνταριασμένος γιαλός, μεγάλα κύματα που πηγαινοέρχονταν, χωρίς νά κοπάζουνε ποτές.

'Αφού πέρασε μισή ώρα, σχηματίστηκε ή διαδήλωση. Μπήκαν μπροστά οι μαθητές κι οι φαντάροι, που είχαν δικαιωματικά τό πρόσταγμα. Κρατούσανε σημαίες καί πινακίδες, ένα δάσος από κοντάρια ξεφύτρωσε στήν άρχή τής φάλαγγας, που ακολούθησε σάν κοπάδι ό λαός. Τά παιδιά ήτανε τά λαγωνικά. Τρέχανε μιά μπροστά, μιά πίσω, μιά μπλέκονταν μέ τόν κόσμο κι όταν πιά άκούστηκαν τά ταμπούρα, που κανόνιζαν τό βήμα κι οι σάλπιγγες μέ τά λεβέντικά τους καλέσματα

κρεμαντζούλια: μικρά κρεμαστά κοσμήματα λαϊκής τέχνης.

δώσανε τό σύνθημα, βρεθήκανε στήν πρωτοπορία, πλαισιώνοντας μ' επίσημότητα τά λάβαρα τῶν σωματείων καί φώναζαν τά λόγια, πού ἦταν γραμμένα στίς πινακίδες:

- Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!
- Ζήτω ὁ Στρατός!
- Κάτω ὁ Μουσσολίνι!
- Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!...

Ἡ τελευταία φράση ἔγινε σιγά σιγά ὁ παλμός τοῦ πλήθους. Γήτευε τή φαντασία του μέ τήν ἄγνωστη ὡς τώρα σημασία, πού ἔκλεινε ἡ σαρκαστική της σύνθεση. Τήν ξανάλεγε, ὥσπου οἱ συλλαβές χωρίστηκαν, ὅπως οἱ χάντρες τοῦ κομπολογιοῦ καί τόνιζε ἡ καθεμίᾳ ξεχωριστό πάθος, σκόρπιζε ἰδιαίτερη ἔνταση, πήρε τό σκοπό ἑνός πρωτόγονου, σκληροῦ ρυθμοῦ, πού τιναζότανε ἀπ' ὅλα τά στήθια.

- Κο - κο - ρό - φτε - ροι ! Κο - κο - ρό - φτε - ροι!

Οἱ νοικοκυρές στεκόντανε στά ξωπόρτια κι ἔριχναν στούς διαδηλωτές λουλουδία. Οἱ γριές τούς ὑποδέχονταν μέ λιβανωτά καί σταυροκοπιούνταν, μουρμουρίζοντας εὐχές:

- Ὁ Χριστός κι ἡ Παναγιά νά σκέπουνε τά παιδιά μας!

- Οἱ ἅγιοι νά σταθοῦν βοηθοί μας!...

Ὁ λαός, συνεπαρμένος ἀπό τόν ὁμαδικό ρυθμό, κοίταγε ὀλοένα μπροστά, λές κάποιον πρωτόφαντο ὄραμα ξεδιπλωνότανε στό βάθος καί πάσχιζε μ' ὅλα τά μέλη του, μέ κάθε νεῦρο, νά τό ἀδράξει, νά τό κάνει δικιά του πνοή, δικό του πάθος...

Σέ κάθε σπίτι ὅπου στεγαζότανε στρατιωτική ὑπηρεσία, ἡ διαδήλωση σταματοῦσε. Οἱ ἀξιωματικοί χαιρετούσανε τά λάβαρα κι ἄκουαν καμαρωτοί τό λαό νά φωνάζει:

- Ζήτω ὁ Στρατός!

Στό Νοσοκομεῖο, πού βρισκότανε ὁ Καστρινός*, ὁ κόσμος ἄρπαξε στά χέρια του τούς τραυματίες. Ὅσοι βαστούσανε τίς σημαίες ἀποτραβήχτηκαν καί, μ' ἕνα πρόσταγμα, χαιρέτισαν τά παιδιά μέ τά κομμένα πόδια, πού κοιτούσανε ὀλόγυρά τους μέ βουρκωμένα μάτια.

- Ζήτω οἱ τραυματίες!

- Ζήτω!

Ὁ Καστρινός δέν εἶχε νά φοβᾶται πολύ ἀπό τήν πληγή του καί τόν σήκωσαν πιό ψηλά ἀπ' τούς ἄλλους. Ἄνοιξε διάπλατα τά χέρια του κι ἐκεῖ πού κάτι ἤθελε νά φωνάξει, ἕνας λυγμός σπάραξε τά στήθια του.

Καστρινός: ἕνα ἀπό τά πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος, τραυματίας τοῦ πολέμου.

Δοκίμασε ξανά κι ἐνῶ στένευε ὀλόγουρά του ὁ κύκλος, εἶπε, ὅσο ν' ἀκουστεῖ:

– Ζήτω ὁ Λαός!

Μιά βροντερή κραυγή ἀντήχησε ἀπὸ τὴ μάζα καὶ σύγκαιρα ἓνας παιδικὸς χορὸς ἄρχισε νὰ τραγουδάει:

«Μαύρη ἡ νύχτα στὰ βουνά
στοὺς βράχους πέφτει χιόνι...»

Τραγούδησαν δυὸ τρεῖς φορές τὴν ἡρωικὴ στροφή κι ἐπειδὴ δὲν ξέρανε τὰ λόγια κι ὁ σκοπὸς πῆγαινε νὰ σβῆσει μέσα στὴ χλαολή, σταμάτησαν.

Τότες λίγοι χωρατατζῆδες σίμωσαν τὶς νοσοκόμες, δίνοντας τὸ σύνθημα:

– Ἐμπρός καὶ τὶς νοσοκόμες!

Τὸ ἀστεῖο ἔδωσε καινούριο κέφι στὴ διαδήλωση. Δέν ἀποτελοῦσε πιά ἓνα σφιχτοδεμένο κορμό, ὅπως νωρίτερα, παρά χώρισε σὲ μικρότερες ὁμάδες, πού ξεχύθηκαν σὲ διαφορετικοὺς δρόμους, χαρούμενοι θίασοι γλεντοκόπων, πού σοφίζονταν κωμικὰ καμώματα, νὰ διασκεδάσουνε. Οἱ χωριάτες, παρέες παρέες, στεκόντανε στὰ σταυροδρόμια καὶ χόρευαν, ἐνῶ οἱ γυναῖκες χτυποῦσανε παλαμάκια. Ἄλλοι ἄρχιζαν τὰ δικά τους τραγούδια, ἄκουε κανεὶς σκοποὺς ἀπὸ κάθε γωνιά τῆς Ἑλλάδας, λεβέντικα τραγούδια, πού μύριζαν ἀγιόκλημα καὶ ρετσίνα, νοσταλγικά, πονεμένα τραγούδια τοῦ κάμπου, ζωηρά, παιχνιδιάρικα τῆς πολιτείας, σερέτικα* τραγούδια τῶν λιμανιῶν, καντάδες τῶν νησιῶν, μακρόσυρτοι πόθοι, πίκρα κι ἀσίγαστος καημός...

Τὸ ἀπομεινάρι τῆς διαδήλωσης προχώρησε ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς λίμνης κατὰ τὸ Κάστρο. Ἄνεβασμένοι στὶς τάπιες*, κρεμασμένοι στὶς πολεμιστρες, βρισκόντανε οἱ γέροι, οἱ ἔμποροι κι ὑπάλληλοι, ὅσοι φοβόντανε τοὺς βομβαρδισμοὺς καὶ καρτεροῦσανε ἔξω ἀπὸ τὰ καταφύγια.

Στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ Κάστρου δόθηκε ἡ τελευταία πράξη. Πρωταγωνιστὴς ἦτανε ἓνα σκιαχτρο, ντυμένο μὲ ἰταλικὴ στολή, μὲ καπέλο ἀλπινιστῆ, ὅπου καρφώθηκαν τὰ φτερά ἑνὸς πετεινοῦ. Στὸ στήθος ὑπῆρχε μιά ἐπιγραφή. Τέσσερις φαντάροι στάθηκαν στὴ μέση, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἔκανε ὀλόγουρά τους κύκλο. Οἱ φωνές σταμάτησαν. Τότες ὁ ἓνας κάρφωσε τὸ κοντάρι σὲ μιά πολεμιστρά.

– Κάτω ὁ Ἰουδας! φώναξε ἓνας μαθητῆς.

σερέτικα τραγούδια: τὰ τραγουδοῦσανε οἱ σερέτες (σερέτης: ἄνθρωπος δύστροπος, εὐέξαπτος).

τάπια: ὀχύρωμα, προμαχῶνας.

Τό πλήθος πήρε τήν κραυγή καί τή σκόρπισε πέρα. Ἐπό δρόμο σέ δρόμο, ὡς τίς ξέμακρες συνοικίεσ τῆσ πολιτείας, δέσποζε ἡ κραυγή: «Κάτω ὁ Ἰουδας!...»

Κι ἐνῶ τά λαγοῦτα καί τά βιολιά, πού εἶχαν φέρει γιά τήν περίσταση οἱ φαντάρει, παίζανε τό τραγοῦδι «Βάζει ὁ Ντοῦτσε τή στολή του καί τή σκούφια τήν ψηλή του μ' ὄλα τά φτερά...», δῶσανε φωτιά στό σκιάχτρο. Οἱ φλόγεσ τύλιξαν τά ροῦχα, μάδησαν πρῶτα τά φτερά κι ὀλόγουρα πέφτανε καφαλισμένα, κουβαριασμένα τά στελέχεια τουσ. Ὁ Κόσμοσ φώναζε:

– Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!

Σιγά σιγά τό ἀμπέχωνο ἔρεψε μέσα στή φωτιά, τό βρακί κόντηνε, τό καπέλο, φουσκωμένο ἀπό τούσ καπνοῦσ, ὑψώθηκε κι ἔμεινε στήν ἄκρη τοῦ κανταριοῦ ἕνα μυτερό σίδερο. Ὅταν πιά τό ξύλο ἔγερνε κι ἔπεφτε κάτω ἀπό τό Κάστρο, ἕνας μαθητής, ἀνεβασμένος σ' ἕνα καμιόνι, ἔμπηξε τήν κραυγή:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Μεσολάβησε μιά σιωπή κι ὕστερα σάν ἤλεχτρισμένο τό πλήθοσ, ἀπό χιλιάδεσ στήθια, ξεπήδησε πονεμένη, σκληρή κι ἄτεγκτη, σά χτύπημα μοίρασ, ἡ κραυγή τοῦ τόπου:

– Ζήτω ἡ Λευτεριά!

Ἐρωτήσεισ

1. Ποιό ἀπό τά συνθήματα πού ἀκούγονται ἐκφράζει τόν τίτλο τοῦ ἀποσπάσματος καί γιατί;
2. Ἐξετάζοντασ τά ἐπεισόδια τῆσ διαδηλώσeweσ νά βρεῖτε μέ ποιοῦσ τρόπουσ ἐκφράζεται ἡ λαϊκή χαρά.
3. Ἀπό ποιά συνθήματα φαίνεται ἡ ἐθνική ὁμοφνία (ὁμόνοια) καί ποιά ἐπίδραση εἶχε αὐτό τό πνεῦμα στό ἔποσ τοῦ '40;

ΛΟΥΚῆΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (1909-1965). Γεννήθηκε στή Μόρφου τῆσ Κύπρου. Ὅταν ἦταν ἀκόμη νέοσ, ἐγκαταστάθηκε στήν Ἀθήνα κι ἐργάστηκε ὡσ δημοσιογράφοσ. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Ἐγραψε τά μυθιστορήματα: *Νέοσ μέ καλάσ συστάσεισ* (1935), *Ὁ κάμποσ* (1936), *Ἀρματωμένοι* (1947), πού ἀποτελεῖ τό χρονικό τῆσ ἐποποιίας τοῦ ἀλβανικοῦ πολέμου, καί τά θεατρικά ἔργα: *Ὅνειρο ἀγάπησ*. ἔμπνευσμένο ἀπό τήν κατοχή, *Θεοδώρα*, *Ὅμηροι*.

[Ὁ γεροταγματάρχης]

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τόν Ἀπρίλη (1946), ἓνα βιβλίον ἀναμνήσεων τοῦ συγγραφέα. Τό κείμενο παρουσιάζει τό πορτραῖτο ἑνός ἀπό τοὺς ἡλικιωμένους ἀξιωματικούς πού εἶχαν ἀνακληθεῖ στήν ὑπηρεσία, γιά νά χρησιμοποιηθοῦν στό μέτωπο τῆς Ἀλβανίας. Τό πρόσωπο καί τὰ περισσότερα εἶναι πραγματικά.

Ἀπό καιρό, προτοῦ ἀκόμα μποῦμε σ' ἀλβανικά χῶματα, μᾶς παρακολουθοῦσε ἡ φήμη ἑνός γεροταγματάρχη τοῦ πυροβολικοῦ, «ἐφέδρου ἐκ μονίμων». Εἶχε τή διοίκηση μιᾶς μοίρας ὀρειβατικοῦ, σκαρφάλωνε τ' ἄξενα* ἄρβανίτικα βουνά, ἔστηνε τίς πυροβολαρχίες του μονονυχτίς στίς πιό ἀπίθανες κορφές, πού μονάχα ὁ ἥλιος βλέπει, καί, χαράματα τήν ἄλλη μέρα, ράντιζε τό σαστισμένο ἔχθρὸ μέ φωτιά καί μέ σίδερο, τοῦ βούλωνε τὰ κανόνια. Ὁ τρόπος πού ἤξερε νά μεταχειρίζεται τό πυροβολικὸ του, χωρὶς νά χάνει οὔτε βολή, ἡ λεβέντικη παλικάριά του, – ἡ δυσανάλογη μέ τὰ χρόνια πού τόν βαραῖναν – ἄλλες ἀκόμα πολεμικές ἀρετές, συνδυασμένες μέ βαθιά συναδελφότητα γιά τό φαντάρου, τόν ἔφεραν στήν ὀλόπρωτη γραμμὴ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγῶνα. Οἱ συνάδελφοι τοῦ πεζικοῦ, ὅταν τόν ἀκούγανε νά βροντᾶει πίσω ἀπὸ τίς θέσεις τους, νιώθανε πῶς ἀκουμπᾶνε σ' ἀτράνταχτο ἀντιστόλι*. Ἦταν ἐγγύηση ἡ συνεργασία τοῦ ταγματάρχη Κωστάκη σέ μιάν ὅποιαδήποτε ἐπιχείρησή.

Ποιὸς τό ξέρει κεῖ κάτω στήν Ἀθήνα τ' ὄνομά του; Στοιχηματίζω πῶς κενένας. Ὅποιοι ὅμως ἔτυχε νά λάβει μέρος σ' ἐκστρατείες, κι ἂν δέ γνωρίζει τυχόν τ' ὄνομα τοῦτο, θά ξέρει βέβαια τό βαθύ ρόλο πού παίζουσε στό φρόνημα ἑνός στρατοῦ κάποια ὀνόματα θρύλοι. Θά ξέρει τήν κρυφὴ δίψα πού κατέχει τήν ψυχὴ τοῦ φαντάρου γιά ὑποδείγματα ἰδανικά, ζωντανά σύμβολα, ἥρωες πού ἐνσαρκώνουνε βαθύτερες κι ὁμαδικές λαχτάρεις. Ἡ στρατιά, πού εἶναι μιὰ ἀπέραντη οἰκογένεια, ἔχει τή μυστικὴ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆ καί τοὺς ἐφέστιους θεοὺς* τῆς. Καί τί

* ἄξενος: ἀφιλόξενος.

* ἀντιστόλι: στήριγμα.

* ἐφέστιος θεός: θεὸς προστάτης τοῦ οικογενειακοῦ βίου.

άλλο είναι οι ἐφέστιοι θεοί από ἥρωες προγονικούς, πού μέ τό διάβα τῶν καιρῶν τράφηκαν μέ θύμησης, παραδόσεις, βίους γενεῶν, θανάτους, αἶμα; Τράφηκαν καί γιγαντώθηκαν. Θεός ἐφέστιος στεκότανε καί γιά μᾶς, ἐκεῖ στήν Ἄλβανία, ὁ Κωστάκης.

Τόν ἀκούγαμε, μά δέν τόν εἶχαμε ἰδεῖ. Τόν καιρό πού τό φύσημα τῆς τύχης μέ εἶχε φέρει ἐμένα στό στρατηγεῖο, ὁ Κωστάκης βρισκότανε μέ τίς πυροβολαρχίες του στή Χειμάρρα. Πολεμοῦσε ἀδιάκοπα, ἀπό τίς πρῶτες ἡμέρες τοῦ πολέμου, εἶχε φάει συντροφικά μέ τούς φαντάρους του τίς νεροποντές τοῦ Νοέμβρη καί τά χιόνια τοῦ Δεκέμβρη, εἶχε ὀργώσει τά κορφοβούνια δίχως ἀναπαμό, ἀργάστηκε* ἀπό τή φωτιά, ἀπό τούς βοριάδες, ἀπό τό χιόνι. Ξάφνου ὁ Ἀρχηγός τοῦ Πυροβολικοῦ, πού ἦτανε συντοπίτης του καί φίλος, ἀποφάσισε νά τόν ξεκουράσει. Τόν μετακάλεσε λοιπόν στό στρατηγεῖο, γιά ἓνα διάστημα...

Ἡ εἶδηση κυκλοφόρησε ἀστραπιαῖα:

—Ἐρχεται ὁ Κωστάκης!

Περιέργεια ἀνυπόμονη, συγκίνηση γέμισε ὅλους ἐμᾶς πού τόν καρτερούσαμε νά φτάσει. Καί μιά μέρα, τό βῆμα του βαρῦ, βροντερό, ἀντρίκιο, ἀκούστηκε ν' ἀνεβαίνει τή σκάλα τῆς Διοίκησης Πυροβολικοῦ. Τόν συνόδευε, ἀντίλαλος ρυθμικός, τό χτύπημα στά σκαλοπάτια μιᾶς μαγκούρας.

Ἦταν ἓνας μᾶλλον ψηλός στ' ἀνάστημα γέροντας, μέ δίκωχο λεβέντικα στραβό στό ψαρό κεφάλι, πρόσωπο χαρακωμένο ἀπό τά χρόνια καί τίς κακουχίες, μάτι ζωηρό, ριχτό μουστάκι. Οἱ κινήσεις του, τό βάδισμά του, πρόδιναν μιᾶ ζωντάνια ἀσυνήθιστη στήν ἡλικία αὐτή. Βροντοῦσε περπατώντας τήν ἀχώριστη μαγκούρα του μέ νταϊλίκι* πεισματερό. Στό πρόσωπό του, τό τραβηγμένο κι ἄδρό, παίζανε χαρούμενα τίς λάμπεις τους καί τίς σκιές μιᾶ πρωτόγονη παλικαριά, βουνίσια, καί μιᾶ φαιδρότητα γεμάτη θυμοσοφία*, ὠριμη μαζί καί παιδική.

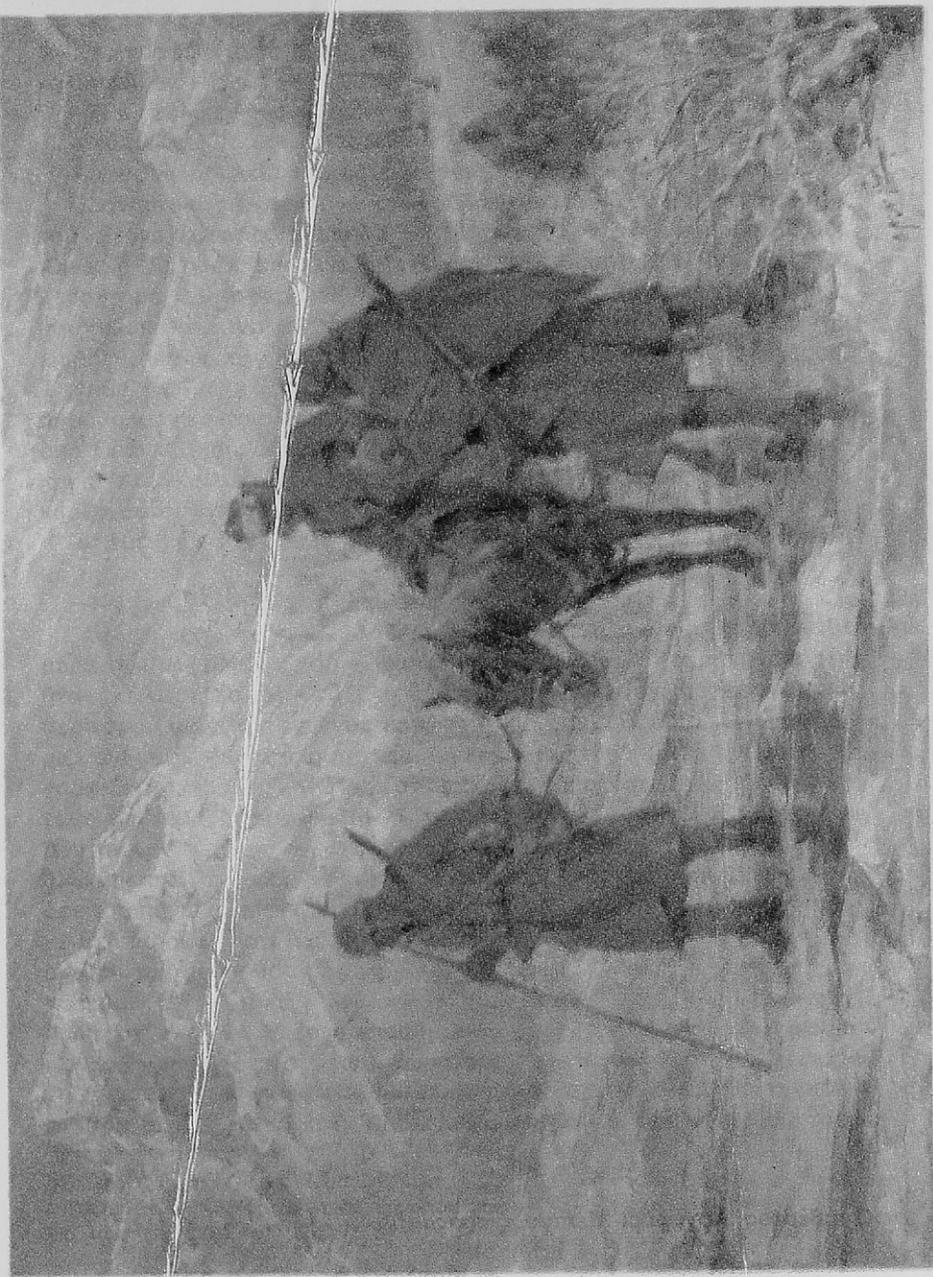
— Γειά σας, παιδιά!

Σταθήκαμε προσοχή, νά περάσει. Ὅμως στά χεῖλη μας, σάν ἀπό ψυχόρμητη, μαντική συμπάθεια, σχεδιάστηκε κιόλας ἓνα χαμόγελο φιλικό. Ὁ γέροντας αὐτός μέ τήν κολοκοτρωνέικη μορφή, τήν κόψη τοῦ ὀπλαρχηγοῦ, ἦταν ἀνώτερός μας ὅμως ὄχι καί διαφορετικός. Τά αἵματά μας, τό ἔβλεπε μέ τό πρῶτο, συγγενεῦαν. Ὁ ταγματάρχης Κωστάκης ἐρχόταν ὀλόγισα ἀπό τά σπλάχνα τοῦ λαοῦ.

ἀργάζω: κατεργάζομαι ὅπως τά δέρματα, μφ. σκληραγωγῶ.

νταϊλίκι: παλικαριά.

θυμοσοφία: ἰκανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μή χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις.

Ουμβέρτος Άργυρος: *Μεταφορά τραυματία*

Στό γραφείο μέσα οι δυο γέροι, ό 'Αρχηγός κι ό ταγματάρχης, άγκαλιαστήκαν.

– Τί μέ θέλεις έδω; ρωτάει ό Κωστάκης άπότομα, άφοϋ κάθισε.

– Νά μείνεις νά ξεκουραστείς.

– Δέν έχω δουλειά έγώ έδω. Τά παιδιά κεί κάτω μέ περιμένουν.

Πραγματικά· τά «παιδιά» – οι πυροβολητές του, οι αξιωματικοί – πού του είχανε λατρεία, δύσκολα θά τό παραδέχονταν νά τούς λείψει. Όμως ό 'Αρχηγός έπέμενε, ήξερε καλά τόν όρμητικό κι άσυλλόγιστο χαρακτήρα του γεροπολεμιστή· δέν ήθελε νά τόν άφήσει, στήν ήλικία πού βρισκότανε, νά κακοπάθει. Έδέησε νά μεταχειριστεί όλη του τήν έπιβολή, γιά νά τόν πείσει. Στά τελευταία τόν διέταξε σάν άνώτερος. Ό νοϋς του Κωστάκη έμενε ώστόσο γυρισμένος πάντα κατά κεί, τίς πυροβολαρχίες του πού τόν καρτεράνε στή Χειμάρα. Τέλος, ύστερα άπό ώρα καί κάμποσες φωνές, ύπόκυψε. Τά μάτια του γεμίσανε δάκρυα. 'Ανάγκη λοιπόν ν' άποχωριστεί τούς συντρόφους του δύσκολου κι άξέχαστου καιροϋ.

Κι έμεις άπ' έξω, στό διάδρομο, σκύψαμε ό ένας στ' αϋτί του άλλου μέ ταραχή:

– Κλαίει ό Κωστάκης... κλαίει!

'Από τή μέρα κείνη μās δόθηκε ή εύκαιρία νά τόν συναντάμε κάθε μέρα στους δρόμους του χωριου ή στά γραφεία. Τό στρατηγείο δέν ήτανε τό στοιχείο του – τό 'βλεπες μέ τό πρώτο αϋτό. Παράδερνε στόν περίγυρό μας πλανταγμένος καθώς τό ψάρι έξω άπό τό νερό, τριγύριζε άνήσυχα, γεμάτος άμηχανία, μή ξέροντας τί νά κάνει, ανίβαινε τά γραφεία, κατέβαινε, καθότανε στους καφενέδες, έσθινη κουβέντες μέ τούς φαντάρους, βροντοϋσε τή μαγκούρα του, έφευγε, ξαναρχόταν. Δέν ήταν έπιτελικός, όχι, ό κόσμος τών αξιωματικών έδω είχε άλλιώτικη κόψη – μισο-γραφειοκρατική, μισο-κοσμική – πού αϋτουνοϋ δέν του πήγαινε. Μάντευες τήν κλίση του νά κάνει περισσότερο παρέα μέ φαντάρους, γιατί μαζί τους μιλοϋσε τήν ίδια γλώσσα, τήν άπλοϊκή· εκείνοι τόν άγαποϋσαν δίχως νά τόν κρίνουν. Στή συνείδησή τους, ό πόλεμος ήτανε πράξη λεβέντικη, ξέσπασμι ψυχής στόν άνοιχτόν άέρα, όχι βερέμικος* λογαριασμός στόν μπουχτισμένο* άπό τσιγαρίλα κλειστό χώρο ενός γραφείου. Χωρατατζής καί χαροκόπος ό ταγματάρχης Κωστάκης, είχε ώστόσο μιά προσήλωση φιναιτική στά θεία: γκόλφι* του οι Προφήτες κι ή 'Αποκάλυψη. Θρησκεία του κεφαλιου του,

βερέμικος: καχεκτικός, άρρωσιάρης.

μπουχτισμένος: χορτασμένος, άηδιασμένος.

γκόλφι: φυλαχτό.

αύθεντικά προσωπική, πού δίχως κι ό ίδιος νά τό ξέρει πώς, τήν είχε χτίσει κατ' εικόνα κι όμοίωση τοῦ έαυτοῦ του.

-'Ο Θεός είναι Ρωμίός, μωρέ! σοῦ 'λεγε καμιά φορά, βροντώντας άπειλητικά τή μαγκούρα του.

Έρωτήσεις

1. Είναι δικαιολογημένη ή φήμη πού είχε στό στρατό ό ταγματάρχης; Γιατί;
2. Γιατί ό συγγραφέας τόν παρομοιάζει μέ τούς όπλαρχηγούς τοῦ '21; Τί κοινό έχει;
3. 'Η φράση τοῦ Κωστάκη 'Ο θεός είναι Ρωμίός σάς θυμίζει παρόμοιο λόγο τοῦ Κολοκοτρώνη; Ποιόν;
4. 'Ο συγγραφέας χρησιμοποιεῖ στήν άφήγησή του πρώτο πρόσωπο: τί μεταδίδει μέ αὐτόν τόν τρόπο στόν άναγνώστη;

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907 καί άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν πεζογραφία. Είναι μέλος τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών. 'Από τό πλούσιο πεζογραφικό του έργο άναφέρουμε τούς *Δεσμώτες*, τή *Μενεξεδένια Πολιτεία*, τήν *Πριγκιπέσσα 'Ιζαμπώ*, τόν *Άπρίλη*, τό *Δίχως Θεό*. Θεατρικά έργα: *'Ο Σταυρός καί τό σπαθί*, *Θεοφανώ*, *Θωμάς ό δίψυχος* κ.ά. Έγραψε επίσης πολλά δοκίμια πού άναφέρονται σέ προβλήματα πού άντιμετωπίζει ό σύγχρονος άνθρωπος.

'Οδυσσέας 'Ελύτης

[Κείνοι πού έπράξαν τό κακό]

Τό ποίημα 'Άσμα ήρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο άνθυπολοχαγό τής 'Αλβανίας πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1945 στό περιοδικό Τετράδιο (τεύχ. 2). 'Ο ποιητής τό λείε ήρωικό καί πένθιμο, γιατί αυτά είναι τά δυό βασικά του χαρακτηριστικά, ύμνος στή λεβεντιά τοῦ χαμένου άνθυπολοχαγοῦ καί θρήνος γιά τό θάνατό του. Στό παρακάτω άπόσπασμα τονίζει πόσο πλούσιο σέ άγώνες καί ήρωισμό είναι τό παρελθόν μας.

Κείνοι πού έπράξαν τό κακό – τούς πήρε μαύρο σύγνεφο.
Ζωή δέν είχαν πίσω τους μ' έλατα καί μέ κρύα νερά,
μ' άρνί, κρασί καί τουφεκιά, βέργα καί κλημοτόσταυρο·
παππού δέν είχαν άπό δρύ κι άπ' όργισμένον άνεμο,
στό καρασούλι δεκαοχτώ μερόνυχτα
μέ πικραμένα μάτια.

Τούς πήρε μαύρο σύγνεφο – δέν είχαν πίσω τους αύτοί
θειό μπουρλοτιέρη, πατέρα γεμιτζή*,
μána πού νά 'χει σφάξει μέ τά χέρια της,
ή μána μánας πού μέ τό βυζί γυμνό
χορεύοντας* νά 'χει δοθει στή λευτεριά του Χάρου!

Έρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές έκφράσεις του ποιήματος καί νά βρείτε τό νόημά τους.
2. Ό ποιητής μιλάει γιά τό παρελθόν πού δέν είχαν οί έχθροί μας, αλλά είχε ό χαμένος άνθυπολοχαγός. Μελετήστε προσεχτικά τό κείμενο κι άπαντήστε στά παρακάτω έρωτήματα:
 - α) Τί παρελθόν έχουν οί Έλληνες πολεμιστές;
 - β) Άπό τό παρελθόν αύτό τί έχει σχέση μέ τούς πολεμικούς άγώνες καί τί άναφέρεται σέ άλλες πλευρές τής έθνικής μας ζωής;
 - γ) Ποιά σημασία έχει τό παρελθόν αύτό γιά τούς πολεμιστές μας;
3. Τό ποίημα είναι γραμμένο σ' έλεύθερο στίχο. Νά βρείτε τίς διαφορές του άπό ένα παραδοσιακό ποίημα πού έχετε διδαχτεί.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Όδυσσέα Άλεπουδέλη. Γεννήθηκε στό Ηράκλειο Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά καί παρακολούθησε μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρείται άπό τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές, πού άνανέωσε τήν έλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία του καί τήν αισιοδοξία του. Έμφανίστηκε στά γράμματά μας τό 1935, έποχή πού ή έλληνική ποίηση βρισκόταν άκόμη κάτω άπό τήν έπιρροή του ποιητή Κ. Καρυωτάκη κι ήταν γεμάτη μελαγχολία καί άπαισιοδοξία. Άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, έγραψε όμως δοκίμια καί μελέτες. Ποιητικές του συλλογές: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ήλιος ό πρώτος* (1943), *Άσμα ήρωικό καί πένθιμο* γιά τό χαμένο άνθυπολοχαγό τής Άλβανίας (1945), *Άξιον έστί* (1959), *Έξι καί μιά τύψεις γιά τόν ούρανό, Τό φωτόδεντρο κ. ά. Μετέφρασε επίσης ξένους ποιητές.*

γεμιτζής: ναυτικός παλιός κι έμπειρος, θαλασσόλυκος.

χορεύοντας: ύπονοιε τό χορό του Ζαλόγγου κι άλλα άνάλογα περιστατικά άπό τήν έθνική μας ιστορία.

[Στήν 'Ελεύθερη 'Ορεινή 'Ελλάδα.]

Ο Γιάννης Μπεράτης, πού στόν πόλεμο τοῦ '40 πήγε ἐθελοντής στό μέτωπο, φεύγει ἀπό τήν κατεχόμενη πιά Ἀθήνα καί πηγαίνει, ἐθελοντής πάλι, νά καταταχθεῖ στίς ἀνταρτικές ομάδες τῆς Ἡπείρου, πού πολεμοῦσαν τούς Γερμανούς κατακτητές. Ἐζῆσε ἔτσι μιά σκληρή περιπέτεια, πού ὅμως τοῦ ἔδωσε τήν εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπό κοντά τήν ὀρεινή ὑπαιθρο καί τούς κατοίκους της, μέ τή φτώχεια καί τίς μικρότητες τους, ἀλλά καί μέ τό ἀδούλωτο φρόνημα. Αὐτή τήν περιπέτεια διηγείται στό βιβλίο του Ὀδοιπορικό τοῦ 43 (ἐκδόθηκε τό 1946), ὅπου ἀνήκει τό παρακάτω ἀπόσπασμα.

Ἦταν ἓνα γέρικο πολυμεταχειρισμένο ζῶο πού πήγαине ἀργά ἀργά καί μέ τό πάσο του ὅ,τι καί νά τοῦ 'κανε. Κι ὁ ἀγωγιότης, ὁ Χριστόφορος, ἓνα νέο παιδί καμιά δεκαετανιαριά χρονῶν, τό 'ξερε καί δέν τοῦ 'κανε τίποτε, παρά μόνο κάπου κάπου, ὅταν τόν ἔπιανε καί τόν ἴδιο νύστα ἀπ' τήν πολλή βραδύτητα κι ἤθελε νά ξυπνήσει, τοῦ 'μπήζε ἄξαφνα κι ἐντελῶς ἀνεπίκαιρα καμιά φωνή πού δέν ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα. Μά γιά μένα, στήν κατάσταση πού βρισκόμουν, αὐτά ὅλα, αὐτό τό σιγανό καί ἡμερο περπάτημα τοῦ μουλαριοῦ, ἦτανε ὅ,τι μοῦ χρειαζότανε κι εὐλογοῦσα τίς περιστάσεις πού κάνανε νά μᾶς τύχει κανένα ἄλλο. Κι αὐτός ὁ Χριστόφορος ἦτανε ἓνας ἐξαιρετικά καλός καί γλυκομίλητος νέος καί δέν ξέρω ἂν τ' ὄνομά του ἦ τό γενικό ὕφος του μοῦ ὑποβάλανε τήν ἰδέα πῶς περπατάει δίπλα μου κάποιον πολύ σεμνό καλογεροπαίδι.

Εἶχαμε φτάσει πιά τά ἔλατα, ἦταν πολύ πρῶι, κι ἐδῶ πάνω ἔκανε ἀφάνταστο κρύο γιά καλοκαίρι. Πρῶτη μου φορά ἔβλεπα «Πεδίον Ρίψεως»*. Ἦταν μιά καλοδιαλεγμένη μικρή μακρόστενη κοιλάδα, ἀπολύτως ἴσια σχεδόν, κλεισμένη γύρω γύρω ἀπό ἀπότομα ψηλά βουνά. Ἐνανάγκη τό ἀεροπλάνο (ἂν δέν ἦτανε πολύ μεγάλο κι εἶχε καλό πιλότο) μπορούσε νά προσγειωθεῖ. Τίς νύχτες, ὅταν εἶχαν σχετική εἰδοποίηση ἀπ' τόν ἀσύρματο, ἀνάβανε μεγάλες φωτιές στίς τέσσερις γωνίες καί

Πεδίον ρίψεως: ἓνα πλάτωμα σέ ὀρεινή περιοχή, ὅπου τ' ἀεροπλάνο τῶν Ἀγγλων συμμάχων ἔβριχαν μέ ἀλεξίπτωτα ἐφόδια γιά τούς Ἕλληνας ἀντάρτες.

περιμένανε. Ὁ φόβος ἦτανε μὴν περάσει κανένα ἐχθρικό – μὰ δὲ μποροῦσε νὰ γίνει ἀλλιῶς.

Ἦτανε τρία τέσσερα τέτοια «Πεδία Ρίψεως» σ' ὅλη τὴν Ἐλεύθερη Ὀρεινὴ Ἑλλάδα καὶ κάπου, λέει, ἦτανε κι ἓνα κανονικό ἀεροδρόμιο. Ἔτσι τὶς σκοτεινὲς νύχτες, ἀνάμεσα στὶς μεγάλες φωτιές, μὲ εἰδικὰ ἀλεξίπτωτα ἔπεφτε τὸ «μάννα τ' οὐρανοῦ»: ὄπλα, φυσιγγία, σπολές, πουλόβερ, μάλλινες κάλτσες καὶ ἄρβυλα, ρύζι καὶ στάρι καμιὰ φιορά...

Περνούσαμε κάτι μακρόστενα ὀροπέδια, ἦμαστε βουτηγμένοι ὡς τὸ λαϊμὸ σχεδὸν μὲς στὶς ὀλοφούντρες φτέρες κι ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, ἀπ' τὶς δυὸ πλευρές, πού ὄλο ἀπαλὰ ἀνηφορίζανε, γιὰ νὰ φτάσουν τὶς πυκνοδασωμένες κορφές, ἔλατα μεγάλα, τεράστια, βαθυπράσινα, ὀλάνθιστα σὲ κάθε κλῶνο μ' ἐκεῖνον τὸν παράξενο καρπὸ τους σάν ἴσιο ἀναμμένο κεράκι χριστουγεννιάτικου δέντρου – κι ἀπάνω ἀπάνω, στὴν κορφὴ, μὲ τὸ συμμετρικὸ σταυρὸ τους, πού ἀργολικνιζότανε ὁμαδικὰ, σάν μὲ κρυφὸ παράγγελμα, πέρα δῶθε κάτω ἀπὸ ἓνα καταγάλανιο οὐρανὸ. Ὁ ἦχος ἀπὸ πλῆθος κουδοῦνες, κουδοῦνια, κουδουνάκια (βυριόηχα, καμπανιστὰ – ἄλλα κρυστάλλινα) γέμιζε ἀκατάπαυτα ἀπὸ παντοῦ τὸν ἀέρα, ἀπὸ ψηλά, μὰ μᾶς ἦτανε ἀδύνατο νὰ δοῦμε τὰ σκόρπια κοπάδια ἀπὸ γελάδες, ἀπὸ γίδες, ἀπὸ πρόβατα, πού βόσκανε τὸ πλοῦσιο γρασιδί κάτω ἀπὸ παχιούς ἴσκιους καὶ μουσκεμένες δροσιές. Περιέργοι! Ὅσο προχωροῦσα ὄλο καὶ συνερχόμενα, ἂν κι οἱ γιατροὶ εἶχαν πεῖ πὼς θέλω ἀκόμη σχεδὸν ἀπόλυτη ἀκίνησι. Κι ὄχι μόνο τώρα μποροῦσα νὰ περπατᾶω, ἀλλὰ μ' ἄνοιγε τὸ κέφι, φούσκωνε τὸ στήθος μου μὲ βαθιὲς ἀναπνοές, μισοχαμογελοῦσα, ἔτσι ἀόριστα, παντοῦ, σφύριζα καὶ κάπου κάπου σιγοτραγοῦδαγα κιόλας. «Ἐ! Ἐ! ἀναστήθηκε ὁ Λάζαρος!» ἔλεγε ὁ Σωτήρης ἢ ἐγὼ ἢ ὁ Χριστόφορος. Μὰ ὁ Χριστόφορος ὄλο κοντοστεκότανε τώρα καὶ δίσταζε. Ἐχει πολλές ἀμφιβολίες ἂν πήραμε καλὴ κατεύθυνση. Δέν τὸν ἔχει ξανακάνει τὸ δρόμο πρὸς τὴν Καστανιά. Κι ἔτσι πού εἴμαστε τώρα μπερδεμένοι μὲς στὶς φτέρες, δέν τοῦ εἶναι δυνατόν ἀκόμη καὶ τοῦ ἴδιου μὲ τὸ τόσο ἐξασκημένο μάτι καὶ μὲ κείνο τὸ βαθύτερο ἔνστιχτο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑπαίθρου, πού κάθε τόσο διασχίζει κατὰμόνος ἐρημιές, νὰ διακρίνει κανένα μονοπάτι καὶ κάπως νὰ προσανατολιστεῖ.

Τὸν ἔβλεπε συχνὰ νὰ στέκεται ἀκίνητος (ἦμαστι μόνο αὐτός, ὁ Σωτήρης κι ἐγὼ), νὰ γυρίζει γύρω γύρω τὸ κεφάλι του μὲ ἀνασηκωμένη τὴ μύτη, ἔτσι σάν νὰ ὀσμίζεται τὸν ἀέρα πού ξετρυπώνει μὲς ἀπ' τὰ ἔλατα, κι ἄξαφνα νὰ μᾶς ἀλλάζει τὴν κατεύθυνση μὲ μιὰ ἐλαφρότατη κλίση δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Κάθε τόσο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ σκεπιάσει τὴ συμφωνία τῶν ἀόρατων κουδουνιῶν πού πλημμυροῦσε ἀσταμάτητα ἀπὸ παν-

του τό τοπίο, έβαζε τά δυό χέρια του γύρω άπ' τό στόμα του καί φώναζε μ' όλη του τή δύναμη στήν ιδιότυπη βουνίσια προφορά του:

«Έ! βρέ πρατάρ'! Έ, πρατάρ'!».

Γύρευε κάποιο «προβατάρη», λέει, πού δέ μπορεί νά μήν είναι κάπου κοντά στά κοπάδια του, μά πού παρ' όλες τίς φωνές του δέν έμφανίζεται, ούτε άπαντάει, γιατί όρισμένως δέν είναι δυνατό νά μάς άκούσει μέσα σ' αυτό τό άκατάπαυτο μεταλλικό ήχολόγημα πού θαρρείς πιά πώς είναι αυτός ό ίδιος ό ήχος τής κρυστάλλινης άτμόσφαιρας.

Καί τώρα πιά, όλο προχωρώντας, (τό σβήσιμο τών ήχων έγινε τόσο βαθμιαία, πού δέν τό κατάλαβες) βρισκόμαστε μέσα σέ μιά άπόλυτη σιωπή. Δέν ξέρεις – άκόμη καί κείνη τή στιγμή – μέ τί νά παρομοιάσεις όλα τά γύρω σου: μέ κάποιο μακάριο παράδεισο ή μέ τήν πιό ήμερη παρθενική ζούγκλα. Όλη ή βλάστηση, μ' ένα άνοιχτοπράσινο, σχεδόν γαλάζιο χρώμα, είναι πλατύφυλλη, άπαλή καί χαδιάρια στό άγγιγμα – καί τώρα πιά δέ βλέπεις ούτε κι αυτό άκόμη τό κεφάλι τών συντρόφων πού βουλιάξανε σιωπηλά μέσα της. Μόνο άπό κάτι άνατριχιάσματα έδω κι έκει τής όλόστρωτης γυαλιστερής επιφάνειάς της μαντεύεις τό δρόμο τους καί κάπως άκολουθάς. Καί λίγο πιό πέρα, στά πλάγια σου, είναι ένα γλυκό δάσος άπό πανύψηλα δέντρα, πού τά φύλλα τους, φωτισμένα έντονα άπό πάνω, αφήνουνε νά φιλτράρεται ώς έσένα τό φώς του ήλιου – άλλά φυσική. Άναρίθμητοι σκίουροι, μέ τίς φουντωτές άναστραμμένες ουρές τους, κάθονται πάνω στους κλώνους τους καί σέ κοιτούν μέ τά μαύρα χάντρινα ματάκια τους ή πηδούν καί κυνηγιούνται τσιρίζοντας άπό κλαρί σέ κλαρί.

Κι άξαφνα ή φύση άλλαξε τόσο άπότομα, σάν νά 'νοιξες μιά πόρτα, τήν εκλείσεις πίσω σου καί μπήκες σ' έναν άλλο κόσμο. Αυτό έδω ήταν τό τελευταίο σύνορο τής Άκαρνανίας. Άπό τώρα καί πέρα άρχίζει ή Ήπειρος.

Ήτανε τόσο σκίρπιο τό χωριό, πού μπαίναμε μπαίναμε κι άκόμη δέ βρισκόμαστε πουθενά. Ή «Μεγαλόχαρη», είχε πει έδω καί δέν ξέρω πόση ώρα ό Χριστόφορος.

Ήταν οί άρχές του δειλινοῦ. Είχαμε περπατήσει άπ' τά Κανάλια πάνω κάτω όχτώ ώρες. Ή Καστανιά, τό τέρμα τής σημερινής πορείας μας, όπως είχαμε προύπολογίσει, είχε φανεί μέ τ' άσπρα μικροσπιτάκια της, σάν παιγνίδια παιδιών – μά έκει πέρα μακριά, στά μισά τής άπέναντι όροσειράς πού μάς εκκλινε τόν όρίζοντα. Όρισμένως δέν ήτανε δυνατό νά φτάσουμε ώς εκεί άπόψε.

“Όλα τὰ παράθυρα ἀνοίγανε καί κάτι σάν γριές θλιμμένες Μοῖρες βγαίνανε καί μᾶς κοιτούσανε. “Όλες ἰκετευτικά γέρνανε καί μᾶς ζητοῦσαν λίγο κινίνο καί καμιά ἀσπιρίνη γιά τό παιδί. (Ποιο παιδί;) Ὅρισμένως θά μᾶς εἶχαν πάρει γιά γιатρούς.

Μπήκαμε σέ μιά αὐλή. Κάποιος παπᾶς σ’ ἓνα μουλόρι μᾶς ἔδειξε πού νά μποῦμε. Μά δέν ἦτανε κανένας ἀρμόδιος πιά ἐδῶ. Ὅλο τό ἀντάρτικο τμήμα εἶχε ξεκινήσει ἀκριβῶς χτές. Μέσα σ’ ὄλο τό χωριό δέν εἶναι παρά οἱ λίγοι κάτοικοι πού ἀπομένουν – καί τούς ἔχει θερίσει τό θανατικό, ἰδίως τὰ παιδιά ὡς δεκαπέντε δεκάξι χρονῶν. Κανείς δέν μπορεῖ νά καταλάβει τί εἶναι. Ἐδῶ μέ τόσα δέντρα! μέ τόσα νερά! – πού ἐρχόντουσαν ἄλλοτε γιά ἐξοχή κι ἀπ’ τὰ Τρίκαλα ἀκόμη!...

Εἶναι ἕνας πυρετός – πυρετός βαρβάτος: 40, 41, 42, καί μετά τούς πιάνουν ἔλους ἐμετοί καί δυσεντερία – καί σέ τρεῖς τέσσερις μέρες πάει τό παιδί.

Καθόμαστε πάνω σ’ ἓνα πάγκο καί δαγκάνουμε κάτι ἀραποσίτια πού τὰ ἔχουν κόψει γιά μᾶς. Μετά μᾶς φέραν σ’ ἓνα ποτήρι νερό. Τό ἴπινα καί τό φοβόμουν καί μετανοοῦσα πού δέν κρατήθηκα. Ὅρισμένως τύφος ἦτανε ὅλα τοῦτα πού λέγανε. “Όλα τὰ χωριά τοῦ Βάλτου* τ’ ἔχει θερίσει φέτος αὐτό τό κακό. Καί δέν ἔχουν οὔτ’ ἓνα φάρμακο. – Θά σᾶς κᾶνω χρυσούς, παιδάκι μου, ἂν μοῦ δώσετε κι ἡ Παναγία νά φυλάει τό δρόμο σας, ἔλεγε μιά μητέρα πού εἶχε πλησιάσει. Κι ἄχ! ὁ γιатρός ἔφυγε κι αὐτός μαζί μέ τούς ἀντάρτες. Κι ἔχει τό παιδάκι της, μιά χαρά κοπελίτσα – μόνο τόν ἄλλο μήνα τὰ κλεισε τὰ δεκαπέντε – καί τώρα ὁ πυρετός τό καίει νύχτα μέρα καί δέν ξέρει, ἄχ! δέ ξέρει τί νά τοῦ κάνει...

Κεῖνη τήν ὥρα κατεβάζανε μέσ στήν αὐλή ἓνα ὄμορφο κοριτσάκι, μέ κομμένα πόλκα τὰ μαλλιά του πού τιναζόντουσαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, καθώς δέ μποροῦσε νά κρατήσει ἴσιο τό κεφάλι του. Διό γυναῖκες τό ὑποβαστάγανε κάτ’ ἀπ’ τίς μασχάλες καί τὰ μάτια του ἦταν ἀτενή καί μεγαλωμένα καθώς πέρασε μιά στιγμή τήν αὐλη ματιά του ἐπάνω μας. Ἡ γυναῖκα πού μᾶς μιλοῦσε ἔκρυψε τό πρόσωπό της μέσ στά δάχτυλά της κι ἔφυγε κλαίγοντας γιά τό σπῆτι.

Ἄρχισε πιά νά βραδιάζει κι ἔπρεπε νά φτάσουμε στήν Καταβόθρα, προτοῦ σκοτεινιάσει γιά καλά. Καθώς διασχίζαμε τό χωριό, πάλι οἱ ἴδιες φωνές μᾶς ἀκολουθοῦσαν ἀπό κάθε παράθυρο: «Γιατρέ! λίγο κινίνο! Θά στό πληρώσω ὅσο ὅσο, γιατρέ!».

Κατεβάσαμε τό κεφάλι καί μεγαλώναμε τό βῆμα. Κάπου κάπου, μῆ

Βάλτος: περιοχή τῆς Ἀκαρνανίας.

μπορώντας τιά, φωνάζαμε πώς δέν είμαστε γιατροί – και τί γυρεύουν από μᾶς.

Ἐξω ἀπ' τό χωριό ἀνασάναμε λίγο καί κάτι χωριάτες μᾶς στρίψανε τό πρώτο τοιγάρο μέσα σέ καλαμποκόφυλλο. Ἦταν ἓνα ἤρεμο δείλι, κι ἐκτός ἀπ' τά βήματά μας καί τά πέταλα τοῦ μουλαριοῦ, κανένας ἄλλος ἤχος δέν ἀκουιγότανε. Κοίταγα ἐκεῖνο τό συμπαγή ὄγκο τῶν βουνῶν πού ἔπρεπε ἀπὸ αὔριο τό πρωί νά διασχίσουμε, γιά νά φτάσουμε κάποτε σ' ἐκεῖνο τὸ Βουλγαρέλι, πού κάπου ἐκεῖ μέσα θά 'ταν καταχωνιασμένο κι αὐτό.

Ἀπ' τήν Κατοβόθρα, ὅπου εἶχαμε κοιμηθεῖ στό ἔρημο καί ξεχαρβαλωμένο μονοτάξιο σχολεῖο της, εἶχαμε ξεκινήσει τό πρώτο χάραμα. Κατά τό μεσημέρι, σκαρφαλώνοντας ὄλοένα, εἶχαμε φτάσει στήν Καστανιά. Ἦταν μιά μεγάλη παρηγοριά πού τό μοναδικό μαγαζάκι της εἶχε λίγο τοῖπουργιο ἀπό κούμαρα καί λίγη ἰσικιά ἐπί τέλους κάτω ἀπό μιά σκέπη. Μά ὁ δικεικτηῖς τοῦ ἀντάρτικου τμήματος δέν εἶναι σήμερα ἐδῶ καί μᾶς καλαισορίζει κάποιος νέος ὑπολοχαγός.

Μᾶς πήρε καί πῆγαμε στό γραφεῖο του, στό «Λόχο». Ἦταν ἓνα παιδί πού χτυποῦσε μέσ' στό στήθια του μιά ἄδολη, ἀγνή κι ἐνθουσιώδης, καρδιά.

Ἄλα – ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρό – ἦταν πεντακάθαρα ἐδῶ κι αἰστανόσουν ἀκόμη πιό πολύ ὄροσιά. Τό μικρό δωματιάκι εἶχε δυό μεγάλα ὀρθάνοιχτα παράθυρα. Τό 'να ἀνατολικά, τ' ἄλλο δυτικά. Καθώς κάθισα μπρός στό γραφεῖο του, εἶχα μιά ἀπεριόριστη θεά οὐρανοῦ, βουνῶν καί κάμπου. Οἱ κραινιές, αὐτό τό παράξενο δέντρο μέ τούς στυφούς κατακόκκινους κερασένιους καρπούς του, σάν ἓνα κοράλλιο κομπολόι πού τό πέταξες ψηλά, σκόρπισε καί στάθηκε στόν ἀέρα, φτάνανε ὡς τό πεζούλι τῶν παραθυριῶν καί μερικά κλωνάρια τους τρυπῶνανε μέσα, ἀργοχτυπώντας σέ κάθε φύσημα τά τετράγωνα τζάμια πού τά κατοπτρίζανε σάν ἀρυτίδωτες ἐπιφάνειες νεροῦ.

Ἄλα ἦταν τακτοποιημένα καί στή θέση τους ἐδῶ μέσα – ἀκόμη κι ἓνα τόσο ἑτερόκλητό* ὄβλικό ἀπὸ βιβλία, ἐφημερίδες, σκόρπιες σφαιρες, χειροβομβίδες, στομβαγμένα ὄπλα στίς γωνιές καί δυό λυμένα πολυβόλια πιό πέρα. Οἱ τοῖχοι ἦταν κάτασπροι, φρεσκοσοβατισμένοι, κι ἐπάνω τους, ἰδίως σέ κείνον τόν τοῖχο πού ἔπεφτε πίσ' ἀπ' τήν πλάτη του σάν καθότανε στό γραφεῖο του, σέ γυαλιστερές ὀλοκαίνουριες κόλλες διαγωνισμοῦ ἦτανε καλλιγραφημένοι μέ ἀνοιχτογάλαζο μελάνι στίχοι καί φράσεις τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Ρήγα Φερραίου, τοῦ Κοραῆ, μέ τά

ἑτερόκλητος: κάθε εἶδους.

ονόματά τους μεγαλύτερα και κεφαλαῖα ἀπό κάτω.

Ήταν μιά νεανική καρδιά πού χτυπούσε κι εἶχε κλείσει μέσα της ὅλη τήν Ἑλλάδα – κι ὅλ' αὐτό τό δωμάτιο, δέ ξέρω γιατί, σοῦ θύμιζε συγχρόνως κελί μοναχοῦ πού ἀσκητεῖ μές στήν καθαρότητα τῆς ψυχῆς του.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας στό βουνό; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις καί νά ἐξηγήσετε τήν ψυχική του διάθεση.
2. Σημειώστε τά χωρία πού ἀναφέρονται στούς χωρικούς. Πῶς τοὺς περιγράφει ὁ συγγραφέας;
3. Νά ἐξηγήσετε τήν τελευταία παράγραφο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ (1904-1968). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπό τοὺς πῶ σημαντικούς πεζογράφους μας καί πῶ πολύ γνωστός γιά τό βιβλίο του *Τό πλατύ ποτάμι* (1946), πραγματικό μνημεῖο τοῦ πολέμου τοῦ 1940. Ἄλλα ἔργα του: *Διασπορά* (1930), *Στιγμές* (1940), *Ἵδοιπορικό τοῦ 43* (1946), *Στρόβιλος* (1961) καί *Αὐτοτιμωρούμενος* (1935), πού εἶναι μυθιστορηματική βιογραφία τοῦ Γάλλου ποιητῆ Κάρολου Μπωντλαίρ. Τό *Πλατύ ποτάμι* καί τό *Ἵδοιπορικό τοῦ 43* διακρίνονται γιά τό βαθύ καί σεμνό ἥρωικό τους πνεῦμα, πού ἐκφράζεται μέ εἰλικρίνεια καί γνησιότητα.

IV. Ἡ ἀγάπη γιὰ τοὺς συνανθρώπους μας

Φίλοι, καλῶς ἐσμίξαμε! ὥρα νὰ γνωριστοῦμε
(ἄζτέκικο τραγούδι)

Η' .VI
για τους συνανθρώπους μας

Επιμέλεια: Δρ. Α. Κ. Καραγιάννης
(Εκδόσεις: 2000)

Πικάσσο: *Τό παιδί μέ τό περιωτέρι*

[Ὁ ἀγώνας ἀρχίζει]

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τή βιογραφία τοῦ Σβιάτσερ, πού ἔγραψε ὁ Τάσος Ἀθανασιάδης (1963). Ὁ Ἀλβέρτος Σβιάτσερ γεννήθηκε τό 1875 στήν Ἀλαστία τῆς Γαλλίας. Πολύ νωρίς ἔγινε πάστορας καί καθηγητής τῆς Θεολογίας στό Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Τά βιβλία πού ἔγραψε, ἔδιναν μεγάλες ἐπιστημονικές ὑποσχέσεις, ἐνῶ ταυτόχρονα εἶχε ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη ὡς ὁ καλύτερος ἐρμηνευτής τοῦ Μπάχ στό ἐκκλησιαστικό ὄργανο. Στά τριάντα του χρόνια ἀνακαλύπτει πῶς ὅλα τοῦ εἶχαν ἔρθει πολύ βολικά ἐπὶ τῆ ζωῆ καί πῶς τό χρέος τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βοηθάει τούς συνανθρώπους του. Ἀρχίζει τότε νά σπουδιάζει Ἱατρική παράλληλα μέ τίς ἄλλες του ἀσχολίες καί τό 1913 φεύγει γιά τήν Ἀφρική, γιά νά ἀφοσιωθεῖ στούς Μιούρους ἰθαγενεῖς. Στό Λαμπαρενέ τοῦ Γκαμπόν, κοντά στήν Ἰσημερινή, μένει ὡς τό τέλος τῆς μακριᾶς ζωῆς του (1962), δουλεύοντας στό νοσοκομεῖο πού ἴδρυσε ὁ ἴδιος. Τό 1953 ὁ Σβιάτσερ τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης καί τό ἔνομά του ἔχει γίνει σύμβολο τῆς ἀνθρωπιάς. Τό κείμενό μας ἀναφέρεται στίς πρώτες δυσκολίες τοῦ Σβιάτσερ μετά τήν ἀφίξη στό Λαμπαρενέ.

Τίς πρώτες τρεῖς βδομάδες δυσκολεύτηκε ἀφάνταστα χωρίς φάρμακα καί διερμηγέα, ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος ἀπό ἄρρωστους, πού ταξίδευαν ἑκατοντάδες χιλιόμετρα μέ τίς πιρόγες τους γιά νά ζητήσουνε τό ἔλεός του. Στίς 26 Ἀπριλίου τό βράδυ, τό σφύριγμα τοῦ ποταμόπλοιου, πού ἔφερεν τά ἐβδομήντα κιβώτια μέ τό πολυτίμο ὕλικό, ἀντήχησε σάν ἕνα κάλεσμα ἐγκαρδίωσης καί ἐλπίδας.

Ὁ ἀγώνας του ἀρχίζε.

Οἱ ἱεραπόστολοι εἶχαν ὑποσχεθεῖ νά τοῦ κάνουν γιά νοσοκομεῖο μιᾶ παράγκα ἀπό λαμαρίνα. Ὅμως μέ τίς χρυσές δουλειές, πού εἶχαν οἱ ξυλέμποροι ἐκείνη τήν ἐποχή, πλήρωναν τόσο καλά τούς ἰθαγενεῖς, ὥστε κανένας τους δέν πήγαινε στήν ἱεραποστολή νά δουλέψει γιά πενταροδεκάρες. Ὁ ἱεραπόστολος Κάστλ, ξέροντας ἀπό μαραγκοδουλειές, τοῦ ἔκανε σ' ἕναν τοῖχο τῆς παραγκούλας μερικά ράφια. Τό φαρμακεῖο εἶχε κιόλας στηθεῖ. Ἦταν ὡστόσο ἄλυτο πρόβλημα ἡ ἐ-

ζέταση τῶν ἀρρώστων, ἀφοῦ γιά νά προφυλαχτεῖ ἕνας λευκός ἀπ' τίς μολυσματικές ἀσθένειες δέν ἔπρεπε νά δέχεται σπίτι του ἀρρώστους. Ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἀναγκάστηκε τότε νά ἐξετάζει στό ὕπαιθρο, ἔτοιμος, ἐνῶ καθάριζε πληγές κάτω ἀπ' τέν καυτερό ἥλιο, νά μεταφέρει ἄρον ἄρον τίς ἐγκαταστάσεις του στή βεράντα, μέ τό πρῶτο ρίπισμα τῆς καταγιγίδας πού σηκωνόταν μόλις σκοτεινίαζε. Ἡ ἀγωνία του ἄρχιζε νά ἐλαττώνει τόσο πολύ τήν ἀποδοτικότητα του, ὥστε ἀναγκάστηκε ὕστερ' ἀπό λίγες μέρες νά προβιβᾶσει σέ νοσοκομεῖο τό οἶκημα, πού ὁ προκάτοχός του στήν παραγκοῦλα εἶχε γιά κοτέτσι. Αἰστάνθηκε πώς εἶχε ἀποκτήσει μιά πολυτελή ἐγκατάσταση, ὅταν μπόρεσε νά βάλει στούς τοίχους μερικά ράφια, νά στήσει ἕνα ράντζο καί ν' ἀσβεστώσει τό βρωμερό πάτωμα. Μ' ὅλη, ὡστόσο, τήν πνιγηρή ἀτμόσφαιρα σέ κεῖνο τό παλιό κοτέτσι, ὅπου ἀπ' τήν κακή κατάσταση τῆς στέγης του ἀναγκαζόταν νά φορᾶ κάσκα, ὅτι μποροῦσε νά ἐπιδένει πληγές, ἐνῶ ἔξω μάνιαζε ἡ καταγιγίδα, τόν ἔκανε νά νιώθει εὐτυχισμένος. Δέν ἄργησε ν' ἀνακαλύψει τό διερμηνέα καί, σέ λίγο, πολῦτιμο βοηθό του στό πρόσωπο τοῦ πανέξυπνου Ἰωσήφ, ἑνός ἰρρωστου ἰθαγενῆ ἀπ' τή φυλῆ Γκαλόα, παλιοῦ μάγερ, πού μιλοῦσε τ' ἄγαλλικά τέλεια.

Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Θεός: τό χειρουργεῖο εἶχε ἐγκατασταθεῖ καί ἐπανδρωθεῖ. Ἰδοῦ τό ὥραριο ἐργασίας: κάθε πρωί, στίς 8.30', ὅσο ἡ κυρία Σβάιτσερ ἀπολύμινε τά χειρουργικά τῆς σύνεργα καί ὁ γιατρός ἔκανε τίς τελευταῖες του προετοιμασίες, ὁ Ἰωσήφ διάβαζε στούς συγκεντρωμένους ἰθαγενεῖς (στή διάλεκτο Γκαλόα καί Παχουέν) αὐτόν τό δυσάρεστο ἐξάλογο, ἐνῶ ἐκεῖνοι, πικνώνοντας ὀλοένα τίς οὔρες μπρός ἀπ' τήν παράγκα, κουνούσαν τ' κεφάλια τους, γιά νά δείξουν πώς καταλάβαιναν:

- 1) Ἀπαγορεύεται αὐστηρά νά φτύνετε ἔξω ἀπ' τό σπίτι τοῦ γιατροῦ.
- 2) Ὅσοι περιμένετε δέν πρέπει νά μιλάτε μεταξύ σας φωναχτά.
- 3) Οἱ ἄρρωστοι καί οἱ συγγενεῖς τοῖς πρέπει νά φέρνουν μαζί τους ἄρκετό φαῖ γιά ὀλόκληρη μέρα, ἐπεὶ δὲν ἔξερουν πότε θά ἐξετασθοῦνε.
- 4) Ὅποιοι μένουν τή νύχτα στό σταθμό τῆς ἱεραποστολῆς δίχως ἄδεια τοῦ γιατροῦ, θά διώχνονται χωρίς φάρμακο. (Συχνά οἱ ἄρρωστοι, πού ἔρχονταν ἀπό μακρινές περιοχές, βγάζανε ἀπ' τίς αἰθουσες τοῦ σχολείου τοῦς μαθητές, γιά νά πάρουνε τίς θέσεις τους).
- 5) Πρέπει νά ἐπιστρέφουνται τά μπουκαλάκια καί τά τενεκεδάκια, πού δίνονται μέ φάρμακα.
- 6) Μόνον ἐπείγουσες περιπτώσεις θά ἐξετάζονται ἀπ' τά μέσα τοῦ μηνός, ὅπου ἀνεβαίνει τό βαπόρι καί ὥσπου νά κατεβεῖ, γιατί ὁ γιατρός

γράφει στην Ευρώπη να του στείλουν άλλα πολύτιμα φάρμακα. (Τό βαπόρι έφερνε τήν ευρωπαϊκή άλληλογραφία στά μέσα του μηνός και στην έπιστροφή του έπαιρνε τίς άπαντήσεις).

Σπρωχνόταν εκεί, μπρός άπ' τήν παράγκα, κάτω άπ' τόν έξαντλητικό ήλιο, τό πλήθος τής κολυπήθρας του Σιλβάμ: λεπροί, έλονοσιακοί, σκελετωμένοι άπ' τήν άρρώστια του ύπνου, άπό τό μπέρι-μπέρι, πολλοί δυσεντερικοί, άλλοι μέ γαγγραινιασμένα έλκη, νεφρικοί, φρενοπαθείς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι άπό τά θηρία, ρευματικοί, πολλοί μέ καρδιοπάθειες, όγκους, δερματίτιδες, λογής ψυχασθένειες και καταληψίες. 'Η εξέταση ήτανε φοβερά κουραστική, έπειδή ό γιατρός έπρεπε να μαντεύει περισσότερα άπ' όσα μπορούσε να εκφράσει γιά τήν άρρώστια του ένας πρωτόγονος, πού συνήθιζε να αποδίνει τά συμπτώματά της και τούς πόνους του σ' ένα σκουληκι κινούμενο άδιάκοπα μέσα του...

Στίς δώδεκα τό μεσημέρι ό 'Ιωσήφ ανάγγελε: «ό γιατρός πάει να φάει». Τότε οι άρρωστοι σκορπίζονταν στίς γύρω σκιές, γιά να μασουλήσουν τίς μπανάνες τους ή τά καπνιστά ψάρια τους. Οι ύπόλοιπες όμως τέσσερις ώρες – άπ' τίς δυό έως τίς έξι τό βράδυ – δέν ήταν άρκετές, γιά να εξεταστούνε όλοι οι άρρωστοι. 'Ετσι, πολλοί αναγκάζονταν να διανυκτερεύουν, άφου ή εξέταση μέ λάμπα ήταν αδύνατη, άπ' τά κουνούπια πού σηκώνανε σύννεφο γύρω τους. Μ' όλη, ώστόσο, τήν προσπάθειά τους, δέν πρόφταναν να εξετάσουν περισσότερους άπό 30-40 τή μέρα. Γιά ν' αποφεύγεται μιά δεύτερη άσκοπη εξέταση, ό άρρωστος έφοδιαζόταν μ' ένα αριθμημένο στρογγυλό χαρτονάκι, όπου έπάνω του σημειωνόταν ή άρρώστια του, όσα φάρμακα είχε πάρει κι οι οδηγίες πώς να τά χρησιμοποιήσει. 'Ωστόσο, πάντα ό γιατρός είχε τήν άνησυχία, πώς ό άρρωστος θα κατάπινε μονομιάς τό φάρμακο ή θάτρωγε τήν άλοιφή του.

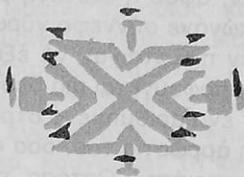
Μεγάλο άγώνα κάνανε στό ίατρείο – φτάνοντας ακόμη και σέ αύστηρές κυρώσεις – γιά ν' αναγκάζουν τούς άρρωστους να έπιστρέφουν τά μπουκαλάκια και τά κουτιά, άφου μόνο μ' αυτά μπορούσαν να προφυλάξουν τά φάρμακα άπ' τή διαβρωτική ύγρασία. Μάταια όμως. Οι περισσότεροι – παρακούοντας κι άπό τή φυσική κλεπτομανία τους – τά κρατούσαν περνώντας τα στό λαιμό τους σά φυλαχτά. Κι όμως, ύστερα άπό μιά τόσο άφόρητα ζεστή μέρα, πού τή διαδεχόταν μιά νύχτα τό ίδιο ζεστή, χωρίς ένα ποτήρι δροσερό νερό ή μιά ύποψία φύσημα άπ' τή ζούγκλα, ό 'Αλβέρτος Σβάιτσερ πέφτοντας κατάκοπος στό κρεβάτι να κοιμηθεί αισθανόταν τέτοια έσωτερική αγαλλίαση, ώστε να γράψει στην άδελφή του: «Μ' όλα αυτά είμαι πολύ εύτυχής, πού

βρίσκομαι στην πρωτοπορία του βασιλείου του Θεοῦ...». Μετά από έν-
νιά μήνες μπορούσε πιά ν' ἀναγγεῖλει στους φίλους του τῆς Εὐρώπης,
πὼς εἶχε νοσηλεύσει πάνω ἀπὸ δύο χιλιάδες ἄτομα.

Ἑρωτήσεις

1. Πὼς ὁ Σβάιτσερ κάνει πράξη τῆ χριστιανικῆ διδασκαλίᾳ τῆς ἀγάπης;
2. Ὁ Σβάιτσερ πιστεύει πὼς αὐτὸ πού ἔχει τὴν πῖο μεγάλη ἀξία εἶναι ὁ σεβασμὸς τῆς ζωῆς. Πὼς τὸ ἀντιλαμβάνεστε αὐτό;
3. Γιατί ὁ συγγραφέας λέει «τό πλήθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλιάμ»;
4. Ποιῆς εἶναι οἱ δυσκολίες πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ὁ Σβάιτσερ;
5. Πὼς βρίσκετε τὴ ζωὴ πού θέλησε νὰ ζήσει ὁ Σβάιτσερ;

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ. Μικρασιάτης στὴν καταγωγή, γεννήθηκε τὸ 1913. Στὴν Ἑλλάδα ἦρθε τὸ 1922 μετὰ τὴν καταστροφή. Σπούδασε Νομικά. Πεζογράφος, ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὸ δοκίμιο, τὸ μυθιστόρημα καὶ τὴ μυθιστορηματικὴ βιογραφία. Τέτοιες βιογραφίες εἶναι ὁ *Ντοστογιέφσκι ἀπὸ τὸ κάτεργο στοῦ πάθος*, *Τρία παιδιὰ τοῦ αἰῶνα μας*, *Ἀλβέρτος Σβάιτσερ*. Τὸ πῖο σημαντικό ἔργο του εἶναι τὸ τρίτο μ μυθιστόρημα *Οἱ Πανθέοι*.

Στράτης Μυριβήλης

Ὁ λόφος μὲ τίς παπαροῦνες

Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ (1924) ἄρχισε νὰ σχεδιάζεται μέσα στὰ χαρακώματα τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου (1914-1918), στὴν προκάλυψη τοῦ Μοναστηρίου τῆς Σερβίας. Τὸ μυθιστόρημα καταγγέλλει τίς ὁμορφιές τοῦ πολέμου καὶ ἐκφράζει, μὲ τίς ρεαλιστικὲς σκηνές πού περιγράφει – πλημμυρισμένες καθὼς εἶναι ἀπὸ λυρική διάθεση – βαθιὰ συμπόνια πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ἀπόσπασμά μας ἀποτελεῖ μιά ἀπὸ τίς φωτεινὲς παρενθέσεις ἀνθρωπιᾶς μέσα στοῦ ἔργο καὶ κήρυγμα γιὰ συναδέλφωση τῶν ἀνθρώπων.

Είναι και μία μέρα χαρούμενη μέσα στις άσκημες μέρες τής πορείας. Μία μέρα γαλάζια και κόκκινη, με άνοιξιάτικο ουρανό, γεμάτη μαβιά μάτια, κόκκινα άγριολούλουδα και άργα μελαγχολικά τραγούδια.

Ήταν ένας λόφος άλικος* από τής παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ένα ρούσικο σύνταγμα, πού τραβούσε κι αυτό για τό μέτωπο. Έκει μās σταματήσανε κι έμās. Είχε νερό μπόλικο και πρασινάδα έκει δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τά όπλα και φάγαμε κοντά τους. Μās σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια με τριανταφυλλιά μάγουλα, με χοντρές μπότες και μπλοϋζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τά πηλίκιά τους είχαν κεραμί-δι* στενούτσικο.

- Γκίρτς*;

- Γκίρτς.

- Κριστιάν;

- Κριστιάν.

- Όρτοντόξ;

- Όρτοντόξ.

Μās δεχτήκανε με χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελούσανε, και μείς γελούσαμε, μās χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Με τά μεγάλα τους χέρια μās χτυπούσανε στην πλάτη. Τραβούσανε και μās δείχναν από τήν τραχηλιά* τους χρυσά, σιντεφένια* σταυρουδάκια και φυλαχάρια κρεμασμένα με άλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε με τόν όρθόδοξο τρόπο.

- Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ώρες δίχως νά καταλαβαίνει γρι ό ένας απ' τή γλώσσα τ' άλλουνοϋ. Όμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Ή αγάπη κι ή όχτρα έχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρήκα κι ένα νεώτατον αξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σάν κορίτσι, με μεγάλα γυαλιά και γελαζόμενα χείλη, πού θυμόταν απ' τό σκολειό του μερικά άρχαϊα, τσάτρα-πάτρα. Τά μαλλιά του ήταν ξανθά σάν του καλαμποκιού, είχε κι ένα χρυσό μουστακάκι.

- Ημείς ρούσιαν λίαν Έλληνες αγαπάμεθαν! Όδησόν λίαν Έλληνες! Λίαν!

Πήρε ύφος και μου άπάγγειλε κάτι άλαμπουρνέζικα*, πού, όπως με

άλικος: κόκκινος.

κεραμίδι: έδώ: γείσο.

Γκίρτς: Γραικοί, Έλληνες.

τραχηλιά: τράχηλος, λαιμός.

σιντεφένιος και σεντεφένιος: από μαργαριταρόριζα, από μάργαρο όστρά-κου.

άλαμπουρνέζικα: παράξενα, άκαταλαβίστικα.

βεβαίωσε, ήταν Όμηρος από τό πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μιά μεγάλη χορωδία καί μās τραγούδησαν λαϊκά τραγουδία. Καμπόσοι τά κομπανιάριζαν* μέ κάτι μακριές μπαλαλάικες* πού τίς σήκωναν στή ράχη σταυρωτά μέ τό ντουφέκι τους. Δέν κατάλαβα τά λόγια τών τραγουδιών, μά σίγουρα θά μιλούσανε γιά ένα δάσος χιονισμένο, γιά ένα χωριό χιονισμένο, πού οί μπουχαρίδες* τών καλυβιών του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στόν παγωμένο άγέρα. Ξανθιές γυναικες μέ χοντρές πλεξοϋδες κάθουνται πίσω άπ' τά κλειστά τους τζάμια, μέ τό λευκό κούτελο άκουμπισμένο στό γυαλί. Σκουπίζουν άργά μέ τό δάχτυλο τ' άχνισμένο τζάμι καί βλέπουνε στά χαμένα, μακριά, μακριά, τό ρούσικο κάμπο πού δέν τελειώνει παρά στά ούρανοθέμελα. Μέσα στήν άπέραντη πλατωσιά, ένα μονοπάτι χαραγμένο στό χιόνι από τά έλκηθρα*. "Ένα μονοπάτι πού πήρε τά παλικάρια του χωριού καί τά πήγε μακριά, μακριά, πέρα από τά σταχτιά ούρανοθέμελα. "Ίσως καί πέρα από τή ζωή.

Οί μορφές τών τραγουδιστάδων ήταν σοβαρές, τά παιδιάτικά τους τά σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σάν τέλειωσαν τό τραγούδι μείναμε πολλήν ώρα άκίνητοι μαζί τους, ταξιδεύοντας πάνω στά φτερά τής μουσικής, πού ένώνει τίς καρδιές, γιατί' είναι ή γλώσσα τους ή πανανθρώπινη. Σάν κάμαμε τίς τετράδες γιά νά φύγουμε, οί Ρούσοι βάλανε παπαροϋνες μέσα στίς μποϋκες τών ντουφεκιών μας. "Ήτανε σάν μιά παράξενη λιτανεία μέ άτσαλένιες λαμπάδες, πού στήν κορφή τους άναβε ή πιό χαρούμενη φλόγα.

- Άντίο! Άντίο!

Ό πολύ νέος άξιωματικός πετά τό καπέλο του, λυγερός, σχεδόν διάφανος μέσα στό φως.

- Χαίρε, λίαν, "Έλληνες! Χαίρε!

Πόση άγάπη ύπάρχει στόν κόσμο! "Άφθονη σάν ποτάμι πού χύνεται μέσα σ' έναν κάμπο. Άνθισμένη σάν ένας λόφος κόκκινος από τίς παπαροϋνες, πού σέ φωνάζουνε νά τίς κόψεις. Δέν έχεις παρά νά σκύψεις νά τίς κόψεις.

κομπανιάρω καί άκομπανιάρω: έκτελώ μουσική ύπόκρουση, συνοδεύω μέ μουσικό όργανο τό τραγούδι.

μπαλαλάικα: μουσικό όργανο τών Ρώσων μέ τριγωνικό ήχειο καί μακρύ λαιμό μέ τρεις χορδές.

μπουχαρίδες: καπνοδόχοι.

έλκηθρο: άμάξι χωρίς τροχούς πού σέρνεται πάνω στούς πάγους.

Ερωτήσεις

1. Από ποιές σκηνές του κειμένου φαίνεται ότι τό απόσπασμα αποτελεί ένα ώραϊο κήρυγμα συναδέλφωσης των ανθρώπων;
2. Τί προαναγγέλλει η πρώτη παράγραφος του κειμένου;
3. Οί Ρώσοι φεύγοντας τοποθέτησαν στίς κάνες των όπλων παπαρούνες. Τί δείχνει ή χειρονομία τους αϋτή;

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 10.

Μενέλαος Λουντέμης

['Ο μικρός Σουκρής]

Τό κείμενο είναι απόσπασμα από τό μυθιστόρημα Συννεφιάζει. 'Ο Σουκρής, ένα τουρκόπουλο, συνδέεται, μέσα σέ συνθήκες μεγάλης φτώχειας, μέ ένα ελληνόπουλο – τόν ίδιο τό συγγραφέα. Τό επεισόδιο ξετυλίγεται τόν καιρό πού γινόταν ή ανταλλαγή πληθυσμών, μετά ή μικρασιατική καταστροφή.

Από δω πάνω, απ' τή δραγατσά*, φαίνονται όλα ήμερα καί καταλαγιασμένα. 'Ο «χαμάλης»* πηγαινόρχεται φυσώντας τόν καπνό του καί ταχτοποιεί σάν κομπολόι τά βαγόνια του. 'Ο κύριος σταθμάρχης κόβει βόλτες σάν τό τρεχαντήρι κι ό κόσμος θαμπώνεται απ' τά πολλά σειρήνια πού 'χει στό καπέλο του. Οί καποτρένοι* ξαναμωράθηκαν καί παίζουνε σάν τά σκολιαρούδια μέ τίς ντουντούκες*. "Όλα φαίνονται από δω καθαρά. Νά κι ό Δημητρός ό άργάτης. "Αφησε τό φκυάρι του καί

δραγατσά: πρόχειρη καλύβα δραγάτη.

«χαμάλης»: άχθοφόρος· εδώ: τό τρένο.

καποτρένος: αθιροδρομικός υπάλληλος πού ρυθμίζει τήν κίνηση.

ντουντούκες: σφυρίχτρες.

τώρα τριγυρίζει σάν τρελός. Κάποιον ψάχνει. Φωνάζει κιόλα, μά τό σούσουρο τοῦ σταθμοῦ εἶναι μεγάλο καί δέν ἀκούγεται.

Ξεκινήσαμε νά κατέβουμε. Σέ λίγο θά 'ταν ὥρα γιά τή φευγάλα. Δέ μιλούσαμε. Κοιτάγαμε παραπονεμένοι τό χῶμα καί κλωτσούσαμε τά πετραδάκια σάν νά μᾶς ἔφταιγαν αὐτά.

Στά μισά τοῦ δρόμου ἀνταμώσαμε καί τό Δημητρώ πού ἔτρεχε λαχανιασμένος μέσ στά χωράφια. Σάν μᾶς εἶδε σκύλισε.

- Βρέ Σουκρή! φωνάζει παραουτιασμένος. Βρέ Σουκρή! Ἡ μάνα σου βρέ! χτυπιέται καταῆ! Ἡ βάβω* σου βρέ! λιγοθυμάει!... Βρῆκες ὥρα, μωρέ θεοσκοτωμένο, νά γκιζερίσεις*!

- Γιατί, μπρέ Ντημητρό;

- Γιατί, λέει!... Ἄκου, μωρέ!... Ἐ, πάει θά τρελαθῶ! Γιατί; Βρέ ὁ «χαμάλης» φεύγει, βρέ!... φεύγει, βρέ! Ἐφυγε! Ἄκου; Μπρός τώρα. Φουσέκι! Ἄκόμα κάθεσαι; Φουσέκι νά προκάμεις! Ἄτιμο τουρκί! Γιά κοίτα, βρέ, περπάτημα.... Θά φύγουνε καί θά σ' ἀφήσουνε ἀμανάτι*. Κοίτα ἕνα σκέδιο ἄνθρωπος. Ἄχ... καί νά σ' εἶχα δικό μου!

Χιμήξαμε τόν κατήφορο σά ζαρκάδια πού ὀσμίστηκαν μπαρούτι. Ἡ μηχανή τοῦ «χαμάλη» πῆγε καί κόλλησε στά βαγόνια. «Πάμε;» τούς λέει. «Φρρρ! Ὅλα ἔτοιμα!» κάνουν οἱ καποτρένοι καί χώνουνται μέσ στά καβούκια τους. «Πούφ! πούφ...» ὁ «χαμάλης» ἄρχισε νά σαλεύει. Ὅτι εἶχαμε σκαρφαλώσει κι ἐμεῖς τά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ...

Χύθηκε ὁ Σουκρῆς ξοπίσω στό τρένο, σάν χηνάρι πού τρέχει νά προφτάσει τήν ἀρμαθιά τ' ἀδερφάκια του. Μά ὁ «χαμάλης» εἶναι τόσο ἄπονος... «Πούφ!... πούφ!» κείνος τή δουλειά του Ὁ Σουκρῆς τσιρίζει σπαραχτικά.

- Ἀνάσα... ντούρ! Ἄνατζίκι... ντούρ... ντούρ! (Μάνα... Μανούλα... Σταμάτα!).

Ἄρχισε τό κυνηγητό.

- Ἄ! Σουκρή! φώναζαν ἀπ' ὅλα τά βαγόνια... ὅλος ὁ κόσμος κρεμασμένος. Ἡ μάνα ἄπλωνε τά χέρια της σάν κλαδιά πού τά δέρνει ὁ ἀγέρας.

- Ἄ, γιαβρούμ... Ἄ, τζιερίμ!... (Ἄ, λατρεία μου... Ἄ, σπλάχνο μου!).

Ὅλοι χτυπούσανε τά κάγκελα.

- Χ-ά!... Χ-ά!...

- Ἄ, Σουκρή! Ἄ! καπλάν!... Χ-ά!

Γέροι καί νιοί ἀπλώνανε χέρια, ἀπλώνανε ζουνάρια. Ἡ βάβω του

βάβω: γιαγιά.

γκιζερίζω: γυρνῶ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἄσκοπα, περιπλανιέμαι.

ἀμανάτι: ἐνέχυρο.

τραβοῦσε τούς χαλκάδες τοῦ τρένου, γιά νά τό σταματήσει, καί τό περικαλοῦσε, καί τό μάλωνε:

– Ντούρ μπρέ! Ντούρ μπρέ! (Στάσου βρέ! Στάσου!).

Σπαραγμός...

Μά ἤθελε δέν ἤθελε ὁ «χαμάλης» ἔκοψε γιά μιά στιγμή τή φόρα του – ὄχι ἀπό καλοσύνη του, μά νά, γιατί εἶχε φτάσει στά ψαλίδια*, χρειάζεται προσοχή ἐκεῖ. Ὁ Σουκρής τόν ἔφτασε. Ἄπλωσε κιάλας τά μαῦρα του χεράκια νά γαντζώσει. Μά δέν τ' ἀξιώθηκε. Σφυριγματιές πολλές ἀκούστηκαν μέ μιᾶς. Κι ἕνα στρίγγλισμα φοβερό, φοβερό... ἀπό χίλιες φωνές μαζί.

–"Αααααα!!!

...Ὁ Δημητρός, ὁ μπερδεμένος, ὁ χαζολογᾶς, σκουπίζει μέ τό μανίκι τόν ἰδρώτα του καί – κρυφά κρυφά γιά νά μήν τόν πάρω χαμπάρι – τό περνάει κι ἀπ' τά μάτια του. Ἄχ, γιατί νά 'ναι τόσο ἄπονα τά τρένα.

Τώρα ἡ βάβω δέ θ' ἀνασαιίνει πιά. Τώρα ἡ μάνα θά μοιρολογάει.... Θά περπατάει τό μοιρολόι της πάνω στίς γραμμές. Καί δέ θά τή νοιάζει καθόλου ἂν τό τρένο φεύγει, ποῦ πάει,... κι ἂν κάποτε θά φτάσει, καί ποῦ... Τώρα ἡ ψυχὴ της ἀπόμεινε πίσω στό Βερτεκόπι, νά ξεσκίζεται... Κι ὁ «χαμάλης» θά σφυράει...Θά σφυράει καί θά τρέχει σάν στοιχειό πού τό κάψανε τά ξιόρκια*, καί θά οὐρλιάζει καί θά σούρνεται στούς κάμπους νά βρεῖ συχώρηση. Καί θά οὐρλιάζει καί θά σούρνεται, ὥσπου νά σκάσει.

Κι ἐγώ... (ἄχ...) ἐγώ, πού ζύμωσα τά πικρά μικράτα μου, τ' ἀδύναμα ἀλαφρά ὄνειρά μου μ' ἕνα τουρκάκι τῆς Καρατζόβας, κάθομαι, ὦρες τώρα – κρεμασμένο κουρελάκι – πάνω στά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ, καί δέ βλέπω τίποτα μπροστά μου, τίποτα, γιατί ὅλα εἶναι κλάμα...

Λένε πῶς τά παιδιά, σάν εἶναι ἄκακα ἐδῶ στή γῆς καί καλόγνωμα, σάν φτάσουνε στόν οὐρανό γίνονται ἀγγέλοι. Μά ὁ Θεός τους, ὁ Τοῦρκος, τώρα ἔφυγε, καί ποιός θά τοῦ ἀνοίξει τοῦ Σουκρῆ πού δέν ξέρει καί τή γλώσσα;

Σέ περικαλῶ, παππού Θεέ..., ἄ δεῖς νά τριγυρνάει ὄξω ἀπ' τό παλάτι σου ἕνα μαυριδερό τουρκάκι, εἶναι ὁ φίλος μου ὁ Σουκρής. Πάρ' τό μέσα. Σέ περικαλῶ καί νά τό συχωρέσεις πού ἔχει λίγο ἄσκημα χεῖλια καί μήν τό κακοκαρδίζεις γι' αὐτό. Σέ περικαλάει ἕνας φτωχός μικρο-

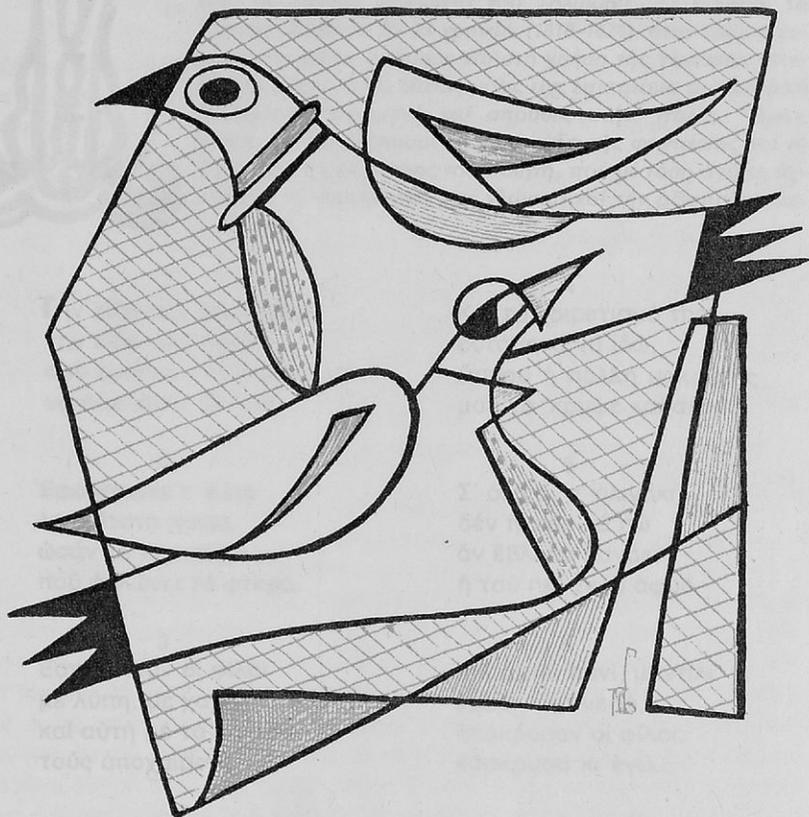
ψαλίδια: οἱ δισταυρώσεις.
ξιόρκια: ξόρκια.

πουλητής του σταθμού πού δροσίζε τον κόσμο. "Αν ήσουνα καμιά φορά περαστικός από κεί, θά τον θυμάσαι. Ήταν ένα κουτσό αγόρι. Σ' ευχαριστώ...

Ερωτήσεις

1. Μέ ποιά λόγια ή έκδηλώσεις δείχνουν την αγάπη τους στο Σουκρή ή μητέρα του, ο Δημητρός κι ο συγγραφέας;
2. Ο Σουκρής είναι Τουρκός. Ο Δημητρός κι ο συγγραφέας Έλληνες. Τους εμπόδισε αυτό καθόλου νά τον αγαπήσουν; "Αν όχι, γιατί;
3. Τί έκφράζει μέ την προσευχή του στο Θεό τό έλληνόπουλο;

MENEΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ (1912-1976). Γεννήθηκε στήν Άγία Κυριακή τής Ανατολικής Θράκης. Από έπτά χρονών μπήκε στή βιοπάλη. Έγραψε πολλά έργα, κυρίως διηγήματα καί μυθιστορήματα: *Τά πλοία δέν άραξαν, Γλυκοχάραμα, Συννεφιάζει, "Ένα παιδί μετράει τ' άστρα* κ.ά.

V. Οί φιλικόί δεσμοί

Ἡ Ξανθούλα

Ἡ Ξανθούλα (ὅπως καί ἡ Ἀγνώριστη στή σελ. 107) εἶναι ἀπό τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητής τὰ ἔγραψε σέ ἡλικία 20-23 χρονῶν (1818-1821), ὅταν ἀκόμα γυμναζόταν στοὺς ρυθμούς καί στή χρήση τῆς γλώσσας, πού δέν τὴν ἤξερε καλά, ἐπειδὴ μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονη παραμονή καί σπουδές στήν Ἰταλία. Ὅμως ἀκόμα κι ἐδῶ βλέπουμε τὴ φρεσκάδα τῆς φαντασίας καί τὴ ζωντάνια τῆς ἔκφρασης τοῦ ποιητῆ, πού μέ τόση ἀγάπη ἀγκάλιασε τὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα καί τὴν ἀξιοποίησε λογοτεχνικά.

1

Τὴν εἶδα τὴν Ξανθούλα,
τὴν εἶδα φές ἀργά,
πού ἐμπῆκε στὴ βαρούλα
νά πάει στὴν ξενιτιά.

2

Ἐφούσκωνε τ' ἀέρι
λευκότατα πανιά,
ὡσάν τό περιστέρι
πού ἀπλώνει τὰ φτερά.

3

Ἐστέκονταν οἱ φίλοι
μέ λύπη, μέ χαρά,
καί αὐτὴ μέ τό μαντίλι
τούς ἀποχαιρετᾷ.

4

Καί τό χαιρετισμό της
ἐστάθηκα νά ἰδῶ,
ὥσπου ἡ πολλὴ μακρότης
μοῦ τό 'κρυψε καί αὐτό.

5

Σ' ὀλίγο, σ' ὀλιγάκι
δέν ἤξερα νά πῶ
ἂν ἔβλεπα πανάκι
ἢ τοῦ πελάγου ἀφρό.

6

Καί ἀφοῦ πανί, μαντίλι
ἐθάθη στό νερό,
ἐδάκρυσαν οἱ φίλοι,
ἐδάκρυσαν κι ἐγώ...

Ἐρωτήσεις

1. Ὁ ποιητής μᾶς παρουσιάζει ἐδῶ μιά εἰκόνα χωρισμοῦ. Νά βρεῖτε τίς ἐπιμέρους εἰκόνες, πού τὴν ἀποτελοῦν, καί τὴν πορεία τους.
2. Τό πρόσωπο πού φεύγει εἶναι ἀγαπημένο. Ποιό εἶναι τό κυρίαρχο συναίσθημα; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἔκφραση «μέ χαρά»;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τήν Αἰολική Γῆ (1943), μυθιστόρημα μέ πολλά αὐτοβιογραφικά στοιχεῖα. Ἡ ὑπόθεσή του ξετυλίγεται στό μεγάλο σι-φλίκι τοῦ Γιαννακοῦ Μπιμπέλα στήν Ἀνατολή, ἀπέναντι ἀπό τή Λέσβο. Ἡρωές του εἶναι κυρίως παιδιά πού δέχονται τίς πρῶτες μεγάλες συ-κινήσεις τῆς ζωῆς, ἀλλά καί τά μηνύματα τῆς σκληρῆς μοίρας γιά τόν πρῶτο διωγμό τῶν Ἑλλήνων ἀπό τή Μ. Ἀσία (1914). Τά δύο παιδιά εἶναι ἀδέρφια.

Ξεμάκρυνα πολύ ἀπ' τό ὑποστατικό, πέρασα τόν ἐλιώνα καί μῆγκα βα-θιά μέσ στό βασίλειο τῶν βαλανιδιῶν. Κουράστηκα. Κάθουμαι ἀνά-σκελα κάτω ἀπό ἕνα δέντρο κι ἀκούω τά φύλλα πού ψιθυρίζουν. Σέ λίγο ἔρχεται ἀπό ἄλλο μονοπάτι κι ἡ Ἄρτεμη.

– Κι ἐσύ ἐδῶ, Ἄρτεμη; Ποῦ γυρίζεις;

Ἡ Ἄρτεμη κάθεται νά ξεκουραστεῖ. Ἀπλώνει τά πόδια της καί κοιτά-ζει τόν οὐρανό.

– Ξέρεις τί εἶναι τσαλαπετεινός; λέει σέ λίγο.

– Ὄχι, δέν ξέρω τί εἶναι τσαλαπετεινός.

– Βέβαια, ἐσύ ποῦ νά ξέρεις! κάνει εἰρωνικά. Ἐγώ ὅμως ξέρω!

Καί μοῦ λέει γιά ἕνα παράξενο ὠραῖο πουλί μέ θαυμάσιο λειρί, πού στό κεφάλι καί στό στήθος του ἔχει χρώματα καστανά καί κίτρινα κι οἱ φτεροῦγες του εἶναι μαῦρες μέ κορδέλες ἄσπρες. Πετᾶ χαμηλά, στίς ἔρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά ζερβά, πιάνει τά ζουζούνια καί τά τινάζει ψηλά, ἀνοίγοντας ὕστερα τό ράμφος του νά τά πάρει μέσα. Εἶναι πολύ ὁμορφο πουλί, μά ποτέ δέν τραγουδᾷ. Ὅ,τι εἶχε νά πεῖ στή γῆ, ὅ,τι εἶχε νά κάμει στή ζωή του, τό ἔδωσε μέ τό χρῶμα. Γι' αὐτό ὁ Θεός τοῦ πήρε τή φωνή – ἐπειδή θά ἦταν ἄδικο γιά τ' ἄλλα τά πουλιά τοῦ δάσους νά τά 'χει αὐτό ὅλα, τή φωνή καί τά χρώματα.

– Ποιός σου τά εἶπε αὐτά, Ἄρτεμη; Ποῦ τά 'μαθες ὅλα αὐτά γιά τό παράξενο πουλί;

– Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα μοῦ τά 'πε. Αὐτός ξέρει τήν ἱστορία ὅλων τῶν πουλιῶν τοῦ δάσους.

Ἀκούγεται ποδοβολητό ἀλόγου. Ποιός εἶναι; Πεταγόμεστε κι οἱ δύο μας ὄρθιοι γά δοῦμε. Τό μικρόσωμο ἄσπρο φαρί τρέχει ἀφρισμένο

κάτω απ' τίς φυλλωσιές πού σκεπάζουν τό μονοπάτι σάν πράσινο σύννεφο. 'Ο κυνηγός μόλις μᾶς πάρει εἶδηση, τραβᾶ μέ δύναμη τά γκέμια. Εἶναι ψημένος απ' τόν ἥλιο, ψηλός, ἴσαμε εἴκοσι χρονῶ· στό κεφάλι του ἔχει τυλίξει μιάν ἄσπρη μαντίλα μέ κεντημένα κίτρινα ἄστρα. Τά φυσεκλίκια εἶναι σταυρωτά στά στήθια του. Παράξενα φωτίζει ἡ ὥρα τά μάτια του: παίζουν μέσα τους χρώματα τοῦ δάσους.

– Τί κάνετε ἐσεῖς ἐδῶ; λέει κοιτάζοντάς μας. Τί κάνεις, «ζαρκάδι»; λέει στήν Ἄρτεμη μέ οικειότητα.

Ζαρκάδι; Ἄ, λοιπόν εἶναι τόσο φίλοι μέ τήν Ἄρτεμη; Κι ἐγώ δέν τό ἤξερα! Πῶς γίνηκαν φίλοι; Αὐτός δέν εἶναι δικός μας ἄνθρωπος, δουλεύει στό ὑποστατικό πού βρίσκεται στή θάλασσα. Ἡ Ἄρτεμη ἔχει λοιπόν πάρε δῶσε μ' ὄλον τόν κόσμο, μ' ὄλους τούς ξένους κυνηγούς;

– Τί κάνεις, ζαρκάδι;

Ἡ Ἄρτεμη πηδᾶ καί πάει κοντά του. Τά μάτια της δέν ἔχουν μέσα κλαδιά, δέν ἔχουν φύλλα ὅπως τῶν ἀνθρώπων τοῦ δάσους. Ὅμως ἔχουν δελφίνια καί κύματα, ἐπειδὴ ἡ Ἄρτεμη εἶναι απ' τό Αἰγαῖο. Μπλέκουν ἐκεῖ στό μικρό χώρο τά μάτια τους, τά πράσινα φύλλα καί τά κύματα.

– Γύρισα πολύ σήμερα, λέει ἡ Ἄρτεμη. Πῆγα βαθιά μέσ στίς βαλανιδιές. Δέν τό κατάλαβα.

– Τί γύρευες; κάνει ξαφνιασμένος ὁ κυνηγός. Δέ φοβᾶσαι;

– Νά φοβηθῶ τί; λέει ἡ Ἄρτεμη μέ περηφάνια. Γύρευα τσαλαπετεινούς.

– Γύρευες τσαλαπετεινούς;

– Ναί. Ἐσύ δέ μοῦ ἔχεις πεῖ γιά τά πουλιά μέ τά χρωματιστά φτερά; Ἦθελα πολύ νά τά δῶ.

– Ἄ, τό ξέχασα πού σου τό εἶχα πεῖ! Καί βρῆκες κανέναν;

– Ὅχι, δέ βρῆκα κανέναν.

– Ἐμ, ἐκεῖ πού τούς γυρεύεις ποῦ νά τούς βρεῖς! λέει περιπαιχτικά ὁ κυνηγός. Οἱ τσαλαπετεινοί δέ βρίσκονται στό δάσος, πετοῦν γύρω γύρω, στά βοσκοτόπια, ὅπου δέν ἔχει δέντρο.

– Δέν τό ἔξερα, ψιθυρίζει ἡ Ἄρτεμη καί κοκκινίζει λίγο. Δέ μοῦ τό ἔχεις πεῖ. Αὔριο θά πάω στά βοσκοτόπια...

– Χμ... Καί πάλι δέν ξέρω ἂν θά βρεῖς! λέγει ὁ κυνηγός.

Γιατί τώρα, λέει, οἱ τσαλαπετεινοί περάσαν απ' τή χώρα μας καί φύγαν. Θά ξαναπεράσουν πάλι μέ τίς πρῶτες βροχές. Καί τότες πάλι θ' ἀρχίσουν νά κάνουν τά παράξενα καμώματά τους, νά τσιρίζουν καί νά κυνηγοῦν τά ζουζούνια μέσ στίς κουφάλες, στά δέντρα καί στούς βράχους.

- Λοιπόν;... λέει ή Ἄρτεμη λυπημένη. Λές πώς δέ θά δῶ ἐγώ τσαλαπετεινούς; Πώς πιά δέ μείνανε τσαλαπετεινοί, πώς ὅλοι φύγανε;

- Λιγοστοί πάντα βρίσκονται. Ποιός ξέρει γιατί δέ φεύγουν μέ τό κοπάδι τους, ἀποκρίνεται ὁ κυνηγός. Μά ἐσύ πού νά τούς βρεῖς! Ἐγώ ἐβγάλα σήμερα δυό. Μά δέν τούς χτύπησα!

- Δέν τούς χτύπησες;

- Ὅχι, δέν τούς χτύπησα. Τούς ἄφησα, γιά νά τούς κυνηγήσει ή μικρή ή ἀφέντισσά μου πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη, ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὀκεανοῦ.

Ποιά εἶναι αὐτή ή μικρή ή ἀφέντισσά του πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη;

Ἡ Ἄρτεμη ξαφνιασμένη τόν ρωτᾷ:

- Ἐρχεται καμιά ἀφέντισσά σου ἀπ' τά νησιά τοῦ Ὀκεανοῦ;

- Ναί, ἔρχεται.

- Ἐρχεται ἐδῶ στά μέρη μας;

- Ναί, ἐδῶ, στά μέρη μας.

- Πώς τή λένε;

Πώς τήν εἶπαν; Ἐχει ἓνα ξενικό ὄνομα. Ὁ κυνηγός δυσκολεύεται λίγο ἴσαμε πού νά τό θυμηθεῖ.

- Τή λένε... Τή λένε Ντόρις.

- Ντόρις...; Τί θά πεῖ Ντόρις; Εἶναι χριστιανή;

- Ὅχι, εἶναι Ἰγγλέζα.

- Κι ἔρχεται ἐδῶ στά Κιμιντένια*; Τί γυρεύει;

- Ἄ! Δέν τό ξέρεις; Παντρεύτηκε τό γιό τοῦ ἀφεντικοῦ μου πού ἔχει τό τσιφλίκι κοντά στή θάλασσα. Τό γιό τοῦ Βηλαρά πού σπούδαζε στά ξένα.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ;

Ὁ κυνηγός πολύ διασκεδάζει μ' αὐτό τό ἐπίμονο ἐρωτηματολόγιο. Χαμογελά.

- Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ.

- Καί θά κυνηγήσει τούς τσαλαπετεινούς τοῦ τόπου μας;

- Ἐτσι λένε. Εἶναι καλό ντουφέκι. Θά κυνηγήσει τά ζαρκάδια στά Κιμιντένια. Θά κυνηγήσει καί τούς τσαλαπετεινούς.

- Κι ἐσύ γι' αὐτό δέν τούς χτύπησες;

- Γι' αὐτό δέν τούς χτυπῶ. Γιά νά δεῖ πώς ἔχουμε καί τσαλαπετεινούς.

Ἄλαφρά τρέμει ή φωνή, τρέμουν τά χεῖλια τῆς Ἄρτεμης.

Κιμιντένια: ὁροσειρά στήν Ἄνατολή, ἀντίκρου στή Λέσβο.

- Μήτε άλλο τίποτα κυνήγησες σήμερα;.. Γι' αυτό;..

"Α, όχι γι' αυτό! Σήμερα είχε πάει σέ μεγάλο κυνήγι. Σήμερα είχε πάει γιά άγριογούρουνα. Σκότωσε τρία. Τ' άφησε ψηλά στό ρουμάνι*. Θά τά κατεβάσουν οί Τουρκοί, οί παραγιοί του ύποστατικού τους.

- Καί τώρα πρέπει νά του δίνετε! λέει άπότομα ό κυνηγός, σέ τόνο προστατευτικό. Πρέπει νά γυρίσετε πίσω, γιατί ό ήλιος χαμηλώνει.

- Θά γυρίσουμε.

- Άιντε, λοιπόν! Καί μή γυρεύεις, ζαρκάδι, τσαλαπετεινούς!

Τό μικρόσωμο άσπρο φαρί χύνεται πάλι κάτω άπ' τό πράσινο σύννεφο καί χάνεται. Γιά λίγο άκούγεται τό ποδοβολητό του. Ύστερα κι αυτός ό ήχος χάνεται. Μένουν πάλι μονάχα οί ψίθυροι του δάσους.

- Δέ ντρέπεσαι, Άρτεμη, νά χεις φίλιες καί νά μιλάς μέ ξένους ανθρώπους;

- Άφησέ με! λέει ή Άρτεμη άπότομα. Γιατί νά ντρέπομαι;

Άλήθεια, γιατί νά ντρέπεται; Ήταν ένας παλαβός λόγος αυτός πού είπα.

- Κι ύστερα, αυτός είναι κυνηγός! προσθέτει ή Άρτεμη. Είδες τί όμορφος πού είναι!

Πάλι, σέ λίγο, ένw τά μάτια της λάμπουν κοιτάζοντας ψηλά τά σύννεφα:

- Αυτός είναι κυνηγός! Έγώ τούς αγαπw τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τ' άγριογούρουνα στά Κιμιντένια.

Τί λόγος είναι αυτός; Πόσος καιρός πέρασε, πόσα χρόνια περάσαν άπό τότες πού κλαίγαμε, κι ή Άρτεμη μαζί μας, άπό τότες πού παρακαλούσαμε γιά τά πεινασμένα τσακάλια του δάσους; Είναι ένα άθλιο πλάσμα ή Άρτεμη, άφου αγαπά τώρα τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τά πουλιά καί τ' άγριογούρουνα.

- Πwς τό μπόμεσες ν' αγαπάς τώρα τούς κυνηγούς;

Η Άρτεμη μέ κοιτάζει κατάματα:

- Τό λές άπ' τό κακό σου! κάνει. Γιατί έσύ ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός! Ποτέ δέ θά μπορέσεις!

- Έγώ δέν μπορώ νά γίνω κυνηγός; μέ πνίγει ή άγανάχτηση. Δέ θέλω!

- Όχι, δέν μπορείς!

Μές στην τσέπη μου έχω τή λαστιχένια σφεντόνα μου. Τήν είχα κάμει στην πόλη, επειδή είχαν καί τ' άλλα παιδιά καί σκότωναν σπουργίτια. Όμως έγώ ποτέ ίσαμε τότε δέ δοκίμασα νά σημαδέψω πάνω σέ

ρουμάνι: πυκνό δάσος· μέρος του δάσους γεμάτο πυκνούς θάμνους.

πουλί. Μονάχα στά φύλλα ἔριχνα.

Τά δάχτυλά μου χώνουνται μέσα στήν τσέπη πού εἶναι ἡ σφεντόνα. Χαϊδεύουν τό λάστιχο. Ἡ Ἄρτεμη ἔχει ἀκουμπήσει στή ρίζα ἑνός δέντρου καί κοιτάζει, σά βυθισμένη, μπροστά της. Πέρα ἀπ' τῆς βαλανιδιές, πέρα ἀπ' τὰ Κιμιντένια, πέρα ἀπ' τὰ βουνά τοῦ τόπου μας, πέρα ἀπ' τοὺς ἀνεμόμυλους πορεύεται ἡ μεγάλη θάλασσα. Ἐκεῖ εἶναι ἡ σκοτεινή χώρα πού τή λένε Ὀκεανός. Ἐκεῖ τό πούσι κάθετα πάντα ἀπάνω στό νερό, ἐκεῖ δέν ὑπάρχει χρυσός ἥλιος, γαλάζια σύννεφα. Μονάχα τό θολό πούσι. Καί μέσα ἀπό κεῖ, ἀπ' τή χώρα τῆς ὀμίχλης, βγαίνει σιγά σιγά, ὑγρή σάν τή βροχή, βγαίνει μέσα ἀπ' τό πούσι κι ὀλοένα ἔρχεται, ὀλοένα πλησιάζει: εἶναι τό κορίτσι τῶν μακρινῶν νησιῶν, τό κορίτσι τοῦ Ὀκεανοῦ. Τό λένε Ντόρις. Τί θά πεῖ Ντόρις; Τά μαλλιά της εἶναι ὑγρά σά νά ζήσανε ὅλη τή ζωή τους μέσα στή θάλασσα. Εἶναι σάν ὑδάτινα πλοκάμια. Καί τά μάτια της; Λάμπουν τά μάτια της σάν τά μάτια τῶν φωτεινῶν κοριτσιῶν τοῦ Αἰγαίου; Ἐχουν μέσα τους δελφίνια καί γαλάζια κύματα;

Τά μάτια τῆς Ἄρτεμης μέ τά δελφίνια καί τά γαλάζια κύματα μένουν πολλή ὥρα συλωμένα, ἀκίνητα. Ὅταν, ἄξαφνα, ἀρχίζουν νά παίζουν, χάνουν τή σιωπή τους. Ἡ Ἄρτεμη σάν νά συνεφέρνει, ἀνασηκώνεται λίγο ἀλαφρά, γιά νά μήν κάμει θόρυβο.

Τί εἶναι;

Γυρίζω κι ἐγώ τά μάτια μου πρὸς τά ἐκεῖ πού κοιτάζει ἡ Ἄρτεμη: μιά νυφίτσα εἶναι. Ἐνα μικρό ξανθό ζό πού σέρνεται ἀπάνω στόν κορμό τοῦ δέντρου, λίγα μέτρα παρακεῖ. Σταματᾷ λίγο, σάν κάτι νά ὀσμίζεται στόν ἀέρα, κάτι νά ψάχνει. Πάλι σαλεύει. Τό εὐλύγιστο σῶμα του γράφει στόν κορμό σιγανές κινήσεις, μέ διάκριση.

Τά δάχτυλά μου ἀγγίζουν πάντα τό λάστιχο τῆς σφεντόνας πού εἶναι κρυμμένο μέσ στήν τσέπη. Τό ἀγγίζουν πάντα. Πιο δυνατά. Ἡ ἀφή εἶναι εὐπλαστή δύναμη, ἀνάλαφρη. Μά ἀπότομα γίνεται σκληρή. Κι ἐκεῖ ἀντίκρου τό ξανθό σῶμα τοῦ μικροῦ ζοῦ στέκεται καί περιμένει.

Ἀργά, σιγανά, τραβῶ ἔξω τή σφεντόνα μου. Χωρίς νά σαλέψω, παίρνω μιά πέτρα ἀπό πλάι καί τή βάζω στή σφεντόνα. Ἡ Ἄρτεμη τότε μονάχα, εἰδοποιημένη ἀπ' τή σκιά τῆς κίνησης, γυρίζει ἀπάνω μου τά μάτια της. Στήν κρίσιμη αὐτή ὥρα τά μάτια της εἶναι πλημμυρισμένα ἀπό περιφρόνηση, ἀπ' τή βεβαιότητα τῆς ἀδυναμίας μου: «Δέν τό μπορείς! Ποτέ δέ θά μπορέσεις! Ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός!»

Τραβῶ τά λάστιχα καί σημαδεύω τόν ξανθό στόχο. Στήν ἀρχή τά χέρια μου τρέμουν, μά ὕστερα γίνονται σταθερά. Μαντεύω ἀπάνω μου, πλάι μου, τά μάτια τῆς Ἄρτεμης νά παρακολουθοῦν πάντα μέ τήν ἴδια περιφρόνηση.

«Δέν τό μπορείς. Ποτέ δέ θά μπορέσεις».

“Όλος ό τόπος κάτω άπ’ τίς φυλλωσιές έγινε μάτια, όλα τά κλαδιά κι όλα τά φύλλα. «Δέν τό μπορείς».

Σέ μία τελευταία προσπάθεια τραβώ τά λάστιχα τής σφεντόνας μου. Ή πέτρα φεύγει. Δέν περιμένω τίποτα. Κι όμως αυτή τήν ελάχιστη στιγμή πόσο όλα είναι καθαρά, πόσο όλα είναι όραση! Στο γαλάζιο αίθρα παρακολουθώ τή σκληρή ύλη πού φεύγει άπ’ τά χέρια μου και χύνεται σάν σφαίρα. Ή καρδιά μου χτυπά δυνατά, νά σπάσει. “Όσπου ή ταραχή της τά σκεπάζει όλα και σφαλνώ τά μάτια.

-“Άχ!

Άκούω τήν “Αρτεμη πού βγάξει τήν όδυνηρή κραυγή, άκούω τό θόρυβο πού κάνει για νά σηκωθεί και νά χιμήξει. Τί έγινε; Πετιέμαι κι έγώ και τρέχω πρός τό μέρος του δέντρου πού τρέχει ή “Αρτεμη. Τί έγινε;

Τό μικρό ξανθό ζό, χτυπημένο στό κεφάλι άπ’ τήν πέτρα τής σφεντόνας μου, σπαράζει στή γή. Λίγο αίμα τρέχει άπ’ τήν πληγή του - δίνει παράξενο τόνο στό στυλινό του τρίχωμα. Δέν καταλαβαίνω στήν άρχή, δέν μπορούσα νά τό φανταστώ και νά τό περιμένω. “Όμως μόλις ή κατάπληξη τής στιγμής περάσει, αισθάνομαι τό κύμα νά φουσκώνει,ιώθω τήν άγρια χαρά νά φωνάξω:

- Είδες λοιπόν πού είμαι κυνηγός;! Τό σκότωσα! Τό σκότωσα!

“Όταν, χιμά ή “Αρτεμη άπάνω μου. Ποτέ δέν ήταν έτσι άγρια. Μέ τά νύχια της σκίζει τό πρόσωπό μου, μέ χτυπά μέ τίς γροθιές της, έξω άπ’ τόν έαυτό της, κι όλοένα όλολύζει:

- Έλεεινέ! Έλεεινέ!

Δέν καταλαβαίνω τίποτα, κοιτάζω νά φυλαχτώ φωνάζοντας:

- Τί θέλεις; Νά πού είμαι κυνηγός! Νά πού σκότωσα τή νυφίτσα!

- Έλεεινέ! Έλεεινέ!

“Όλοένα όλολύζει: «Τό φτωχό ζωάκι... Τό φτωχό... Πού στεκόταν και δέν ήξερε...».

“Όσπου μαζεύω όλη τή δύναμή μου και τή σπρώχνω μέ βία νά πέσει καταγής. Δέν κάνει καμιά προσπάθεια νά σηκωθεί, μένει καθώς έπεσε. Τό πρόσωπό της άκουμπά στή γή, πλάι στον τόπο πού κείτεται ή νυφίτσα, πού πιά τέλειωσε, δέ σπαρταρά. Τό αίμα τρέχει άργά άπ’ τήν άνοιχτή τρύπα και στάζει στό χώμα, στάλα στάλα. Στάλα στάλα τρέχουν και τά δάκρυα τής “Αρτεμης, ποτίζουν τή γή.

Πέρασε κάμποση ώρα. Ή “Αρτεμη δέ σαλεύει. Κι έγώ κάθουμαι λίγο παραπέρα και κοιτάζω άλλοϋ. Άργά ή “Αρτεμη άπλώνει τό χέρι της στό πεθαμένο ζό. Τό χαιδεύει άλαφρά, σάν νά φοβάται μήν ξυπνήσει. Τό κοιτάζει. “Υστερα μέ τά νύχια της άρχίζει νά σκαλίζει τή γή. Είναι πρώτα

Ένα στρώμα σαπισμένα φύλλα πού βαστούν τόν τόπο ύγρό. Ἡ Ἄρτεμη βγάξει τά φύλλα, κι ὕστερα, ὅταν βρεῖ τό φρέσκο χῶμα, ἀρχίζει νά τό σκάβει μέ τά νύχια της. Ὡσπου γίνεται ἓνα κοίλωμα σέ λίγο βάθος. Ἡ Ἄρτεμη παίρνει μέ τά δυό χέρια της τό ξανθό σῶμα καί τό ἀποθέτει στόν τάφο του. Ὑστερα παίρνει νέα φύλλα, πράσινα, φύλλα ἀπό κυκλάμινα, καί τό σκεπάζει. Κι ὕστερα ρίχνει ἀπάνω τους τό ὑγρό χῶμα.

Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει. Ἀρχίζει νά σκοτεινιάζει. Ἀμίλητη ἡ Ἄρτεμη σηκώνεται καί παίρνει τό μονοπάτι τοῦ γυρισμοῦ. Ἀνοίγει τό βῆμα της καί σέ λίγο τρέχει. Οἱ σκιές πυκνώνουν γύρω μας σάν νά γυρεύουν νά μᾶς πάρουν μαζί τους. Τρέχω κι ἐγώ πίσω ἀπ' τήν Ἄρτεμη.

Σάν φτάξαμε στό ὑποστατικό, ἦταν πιά νύχτα κι ὅλοι εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀνησυχοῦν. Ὅταν ἡ μητέρα μου εἶδε τά αἵματα καί τίς γρατσουινιές στό πρόσωπό μου, τρομαγμένη μέ ρώτησε τί ἔπαθα.

Τῆς εἶπα πῶς σκαρφάλωσα σ' ἓνα βράχο νά βρῶ αὐγά στίς φωλιές τῶν πουλιῶν κι ἀπό κεῖ γλίστρησα. Δέν εἶναι τίποτα.

Ἐρωτήσεις

1. Τί συναισθήματα ἔχει α) ἡ Ἄρτεμη γιά τόν κυνηγό καί γιά τή Ντόρις, καί β) ὁ κυνηγός γιά τή Ντόρις καί τήν Ἄρτεμη;
2. Γιατί θέλει νά ἀποδείξει ὁ μικρός στήν Ἄρτεμη ὅτι μπορεῖ νά γίνει κυνηγός; Τί τελικά τόν ὀδηγεῖ στήν ἀπόφαση νά σκοτώσει τό ἄτυχο ζῶο;
3. Πῶς ἐξηγεῖτε τήν τελευταία ἀντίδραση τῆς Ἄρτεμης;

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1904-1973). Γεννήθηκε στό Ἄιβαλί (Κυθῶνιες) τῆς Μ. Ἀσίας. Τό πραγματικό του ὄνομα ἦταν Ἡλίας Μέλλος. Ὅταν ἄρchiσαν οἱ διωγμοί τῶν Ἑλλήνων ἀπό τά μικρασιατικά παράλια, στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, κατέφυγε στή Μυτιλήνη καί ἐπέστρεψε τό 1919. Ἐνα χρόνο μετὰ τή μικρασιατική καταστροφή (1922) ἐγκαθίσταται μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἑλλάδα. Ἡ εὐτυχισμένη ζωή τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρασίας, ὁ ξεριζωμός καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. Ἐγραψε: α) μυθιστορήματα: *Τό νούμερο 31328*, *Γαλήνη*, *Αἰολική Γῆ*, *Ἐξοδος*; β) διηγήματα: *Αἰγαῖο*, *Ἄνεμοι*, *Ὡρα Πολέμου*, τό θεατρικό *Μπλόκ C* καί ταξιδιωτικά.

Ο μπαρμπα-Γιάννης και ο γάδαρός του

Τά ζωά ήταν – κι εξακολουθοῦν νά εἶναι, ὅπου δέν τά ἀντικατέστησε ἡ μηχανή – πολῦτιμοι βοηθοί τοῦ ἀνθρώπου. Στό διήγημα τοῦ Έφταλιώτη, ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του, γέροι βιοπαλαιστές καί οἱ δύο τους, πεθαίνουν στόν ἀγῶνα γιά τή ζωή.

Ἄν ἔχει ἱστορία ὁ μπαρμπα-Γιάννης, τή χρωστάει στό γάδαρό του. Ἐπειδή ὁ γάδαρός του – Ψαρό τόν ἔλεγε, ἄς τόν ποῦμε καί μεῖς Ψαρό – δούλεψε καλά στή ζωή του, ἀπό τήν ὥρα πού σήκωσε σαμάρη ἢ ράχη του. Ἐπειδή στάθηκε καλότυχος γάδαρος ὁ Ψαρός, μ' ὅλη του τή βαριά δουλειά πού ἔκαμε στή ζωή του. Ἐπειδή ἦτανε γάδαρος μέ χαρακτηριστά ὁ Ψαρός, καί τόν ἔδειξε τόν χαρακτήρα του τότες πού τόν εἶχε ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἕξι μῆνες δεμένο στό μαγγανοπήγαδό του, ἕξι ζεστούς, καλοκαιρινούς μῆνες, πού μπορούσαν καί λιοντάρη νά δαμάσουν, κι ὥστόσο ὁ Ψαρός μήτε τή δύναμή του ἔχασε στό ζυγό ἐκεῖνο, μήτε τή μεγάλη του φωνή, μήτε τή σβελλάδα του, ὅταν, ἀπό καιρό σέ καιρό, τόν ἄφηνε ὁ ἀφέντης του στό χωράφι νά πάρει λιγάκι ἀέρα, νά δροιστεῖ μέ χορτάρη χλωρό.

Ὅταν ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔχασε τό περιβόλι του, ἄλλο δέν τοῦ ἔμενε παρά ὁ Ψαρός. Αὐτός ἦταν ὁ φίλος του, ἡ σερμαγιά* του, τό στήριγμά του. Μ' αὐτόνα δούλευε, μ' αὐτόνα μιλοῦσε. Ἄνεβοκατέβαινε τό βουναράκι τοῦ χωριοῦ του μέ τόν Ψαρό, καί δέν ἦτανπραμάτεια, δέν ἦτανε λαχανικά, πωρικά, ξύλο, πού δέν περνοῦσαν ἀπό τοῦ Ψαροῦ τή σταυρωτή ράχη πρί νά ῥθουνε στοῦ μπαρμπα-Γιάννη τή γειτονιά.

Κατάντησε μπαρμπα-Γιάννης καί Ψαρός νά εἶναι ἕνα πράμα. Μαζί τρώγανε, μαζί περπατοῦσανε, μαζί κοιμοῦνταν. Ἐξω ἔξω, στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ὁ μπαρμπα-Γιάννης στό καλύβι ὀλομόναχος, ὁ Ψαρός στήν αὐλή. Ἐβγαίνε ὁ μπαρμπα-Γιάννης στήν πόρτα του πρῶι πρῶι, κι ἡ πρώτη του καλημέρα ἦτανε στόν Ψαρό. Γύριζε τότες ὁ Ψαρός τό κεφάλι κατά τόν ἀφέντη του, σάλευε τ' αὐτιά του μέ λαχτάρη κι ἀγάπη,

σερμαγιά: χρηματικό κεφάλαιο ἐμπόρου.

καί τόν κοίταζε μέ μάτια πανώρια, μάτια πού μπορούσε κι ή πιό μαυρομάτα κοπέλα νά τά ζουλέψει.

"Άλλοτε πάλι, στή δουλειά άπάνω, άν ήτανε μεγάλη ή ζέστη, παραπολύ βαρύ τό γομάρι", καί τύχαινε κι ό Ψαρός νά είναι κακοδιάθετος ή παρακουρασμένος, καί δέν άνέβαινε τόν άνήφορο μέ μεγάλη προθυμία, έχανε τήν ύπομονή του ό μπαρμπα-Γιάννης, καί του μιλούσε σέ γλώσσα πού άνθρωπος νά τήν ύποφέρει ήταν αδύνατο, κι ώστόσο ό Ψαρός τήν ύπόφερνε, κι έκανε τά καλά του μάλιστα, έπειδή τό γνώριζε πώς έχει καί ξύλο, άν καί τό ξύλο ό μπαρμπα-Γιάννης δέν του τό 'δινε, παρά σάν έβλεπε πώς δέν περνούσαν τά λόγια. Γάδαρος γνωστικότερος άπό άνθρώπους πολλούς, πού δέν έννοούν τίποτις νά σου δώσουν, μέ τίποτις νά συμφωνήσουν, όσο λογικό καί νά είναι, παρά σά δουένε, σά νιώσουν τή βία, είτε στή ράχη τους, είτε κι άλλως.

'Ηρωικός γάδαρος ό Ψαρός, διακριτικός άφέντης ό μπαρμπα-Γιάννης. Γι' αυτό έζησε ό Ψαρός καί χρόνια πολλά, καί τόν ώφέλησε τόν άφέντη του, όσο γάδαρος άνθρωπό ποτές δέν ώφέλησε.

Μά όλα τά πράματα αύτουνοϋ του κόσμου έχουν ένα τέλος, κι είχε καί του μπαρμπα-Γιάννη καί του Ψαρού ή άχώριστη φιλία τό τέλος της.

'Ανέβαινε τ' άγαπημένο ζευγάρι άπό τόν κάμπο, μέρα μεσημέρι. Αύγουστο μήνα, μέ γομάρι σταφύλια. Ήταν τρυγητός, καιρό δέν είχανε νά χάνουν, τά σταφύλια περίμεναν στ' άμπέλι κομμένα, νά κουβαληθοϋνε, νά ζουληχτοϋνε, νά γίνουν πετμέζι, μοϋστος, κρασί. Ήταν τό τρίτο ταξίδι τουτο. "Έπρεπε νά γίνουν άλλα τρία ταξίδια, καί μήτε νά σταθοϋνε στό μισό δρόμο, νά ξεκουραστοϋνε, δέν είχαν καιρό. Ήταν τώρα γέρος ό μπαρμπα-Γιάννης, μά κι ό Ψαρός άκόμα πιό γέρος. Δέν είχε πιά ό Ψαρός τήν πρώτη σβελτάδα του.

- Τρέχα, κακόμοιρε, του έλεγε ό μπαρμπα-Γιάννης βραχνά βραχνά, τρέχα, γιατί έχουμε άλλα τρία. Καί τότες πιά θά 'χεις χειμωνικόφλουδα* άπόψε στό φαγί σου. Άιντε καί φτάσαμε, κακορίζικε!

Κι έκανε ό Ψαρός νά τρέξει γληγορότερα, μά τά πόδια του έτρεμαν, ήταν κατεβασμένα τ' αύτιά του, καί γόγγυζε. 'Εκει πού γόγγυζε, κοντοστεκέται, λυγίζουν τά γόνατά του, πέφτει κάτω, ή άσπρη κοιλιά του στόν ήλιο, τά πόδια του στόν άέρα, τά κοφίνια μέ τά σταφύλια άποπίσω του.

"Έτρεξε ό μπαρμπα-Γιάννης κατατρομασμένος, πρώτη φορά πού πάθαινε τέτοιο πράμ' ό Ψαρός. "Αρχισε νά ξελύνει του σαμαριου τό

γομάρι: εδώ: φορτίο, φόρτωμα.

χειμωνικόφλουδα: καρπουζόφλουδα (χειμωνικό: καρπούζι).

λουρί, πού του παράσφιγγε τήν κοιλιά του Ψαρού, καί του 'κοβε τήν αναπνοή. Τό 'κισε τό λουρί μέ τό μαχαίρι του, παραμέρισε τό σαμάρι όσο μπορούσε, ύστερα παίρνει τό καπίστρι, καί τραβάει τόν Ψαρό νά τότε σηκώσει.

-Έλα γέρο μου, σήκω καημένε, σήκω κι έχουμε τρία ταξίδια ακόμα. Σήκω καί θά 'χεις καί κριθάρι απόψε. Σ' άξίζει, καημένε. Σήκω, Ψαρέ μου!

Μά πού νά σηκωθεί ό Ψαρός!

Σκύβει ό μπαρμπα-Γιάννης καί χαδεύει τή ράχη του, τό λαιμό του, τό μέτωπό του, τραβάει έπειτα πάλι, του κάκου! Δέ σηκώνεται ό Ψαρός!

Του πέρασε τότες από τό νοϋ του σάν άστραπή ό φόβος μήπως έπαθε τίποτις ό Ψαρός, μήπως - κι ό φόβος μονάχα τόν έκαμε νά καθίσει, ν' άκουμπήσει κάπου, νά συνεφέρει, νά πάρει δύναμη γιά νά μπορέσει νά κοιτάξει τά μάτια του, νά προσέξει τήν αναπνοή του, νά καταλάβει άν ζει ό Ψαρός του.

Κάθισε λαχανιασμένος, αφανισμένος από τήν κούραση, από τή βιάση του νά ξελύσει τό σαμάρι, νά παραμερίσει τά κοφίνια, από τό τράβα τράβα τό καπίστρι νά σηκωθεί ό Ψαρός, από τόν ήλιο τό φοβερό πού τόν έδερνε καθώς έπεφτε στήν κορφή του.

Κάθισε καί σηκωμό πιά δέν είχε. Μόνο έγειρε σ' ένα βράχο πλαγινό, στό μισό τό δρόμο του βουνοϋ, πού ψυχή δέν φαίνονταν από πουθενά, νά 'ρθει καί νά του χύσει μιá στάλα νερό νά τότε συνεφέρει.

Ξανασυλλογίστηκε άξαφνα τό δόλιο τόν Ψαρό καί πάσκιζε νά συρθεϊ κατακεϊ πού ήταν πλαγιασμένος, νά τότε χαδέψει, νά τόν κάμει νά σηκωθεί, νά τόν καβαλικέψει έπειτα καί νά πάει στό καλύβι του, νά συχάσουν κι οί δυό τους, κι άς πάνε στό καλό τά σταφύλια.

Μά πού νά σηκωθεί πιά ό μπαρμπα-Γιάννης! "Όσο τό συλλογιότανε νά σηκωθεί, άλλο τόσο βούλιαζε μέσα στή λιγοθυμιά πού τόν πήρε, βούλιαζε, όλο βούλιαζε, καί τώρα πιά άλλο δέν έμενε μέσα στό νοϋ του παρά νά μπορέσει ν' άπλώσει τό χέρι του άπάνω στόν Ψαρό, νά του δώσει νά καταλάβει πώς είναι κοντά του, πώς παρακουράστηκε κι αύτός, καί θά μείνει πλαγιασμένος, ώσπου νά συνεφέρει.

Μάζεψε τή στερνή του τή δύναμη κι άπλωσε ό γέρος τό χέρι του.

"Έπεσε βαριά τό χέρι άπάνω στόν άψυχο τό λαιμό του Ψαρού. "Έμεινε καθώς έπεσε τό χέρι, έμεινε κι ό γέρος ασάλευτος, άμίλητος, άξύπνητος. Τίποτις δέν έφεγγε πιά μέσα στό σβησμένο τό νοϋ του, καί μήτε τά μερμηγκια κι οί μύγες, μήτ' αύτά δέν τόν πείραζαν πιά. Μόνο τόν έδερν' ό ήλιος, κι αύτός κοιμούνταν τόν αιώνιο τόν ύπνο, κοντά

στόν Ψαρό του, τόν ήρωα τόν Ψαρό, πού άπόθανε στή δουλειά του άπάνω, σάν πολεμιστής άπάνω στό κάστρο του.

Τήν άλλη μέρα σέ κείνο τό μέρος τίποτις άλλο δέν έβλεπεσ παρά μερικές ρώγες σκόρπιες έδώ και έκει. Ό μπαρμπα-Γιάννης ήτανε θαμμένος στήν Άγια-Μαρίνα λίγο παραπάνω, ό δύστιυχος ό Ψαρός ήταν γκρεμισμένος μέσα σέ χαράδρα βαθιά παρακάτω.

Δέν τόν έθαψαν τόν Ψαρό κι άς δούλεψε σ' όλη του τή ζωή. Τόνε λυπήθηκαν όμως τά όρνια και του ξεγύμνωσαν τ' άσπρα τά κόκαλά του, και του τά ζέσταιν' ό ήλιος και του τά 'πλεναν οι βροχές, ώσπου άφανίστηκαν και κείνα, κι άλλο τώρα δέν του μένει του κακόμοιρου του Ψαρου παρ' αύτή ή μικρή ιστορία.

Ερωτήσεις

1. Σέ πόσα μέρη μπορούμε νά χωρίσουμε τό διήγημα και ποιόν τίτλο θά δώσουμε στό καθένα;
2. Ποιές φράσεις του κειμένου δίνουν καλύτερα τό δεσμό άνάμεσα στόν άνθρωπο και τό ζωο;
3. Ποιά εικόνα του διηγήματος σάς συγκίνησε περισσότερο; Γιατί;
4. Ποιό κοινό σημείο έχουν τό Βάφτισμα του Δ. Χατζή και τό διήγημα του Έφταλιώτη;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τής Λέσβου και πέθανε στήν Άντίμπ τής Γαλλίας. Τό μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του έζησε στά ξένα ως έμπορικός υπάλληλος. Ήταν μαζί μέ τόν Άλέξ. Πάλλη άπό τούς πρωτοπόρους του δημοτικισμού. Έργα του: α) ποίηση: *Παλιοί σκοποί*, β) διηγήματα: *Νησιώτικες ιστορίες*, *Φυλλάδες του Γεροδήμου*. Μετέφρασε έπίσης τήν *Όδύσσεια* του Όμήρου.

Γιώργος Θεοτοκάς

['Η βαρκάδα]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκά Τό Δαιμόνιο δημοσιεύθηκε τό 1938. 'Η ὑπόθεσή του τοποθετεῖται σ' ἓνα νησί τοῦ Αἰγαίου. Τά πρόσωπα πού εμφανίζονται στό ἀπόσπασμα 'Η βαρκάδα εἶναι: ὁ ἀφηγητής (Παῦλος Δαμασκηνός), ὁ Ρωμύλος Χριστοφής, ὁ ἀδελφός του Θωμάς Χριστοφής καί ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Τζίν Μάρτιν, πού βρίσκεται στό νησί γιά ἀρχαιολογικές ἐρευνες. Εἶναι καί οἱ τρεῖς νεαροί καί φίλοι.

Τίς μέρες ἐκεῖνες ἦρθε καί μᾶς ἐπισκέφθηκε μιά μοῖρα τοῦ ἰταλικοῦ στόλου κι ἔδωσε πολλή κίνηση στήν πόλη μας. Ἦταν ἕξι ἢ ἑπτά πλοῖα, μικρά καί μεγάλα. Οἱ ναῦτες χύθηκαν στά καφενεῖα καί στίς ταβέρνες. Γέμισαν οἱ δρόμοι καί τά περιγιάλια ἄσπρες στολές κι ἀντιλάλησε ὅλο τό νησί ἀρμονικές καί τραγουδιστές βλαστήμιες. Οἱ ἀξιωματικοί φορέσανε τά ἄσπρα γάντια τους καί πήγανε νά δοῦνε ὅλα τά ἀρχαῖα καί τά ἀξιοθέατα. Ὁ πρόξενος τῆς Ἰταλίας κι ὁ γυμνασιάρχης τούς γύρισαν παντοῦ καί τούς ἔδωσαν ὅλες τίς πρεπούμενες ἐξηγήσεις. Ὁ γυμνασιάρχης τά ἔλεγε ἑλληνικά, ἀνακατώνοντας στά λόγια του γαλλικές καί γερμανικές φράσεις· ὕστερα, ὁ πρόξενος τά μετάφραζε ὅλα ἰταλικά καί γινότανε ἡ συνεννόηση. Οἱ ἀξιωματικοί κουνούσαν τό κεφάλι κι ἔδειχναν πολύ ἐνδιαφέρον. Ἡ πόλη μας ἦταν συγυρισμένη, τά ἐστιατόρια καί τά καφενεῖα εἶχαν σημαιοστολιστεῖ. Ἦταν στό νησί καί μιά μικρή ἑλληνική κανονιοφόρα τῆς καταδίωξης τοῦ λαθρεμπορίου, ἓνα πλεούμενο ἐντελῶς ἀσήμαντο. Σήκωσε κι αὐτή σημαία, τράβηξε κανόνι κι ἔκαμε στούς ξένους διάφορες τιμές.

Τό βράδυ, οἱ ναῦτες νοίκιαζαν βάρκες κι ἔκαναν τό γύρο τοῦ λιμανιοῦ τραγουδώντας: *Addio mia bella Napoli** κι ἄλλα τέτοια καί πατριωτικά. Ἐβγαζαν καί τήν μπάντα τους στήν κεντρική πλατεία· βγάλαμε κι ἐμεῖς τή φιλαρμονική τοῦ Δήμου. Μαζευότανε πλῆθος. Ὑστερα, ἔγινε μιά μεγάλη δεξίωση στή Νομαρχία· μερικοί ἀπό τούς ἐπισήμους μας καί τούς προεστούς μας φόρεσαν σμόκιν*, ἄλλοι πήγανε μέ τά σα-

«ἀντίο μία μπέλλα Νάπολη»: ἰταλικό τραγούδι (καντσονέτα) μέ μεγάλη διάδοση πρὶν ἀπό τόν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο.
σμόκιν: ἐπίσημο ἀνδρικό κοστούμι.

κάκια τους. Οι κυρίες έβαλαν τά κοσμήματά τους και τά κορίτσια μας χόρευαν με τούς νέους άξιωματικούς. 'Ο Δήμος είχε ανάψει όλα τά τόξα του και τά πολεμικά έριξαν άπάνω μας τό φώς των προβολέων τους. Φώτιζαν και τό Κάστρο από μακριά, πού ήταν σαν ένα καράβι φάντασμα στόν ουρανό.

Τό ίδιο εκείνο βράδυ, είχα βρει τό Μάρτιν και τό Ρωμύλο στην προκουμαία και περπατούσαμε μαζί, μέσ στην έξαιρετική κίνηση και τά φώτα. 'Ο Μάρτιν, σαν διακεκριμένος ξένος πού ήταν, είχε πρόσκληση στη Νομαρχία, μά βαρέθηκε νά πάει. 'Ο Ρωμύλος κι εγώ δέν είχαμε κληθει. Συνέβηκε και τοῦτο τό παράδοξο, νά προστεθει στη συντροφία μας, γιά πρώτη φορά, κι ό Θωμάς, πού μάς άκολουθοῦσε άμίλητος και κατσούφης. Τόν ξενίζε* και τόν στενοχωροῦσε όλη αύτή ή φασαρία, μά δέν μπορούσε, φαίνεται, και νά καθήσει σπιτί του. Είχε χάσει τή βολή του δέν ήξερε πού βρισκότανε.

Περπατήσαμε έτσι κάμποση ώρα άπάνω κάτω κι ύστερα, βλέποντας τούς 'Ιταλούς νά γυρνούνε μέ τίς βάρκες, είπαμε νά κάμουμε κι έμεις τό ίδιο. Πιάσαμε μία βάρκα μεγαλούτσικη, ό Ρωμύλος κάθισε στό τιμόνι, ό Μάρτιν κι εγώ πήραμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς μισοξαπλώθηκε στην πλώρη και κοίταζε τόν ουρανό. Σαν άνοιχτήκαμε λίγο, άρχισε αύθόρηματα νά τραγουδά μία ζακυνθινή καντάδα.

Κανείς μας δέν έδωσε σημασία στό γεγονός. Τόν παρακολουθούσαμε, ώστόσο, μέ κάποια έλαφριά συγκίνηση, γιατί ή φωνή του μάς φάνηκε πολύ ώραία κι έτσι, καθώς ήταν συνδουασμένο τό τραγούδι του μέ τή βαρκάδα, μέ τό ρυθμικό χτύπο των κουπιών, μέ τή νύχτα, μέ τή μακρινή διασκέδαση τής πολιτείας, μάς έκανε και γίναμε λιγάκι ρομαντικοί. Στην πρύμη ό Ρωμύλος θέλησε νά συνοδέψει, μά ύποχώρησε σχεδόν άμέσως κι άφησε τό Θωμά νά τραγουδά μοναχός του. Νιώθαμε όλοι πώς ήταν άνώτερός μας στό τραγούδι και πώς ήταν καλύτερα νά μήν ανακατώνουμε τίς φωνές μας μέ τή δική του.

Σέ μίαν όρισμένη στιγμή, σταματήσαμε τά κουπιά. 'Ο Θωμάς, παρασυρόμενος από τή φωνή του, άνασκήώθηκε και τραγούδησε έντελώς έλεύθερα μέ όσο πάθος είχε. Ξεχαστήκαμε έτσι λίγη ώρα όνειροπολώντας.

Έξαφνα, στράφηκα τριγύρω μου κι είδα πώς δέν ήμασαν μόνοι. Τρεις βάρκες γεμάτες 'Ιταλούς ναύτες μάς είχανε πλησιάσει άθόρυβα. Είχαν άφήσει κι αύτοί τά κουπιά και παρακολουθοῦσαν τό τραγούδι

Ξενίζω: συνήθως στό τρίτο πρόσωπο: μέ ξενίζει κάτι = μου φαίνεται ξένο, μέ παραξενεύει.

σιωπηλοί και άπορροφημένοι. Στην προκυμαία ξεχώρισα ένα πλήθος άσπρες στολές. Κι εκεί είχανε μαζευτεί οι Ίταλοί και παρακολουθούσαν.

Ο Θωμάς δέν είχε δει τίποτα. Ήταν σάν ύπνωτισμένος από τή μουσική του. Όταν τελείωσε τό τραγούδι του, ξύπνησε άπότομα από τό θόρυβο πού έκαμαν οι Ίταλοί. Όλοι μαζί, κι από τίς τρεις βάρκες, ξέσπασαν μονομιás σέ χειροκροτήματα και ζητωκραυγές. Ήταν έξαλλοι: χάλασαν τόν κόσμο. Σέ μιάν από τίς βάρκες είχανε σηκωθεί όλόρθοι: έγινε μιά άπότομη κίνηση και δύο ναύτες βρέθηκαν στή θάλασσα. Τούς βγάλανε, κι αυτοί, βρεμένοι καθώς ήταν, εξακολούθησαν νά χειροκροτούν και νά ξεφωνίζουν. Στην άκτή είχε γίνει διαδήλωση. Οι ναύτες πού είχανε παρακολουθήσει τό τραγούδι φώναζαν κι αυτοί. Οι σύντροφοί τους έρχόντανε τρέχοντας από τά καπελιά κι από όπου βρισκόντανε, νά δούνε τί συνέβαινε. Τό λιμάνι μας ήταν άνάστατο.

Ο Θωμάς κοίταζε τριγύρω του μέ περιέργεια και άνησυχία. Τά μάτια του γυάλιζαν. Ήταν ένκνευρισμένος. Αυτόματα ό Μάρτιν κι εγώ τραβήξαμε πρós τήν προκυμαία, μακριά από κεί πού ήταν μαζεμένοι οι ναύτες. Άλλά αυτοί έτρεξαν άμέσως πρós τό μέρος όπου πηγαίναμε νά ξεμπαρκάρουμε. Οι τρεις βάρκες μās συνόδευαν από κοντά σάν τιμητική φρουρά.

Σταθήκαμε σέ λίγα μέτρα άπόσταση από τήν προκυμαία και δέν τολμούσαμε νά βγούμε. Άπό παντού μās χειροκροτούσαν και μās ζητούσαν συνέχεια. Γελούσαμε και δέν ξέραμε τί έπρεπε νά γίνει.

– Έμπρός, Θωμά! φώναξε ό Ρωμύλος. Πές τους κάτι άκόμα.

– Τί νά πώ; ρώτησε αυτός.

– Πές ό,τι σοϋ σφυρίζει. Τώρα πιά τούς έχεις κατακτήσει.

Ο Θωμάς στριφογύριζε στή θέση του μέ άμηχανία. Ήθελε και δέν ήθελε νά τραγουδήσει. Μά στό τέλος παρασύρθηκε και είπε μέ πολύ κέφι τήν «Άνθισμένη άμυγδαλιά»*.

Σάν τελείωσε, τό πανδαιμόνιο άποκορυφώθηκε. Είχε μαζευτεί πολύς κόσμος γύρω στους Ίταλούς, είχαν βγει άνθρωποι στα παράθυρα. Οι νησιώτες μας συμμετείχαν στό γλέντι, χωρίς νά ξέρουν καλά καλά ποιός ήταν ό λόγος όλης αυτής τής φασαρίας. Πλησίασαν και άξιωματικοί και άλλοι επίσημοι πού έβγαιναν τήν ώρα εκείνη από τή Νομαρχία. Ή έπιτυχία του Θωμά έπαιρνε πάνδημο* χαρακτήρα.

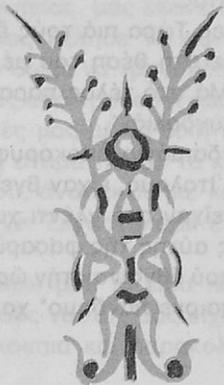
*Άνθισμένη άμυγδαλιά»: παλιό τραγούδι (καντάρι), σέ στίχους του Γεωργίου Δροσίνη.

πάνδημος: παλλαϊκός.

Ερωτήσεις

1. Πώς υποδέχτηκαν οι νησιώτες την επίσκεψη του Ιταλικού στόλου; (Νά επισημάνετε τίς σχετικές έκδηλώσεις). Πώς δικαιολογείτε αυτή την υποδοχή;
2. Πώς παρουσιάζεται ο Θωμάς στο απόσπασμα; (Νά παρακολουθήσετε τή συμπεριφορά του).
3. Τί αποτελέσματα έφερε τό τραγούδι του Θωμά; Τά είχε επιδώξει ό ίδιος;
4. Πώς περιγράφονται οι Ίταλοι στό κείμενο; Νά αναφέρετε τά περιστατικά πού δείχνουν τόν ιδιαίτερο χαρακτήρα τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1966). Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, αλλά καταγόταν από τή Χίο. Νέος έγκαταστάθηκε στήν Άθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Άσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Τό πρώτο του έργο *Έλευθερο πνεύμα* (δοκίμιο) τό δημοσίευσε σέ ηλικία 23 ετών. Άπό τά άλλα του έργα αναφέρουμε τά μυθιστορήματα *Αργώ*, *Τό Δαιμόνιο*, *Λεωνής*, *Άσθενείς καί Όδοιπόροι*, τή συλλογή διηγημάτων *Οί Καμπάνες*, τό ταξιδιωτικό *Ταξίδι στή Μέση Άνατολή καί στό Άγιον Όρος*, τό θεατρικό *Τό γεφύρι τής Άρτας*.

Ἡ Ἀγνώριστη

Μιά εἰκόνα, πού γιά τούς πολλούς θά μπορούσε νά περάσει ἀπαρατήρητη, σάν πολύ κοινή καί συνηθισμένη, γίνεται γιά τόν ποιητή ἀφορμή νά ζήσει μιὰ ὠραία στιγμή, νά τήν καταγράψει καί νά ἀποκαλύψει τήν ὁμορφιά της.

1
Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροντυμένη
ὄχ τό βουνό*;

2
Τώρα πού τούτη
ἡ κόρη φαίνεται
τό χόρτο γένηται
ἄνθι ἀπαλό·

3
κι εὐθύς ἀνοίγει
τά ὠραία του κάλλη
καί τό κεφάλι
συχνοκουεῖ·

4
κι ἐρωτεμένο
νά μή τό ἀφήσει,
νά τό πατήσει
παρακαλεῖ.

5
Κόκκινα κι ὁμορφα
ἔχει τά χεῖλα,
ὡσάν τά φύλλα
τῆς ροδαριάς,

6
ὄταν χαράζει
καί ἡ αὐγούλα
λεπτή βροχούλα
στέρνει δροσιάς.

7
Καί τῶν μαλλιών της
τ' ὠραῖο πλήθος
πάνου στό στήθος
λάμπει ξανθό.

8
Ἔχουν τά μάτια της
ὄπου γελοῦνε
τό χρῶμα πού 'ναι
στόν οὐρανό.

9
Ποιά εἶναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
ὄχ τό βουνό;

ὄχ τό βουνό: ἀπ' τό βουνό (ιδιωματισμός).

Ερωτήσεις

Αφοῦ κοιτάξετε μαζί με τόν ποιητή συνολικά τήν εικόνα, νά ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα:

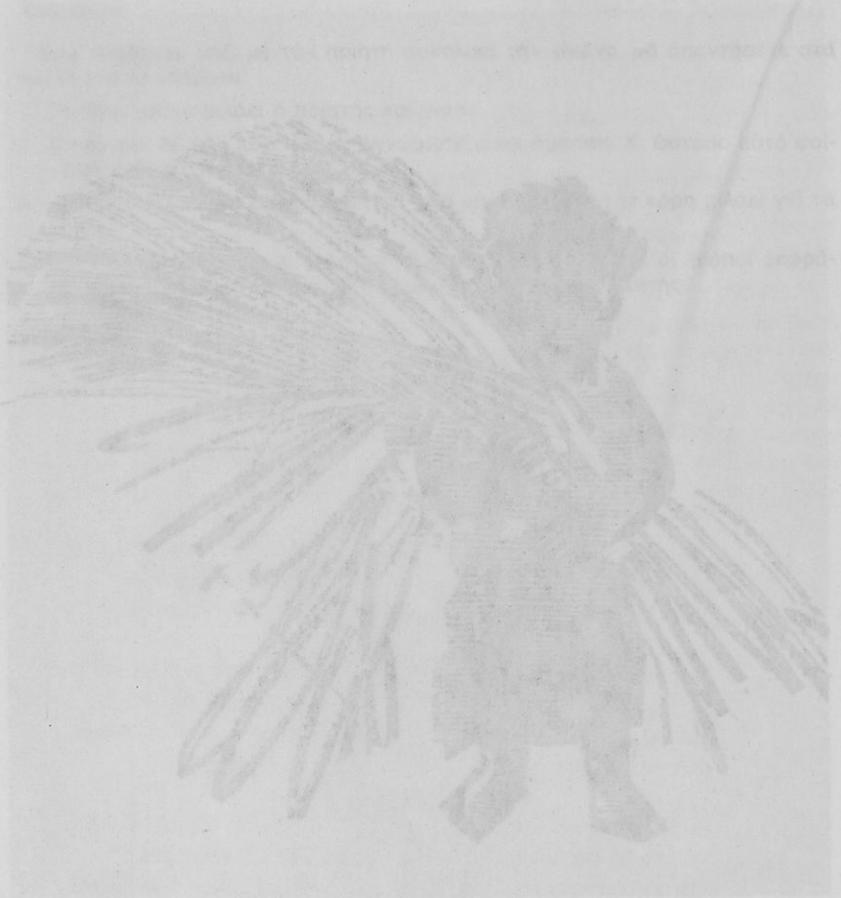
1. Σέ ποιο χρόνο μιλάει ὁ ποιητής καί γιατί;
2. Ὁ ποιητής δέ μᾶς λέει πῶς ἡ Ἀγνώριστη εἶναι ὁμορφη. Κι ὡστόσο αὐτό φαίνεται καθαρά. Πῶς;
3. Γιατί στίς στροφές 2,3,4 ὁ ποιητής ἀντί νά μιλάει γιά τήν κόρη μιλάει γιά τό χόρτο;
4. Ὡσάν τά φύλλα..., ὅπου γελοῦνε: Πῶς ὀνομάζονται αὐτοί οἱ τρόποι ἐκφράσεως (σχήματα λόγου) καί τί πετυχαίνει μ' αὐτούς ὁ ποιητής;

Βιογραφικά τοῦ ποιητοῦ: στή σελ. 55.

VI. 'Η βιοπάλη

Σάν νά 'χαν ποτέ τελειωμό
τά πάθια κι οί καημοί τού κόσμου
(Αλ. Παπαδιαμάντης)

VI. Η' βιογράμ

Γ. Βαρλάμος: *Τό παιδί μέ τά σάχνα*

Τό βάφτισμα

Τό Βάφτισμα ἀνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Δημ. Χατζῆ Ἐκπερασίσοι (1966). Ὁ συγγραφέας παίρνει τά θέματα τοῦ ἀπό τή ζωή τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί τούς δείχνει πού ἀγωνίζονται, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς καί νά διατηρήσουν τήν ἀξιοπρέπειά τους. Οἱ δυσκολίες δέν τούς κάνουν νά χάσουν τά ἀνθρώπινα αἰσθήματα τους.

Δυό μέρες τώρα μάνα καί γιός ἀλώνιζαν μοναχοί τους – γερασμένη κιόλας ἐκείνη, τό παιδί δέν εἶχε πατήσει τά δεκατρία. Τό παιδί γύριζε μέ τή φοράδα στ' ἀλώνι, ἡ μάνα ἐρχόταν, μάζευε τόν καρπό, μάζευε τό σανό. Ἡ χρονιά ἦταν κακή, τό γέννημα λιγοστό καί πλαγιασμένο. Καί χρωμένο. Ὁ πατέρας τή δευτέρα μέρα ἀπ' τ' ἀλώνισμα τούς ἄφησε κι ἔφυγε. Παρακάτω ἀπ' τό χωριό εἶχαν ἀρχίσει καί φτιάχνανε πάλι τούς δρόμους κι οἱ χωριάτες, ὅσοι μπορούσαν, τελειώνοντας μέ τό θέρισμα, ἀφήναν τίς ἄλλες δουλειές στίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους καί κατεβαῖναν ἐκεῖ – γιά τά μεροκάματα. Ἐτσι κἄναι κάθε καλοκαίρι. Καί πῆγε κι αὐτός, ὁ πατέρας.

Τό πρῶτο βράδυ πού γύρισε πίσω, τό παιδί κοιμότανε κιόλας ἀποσταμένο δίπλα στό σβησμένο τζάκι. Πῆγε κοντά, στάθηκε ὀρθός καί τό κοίταξε μιά φορά. Γύρισε τά μάτια του, κοίταξε καί τή γυναῖκα. Αὐτή τοῦ ἔγνεψε μέ τό κεφάλι κουνώντας το καναδυό φορές πάνω καί κάτω – ἤθελε νά τοῦ πει, ναί. Ἐκἄναι νά φάει, σήκωσε τά μάτια του καί πάλι κοίταξε τή γυναῖκα.

– Καί πῶς τά πῆγε;

– Ἀψύ παιδί... Καί φιλότιμο.

Αὐτός σκούπισε τά μουστάκια του, γιά νά κρύψει τό χαμόγελο.

– Ἀπόστασε κι αὐτό καί τήν παιδεψε καί τή φοράδα πολύ.

– Τή φοράδα – ὄχι... Μήν τόν ἀφήνεις.

Ἡ γυναῖκα κούνησε τό κεφάλι:

– Καί τί νά τοῦ κάνω; Ὅλη μέρα ἀσταμάτητα... Μέ τό ζόρι νά τόν σταματήσω γιά τό ψωμί.

‘Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και πάλι σκούπισε τὰ μουστάκια του.

– Μά τή φοράδα – όχι. Μήν τόν αφήνεις... Καί τὰ κατάφερε;

– ‘Όλα γιά σένα... Νά σ’ ευχαριστήσῃ.

– Καί τό πουλάρι;

– ‘Ε, τί θέλεις ἐσύ. ‘Από πίσω κι αὐτό.

– Κι ἀλώνίζει κι αὐτό;

– Παίξει, μωρέ.

‘Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι καί δέ σκούπισε αὐτή τή φορά τὰ μουστάκια του. Καλά ἦταν ἔτσι. Καί τ’ ἀλώνισμα μέ τή φοράδα καί τό παιδί – καί τό μεροκάματο τό δικό του στό δρόμο. ‘Επесе δίπλα στό παιδί καί κοιμήθηκε ευχαριστημένος.

Τό δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρῆκε τό παιδί κοιμισμένο. Ξαναστάθηκε καί τό κοίταξε λίγο. Κοίταξε καί τή γυναίκα, μὰ δέν εἶπε τίποτα. ‘Εκατσε νά φάει καί πάλι δέ ρώτησε τίποτα. ‘Υστερα σηκώθηκε, πήγε κοντά της. Κάτι εἶχε στό νοῦ του· συλλοή, στενοχώρια. ‘Η γυναίκα δέ μίλησε, περίμενε.

– Καί πῶς τὰ πήγατε;

‘Η γυναίκα σήκωσε τίς πλάτες.

– Καί πότε λές νά τελειώσετε;

– Ξέρω; Πέντε μέρες ἀκόμα;

Σώπασαν.

– Θά σᾶς πάρω, λέω, τή φοράδα, εἶπε τέλος αὐτός.

– Γιά τό δρόμο;

– Εἶπαν, θέλουν καί κάρα... Πέντε μέρες ὅσο νά τελειώσετε ἐσεῖς – πέντε μεροκάματα γιά τή φοράδα, ἄλλα πέντε τό κάρο...

– Καί στ’ ἀλώνι;

Τήν κοίταξε στά μάτια. Γύρισε κοίταξε καί τό παιδί πού κοιμόνταν.

– Τό πουλάρι.

– Μικρό δέν εἶναι ἀκόμα, Βαγγέλη;

– Θά βαστάξει, βαστάει αὐτό...

– Κι ἀδοκίμαστο ἀκόμα κι ἀκαπίστρωτο... κι ἀκαλλίγωτο, μπουρμούρισε ἡ γυναίκα... Αὐτό εἶναι νά παίξει μονάχα...

– Δέ θά παίξει ὅλο τόν καιρό...

– Καί ζάπι* ποῖος θά τό κάνει;

– ‘Από μένα καλύτερα αὐτός.

Δέ μίλησαν ἄλλο. ‘Ο πατέρας ἔπесе δίπλα στό παιδί κι ἀποκοιμήθηκε γρήγορα. ‘Η γυναίκα εἶχε ἀκόμα δουλειές. Τέλειωσε. Κατέβηκε

κάνω ζάπι: δαμάζω, ἐπιβάλλομαι.

τότε και στο κατώι, έβαλε φρέσκο σανό στή φοράδα, έβαλε και στο πουλάρι. Καθώς γύρισε και την κοίταξε τ' άρπαξε τό κεφάλι και τό 'σφιξε μιά φορά πάνω στά μαραμένα της στήθια. "Όταν ανέβηκε πάνω, πήγε και στο παιδί πού κοιμόταν, τό χάιδεψε κι αυτό μιά φορά.

Τό πρωί ό πατέρας έξεψε τή φοράδα στο κάρο. Τό παιδί στεκότανε δίπλα του μέ τό μακρύ καμουτσίκι στά χέρια. Πίσω του πάλι τό πουλάρι. "Όλο τό καλοκαίρι έτσι πήγαινε πίσω του σαν τό μανάρι", σαν τό ζαγάρι". Τό παιδί σηκωνόταν από τό χάραμα, κατέβαινε στο κατώι και τό 'βγαζε έξω. Τό 'παιρνε και τό τραβούσε γιά τό λιβάδι, γιά τό βουναλάκι νά τό βοσκήσει, μά περνούσε πάντα μέσ' άπ' τά χωράφια. Κάθε τόσο σταματούσε, κοίταζε γύρω, ηηδούσε μέσα στ' άραποσίτια, του 'κοβε ένα άγίνωτο καλαμπόκι και του τό 'δινε στο στόμα. Τό πουλάρι κατάπινε τό χλωρό καρπό και γυρνούσε τά στρογγυλά του μάτια και τό κοιτούσε. Τότε τό παιδί δέ μπορούσε νά μήν του κλέψει κι άλλο. Τ' άπόγεμα τό 'παιρνε πάλι νά τό κατεβάσει στο ρέμα νά τό ποτίσει:

- Νά τό καβαλήσω, πατέρα;
- "Όχι, ακόμα είναι μικρό...
- Αυτό, πατέρα;
- Σέ σκότωσα.

Δέν τό καβαλίκευε εκεί. Τό ποτίζε στο ρέμα, ύστερα ξαπλώνόταν άνάσκελα. Τό πουλάρι δίπλα του σκάλιζε μέ τό μπροστινό του ποδάρι τίς πέτρες; γιατί νά στέκονται εκεί; Τότε τό καβαλούσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα και τραβούσε πέρα, πίσω άπ' τό βουναλάκι νά μήν τούς ιδούνε. Κάποτε άργούσαν, χανόντανε μαζί; βράδιαζε και δέν είχαν γυρίσει. Ή μάνα έβγαινε τότες στήν πόρτα, κοίταζε γύρω πού χαθήκανε πάλι;

- Στέργιο, φώναζε. Γύριζε τό παιδί τό κεφάλι, σύλωνε και τό πουλάρι τ' αυτιά του. Τ' άκούγανε τ' όνομα και τά δυό.

"Όταν θερίζανε τό χωράφι, τό παιδί τούς έφερνε τό ψωμί, τούς κουβαλούσε νερό, βοηθούσε τή μάνα του στο δεμάτιασμα. Και τό πουλάρι από πίσω. Σά σταματούσανε καμιά φορά τή δουλειά, ηηδούσε ξαφνικά, τ' άρπαζε τό λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και τό 'σφιγγε, τό 'σφιγγε όσο πού ν' αρχίσει κι αυτό νά τινάζεται και νά σηκώνεται όλόρθο στα πσινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

- Κοίτα πατέρα...

- Κοίτα τώρα στ' άλώνι, μήν τό παιδέψεις πολύ, είπε ό πατέρας.

μανάρι: άρνί πού ταιΐζεται ιδιαίτερα, θρεφτάρι.

ζαγάρι: κυνηγετικός σκύλος.

- Έγώ πατέρα;

- Σιγά νά τό πās... Είναί αμάθετο άκόμα...

Ό πατέρας τράβηξε τόν καρδόδρομο άνάμεσα στά χωράφια, τό παιδί πήρε τόν άνήφορο γιά τ' άλώνι. Τό πουλάρι γύρισε, κοίταξε μία φορά τή φοράδα κι ύστερα έτρεξε πίσω του καί στάθηκε δίπλα στ' άλώνι. Τό παιδί τό χάιδεψε στό λαιμό. Του πέρασε τό καπίστρι. Αυτό τέντωσε τά ρουθούνια, τινάχτηκε λίγο, τό δέχτηκε. Τό 'δεσε στό στειλιάρι τ' άλωνιού καί χάρηκε πού μήτε εκεί δέ στενοχωρήθηκε καί πολύ. Μπήκε μπροστά του, χωρίς νά πάρει τήν τριχιά άπ' τό καπίστρι.

- Άιντε, Στέργιο...

Άρχισε νά τρέχει γύρω τ' άλώνι, όλο κοιτάζοντας πίσω του. Τό πουλάρι κίνησε, έτρεξε καί κείνο πίσω του, μία φορά, δυό φορές, ύστερα στάθηκε δέν τ' άρεσε τό παιχνίδι. Σταμάτησε καί τό παιδί. Πήγε κοντά, του χάιδεψε τό λαιμό καί ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Τό πουλάρι δέ σάλεψε, πολεμούσε νά δαγκώσει τό καπίστρι. Τό παιδί γέλασε, πήγε πάλι κοντά του.

- Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια... Καί ποιός θ' άλωνίσει;

Πήρε τήν τριχιά στά χέρια του καί ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω καί τό πουλάρι. Ό ήλιος ανέβηκε ψηλότερα, άναψε όλόγυρα ή πέτρα, εκαιγε ό τόπος. Παιδί καί πουλάρι μουσκευτήκανε στόν ιδρώτα. Κάθε φορά πού τό πουλάρι σταματούσε, ζοριζόταν καί τσίναγε μέ τά λουριά καί τά σκοινιά τ' άσυνήθιστα, τό παιδί τραβούσε δυνατότερα τήν τριχιά. Έρχόταν τότες καί κείνο. Ή δουλειά πήγαινε σιγά. Οί ώρες περνούσαν κι ούτε τά πρῶτα δεμάτια δέν είχαν τελειώσει.

Τό παιδί σταμάτησε, σταμάτησε καί τό πουλάρι καί παιδευότανε πάλι νά λευτερώσει τό κεφάλι του. Τό παιδί σκούπισε τόν ιδρώτα άπ' τά μάτια του, σκούπισε καί τό πουλάρι μέ τά μπράτσα του. Έκατσε λίγο στήν άκρη άπ' τ' άλώνι. Δυό μέρες μέ τήν φοράδα δέν τό'χε νιώσει καθόλου πώς δούλευε. Τρεις ώρες μονάχα καί τό κορμί του σουβλιζότανε τώρα, ή πλάτη του πονούσε άπ' τό τράβηγμα, τό δεξί του χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τόν καρπό, έριξε καινούρια δεμάτια, πήρε τήν τριχιά καί μπήκε πάλι μπροστά.

- Έλα, Στέργιο μου... έλα.

Τό πουλάρι πήγε καί κείνο γοργά. Ένα άγεράκι φύσηξε άπ' τό βουνό, δρόσισε λίγο, τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του. Τό παιδί ένιωσε τήν πλάτη του ν' άλαφρώνει. Τ' άφησε νά τρέχει καί στάθηκε δίπλα.

- Άιντε, Στέργιο... Στέργιο μου...

Τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του, τό παιδί έτρεχε δίπλα του.

- Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα, πατέρα.

Καί πήγαινε καί τό πουλάρι γοργά καί χαιρότανε, όλο χαιρότανε πλιότερο τό παιδί. "Υστερα πήγε από πίσω, όπως πήγαινε δυό μέρες μέ τή φοράδα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν άέρα, από χαρά κι από περηφάνια. Ή δουλειά πήγαινε γοργά, σέ λίγο θά χρειαζόνταν καινούρια δεμάτια. Καί ξαφνικά τό πουλάρι σταμάτησε.

- "Αιντε, Στέργιο...

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν άέρα. Τό πουλάρι δέ σάλεψε. Τό σήκωσε ψηλά μ' όλη τή δύναμή του καί τό κατέβασε στ' άναμμένα καπούλια. Μιά φορά, δυό φορές. Τό πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, έκανε μία νά σηκωθεί στό πσινά του ποδάρια, φρούμαξε - σκοινιά, λουριά τό πνίξαν - απόμεινε στό ζυγό κι έτρεμε όλόβολο. Τό παιδί είδε τό γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αύλακώνεται πάνω στό ιδρωμένο κορμί - δυό βαθιές χαρακίλες - κι απόμεινε μέ τό χέρι ύψωμένο. Πέταξε τό καμουτσίκι στό στάχια, έτρεξε καί τ' άγκάλιασε τό στήθος. Τό πουλάρι χαμήλωσε τό κεφάλι του καί τό 'τριψε πάνω στό δικό του. Καί τότε τό παιδί δέν μπόρεσε νά κρατήσει τά δάκρυα. Τό 'σφιγγε, σφιγγότανε πάνω στό στήθος του κι έκλαιγε μέ λυγμούς.

Ό ήλιος όλο κι ανέβαινε. Τό κάμα δυνάμωνε. Τό παιδί ξαναπήρε τό καμουτσίκι στό χέρια καί μπήκε πάλι από πίσω. Δέν έκλαιγε πιά.

- "Αιντε, Στέργιο.

Τ' άλογο έσκυψε μία φορά τ' ώραίο κεφάλι, ύστερα τό τίναξε πίσω καί κάλπασε πάνω στό στάχια.

- "Ει-χώ, φώναξε τό παιδί κι ή φωνή του ήταν χαρούμενη κι άγρια. Είχανε βαφτιστεί καί τά δυό.

Ερωτήσεις

1. Ποιός είναι ό κόσμος, όπου άνήκουν τά πρόσωπα του διηγήματος; Νά τον περιγράψετε αναφέροντας, όπου είναι άπαραίτητο, τά σχετικά χωρία.
2. Σημειώστε τίς φράσεις πού δείχνουν τά συναισθήματα των προσώπων.
3. Ποιοί δεσμοί συνδέουν τό παιδί μέ τό άλογάκι;
4. Νά δικαιολογήσετε τον τίτλο του διηγήματος καί νά βρείτε τίς φάσεις του «βαφτισματος» γιά τό παιδί καί γιά τό άλογάκι.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ. Γεννήθηκε τό 1914 στό Γιάννενα. Καλλιιεργεί κυρίως τό διήγημα. Ός τώρα εξέδωσε τά έξής έργα: *Ή Φωτιά* (μυθιστόρημα), *Τό τέλος της μικρής μας πόλης* (διηγήματα), *Άνυπεράσπιστοι* (διηγήματα), *Τό διπλό βιβλίο* (μυθιστόρημα), *Σπουδές* (διηγήματα).

Ἄντὸν Τσέχοφ

Ὁ Βάνκας

Στὰ διηγήματα τοῦ Τσέχοφ (1860-1904) ἀπεικονίζονται κυρίως οἱ ἀθλιότητες τῆς ζωῆς. Τό χιούμορ συγχωνεύεται μέ τήν τραγικότητα τόσο φυσικά καί ἀπλά πού ὁ ἀναγνώστης δέν ξέρει τελικά τί νά κάνει: νά κλάψει ἢ νά γελάσει.

Στό Βάνκα ὁ συγγραφέας δίνει τήν ἱστορία τῶν βασανισμένων παιδιῶν πού ἀπό τήν ἡλικία τῶν ὀκτώ ἐτῶν μπαίνουν στή βιοπάλη.

Ὁ Βάνκας Ζούκοφ, ἓνα παιδάκι ἐννιά χρονῶ, δουλεῦει ἐδῶ καί τρεῖς μῆνες κάλφας* στό τσαγκαράδικο τοῦ Ἀλιάχιν. Τή νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων δέν πλάγιασε. Περίμενε νά φύγει τό ἀφεντικό μέ τούς ἡμαστόρους γιά τόν ὄρθρο. Καί μόλις ἀπόμεινε μονάχος στό μαγαζί, πῆρε ἀπό τό ντουλάπι τοῦ ἀφεντικού τό καλαμάρι μέ τό μελάνι, ἓνα κοντυλοφόρο μέ σκουριασμένη πένα, ἄπλωσε τό χαρτί στό παλιό-τράπεζο μέ τά ἐργαλεῖα καί ἐτοιμάστηκε νά γράψει. Προτοῦ ζωγραφίσει τό πρῶτο γράμμα, γύρισε πολλές φορές τό κεφαλάκι του κατά τήν πόρτα καί τό παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξοκοίταξε τό μαυρισμένο εἰκόνισμα πού ἦταν σφηνωμένο ἀνάμεσα στά ράφια μέ τά καλαπόδια καί ἀναστέναξε προσπαθώντας νά λευτερώσει τό λαιμό του ἀπό ἓναν κόμπο πού τόν ἔπνιγε. Ὑστερα γονάτισε μπροστά στόν τσαγκαράδικο πάγκο καί ἄρχισε νά γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού

Κωσταντή Μακάριτς,

Σοῦ γράφω γράμμα. Σοῦ εὐχομαι καλά Χριστούγεννα καί ὁ θεός νά σοῦ δίνει ὅλα τά καλά. Δέν ἔχω πιά οὔτε πατέρα, οὔτε μάνα, μονάχα ἐσύ μοῦ ἀπόμεινες.

Ὁ Βάνκας κοίταξε κατά τό σκοτεινό παραθύρι καί κεῖ πάνω στό σκοτεινό τελάρο πού τρεμούλιαζε τό φῶς τοῦ κериοῦ ζωντάνεψε τή μορφή τοῦ παπποῦ του, τοῦ Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στό σπίτι τοῦ κυρίου καί τῆς κυρίας Ζιβάρεφ. Ἦταν ἓνα γεροντάκι κοντό καί ξερακιανό, μά πολύ σβέλτο καί ζωηρό κάπου ἐξηνηταπέντε χρονῶ. Ἡ ὄψη

κάλφας: μαθητευόμενος τεχνίτης, συνήθως ὁ βοηθός ράφτη ἢ τσαγκάρη.

του ήταν πάντοτε γελαστή και τὰ μάτια του μπιρμπιλίζαν*. Τήν ημέρα κοιμόταν στήν κουζίνα ή έπιανε κουβεντολόι μέ τίς μαγείρισσες και τή νύχτα τυλιγμένος σέ μιά φαρδιά προβατόγουνα έφερνε γυροβολιά τό χτήμα χτυπώντας τή ροκάνα του*.

Τόν άκολουθοῦσαν τὰ σκυλιά του, ή γριά Καστάνκα και ό Χέλης, έτσι τόν έλεγαν, γιατί είχε μαύρη τρίχα και τό κορμί του ήταν μακρουλό. Αὐτός ό Χέλης ήταν ένα πολύ υπάκουο και παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτοῦσε όλο τόν κόσμο, ξένους και δικούς, μά μπέσα δέν είχε. Κάτω άπ' αὐτά τὰ παιγνιδιάρικα βλέμματα και τήν ταπεινοφροσύνη έκρυβε μιά φαρμακερή κακία Ιησουίτη*! Ήταν μοναδικός νά ζυγώνει κρυφά και νά κόβει δαγκωνιά στό πόδι τοῦ διαβάτη, νά τρυπώνει στό κελάρι* ή νά άρπάζει άπό τό λαιμό τήν κότα τοῦ χωριάτη. Πολλές φορές τοῦ είχαν λιώσει μέ τίς μπαστουινές τὰ πεινά του πόδια. Δυό φορές τόν κρέμασαν στό δέντρο, κάθε βδομάδα τόν σάπιζαν στό ξύλο και τόν πετοῦσαν ψόφιο στό χαντάκι. Και όμως πάντα ζωντάνευε! Έφτάψυχος!

Αὐτή τή στιγμή, χωρίς άλλο, ό παππούς θά στέκεται μπροστά στήν αὐλόπορτα. Θά μισοκλείνει τὰ μάτια και θά άγναντεύει τὰ βαθυκόκκινα παραθύρια τής έκκλησιás τοῦ χωριοῦ. Χτυπάει τὰ ποδήματά του στό κατώφλι νά ζεσταθεῖ και ψιλοκουβεντιάξει μέ τίς δοῦλες. Ή ροκάνα κρέμεται στό ζουνάρι του. Τρίβει τὰ χέρια, κουλουριάζεται άπό τό κρύο και μέ ένα γεροντικό γέλιο πειράζει πότε τήν καμαριέρα και πότε τή μαγείρισα.

—Θά πάρετε λίγη πρέζα*; λέει στίς γυναίκες και προσφέρει τήν ταμπακέρα του.

Οί γυναίκες παίρνουν ταμπάκο* και φταρνίζονται και ό παππούς καταφαριστιέται και ξεκαρδίζεται στό γέλιο εύτυχισμένος... Δίνει και στό σκυλιά του πρέζα. Ή Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουτσουινιάζει και τρυπώνει σέ μιά γωνιά παραπονεμένη. Ό Χέλης, σεβαστικός πάντοτε, δέν φταρνίζεται, κουνάει μονάχα τήν ουρά του...

τὰ μάτια του μπιρμπιλίζαν: τὰ μάτια του παιχνίδιζαν ζωηρά.

ροκάνα: στήν παλιά Ρωσία οι νυχτοφύλακες τών πσιφλικιών έπρεπε νά βροντολογούν όλη νύχτα τή ροκάνα για νά φεύγουν οι κλέφτες και νά ξέρουν τὰ άφεντικά πώς δέν κοιμούνται.

Ιησουίτης: μοναχός τοῦ καθολικοῦ τάγματος «Εταιρεία τοῦ Ήσου». Έδω μπφ.: ύποκριτης, δόλιος.

κελάρι: χώρος τοῦ σπιτιοῦ για άποθήκευση τροφίμων.

πρέζα: μικρή ποσότητα άπό σκόνη καπνοῦ.

ταμπάκο: σκόνη άπό φύλλα καπνοῦ.

Καί ὁ καιρός εἶναι θαυμάσιος. Ἦσυχία, ὅλα διάφανα καί δροσερά. Ἡ νύχτα εἶναι σκοτεινή, καί ὅμως ξεχωρίζεις ὄλο τό χωριό μέ τίς ἄσπρες του στέγες καί τόν καπνό πού ἀνεβαίνει ἀπό τίς καμινάδες, τά δέντρα ἀσημωμένα ἀπό τήν πάχνη, τίς στοῖβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ οὐρανός εἶναι σπαρμένος μέ ἀστέρια πού λαμπυρίζουν χαρούμενα καί ὁ ἀλαξίας ἀστράφτει, ἔτσι πού νομίζεις πώς τόν σφουγγάρισαν καί τόν ἔτριψαν μέ χιόνι γιά τίς γιορτές...

Ὁ Βάνκας ἀναστέναξε, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί ἐξακολούθησε τό γράμμα του:

Σοῦ γράφω τά βάσανά μου, παππού. Χθές τό ἀφεντικό μέ ἄρπαξε ἀπό τά μαλλιά, μέ τράβηξε στήν αὐλή καί μέ ρήμαξε στό ξύλο, γιατί ἐκεῖ πού κουνουσα τό μωρό μέ πήρε ὕπνος. Τήν ἄλλη βδομάδα πάλι ἡ κυρά μου εἶπε νά καθαρίσω μιά ρέγγα καί γώ ἄρχισα ἀπό τήν οὐρά. Καί τότε μου ἄρπαξε τή ρέγγα καί τήν ἔτριβε στά μοῦτρα μου. Καί οἱ καρφάδες τοῦ μαγαζιοῦ ὄλοι μέ βασανίζουν. Μέ στέλνουν στήν ταβέρνα νά πάρω βότκα* καί μέ βάνουν νά κλέβω τό τουρσί τοῦ ἀφεντικοῦ καί κείνος μέ κοπανάει μέ ὄ,τι κρατάει στά χέρια του. "Ὅσο γιά φαί, ἄσ' τα! Τό πρωί ξεροκόμματο, τό μεσημέρι κουρκούτι, τό βράδυ πάλι ξεροκόμματο. Οὔτε τσάι, οὔτε λαχανόσουπα, ὅλα τά περιδρομιάζουν τά ἀφεντικά.

Μέ βάζουν καί κοιμᾶμαι μπροστά στήν πόρτα καί ὅταν κλαίει τό μωρό, ἐγώ δέν κλείνω μάτι, γιατί πρέπει νά κουνᾶω τήν κούνια. Ἀγαπημένε μου παππού, γιά ὄνομα τοῦ θεοῦ, κάνε μου μιά χάρη: Πάρε με ἀπό δῶ, πάρε με στό σπίτι, στό χωριό, δέν ἀντέχω ἄλλο... Τά πόδια θά σοῦ φιλήσω, ὅλη μου τή ζωή θά παρακαλῶ τό θεό γιά σένα, πάρε με ἀπό δῶ, γιατί θά πεθᾶω...

Ὁ Βάνκας ζάρωσε τά χεῖλη του ἀπό τό παράπονο, σφούγγισε τά μάτια μέ τή μουτζουρωμένη του γροθίτσα καί ἓνας λυγμός ἀνέβηκε στό λαίμο του.

Θά σοῦ τρίβω ταμπάκο, θά παρακαλῶ τό θεό καί ἂν δέν σ' ἀκούω, νά μέ δέρνεις ὅσο βαστοῦν τά χέρια σου. Καί ἂν δέ βρίσκειται δουλειά γιά μένα, νά γυαλίζω παππού τίς μπότες τοῦ ἀφεντικοῦ ἢ νά βοηθᾶω τόν τσοπάνη στή Φιέτκα. Παππού,

βότκα: οἶνοπνευματώδες ρωσικό ποτό.

ἀγαπημένε μου, δέ μπορῶ πιά. Θά πεθάνω, νά τό ξέρεις! Θά ῥχόμουνα μέ τά πόδια στό χωριό, μά δέν ἔχω παπούτσια καί φοβᾶμαι τό κρύο. Καί ὅταν θά μεγαλώσω, ἐγώ θά σέ ταΐζω καί δέ θά ἀφήσω κανένα νά σοῦ κάνει κακό. Καί ὅταν πεθάνεις, θά παρακαλῶ τό Θεό ν' ἀναπάψει τήν ψυχή σου, ὅπως κάνω καί γιά τή μάνα μου τήν Πελαγία.

Πού λές, παππού, ἡ Μόσχα εἶναι μεγάλη πολιτεία. Ὅλο πλουσιόσιπα καί ἄλογα, ἄλογα νά δοῦν τά μάτια σου! Πρόβατα ὅμως δέν εἶδα καί τά σκυλιά δέ δαγκώνουν.

Ἐδῶ τά παιδιά δέ γυρίζουν στά σπίτια νά ποῦν τά κάλαντα, οὔτε ψέλνουν στήν ἐκκλησία καί, ξέρεις, μιά μέρα εἶδα σ' ἓνα μαγαζί νά πουλᾶνε ἀγκίστρια μέ τό δόλωμα ἐπάνω καί πιάνουν ὅ,τι ψάρι θέλεις. Εἶναι πολύ ἀκριβά καί εἶδα ἓνα ἀγκίστρι πού μπορεῖ νά σηκώσει ὀλόκληρο γουλιανό* δέκα ὀκάδες. Εἶδα καί μαγαζιά πού πουλᾶνε ντουφέκια. Ὅ,τι λογιῆς θέλεις, σάν ἐκεῖνα πού ἔχει ὁ ἀφέντης. Αὐτά θά'χουνε τό λιγότερο ἑκατό ρούβλια* τό κομμάτι. Καί στά χασάπικα πουλᾶνε τσαλαπετεινοὺς καί πέρδικες καί λαγούς, μά πού τά σκοτώνουν; Οἱ μαγαζιάτορες δέ λένε τίποτα.

Ἀγαπημένε μου παππού, ὅταν κάνουν τό χριστουγεννιάτικο δέντρο στοῦ ἀφέντη μέ τά γλυκά, ζήτησε γιά μένα ἓνα χρυσό καρδί καί κρύψε το στήν πράσινη κασέλα. Παρακάλεσε τή δεσποινίδα Ὅλγα Ἰγκνάτιεβνα καί πές της: «εἶναι γιά τό Βάνκα».

Ἀναστέναξε βαθιά καί στύλωσε ξανά τό βλέμμα του στό παραθύρι. Θυμήθηκε πώς ὁ παππούς πήγαινε στό δάσος νά κόψει ἔλατο γιά τόν ἀφέντη καί ἔπαιρνε πάντοτε μαζί καί τό ἐγγονάκι του. Τί ὁμορφα πού ἦταν! Ὁ παππούς σφύριζε, τριζοβολοῦσε ὁ πάγος στό μονοπάτι καί ὁ Βάνκας τά ἄκουγε ὅλα καί σφύριζε κι αὐτός. Πολλές φορές ὁ παππούς προτοῦ κόψει τό ἔλατο κάπνιζε τήν πίπα του ἢ ἔπαιρνε πρέζα καί ὅλο κορόιδευε τό ἐγγονάκι πού τουρτούριζε. Τά ἐλατάκια κουκουλωμένα μέ χιόνι, παγωμένα, καρτεροῦσαν ἀκίνητα: Ποιό ἔχει σειρά νά πεθάνει; Ξαφνικά, ἓνας λαγός ξεπετιέται πάνω στίς στοίβες τοῦ χιονιοῦ. Ὁ παππούς δέν κρατιέται πιά, βάζει τίς φωνές:
– Πιάσ' τον, πιάσ' τον! "Αἱ! Διάολε τρικέρη*!

γουλιανός: εἶδος ψαριό.

ρούβλι: ρωσικό νόμισμα.

τρικέρης: τρικέρατος, ἐπίθετο τοῦ διαβόλου.

Ο παππούς έσερνε τό κομμένο έλάτι ώς τό σπίτι του άφέντη καί κεί άρχιζε τό στόλισμα. Καί πρώτη καί καλύτερη ή δεσποινίς Όλγα Ίγκνάτιεβνα, ή άγαπημένη του Βάνκα. Όταν ζούσε ακόμα ή Πελαγία, ή μάνα του Βάνκα, ήταν καμαριέρα της κυράς καί ή δεσποινίς Όλγα φόρτωνε τό Βάνκα γλυκά καί γιά νά περάσει τήν ώρα της τόν μάθαινε νά διαβά-ζει, νά γράφει καί νά λογαριάζει ώς τό έκατό. Καί όχι μονάχα αύτά. Τόν έμαθε νά χορευεί καί καντρίλιες. Μά σάν πέθανε ή Πελαγία, έστειλαν τό όρφανό στόν παππού του στήν κουζίνα καί από κεί στή Μόσχα ψυ-χογιό στόν Άλιάχιν τόν τσαγκάρη.

Έλα γρήγορα, άγαπημένε μου παππού, γιά όνομα του Θεου. σέ παρακαλώ, πάρε με από δω! Λυπήσου με τό δύστυχο όρ-φανό, γιατί όλοι μέ δέρνουν καί πεινάω πολύ. Καί έχω τόση στενοχώρια πού δέν ξέρω πώς νά σου τήν πώ. Όλο κλαίω, παππού. Καί μιά μέρα τό άφεντικό μου Έδωσε μιά στό κεφάλι μέ τό καλαπόδι, τόσο δυνατά πού έπεσα κάτω καί έλεγα πώς δέ θά σηκωθώ. Δέν είναι ζωή αύτή, χειρότερη καί από του σκύλου... Χαιρετίσματα στήν Άλιόνα, στόν Ίγκόρ τό στραβό καί στόν άμαξά. Καί τή φυσαρμόνικά μου νά μήν τή δώσεις σέ κανένα. Ό έγγονός σου, Ίβάν Ζούκοφ, άγαπημένε μου παπ-πού, έλα.

Ό Βάνκας δίπλωσε τό γράμμα στά τέσσερα καί τό έβαλε στό φάκελο πού είχε αγοράσει τήν προηγούμενη μέρα ένα καπίκι*. Ύστερα, σκέ-φτηκε λίγο, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί έγραψε τή διεύθυνση:

Γιά τόν παππού. Στο χωριό.

Έξυσε λίγο τό κεφάλι του, ξνασκέφτηκε καί πρόσθεσε στό φάκελο:
Κωσταντή Μακάριτς.

Εύχαριστημένος πού δέν τόν ενόχλησε κανείς, έβαλε τό κασκέτο* του καί χωρίς νά ρίξει άπάνω του τήν ξεσχισμένη γουνίτσα πετάχτηκε στό δρόμο μέ τό πουκάμισο μονάχα.

Τά παιδιά του χασάπικου πού είχε ρωτήσει τήν προηγούμενη μέρα του είχαν πει πώς έριχναν τά γράμματα σ' ένα κουτί καί από κεί τά κουβαλοΰσαν σέ όλο τόν κόσμο μέ τρόικες* πού έχουν βροντερά κου-δουνάκια καί μεθυσμένους άμαξάδες.

καπίκι: τό 1/100 του ρουβλιού.

κασκέτο: χαμηλό καπέλο μέ γείσο.

τρόικα: ρωσικό όχημα (έλκητρο) πού τό σέρνουν τρία άλογα.

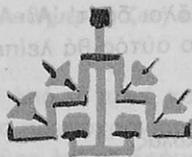
Γρήγορα γρήγορα ο Βάνκας έτρεξε στο κοντινότερο κουτί και πέρασε τό πολύτιμο μήνυμά του στή χαραμάδα.

Ύστερα από μιά ώρα κοιμόταν μέ σφιγμένες τίς γροθίτσες νανουρισμένος από τίς γλυκιές ελπίδες του. Όνειρευόταν τό πατάρι* στό χωριό. Ό παπούς κάθεται στό πατάρι* και τά πόδια του κρέμονται. Διαβάζει τό γράμμα στίς δουλες... Καί ό Χέλης φέρνει σβούρα τό πατάρι κουνώντας τήν ουρά του...

Έρωτήσεις

1. Ποιές πληροφορίες δίνει ό συγγραφέας γιά τήν ηλικία, τή μόρφωση και τή ζωή του Βάνκα στό τσαγκαράδικο; Ποιές γιά τή ζωή του κοντά στον παπού;
2. Τί ανάγκασε τόν Βάνκα νά γράψει τό απελπισμένο γράμμα του;
3. Έφτασε ποτέ τό μήνυμα του Βάνκα στον παπού του;
4. Ποιός είναι ό σκοπός του συγγραφέα:
 - α. νά μās περιγράψει τή μορφή του Βάνκα;
 - β. νά μās περιγράψει τόν παπού;
 - γ. νά ξεσκεπάσει τίς συνθηκές έργασίας των ανήλικων παιδιών;
5. Τό μεσαίο τμήμα του γράμματος δέν έχει τόνο απελπισμένο. Γιατί;

ΑΝΤΟΝ ΠΑΥΛΟΒΙΤΣ ΤΣΕΧΟΦ (1860-1904). Ρώσος διηγηματογράφος και θεατρικός συγγραφέας μέ παγκόσμια φήμη. Γεννήθηκε στό Ταϊγάι, χωριό κοντά στην Άζοφική. Σπούδασε ιατρική στό Πανεπιστήμιο τής Μόσχας. Παράλληλα μέ τίς σπουδές του, και αργότερα ως γιατρός, άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Τό 1888 τιμήθηκε μέ τό βραβείο Πούσκιν. Έγραψε διηγήματα και λίγα αλλά έκλεκτά θεατρικά έργα, όπως *Ό Γλάρος*, *Ό θεϊός Βάνιας*, *Οι τρεις αδελφές*, *Ό Βυσσινόκηπος*, πού παίζονται συχνά στά ελληνικά θέατρα.

πατάρι: οι μουζικοι δέν κοιμόνταν σέ κρεβάτι αλλά σέ ένα είδος παταριού από τούβλα ή πέτρες πού τό χρησιμοποιούσαν και γιά κάθισμα.

Τό μαστορόπουλο

Ο ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας καταγόταν από την περιοχή των Τζουμέρκων της Ήπειρου. Οι άντρες της άγονης αυτής περιοχής άσκούσαν (πολλοί άσκούν και τώρα) την τέχνη του κτίστη, που τη μάθαιναν από μικρά παιδιά, δουλεύοντας ως μαθητευόμενοι («παραγιοί», «τσιράκια») κοντά στους «μαστόρους». Συνήθως έφευγαν την άνοιξη από τον τόπο τους, περιφέρονταν σά χωριά της κεντρικής και της βόρειας Ελλάδας και ξαναγύριζαν σά τέλη του φθινοπώρου. Η πρώτη απομάκρυνση από τό σπίτι ήταν και ή πρώτη δοκιμασία.

Τόν πήραν τόν Κολιό*,
τόν πήραν οί μαστόροι,
παιδί άπ' τό σκολειό
νά μάθει πηλοφόρι.

Καρδιά πονετική
τόν ξέβγαλε μέ κλάμα:
«Τετράδη* Κυριακή,
θά καρτερώ γιά γράμμα».

Δέ σώνει* άλλο νά ιδει,
παιδεύεται τό μάτι·
κρατούσε ένα ραβδί,
τό στρώμα του στήν πλάτη.

Μās έφυγε ό Κολιός
κι είχε μία τέτοια λύπη·
θά 'ναι όλοι δώ τ' 'Αι-Λιός*
καί μόνο αυτός θά λείπει.

Κολιός: ύποκοριστικό του Νικόλας.

Τετράδη: Τετάρτη (ιδιωματικός τύπος).

σώνω: μπορώ (ιδιωματική χρήση).

τ' 'Αι-Λιός: στή γιορτή του προφήτη 'Ηλία (20 'Ιουλίου) σέ πολλά χωριά γίνεται πανηγύρι.

Ερωτήσεις

1. Έξηγηστε την 3η στροφή. (Τίνος τό μάτι «δέ σώνει»);
2. Γιατί ό ποιητής λέει: «μάς ἔφυγε»;
3. Γιατί ό ποιητής χρησιμοποιεί ιδιωματικούς τύπους σ' αυτό τό ποίημα;
4. Γιατί ή λύπη τοῦ παιδιοῦ ἐντοπίζεται στή γιορτή «τ' Ἄι-Λιός»;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (1909-1956). Γεννήθηκε στό χωριό Πλατανούσα τῆς Ἠπείρου καί σπούδασε Φιλολογία στήν Ἀθήνα. Ἔζησε μέ πολλές στερήσεις. Δημοσίευσε ἀρκετές ποιητικές συλλογές, πού ἐκδόθηκαν μετά τό θάνατό του συγκεντρωμένες σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο *Ποιήματα* (1956). Εἶναι ἀρκετά ἐπηρεασμένος ἀπό τόν ποιητή Κώστα Καρυωτάκη, ἰδιαίτερα στίς πρώτες συλλογές του.

Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν

Τό κορίτσι μέ τά σπύρτα

Τά Παραμύθια τοῦ Ἄντερσεν εἶναι ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαβάστηκαν καί διαβάζονται ἀπό τά παιδιά ὄλου τοῦ κόσμου. Ὅπως θά διαπιστώσετε ἀπό τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ἡ πηγή τῆς ἐμπνευσης τῶν παραμυθιῶν αὐτῶν δέν εἶναι ἡ καθαρῆ φαντασία, μά ἡ καθημερινή ζωή καί ἡ πραγματικότητα.

Ἐκανε τρομερό κρῦο. Χιόνιζε ἀπό τό πρῶί, καί τώρα σήμανε τό βράδυ, τό βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς. Μέσα στό βοριά τόν παγωμένο, μιά μικρούλα περνοῦσε ἀπ' τό δρόμο. Ἦταν ξυπόλυτη καί δίχως καπέλο. Ὅταν βγήκε τό πρῶί ἀπό τό σπίτι της, φοροῦσε παντοῦφλες, κάτι παλιές παντοῦφλες πού ἡ μητέρα της τίς εἶχε ἄλλοτε πολύ φορεμένες καί τῆς ἦταν πολύ μεγάλες. Γι'αὐτό τίς ἔχασε σέ μιά στιγ-

μή πού ἔτρεξε νά παραμερίσει ἀπ' ἓνα ἀμάξι πού ἐρχόταν τρεχάλα. Ὅταν πέρασε τ' ἀμάξι, ἔψαξε γιά τίς παντοῦφλες της, ἀλλά ἓνα παλιό-παιδο εἶχε πάρει τή μιά κι ἔφευγε γελώντας κοροϊδευτικά. Τήν ἄλλη τήν εἶχε κάμει λιῶμα τ' ἀμάξι.

Κι ἔτσι ἡ μικρούλα δέν εἶχε πιά τίποτα νά προφυλάξει τά ποδαράκια της, πού ἦταν μελανά ἀπό τό κρύο. Στήν παλιά ποδιά της εἶχε σπύρτα. Εἶχε ἓνα ὀλόκληρο πακέτο καί τά πουλοῦσε. Μά τήν ἡμέρα αὐτή, τήν παραμονή τοῦ νέου ἔτους, ὅλοι ἦταν τόσο βιαστικοί καί, μέ τόν παλιό-καιρο αὐτό, κανεῖς δέ σταματοῦσε, γιά νά κοιτάξει τό προσωπάκι τῆς μικρῆς, πού ἰκέτευε δῖχως νά μιλεῖ. Ἡ μέρα σωνόταν καί δέν εἶχε που-ληήσει οὔτ' ἓνα κουτί. Κανεῖς δέν τήν εἶχε ἐλεήσει οὔτε μέ μιά πεντάρα. Τρέμοντας ἀπό τό κρύο καί τήν πείνα, σερνόταν ἀπό δρόμο σέ δρόμο. Ἦταν ζωντανή εἰκόνα τῆς χειρότερης δυστυχίας.

Νιφάδες ἀπό χιόνι σκέπαζαν τά μακριά ξανθά της μαλλιά, πού ἔπε-φταν στό λαιμό της κατσαρωμένα. Αὐτό ὅμως δέν τήν ἔνοιαζε βέβαια διόλου. Σ' ὅλα τά παράθυρα ἔλαμπαν φῶτα, κι ἀπ' ὅλα σχεδόν τά σπι-τία ἔβγαине μιά ώραία εὐωδία ἀπό τή χήνα, πού ἔψηναν γιά τό ἀποψινό γλέντι. Αὐτό, ὦ, αὐτό βέβαια τήν ἔκανε νά κοντοστέκεται ἐδῶ κι ἐκεῖ καί ν' ἀκούει* τήν ὀρεχτική μυρωδιά.

Τέλος, ἀφοῦ γιά στερνή φορά πρόσφερε τό πακέτο της μέ τά σπύρ-τα, τό δυστυχισμένο παιδί βλέπει μιά γωνιά, ἀνάμεσα σέ δυό σπίτια, κάπως προφυλαγμένη. Κάθετα ἐκεῖ τσακισμένη καί στριμώχνεται, τραβώντας κοντά στό σῶμα της τά μικρά της πόδια. Μά τουρτουρά καί κρυώνει πιό πολύ ἀπό πρὶν κι ὅμως δέν τολμᾷ νά γυρίσει σπίτι της. Γιατί δέν εἶχε διόλου λεφτά νά πάει στόν πατριό της, κι αὐτός σίγουρα θά τήν ἔδερνε. Ἄλλωστε, μέσα στήν ἄθλια σοφίτα, ἔκανε τό ἴδιο κρύο, γιατί ἡ σκεπή ἦταν χαλασμένη κι ὁ ἄνεμος φυσοῦσε μέσα καί δέν εἶ-χαν διόλου φωτιά.

Τά χεράκια της ἦταν ξυλιασμένα.

— Ἄν ἔπαιρνα ἓνα σπύρτο, σκέφθηκε, μόνο ἓνα, γιά νά βγάλω λίγη φωτιά νά ζεστάνω τά δάχτυλά μου; Ὁ πατέρας δέ θά τό καταλάβει πῶς λείπει.

Αὐτό κι ἔκαμε. Τό ἔτριψε καί φωτ! φωτ! νά το πού ἀνάβει! Ἔβαλε τό χέρι της κοντά καί τῆς φάνηκε πῶς βρισκόταν μπροστά σέ καμιά με-γάλη σόμπα, πλούσια καί γεμάτη στολίδια. Μέσα ἔδινε κι ἔπαιρνε ἡ φωτιά, φωτιά μέ τά ὅλα της. Ἄχ, τί γλυκιά ζέστη. Ἡ μικρή εἶπε νά ἀπλώσει τά ποδαράκια της νά τά ζεστάνει — ὅταν, ξαφνικά, ἡ φλόγα

ἀκούω τή μυρωδιά: νιώθω τή μυρωδιά (ιδιωματική χρήση).

έσβησε. Ἡ σόμπα εξαφανίστηκε καί τό παιδί ἔμεινε ἐκεῖ δά, κρατώντας στό χέρι ἕνα ψιλό ξυλάκι μισοκαμμένο.

Ἔστριψε δεύτερο σπύρτο. Ἡ λάμψη ἔπεφτε πάνω στόν τοῖχο, καί ὁ τοῖχος γινόταν διάφανος, κι ἡ μικρή εἶδε τί γινόταν μέσα στή σάλα, πού ἦταν ἀπό πίσω. Τό τραπέζι ἦταν στρωμένο μ' ἕνα ὠραῖο κάτασπρο τραπεζομάντιλο, ὅπου ἔλαμπαν τά πορσελάνινα σερβίτσια. Στή μέση ἦταν ἡ ψητή χήνα, γαρνιρισμένη μέ ζαχαρωμένα μήλα. Καί νά πού τό πουλί ζωντανεύει ξαφνικά κι ἔρχεται μπροστά στή μικρή, μ' ἕνα πιρούνι κι ἕνα μαχαίρι, καρφωμένο στό στήθος του. Κι ὕστερα πιά τίποτα. Ἡ φλόγα σβήνει καί δέ μένει παρά μόνο ὁ τοῖχος, ὁ ψυχρός καί ὑγρός τοῖχος.

Ἡ μικρή παίρνει τρίτο σπύρτο, καί τώρα ὄνειρεύεται πώς εἶναι κοντά σ' ἕνα δέντρο χριστουγεννιάτικο, πολύ πλουσιότερο ἀπ' ἐκεῖνο πού εἶδε πέρσι σ' ἕνα πλούσιο σπιτί ἀπό τά τζάμια τοῦ παραθυριοῦ. Στά πράσινα κλαριά του καίνε πολύχρωμα κεριά κι ἀπ' ὅλες τίς μεριές κρέμονται χρυσομένα μπομπόνια, παγνιδάκια, ἕνα πλῆθος ἀπό θάματα κι ἀπό μάγια! Τό φτωχό τό κοριτσάκι ἀπλώνει τό χέρι, γιά νά πιάσει τό πιό ἄσχημο, τό πιό ταπεινό. Μά τό σπύρτο σβήνει. Τό δέντρο φαίνεται σάν ν' ἀνεβαίνει πρὸς τόν οὐρανό καί τά κεριά του γίνονται ἄστρα. Ἐν' ἀπ' αὐτά ξεκολλᾷ καί κυλᾷ στή γῆ, ἀφήνοντας πίσω του χρυσομένη γραμμή.

– Νά κάποιος πού θά πεθάνει, συλλογίζεται ἡ μικρή.

Ἡ γριά γιαγιά της, τό μόνο πλάσμα πού τήν εἶχε ἀγαπήσει καί πού εἶχε πεθάνει ἐδῶ καί καιρό, τῆς εἶχε πεῖ πώς, ὅταν βλέπει ἕνα πεφταστέρι, θά πεῖ πώς κάποια ψυχή ἐκείνη τήν ὥρα πάει στόν οὐρανό.

Ἔστριψε κι ἄλλο σπύρτο. Λάμψη μεγάλη ἀπλώθηκε καί μπροστά στό παιδί φάνηκε ἡ γιαγιά. Τά φορέματά της ἔβγαζαν λαμπρό φῶς καί τό πρόσωπό της ἦταν τόσο γλυκό καί τόσο τρυφερό!

– Γιαγιάκα, φώναξε ἡ μικρή, ἔλα πάρε με. Ὡ, μή μ' ἀφήσεις, μόλις σβῆσει τό σπύρτο. Θά φύγεις, ὅπως ἔφυγε κι ἡ σόμπα ἡ ζεστή κι ἡ ψητή χήνα καί τό λαμπρό δέντρο; Μείνε, μείνε σέ παρακαλῶ, ἡ πάρε με καί μένα μαζί σου.

Καί τό παιδί ἄναψε κι ἄλλο σπύρτο, κι ὕστερα κι ἄλλο, καί σιγά σιγά ὄλο τό πακέτο, γιά νά βλέπει πιό πολλήν ὥρα τή γιαγιάκα της. Κι ἦταν μιά λάμψη, πιό λαμπρή κι ἀπό τ' ὠραιότερο σεληνόφως. Ἡ γιαγιά δέν ἦταν πιά σκυφτή καί κουρασμένη, ὅπως ὅταν πέθανε. Ἦταν μεταμορφωμένη. Πῆρε τή μικρή στήν ἀγκαλιά της καί τήν πῆγε ψηλά, πολύ ψηλά, σ' ἕναν τόπο, ὅπου δέν ἦταν οὔτε κρύο, οὔτε πείνα, οὔτε λύπη: τήν πῆγε μπροστά στό θρόνο τοῦ Θεοῦ.

Τ' άλλο πρωί ώστόσο, οί διαβάτες βρήκαν στή γωνίτσα τό κορμί τής μικρούλας. Τά μάγουλά της ήταν κόκκινα καί φαινόταν σάν νά χαμογελοῦσε. Εἶχε πεθάνει ἀπό τό κρύο, τή νύχτα ἐκείνη, πού σ' ἄλλα παιδιά εἶχε φέρεי τόση χαρά.

Στά ξυλιασμένα χέρια της κρατοῦσε ὁ,τι ἔμενε ἀπ' ἓνα μισοκαμένο πακέτο σπύρτα.

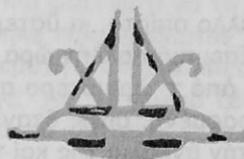
– Τί ἀνοησία! εἶπ' ἓνας ἄκαρδος. Πῶς φαντάστηκε πῶς θά ζεσταινόταν μέ τά σπύρτα!

Ἄλλοι ἔχυσαν δάκρυα πάνω στό φτωχό παιδάκι. Γιατί δέν ἤξεραν τί ὠραία πράγματα εἶχε ἰδεῖ τή νύχτα ἐκείνη, κι ὅτι ὅσο κι ἂν εἶχε ὑποφέρει, τώρα ὁμως ἦταν τρισευτυχισμένη στή γλυκιά ἀγκαλιά τής γιαιγιάς της.

Ἐρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό παραμῦθι αὐτό μέ γνωστά σας παραμῦθια. Τί διαφορές παρουσιάζει;
2. Ἐλάτε στή θέση τοῦ κοριτσιοῦ καί βρεῖτε τίς δυσκολίες πού τό περιβάλλουν.
3. Ποιάν ἐντύπωση σᾶς ἀφήνει τό τέλος τοῦ παραμυθιοῦ; Δικαιολογήστε τή γνώμη σας.

ΧΑΝΣ ΚΡΙΣΤΙΑΝ ΑΝΤΕΡΣΕΝ (1805-1875). Περὶφημος Δανός συγγραφέας, πού ἔγραψε κυρίως παραμῦθια καί διηγήματα γιά παιδιά. Τά ἔργα του ἔχουν μεταφραστεῖ στίς περισσότερες γλώσσες. Ἄπό τά πιό γνωστά παραμῦθια του εἶναι: *Ἡ σακοράφα*, *Τό ἀηδόνι τοῦ αὐτοκράτορα τής Κίνας*, *Τό ἀσχημόπαπο*, *Ὁ μολυβένιος στρατιώτης*, *Τό κορίτσι μέ τά σπύρτα*.

Μακριά απ' τόν κόσμο

Ο Δημοσθένης Βουτυράς έγραψε διηγήματα με ήρωες ανθρώπους εργατικούς που ζούν στά άστικά κέντρα. Τό διήγημα Μακριά απ' τόν κόσμο αναφέρεται στή ζωή μιās οικογένειας, πού οικονομικές δυσκολίες τήν αναγκάζουν νά κατοικήσει σέ ένα σπίτι στήν έρημιά, μιά ώρα μακριά από τήν πόλη.

Μιά ώρα μακριά απ' τήν πόλη μέ τά πόδια θά 'τανε τό σπίτι μας. Άλλά σέ τί θέση! Άπ' τή μιά μεριά, πίσω του σπιτιού, ένα βουνό απότομο, φαλακρό, γυμνό από κάθε βλάστηση, και μικροί μικροί λόφοι, κι από τήν άλλη ένα ρέμα, μέ χίλια δυό ρεματάκια, πού χυνόντουσαν σ' αυτό, μικρούς καταρράχτες, κατασκευάσματα τών νερών, πού από ψηλά, όρμητικά κατέβαιναν.

Δύο μόνον σπίτια υπήρχαν εκεί. Τό δικό μας, κι ένα άλλο, πρός τήν πόλη, στήν ίδια γραμμή, και ίσαμε διακόσια μέτρα από μās. Άλλο δέν υπήρχε. Μετά τό ρέμα όμως, στό δρόμο τών περιβολιών, ύψωνόταν ένα ώραϊο, κομψό, πού κατοικούσε ένα άντρόγυνο περασμένης ηλικίας, μέ μιά δουλίτσα. Τίποτε άλλο. Πέρα λίγο, αρχίζανε τά περιβόλια, σειρά περιβολιών... Κοράκια γύριζαν, πλήθος, έκαναν βόλτες, ψηλά, και ό κρωγμός τους κάθε τόσο άκουγότανε μέσα στή σιωπή, στήν έρημιά.

- Πώ, πώ, έρημιά... Τρομάρα εϊναι δώ! εϊπε ή μάνα μου, όταν έπήγαμε.

Ίσως εϊχε δίκιο, αλλά τί νά κάναμε; Ή ανάγκη. Κάποιος φίλος παλιός του πατέρα μου του τό έδωσε δωρεάν νά καθίσει. Τό εϊχε φτιάξει αυτός για έξοχικό...

Ο δρόμος του έφερνε στήν πόλη, αλλά τόν εϊχανε χαλάσει τόν περισσότερο τά νερά. Σχισμάδες μεγάλες του εϊχαν κάνει δώ, εκεί πάλι του εϊχαν ανοίξει, λές, τά σωθικά του, κι έβλεπες άλλα χώματα, κόκκινα αυτά, στό βάθος. Ύπήρχαν και μερικά δέντρα, λευκες τά πιά πολλά, κι ένα μάλιστα κομμένο τό μισό, πού εϊχε βγάλει φυλλαράκια ή κλαδάκια στά πλάγια του.

Γιά νά πάμε κει, στό σπίτι, τραβήξαμε τό διάολό μας. Περάσαμε πρώτα από τό δρόμο τών περιβολιών, ύστερα στρίψαμε σ' ένα δρομάκι

γεμάτο δέντρα, πού έφερνε στο δρόμο του σπιτιού μας. Καί από μακριά ξεφορτώσαμε τά πράματά μας.

‘Ο δρόμος των περιβολιών ήταν ώραϊος, στρωτός. Έρχοταν όμως από μακριά, δέν ήταν ίσιος, και μās πλησίαζε κει, περνώντας τή γέφυρα, κι έπειτα χανόταν, ακολουθώντας τό ρέμα.

‘Ο πατέρας μου έλεγε πώς ο δρόμος μας ήταν ο σωστός δρόμος των περιβολιών, άλλ’ από τήν ήμέρα πού η γέφυρά του χάλασε, χάθηκε κι αυτός. ‘Η δημοτική άρχή είδε και τό δύσκολο νά διατηρεί δρόμο πού κάθε τόσο τά νερά τόν χαλούσαν, και τόν άφησε στην τύχη του. Προτίμησε κείνον τόν άλλον πού αν και δέν ήταν ίσιος, ήταν όμως μακριά από τήν όρμη των νερών.

Και άπ’ τό δρόμο των περιβολιών περνούσε κι ένα λεωφορείο. Τό πρωί, τό μεσημέρι και τό βράδυ, όταν τό φως τής ήμέρας έσβηνε.

‘Ο πατέρας μου έρχοτανε μόνο τό βράδυ. Έπαιρνε φαί μαζί του για τό μεσημέρι. Θεωρούσε έξοδο νά έρχεται και τό μεσημέρι μέ τό λεωφορείο.

Πόσο μ’ ευχαρίστησε, όταν πήγαμε σ’ αυτό τό σπίτι, τό πρωί πού βγήκα κι είδα στην άκρη ενός ρεματιού παπαρούνες νά κουνιούνται και μου ήρθε η μυρουδιά των άγριων λουλουδιών. Τό χαμόμηλο, τό καλύτερο στολίδι τής άνοιξης, άπλωνόταν παντού, εκτός άπ’ τούς ξερούς λόφους, πού άλλο άπ’ άγκάθια, κι αυτά κάπου κάπου, δέ φύτρωνε.

Χελιδόνια γυρίζανε γρήγορα, και ψηλά στον καθαριο ουρανό, κοράκια, άλλοτε χτυπώντας τις φτερουγες τους, κι άλλοτε μέ άκίνητες, άπλωμένες, σχίζανε τόν αέρα.

Πόσο επιθυμούσα νά ήμουν κι εγώ ένα άπ’ αυτά...

Δέ θά είχα, αν ήμουνα, μιá άνησυχία, πού μ’ έδερνε, από τήν ήμέρα πού άφήσαμε μιá άλλη πόλη μακρινή, για νά έρθουμε σ’ αυτό τό μέρος. Μιá άνησυχία για τούς δικούς μου, για τόν πατέρα μου, τή μάνα μου, τ’ αδελφάκια μου: τί θά γίνουμε, τί θά κάνουμε!

Έκει, στο σπίτι αυτό τό ερημικό, μέ τήν αύλή, τό πηγάδι και τά δεντράκια, θά ήμουν ευχαριστημένος πολύ, αν δέν είχα αυτή τήν άνησυχία και δέν έβλεπα ένα φόβο στή μάνα μου πάντα, για τά μέλλοντα, αν θά πήγαιναν οι δουλειές του πατέρα μου καλά.

Και όταν αυτός έρχοταν τό βράδυ, η μάνα μου πρώτη κοιτάζε τά δάχτυλά του, αν είναι μαυρισμένα άπ’ τό μελάني.

— Έγραφες; τόν ρωτούσε, έτυχε κάτι;

— Έ, κάτι...

Τά μικρά αδερφάκια μου χοροπηδοΰσαν τότε.

– Γιά, γιά! Έκανε ή μάνα μου, πώς χαίρονται...

‘Ο πατέρας μου μέ κοίταζε μέ χαμόγελο.

Τά κοίταζα καί ‘γώ, άλλα μέ λύπη.

Δέν ξέρω πώς, όταν έβλεπα τή χαρά τους, μου άναβε ή λύπη, ή άνησυχία, πιό δυνατά.

– Γιά τόν Πέτρο τί θά κάνουμε; Δέ θά πάει σχολείο; ρώτησε γιά μένα, μέ Κυριακή, ή μάνα μου τόν πατέρα μου.

– Ποϋ νά πάει τώρα, τής άπάντησε αύτός, τόν έχασε τό χρόνο του. Μεθαύριο, άν, θεοϋ θέλοντος, πάμε μέσα, τότε βλέπουμε. Κι έπειτα, πώς θά μείνετε σεις μονάχοι έδω πέρα...

‘Ο κήπος του σπιτιου ήταν καταπράσινος, λουλούδια πολύχρωμα βγαίνανε ή είχανε βγει παντου, γεμίζοντας τήν άτμόσφαιρα όλο εύωδιές.

Τά δέντρα πάλι του δρόμου, τά μεγάλα, σάν νά φλυαρούσανε, σάν νά λέγανε, νά λέγανε σε κάθε δροσερή πνοή του άνέμου που περνούσε. Καί τά κοράκια, σε πλήθος μεγάλο, γύριζαν κοντά στο άπότομο βουνό καί φαινόντουσαν ν’ άγριεύουνε στο πέρασμα του γερακιου, που άνήσυχια, νευρικά, καθώς έσχιζε τόν άέρα, κουνούσε τό κεφάλι του.

– ‘Αχ, πώς ήθελα νά ήμουν... έλεγα καί γι’ αύτό.

Τή νύχτα είχαμε ή ακούγαμε μία συναυλία. Αύτήν τήν έκαναν τά βαθράκια, που σε χιλιάδες βρισκόντουσαν στο ρέμα.

Καί όταν δέν έφώναζαν όλα, μία ή δυό φωνές άπαλές ύψώνονταν στην ήσυχία της άνοιξιάντικης βραδιάς...

Τό σπίτι, που ύπήρχε κοντά μας, άς πούμε κοντά μας, στον ίδιο δρόμο, ξενοικιάστηκε ξαφνικά.

Αύτοι που μένανε κεϊ, πριν άκόμα τους γνωρίσουμε τί άνθρωποι ήταν καί πόσοι, φύγανε.

– Τί κρίμα, τί κρίμα... έλεγε ή μάνα μου. Τώρα δέν έχουμε κανένα κοντά μας! Θά είχαμε κάποιον νά μιλούμε...

Μιά μέρα όμως, που γύριζα από μία περιπλάνηση γύρω κεϊ, βρήκα στο σπίτι μία έπισκεψη.

Ήταν αύτή, μία γυναίκα σχεδόν γριά, που καθότανε στο σπίτι τό όμορφο, πάνω άπ’ τό ρέμα καί στο δρόμο των περιβολιών.

Μου φάνηκε άλλιώτικο τό σπίτι καί σάν νά πήρε πάλι, καί κεϊ, κάτι από τήν παλιά του χαρά. Καί μάλιστα, όταν ήρθε ό γέρος της, ένας κοντόχοντρος μέ πρόσωπο καταστρόγγυλο καί κοκκινόμαυρο.

Κι έμειναν ως τό βράδυ που ήρθε ό πατέρας μου καί γνωριστήκανε. Τους συνοδέψαμε ύστερα όλοι, καί τά μικρά, ίσαμε τό ρέμα, που οι βαθράκοι φωνάζανε πολλοί μαζί, πλήθος μέ κάτι φωνές, σάν νά είχανε

μαζευτεί κεί, νά είχανε κάνει συνάθροιση, όλες οι μαγισσες και οι στρίγκλες του κόσμου, κι έκαναν κάποια μαγική, στρίγκλικια έορτή ή λειτουργία.

Ψηλά, ένα κομμάτι φεγγαριού φώτιζε ένα μισοστέφανο φωτεινό, με κορδέλες, επίσης φωτεινές, νά κρέμεται πάνω από τό άπότομο μαύρο βουνό...

Ερωτήσεις

1. Τί αντίκτυπο έχει στην ψυχή των παιδιών και ειδικά του Πέτρου ή οικονομική κατάσταση της οικογένειας; Σημειώστε τά σχετικά χωρία.
2. Στο διήγημα τρεις φορές ό συγγραφέας παρουσιάζει τό πέταγμα των κορακιών. Τί θέλει νά έκφράσει μέ αυτή τήν εικόνα;
3. Τί άλλαγή φέρνει στη ζωή τής οικογένειας ή έπίσκεψη του ήλικιωμένου ζευγαριού;

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ. Γεννήθηκε τό 1872 (πιθανότατα) στόν Πειραιά και πέθανε τό 1958. Δέν έκανε σπουδές. Μέ τό διήγημα άρχισε νά άσχολείται γύρω στό 1900. Πέρασε δύσκολη ζωή μέ στερήσεις κι άρρώστιες. Όσοτόσο δέ σταμάτησε ποτέ νά γράφει και μάς έδωσε πάνω άπό 500 μικρά και μεγάλα διηγήματα καθώς και νουβέλες. Έχει έκδώσει 35 συλλογές μέ έργα του. Άπ' αυτές άναφέρουμε τό *Λαγκά, τόν Παπα-Είδωλολάτρη*, τήν *Έπανάσταση των ζώων*, τό *Μέσα στους άνθρωποφάγους*. Η συμβολή του στό νεοελληνικό διήγημα θεωρείται άξιόλογη.

Ειδύλλιο

Τό ποίημα φαίνεται πώς είναι μιά ώραία περιγραφή τής φύσης. Πιό πέρα όμως απεικονίζει τή ζεστή ανθρώπινη σχέση μητέρας καί γιου πού καθαγιαίνει τό μόχθο καί τόν μετατρέπει σέ χαρά τής ζωής. Όλα τά ποιήματα τής συλλογής του Ν. Χαντζάρα Ειδύλλια διαπνέονται από τήν ίδια διάθεση.

Φῶς ἀσημί του διάσελου* τά μαύρα πεύκα ζώνει,
τρέμει τ' ἀστέρι τής αὐγῆς* καί παίρνει νά θαμπώνει
δαδί πού καίγεται στή στιά* τήν εὐωδιά του χύνει.
Σκεβρή* μιά πόρτα ἀνοίγοντας γλυκό τρίξιμο ἀφήνει
λεβεντονιός μέ τό τσαπί* στόν ὦμο του προβαίνει
τόν προβοδαίει σεμνή κυρά μαντιλοφορεμένη...
Μητέρα, καλό βράδυ! ὁ νιός – καί ξεκινάει μέ χάρη.
Κι ἀπ' τό κατώφλι: – "Ὡρα καλή, χρυσό μου παλικάρη!
... Ρόδινο φῶς του διάσελου τώρα τά πεύκα ζώνει,
λαλοῦν του κάμπου οἱ πετεινοί καί γλυκοξημερώνει...

Ἑρωτήσεις

1. Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι ἐπαναλαμβάνονται παραλλαγμένοι κάπως στό τέλος του ποιήματος. Ἐκφράζουν οἱ στίχοι αὐτοί τίποτε περισσότερο ἀπό τούς πρῶτους στίχους;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τή συναισθηματική σχέση του ἀνθρώπου μέ τά ἀντικείμενα του σπιτιοῦ; Ποιοί τή συναισθηματική σχέση τής μητέρας καί του γιου;

διάσελο: στενή διόδος ἀνάμεσα σέ δύο ὑψώματα, αὐχένος.

ἀστέρι τής αὐγῆς: ἀγερινός.

σιτιά: ἐστία, τζάκι.

σκεβρός: σκεβρωμένος, ζαρωμένος.

τσαπί: γεωργικό ἐργαλεῖο γιά σκάψιμο, σκαπάνη, (τοῦάπα).

3. Πώς χαρακτηρίζεται ή μητέρα στο ποίημα μέ τούς στίχους 6 καί 8;

ΝΙΚΟΣ ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ (1884-1949). Γεννήθηκε στόν Πειραιά. Έργάστηκε ώς δημοσιογράφος καί χρονογράφος. Έγραψε λιγόστίχα ποιήματα γεμάτα αγάπη γιά τό υπάιθριο τοπίο καί τήν αγροτική ζωή. Έκλογή από τά ποιήματά του εκδόθηκε μέ τόν τίτλο *Ειδύλλια*.

Ειδύλλιο

Το ποίημα ξεκινά μέ τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!» καί καταλήγει μέ τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!». Ο ποιητής χρησιμοποιεί τήν επανάληψη τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!» μέ τήν οποία ξεκινά καί καταλήγει τήν ποίηση. Η επανάληψη τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!» δίνει τήν εντύπωση τήν ποίησης τήν οποία ξεκινά καί καταλήγει μέ τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!».

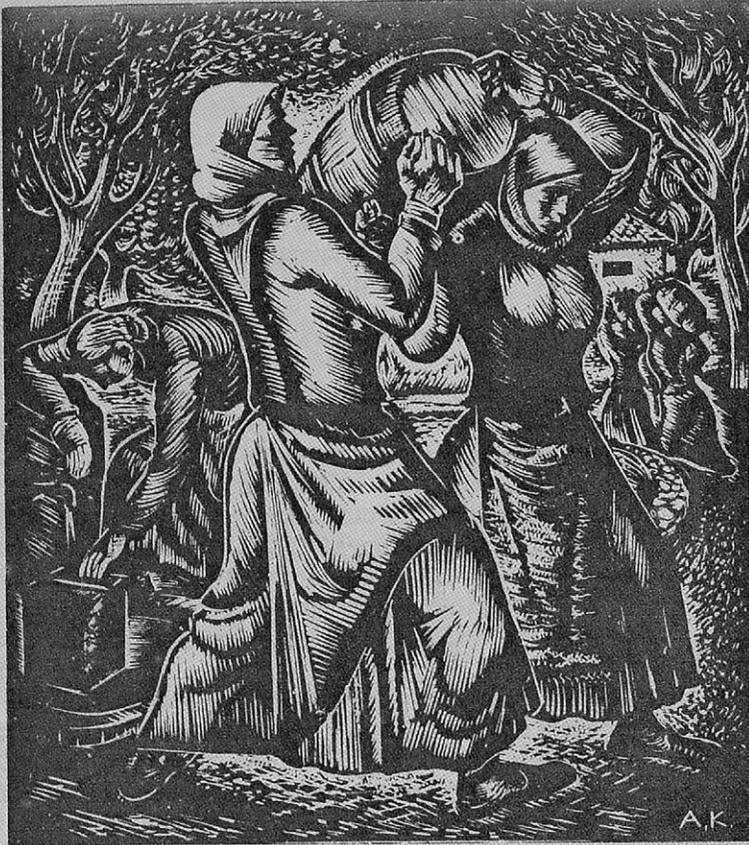
Ο ποιητής χρησιμοποιεί τήν επανάληψη τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!» μέ τήν οποία ξεκινά καί καταλήγει τήν ποίηση. Η επανάληψη τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!» δίνει τήν εντύπωση τήν ποίησης τήν οποία ξεκινά καί καταλήγει μέ τήν φράση «Μητέρα, καλό βράδυ!».

Μητέρα, καλό βράδυ! - Τώρα καλά, χρόνια του παιδικού
... Ρόδινο φως του δροσέλου περά τό πεύκο βάλει
Λόλου του κάρου οι πετακοί και γλυκοφρένανε

Ερωτήσεις

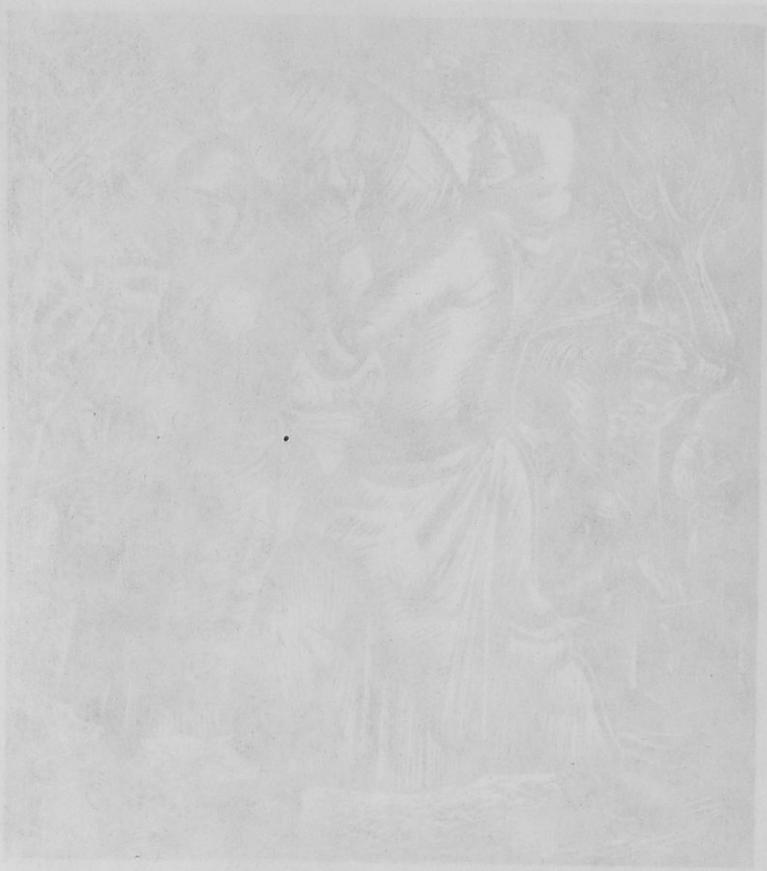
1. Οι δύο πρώτοι στίχοι επαναλαμβάνονται παραλλαγμένας φορές στο τέλος του ποιήματος. Έκφραζουν ομοίως ή διαφορετικά περιστασιακά άλλα τους πρώτους στίχους;
2. Ποιοί στίχοι έκφραζουν τήν συναισθηματική σχέση τήν οποία ξεκινά μέ τήν κείμηση του σπλιού; Ποιοί τήν οποία δίνει τήν σχέση τήν οποία ξεκινά καί τήν κείμηση του σπλιού;

δυσκολία: στην είσοδο ανάμεσα σ' ένα σπλιού, αέρας
αότατη τήν αούρη; αούρη
σπί; τότε, τότε
σκέβρος σκεβρωμένος (αυθόρμητος)
τοπί; γεωργικό εργαλείο για σκαψίμο (τοπί)

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος
(Διον. Σολωμός)

υομότο υοτ ομύζενπ όκιπινωγό ότ .IIV

ογοσθ υομ βούζο η κ σγνέπ υομ βούζο η

A. Κορογιαννάκη : Στή βούση

['Ο Βασίλης και τό φίδι]

Τό κείμενο πού ακολουθεῖ εἶναι ἀπόσπασμα ἀπό τή νουβέλα τοῦ Στράτη Μυριβήλη 'Ο Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης (1939), ἀπό τά ἀριστουργήματα τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας. Ἔργο μέ πνεῦμα ἔντονα ἀγωνιστικό, ὅπου ὁ ἥρωας ἐνσαρκώνει τή λεβεντιά καί τήν παλικαριά στήν πύο καθαρή καί φυσική μορφή της: Κάτι σάν φυσικό φαινόμενο.

Καλοκαίρι ἦταν, εἶχαν ἀποτρυγήσει πιά τ' ἀμπέλια. Βάλανε στά βαρέλια τό μουστο καί καζανιάσανε γιά ρακί. Αὐτά τά ἀποσταγμένα τσίπουρα τ' ἀδειάσανε κατόπι σωρούς στούς ἀπόμερους σπιτότοπους. Σ' ὄλο τό χωριό μύριζε ξινά καί μεθυστικά ὁ ἀέρας. Λοιπόν τότες ἄρχιζε ἡ ἐποχή τοῦ παιχνιδιοῦ, πού τό λέγαμε «τά καζίκια».

Ἦταν παλούκια ἀπό σκληρό ξύλο, τά ἔκαναν μυτερά ἀπό τήν πύο χοντρήν ἄκρη καί τά κάρφωναν τά παιδιά στά πατημένα τσίπουρα ἤ στή σφιχτή λάσπη πετώντας τα τιναχτά. Ἦθελε δύναμη στό χέρι, ἤθελε καί πιδεξοσύνη.

'Ο Βασίλης ἔπαιζε μέ κάτι συνομηλικούς του σ' ἓνα ψήλωμα. Τά σπύτια στό χωριό μας εἶναι χτισμένα σκαλωτά πάνω στό λόφο. Θαρρεῖς τό 'να πατᾶ στή στέγη τ' ἄλλουνοῦ γιά ν' ἀνεβεῖ στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Ξάφνου, κάποιος ἀπό τούς συντρόφους του πάτησε μιά φωνή, δειχνοντας κατά τά κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας: τήρα! τήρα!

Γύρισαν ὄλοι, ἀποξυλώθηκαν σασισιμένοι νά βλέπουν. Τά παλαιϊκά κεραμίδια σάλειαν σάν τά λέπια, μετατοπίζονταν μέ κρότο τό 'να πίσω ἀπό τ' ἄλλο, πάνω στή σκεπή. Κατόπι ἓνα θεόρατο φίδι ἄρχισε νά βγαίνει σιγά σιγά ἀπό κάτω. Ἀνεσήκωσε τά κεραμίδια μέ τό κεφάλι καί ξεπρόβαλε λίγο λίγο στό ξέφωτο. Ἔβγαине ἔβγαине καί τελειωμό δέν εἶχε. Στό τέλος κουλουριάστηκε, χουζούρευε καί liaζόταν.

'Ο Βασίλης ἦτανε τότες ἓνας παίδαρος δεκάξι χρονῶ. Γαλανομάτης, καταρομάλλης, ὅτι ἔκανε νά ἰδρώνει τό μουστάκι. Ἀρπᾶ ἓνα καζίκι* ἀπό πournάρι, μέ τή μύτη ντυμένη στό σίδερο, σάν ἀκόντιο (μπαλτά-

καζίκι: παλούκι.

δες τὰ λέγαμε αὐτὰ τὰ σιδεράτα καζίκια). Μιά καί δυό πετάγεται τρε-
χάτος στό σπίτι.

Ὁ πατέρας ἔλειπε στά χωράφια, ἡ μητέρα φούρνιζε ψωμί. Χωρίς νά
ρωτήσῃ κανέναν, ἀνοίγει τίς πόρτες, σπρώχνει τήν παρακώρη, ἀνεβαί-
νει στ' ἀπάνω πάτωμα, κι ἀπό τή γκλεβανή* ἀνεσκαλώνει καί μπαίνει
στό ταβάνι.

Σά βρέθηκε κεῖ μέσα, δίνει μία μέ τή ράχη καί ξεπετσώνει τὰ κατα-
χυτά*. Ἀνοίγει τρύπα στή σκεπή καί βγαίνει στά κεραμίδια. Ἐκεῖ ἀρχί-
ζει τή μπαλεσιά μέ τό φίδι.

Αὐτό μεμιάς κατάλαβε πώς ἔχει νά κάνει μέ κακόν ὄχτρο. Χίμηξε
θεριακωμένο κατά πάνω στό παιδί, πού τό κοπάνιζε μέ τό καζίκι. Μιά
ἔκανε νά φύγει νά γλιτώσει, μία πισογύριζε ὄρθιο. Τοῦ σήκωνε κεφάλι,
πετοῦσε γλώσσα καί φύσαγε θυμωμένο. Ἡ οὐρά του σφύριζε σά βούρ-
δουλας σκίζοντας τόν ἀγέρα μέ δύναμη. Θρύψαλα τὰ κεραμίδια.

Κόσμος καί κοσμάκης μαζεύτηκε στά τριγυρινά δώματα, στ' ἀψηλώ-
ματα καί στά παραθύρια, ἀπορεμένος νά βλέπει τοῦτο τό παράξενο
πράμα. Φωνές καί κακό ἀπό παντοῦ. Κάποια στιγμή ὅλοι μαζί, ἄντρες,
γυναῖκες, πάτησαν μίατσιριξιά τρομαγμένη.

Ἦταν πού ὁ Βασίλης, κυνηγώντας τό θεριό στήν κατηφορία τῶν
καταχυτῶν, πῆρε μία γλίστρα καί κύλησε ὡς τήν ἄκρη τῆς σκεπῆς.
Πρόφταξε κι ἀρπάχτηκε ἀπό τόν τσίγκο τῆς ρουνιάς*, πού ἔφερνε ἕνα
γύρω τή σκεπή. Κρεμάστηκε ἀπό κεῖ σάν τό γάτο, κι ὅλοι κράτησαν τήν
ἀνάσα ἀπό τή λαχτάρα. Οἱ γυναῖκες βαστοῦσαν τὰ μάγουλά τους. Τά-
ζανε μέσ στό νοῦ τους κερὶ καί λάδι στήν Παναγιά, νά μὴν τό δοῦν
αὐτό πού περιμέναν.

Γιατί ὅλος ὁ κόσμος ἔλεγε πώς ἐν' ἀπό τὰ δυό, γιά ὁ τσίγκος θά
λυγίσει καί θά φύγει, γιά τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ θά ξαμολάρουν ἀπό τήν
κούραση· δέν ἦτανε, λέγαν, πράμα τοῦτο νά βαστάξῃ πολλήν ὥρα.

Ὁ Βασίλης κρεμόταν ὀλοένα σάν τό σταφύλι δέκα μπόγια ψηλά
πάνω ἀπό τό καλντερίμι ὄλο μαρμαρόπετρα. Κάτι γειτόνισσες τρέξαν
καί φέρανε ἀπό κάτου στρώματα καί μαξιλάρια. Καί κεῖ πού λέγαν
«τώρα θά πέσει!», καί κεῖ πού χτυποκαρδοῦσαν, ὁ Βασίλης ἀνεσύρθηκε
πάλι σάν τό γάτο καί κόλλησε τό στέρνο στήν ἄκρια τῆς σκεπαστῆς. Τά
κεραμίδια ἔσπναν κι ἔπεφταν μαζί μέ τούς ἀσβέστες, μ' αὐτός δέν
ἔπεφτε.

γκλεβανή καί γκλαβανή: α) τό ἀνοίγμα (ψωταγωγός) στή στέγη. β) καταπα-
κτῆ.

καταχυτά: οἱ ξυλωσιές τῆς σκεπῆς.

ρουνιά: τὰ λούκια τῆς στέγης. Ὑδρορρόη.

– Φτάνει ν' αγαντάρουν οι σιδεροδεσιές της ρουνιάς, συλλογιόνταν όλοι μέσ στην καρδιά τους.

Οί σιδεροδεσιές αγαντάρανε κι ό Βασίλης βρέθηκε μπρούμυτος στά κεραμίδια. Ένα «άχ» ξαλάφρωσε τήν καρδιά του κόσμου, οί γυναίκες έκαναν τό σταυρό τους κι όλοι άρχισαν νά μιλοῦν μαζεμένοι.

Ό Βασίλης σέρποντας, μουλωχτά σάν τή σαύρα, σύρθηκε, ανέβηκε καί γονάτισε πάλι στή σκεπή. "Άρπαξε τό καζίκι καί ρίχτηκε μπρός.

Τό φίδι βρήκε τόν καιρό, είχε άρχίσει νά τρυπώνει. Τό προφταίνει, τυλίγει στό ζερβί τήν ούρά καί τό τραβά, ξεφρενιασμένος από πάθος. Σάν τό ανάγκασε νά βγάλει καί τό κεφάλι, του καρφώνει εκεί κατάκορφα τή σιδερένια μύτη του καζικιου καί τό πετά κάτω στό δρόμο. Έτσι μαζί μέ τό παλούκι πού τό τρύπησε.

Ξεφώνισαν πάλι οί χωριανοί πού ήταν μαζεμένοι στό σοκάκι. Σκορπίστηκαν τρομαγμένοι, σάν τίς κότες πού κακαρίζουν.

Ό Βασίλης απόμεινε κεί ψηλά, ξαπλωμένος μπρούμυτος στή σκεπή, γαντζωμένος άκρη άκρη.

Λαχανιασμένος από τόν άγώνα, κόκκινος φωτιά, μέ τά μάτια άγριεμένα, κοίταζε κάτω τό θεριό νά δέρνεται μέσα στή σκόνη, νά χτυπά τή δυνατή ούρά καί ν' άναδεύει τίς κουλοῦρες. Στό χοντρό κορμί του περνούσαν κύματα κύματα τά ρίγητα, ώσπου νά ψοφήσει. Έβλεπε χάμου εκεί καί τούς χωριανούς, πού ξεθαρρεύουνταν σιγά σιγά κι άρχισαν νά σιμώνουν, σάν είδαν πώς στό τέλος ό λαφιάτης δέ σάλευε όλοτελα. Ένα δυό κιάλας κοτούσαν κι έβαζαν ήρωικά τό πόδι πάνω στόν ψόφιο Μαμούρη*, νά δείξουν πώς τό λέει ή καρδιά τους.

"Άξαφνα κάτι είπε ένας τους καί μεμιάς σήκωσαν τά μάτια κι έβλεπαν τ' άγόρι εκεί πάνω, τόσο πιό ψηλά άπ' όλους. Όλοι σώπαιναν κι έβλεπαν. Τό κεφάλι του Βασίλη φαινόταν από τό δρόμο, εκεί στήν άκρη τής στέγης. Σοβαρός, αϋστηρός, μέ τό πρόσωπο ξαναμμένο άνάμεσα στά κρεμασμένα μαλλιά, πού χρυσάφισαν.

Είδε πού τόν κοίταζαν. Σηκώθηκε, κατέβηκε πάλι. Δίχως νά μιλήσει, δίχως νά πάει κοντά στό φίδι, νά χαρεί τή νίκη του. Τράβηξε πίσω στό ψήλωμα πού είχε τό παιχνίδι. Μάζεψε πάλι γύρα στά τσίπουρα τούς συντρόφους καί ξανάρχισαν τά καζίκια.

Οί γειτόνοι μέτρησαν τό φίδι, θεριό πράμα. Όχτώ ποδάρια άντρικια είχε μάκρος, ένα κεφάλι ίσαμε τής γάτας. Άνοιξανε τήν κοιλιά του, βρήκαν άκόμα καί κομμάτια πανί στό στομάχι του.

*Μαμούρη: έτσι τό είχαν όνομάσει τό φίδι, πού τό άκουγαν στό σπίτι, μά δέν τό έβλεπαν.

Σά γύρισε ο πατέρας φχαριστήθηκε με την παλικαριά του παιδιού. Μ' έστειλε να του πάω ένα μαντίλι, κόκκινο της φωτιάς, από Προυσιανό μετάξι. «Νά του πεις: είσαι άντρεωμένος "Ελληνας». Πήγα και του τό'πα.

- 'Ο πατέρας σου στέλνει τό ρεγάλο* και σου μηνά: «είσαι άντρεωμένος "Ελληνας».

'Ο Βασίλης πολύ τό χάρηκε. Τό 'δεσε στό λαιμό του, έβαλε τά δάχτυλα στά μαλλιά μου και μου 'πε:

- Πές του πατέρα σου από μένα «σπολλάτη»*.

'Ακόμα κι άκόμα θυμάμαι μέσα στά μαλλιά μου τά δάχτυλα του Βασίλη.

'Η μητέρα μονάχα είδε συλλογισμένη τό πράμα. Δέν έπρεπε να σκοτώσουν τό Μαμούρη κι άς τρώμαζαν τά παιδιά. Ήταν τό καλό στοιχείο του σπιτιού.

Φώναξαν τόν παπά, έκανε άγιασμό και ράντισε μ' ένα κλωνί βασιλικό όλες τίς γωνιές.

'Ωστόσο μέσα στον ίδιο χρόνο μάς πέθανε τό Λενάκι μας. Ένα πρωί τέλειωσε έτσι ήσυχα όπως ήρθε. Μόνο πού εκλεισε πιά τά λυπημένα ματάκια του και δέ μάς ξανακοίταξε με κείνο τόν παράξενο τρόπο του. 'Η μητέρα άκόμα κι άκόμα πιστεύει πώς ήταν άπ' αυτό: πού έχασε τό σπίτι τό καλό του στοιχείο.

'Από κείνο τό περιστατικό ήταν πού ξεχώρισε ο Βασίλης μέσα στό χωριό κι όλοι είχαν πιά να κάνουν με την άφοβία του.

Ερωτήσεις

1. Να παρατηρήσετε την κατασκευή (δομή) του κειμένου με βάση τη σειρά των εικόνων.
2. Προσέξτε πώς ο συγγραφέας παρουσιάζει μιά τό Βασίλη, μιά τό φίδι, μιά τόν κόσμο. Να βρείτε αυτές τίς έναλλαγές στό κείμενο.
3. Να χαρακτηρίσετε τό Βασίλη από τίς πράξεις του.
4. Ήταν τό καλό στοιχείο του σπιτιού: Τί σημαίνει αυτή ή φράση της μητέρας;

Βιογραφικά του συγγραφέα στή σελ. 10.

ρεγάλο: φιλοδώρημα, δώρο.

σπολλάτη: από τό εις πολλά έτη: Εύχαριστώ, πολλά τά έτη.

['Ελευθερία ή Θάνατος]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Νίκου Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953), ὅπου ἀνήκει καί τό ἀπόσπασμα, ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀπό τά τελευταῖα ἀπελευθερωτικά κινήματα τῆς Κρήτης, στά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα. Τό κύριο πρόσωπο τοῦ ἔργου, ὁ Καπετάν Μιχάλης, «ὁ φοβερός ἄντρας», ἔχει ἀνέβει μέ τήν ομάδα του στό βουνά καί πολεμᾷ τούς Τούρκους. Τήν οἰκογένειά του (τή γυναῖκα του Κατερίνα καί τό γιό του, τό Θρασάκι) τήν ἄφησε στό χωριό, στό σπίτι τοῦ πατέρα του Καπετάν Σήφακα, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθεῖ γι' ἀσφάλεια κι ἄλλα γυναικόπαιδα. «Ἐκατό χρονῶν λιοντάρι, τά γένια του ποτάμιζαν καί τοῦ σκέπαζαν τό ἀνοιχτό ὀλοδάσωτο στήθος κι ἔκρυβαν τίς δεμένες λαβωματιές πού 'χε πάρει στό Μεγάλο Σηκωμό. Οἱ φρυδάρες του χοντρές, ἀγκαθωτές, τοῦ 'κρυβαν τά μάτια καί τίς ἀνασήκωνε μέ τή φούχτα του, γιά νά μπορέσει νά δεῖ...». Ἔτσι περιγράφεται ὁ καπετάν Σήφακας. Κι ἐπειδή ἦταν ἀγράμματος, ἔβαζε τόν ἐγγονό του, τό Θρασάκι, καί τοῦ μάθαινε τήν ἀλφαβήτα. Εἶναι χειμῶνας.

— Τί νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω οἱ χριστιανοί;

Εἶχαν ἀνεβεῖ οἱ γυναῖκες στό δῶματα* νά ξεχιονίσουν, νά μή σπάσουν τά δοκάρια ἀπό τό βᾶρος, κι ἀγνάντευαν πέρα τό βουνό κι ἀναστεύαζαν: τί νά γίνονται ἐκεῖ ἀπάνω, Θεέ μου, οἱ χριστιανοί! Κι ἡ κυρα-Κατερίνα εἶχε συλωμένα τά μάτια της κι αὐτή στό καταχιόνιστο βουνό καί συλλογίζονταν τό φοβερόν ἄντρα...

Ἡλιος σήμερα λαμπερός, ὁ οὐρανός καταγάλανος, κρούσταλλο ὁ ἀγέρας. Δυό τρία σπουργίτια κατέβηκαν στή χιονισμένην αὐλή τοῦ παπποῦ καί σκάλιζαν καί τσιμπολογοῦσαν τό χιόνι· τό Θρασάκι εἶχε προβάλει ἔξω μ' ἓνα κομμάτι ψωμί, γέμισε ἡ αὐλή σπουργίτια λιμασμένα.

— Παππού, παππού, φώναζε τό Θρασάκι καί τοῦ 'δειχνε τά σπουργίτια.

Μά αὐτός εἶχε μαζευτεῖ στή γωνιά, ὀμπρός ἀπό τό ἀναμμένο τζάκι καί κοίταζε ἀκίνητος, ἀμίλητος, τίς φλόγες πού ἄγλειφαν κι ἔτρωγαν κι ἔκαναν στάχτη τά ξύλα. Μέρους τώρα δέ μιλοῦσε, ὄλο καί χλώμιαζε καί

δῶμα: ταράτσα.

βούλιαζε σέ σκοτεινούς λογισμούς· κάποια τόν είχε κυριέψει έγνοια μεγάλη.

Έθρουψε τό Θρασάκι όλο τό ψωμί στά σπουργίτια, μπήκε μέσα.

Τήν ώρα έκείνη ό παππούς σηκώνουνταν· είχε παραγγείλει και τοῦ 'φεραν από τό Καστέλι έναν τενεκέ κόκκινη μπογιά και μία βούρτσα· στράφηκε, έγνεψε στό Θρασάκι.

– Πάρε τήν μπογιά, Θρασάκι μου, και πάμε. Νά τη, στη γωνιά· και δώσ' μου έμένα τή βούρτσα.

– Ποῦ θά πάμε, παππού;

– Τώρα θά δεῖς· μόνο γρήγορα, τώρα πού δέ χιονίζει.

Πρόβαλαν στην ξώπορτα· παππούς κι έγγονός στάθηκαν και κοίταξαν κάτω τό χωριό, ασάλευτο, βουβό, κουκουλωμένο στα χιόνια... Τί μάγια είναι έτοῦτα, τί άσπριλα τά σπίτια, οί πέτρες, οί δρόμοι, πόσον όλα είχαν όμορφήνει, τά ξύλα, τά κουρέλια, τά χαλάσματα, σκεπασμένα από τό άφράτο άνέγγιχτο χιόνι! Τό Θρασάκι δέν αποχόρταινε νά βλέπει πώς μεταμορφώθηκε τό χωριό σέ μία νύχτα.

“Εβγαλε από τό ζωνάρι του τό μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του ό παππούς κι άρχισε νά καθαρίζει τήν πόρτα από τό χιόνι.

– Έμπα μέσα, Θρασάκι, είπε, πάρε ένα πανί, καθαρίζει και σύ.

“Αστραψε κατακάθαρο τό ξύλο· έσκυψε ό παππούς, ξεκαπάκωσε τόν τενεκέ, βούτηξε τή βούρτσα.

– Στ' όνομα τοῦ Θεοῦ! μουρμούρισε.

– Τί θά κάμεις, παππού;

– Τώρα θά δεῖς!

Σήκωσε τή βούρτσα κι άρχισε άργά, προσεχτικά, νά γράφει μέ τήν κόκκινη μπογιά, στην πόρτα, τό πρώτο γράμμα: Ε, ύστερα Λ, ύστερα Ε πάλι...

– “Α! φώναξε τό Θρασάκι, κατάλαβα!

“Ο παππούς χαμογέλασε:

– Κατάλαβες τώρα γιατί μ' έπιασε ή λόξα νά μάθω γράμματα; έκαμε. Είχα τό σκοπό μου· θά γεμίσω τό χωριό, δέ θ' αφήσω τοίχο, θ' άνέβω και στό καμπαναριό, θά πάω και στό τζαμί και θά γράψω: Έλευτερία ή Θάνατος! Έλευτερία ή Θάνατος, πρί νά πεθάνω.

Μιλούσε κι έγγραφε μέ χοντρές πινελιές τά μαγικά λόγια. Και κάθε τόσο έγερνε πίσω τό κεφάλι, καμάρωνε τά γραφτά του. Δέν μπορούσε άκόμα νά τό χωρέσει ό νοῦς του, τί μυστήριο είναι έτοῦτο, νά σημαδεύεις μερικές γίωτες και κουλουρες κι από αυτές νά βγαίνει μία φωνή, σά νά 'ταν στόματα άνθρώπου, χείλια και λαρύγγια και σπλάχνα και φώναζαν.

- Μά αλήθεια, Θρασάκι, ρωτούσε κάθε τόσο τόν ἐγγονό του, ἀλήθεια πώς τά σημάδια αὐτά εἶναι πράματα ζωντανά καί μιλοῦνε; Πώς γίνεται καί μιλοῦνε; Μέγας εἶσαι, Κύριε!

Φώναζε τώρα ἡ ξώπορτά του, κάμποσιν ὥρα στέκουνταν καί τήν καμάρωνε. Δέν ἦταν πιά ἐτούτη πόρτα, ἦταν αὐτός ὁ ἴδιος, ὁ καπετάν Σήφακας, ἦταν τά δυό φύλλα τῆς καρδιάς του πού φώναζαν.

- Καλά τό ἄγραψα, Θρασάκι μου; ρώτησε ἀνήσυχος; δέν ἔκαμα λάθος;

- Σοῦ βάζω δέκα, παππού, ἄριστα! ἔκαμε ὁ ἐγγονός καί γέλασε.

- Ἔ, πᾶμε παραπέρα!

Βρῆκαν παραπέρα, στό ἀπογύρισμα τοῦ δρόμου, ἕναν τοῖχο, δέν τόν εἶχε χτυπήσει τό χιόνι, βούτηξε πάλι τή βούρτσα ὁ παππούς, πῆρε φόρα. Ἔγραφε, ἔγραφε, τράβηξε παραπέρα, ἔγραφε, πιτσιλίζαν οἱ μπογιές τά γένια του, ἔπεφταν στά στιβάνια του, λέρωναν τό μείτανο-γέλεκό* του, μά αὐτός δέ χαμπάριζε. Ἰερή φλόγα τόν εἶχε συνεπάρει ὅπου ἔβρισκε τοῖχο καθαρό, στρωτό, μίαν πόρτα μεγάλη, στέκουνταν, καί δῶσ' του ζωγράφιζε τά μαγικά σημάδια· κι ὁ τοῖχος πού ἦταν πρὶν βουβός καί κιοτήs*, ἔβγαζε τώρα φωνή καί διαλαλοῦσε παλικαρῖσια τῆ λαχτάρα του· ἡ πόρτα, τό ξύλο τό ἀμίλητο, πετοῦσε ψυχῆ, μιλοῦσε, θαματοουργοῦσε σάν τίμο ξύλο.

Εἶχε πάρει πιά τό χέρι του τό κολάι* τῆς γραφῆς, πετοῦσε. Ἔφτασε στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ· ἐκεῖ ἔταν τό σκολειό, ἡ ἐκκλησιά, τό τζαμί· πῶς πέρα ὁ καφενές. Βούτηξε τή βούρτσα στήν μπογιά, ἄρχισε ἀπό τήν πόρτα τοῦ σκολειοῦ: Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! Δυό γέροι πρόβαλαν ἀπό τόν καφενέ:

- Ἔ, ἔ καπετάν Σήφακα, πότε τά ἄμαθες τά γράμματα; Τί γράφεις, τί ἔπαθες;

- Ἀποχαιρετῶ, ἀποκρίθηκε ὁ παππούς, χωρίς νά στραφεῖ, σᾶς ἀφήνω ἕνα λόγο, τό στερνό, νά μέ θυμᾶστε.

- Τί λόγο;

- Ἐλευτερία ἢ Θάνατος! φώναξε τό Θρασάκι.

Κούνησαν οἱ γέροι τό κεφάλι τους, μπῆκαν μέσα.

- Πάει, ἀγγελοσκιάχτηκε* ὁ γερο-Σήφακας, μουρμούρισαν, ζυγώνει ὁ Χάρος.

μείτανογέλεκo: γέλεκo καί μείτάνι (ἐξάρτημα τῆς κρητικῆς φορεσιᾶς, πού προσαρμόζεται στοὺς ὤμους).

κιοτήs: δειλός.

τό κολάι: ἡ εὐκολία.

ἀγγελοσκιάζομαι: εἶμαι στά τελευταῖα μου.

Ὁ παππούς στάθηκε τώρα ἀπόξω ἀπό τό τζαμί· κατακάθαροι οἱ τοῦ-
χοι, καινουριοασπρισμένοι, ἡ πόρτα κίτρινη.

– Ἀνακάτεψε, Θρασάκι, τήν μπογιά μ' ἓνα ξύλο, εἶπε ὁ γέρος, ἐδῶ
θά βάλω τά δυνατά μου· θά κοτσάρω σέ κάθε γράμμα καί μιάν οὐρά γιά
στολίδι· τώρα θά δεῖς! εἶπε καί δῶσ' του ἀνεβοκατέβαζε τή βούρτσα, μέ
περίσσια τώρα τέχνη, ἀπάνω στήν κίτρινη πόρτα.

Τέλεψε, κουράστηκε.

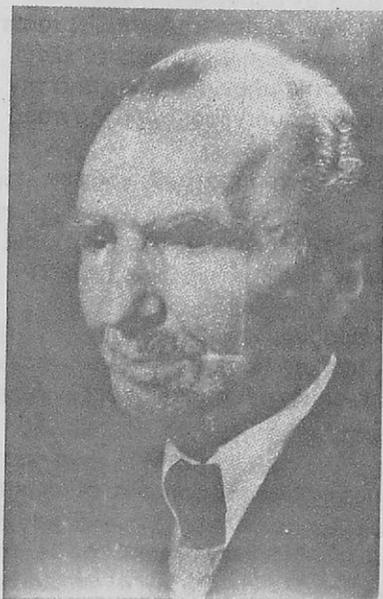
– Πάμε τώρα σπίτι, εἶπε, κουράστηκα. Ἄλλη μέρα ἡ ἐκκλησιά· θά
πάρω καί μιὰ ἀνεμόσκαλα· λέω ν' ἀνεβῶ ἀψηλά στό καμπαναριό, καί
θέλει γερά κότσια.

– Μήν γκρεμιστεῖς, παππού· θ' ἀνέβω κι ἐγώ.

– Ὅχι, ἐγώ, ἐπίμενε ὁ γέρος, ἐγώ· πᾶμε τώρα!

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ παππούς μαθαίνει τήν ἀλφαβήτα στά γεράματα; Τί ἄνθρωπο δείχνει ἡ
πράξη αὐτή;
2. Τί ἐντύπωση κάνουν στόν παππού τά γράμματα; Γιατί;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957).
Γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τῆς Κρήτης
καί σπούδασε Νομικά στήν Ἀθήνα.
Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στό Πα-
ρίσι καί ἦταν ἀπό τούς πύο πολυταξιδε-
μένους Ἑλληνες πνευματικούς ἀν-
θρώπους. Τό ἔργο του εἶναι πλούσιο
καί ἀπλώνεται σέ πολλούς τομεῖς: θέ-
ατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά,
μυθιστόρημα, μεταφράσεις. Ἀνέπτυξε
πλούσια πνευματική δράση καί ἀπέ-
κτησε διεθνή φήμη. Τά κυριότερα
ἔργα του: *Ὁδύσσεια* (ἔπος, ἀποτελού-
μενο ἀπό 33333 στίχους), *Βίος καί Πο-
λιτεία τοῦ Ἀλέξη Ζορμπᾶ*, *Ὁ Καπετάν
Μιχάλης*, *Ὁ Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ*, *Ὁ
Χριστός ξανασταυρώνεται*, *Ὁ τελευ-
ταῖος πειρασμός*, *Ταξιδεύοντας* κ.ά.
Ἐπίσης μετέφρασε τή Θεία Κωμωδία
τοῦ Δάντη καί σέ συνεργασία μέ τόν Ι.
Θ. Κακριδῆ τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὁδύ-
σεια τοῦ Ὀμήρου.

Ο γέρος και η θάλασσα

Ο γέρος και η θάλασσα είναι «νουβέλα» του αμερικανού συγγραφέα Έρνεστ Χέμινγκουαι. Πολλοί θεωρούν ότι είναι τό άριστούργημά του, γιατί μέ πολύ άπλό αλλά γοητευτικό λόγο διηγείται μια άπλη ιστορία: ένας γέρος ψαράς ζει μονάχος σ' ένα λιμάνι του Γκόλφ Στρίμ (στήν Κούβα) κι όλοι τόν θεωρούν άτυχο, γιατί έχουν περάσει όγδόντα τέσσερις μέρες χωρίς νά πιάσει ούτε ένα ψάρι. Ο μόνος άνθρωπος πού πιστεύει ακόμα σ' αυτόν είναι ένα παιδάκι, πού πότε πότε τού κάνει συντροφιά. Όσοσο ο γέρος δέν απελπίζεται και τελικά πιάνει ένα πολύ μεγάλο ψάρι. Καθώς όμως τό σέρνει μέ τή βάρκα του, τού τό τρώνε οί καρχαρίες, έτσι πού όταν πιά φτάνει στή στεριά, έχει άπομείνει μονάχα ο τεράστιος σκελετός – μάρτυρας τού αγώνα του.

Ο Χέμινγκουαι γιά τή «νουβέλα» του αυτή τιμήθηκε μέ τό μεγαλύτερο λογοτεχνικό βραβείο τών Η.Π.Α., τό βραβείο Πούλιτζερ (1953).

Στό άπόσπασμά μας παρακολουθούμε τόν αγώνα τού γέρου μέ τόν πρώτο καρχαρία.

Τώρα ήξερε πώς τό 'χε δικό του τό ψάρι και πώς τά χέρια του κι ή ράχη δέν ήταν όνειρο. «Τά χέρια γρήγορα θά γιάνουν, σκέφτηκε. Άφησε νά φύγει τό βρώμικο αίμα και μέ τό νερό τής θάλασσας θά κλείσουν οί πληγές*. Τό σκοτεινό νερό τού Κόλπου είναι τό καλύτερο φάρμακο γιά τίς πληγές. Τό μόνο πού πρέπει νά κάνω είναι νά κρατήσω ξάστερο τό μυαλό μου. Τά χέρια τέλεψαν τή δουλειά τους κι άρμενίζουμε τώρα μία χαρά. Έτσι πού είναι μέ κλειστό στόμα και τήν ούρά γυρισμένη πάνω, άρμενίζουμε τώρα σάν άδέρφια». Τό μυαλό του άρχισε κομμάτι νά θολώνει κι άναρωτήθηκε: «Έγώ πάω τό ψάρι, γιά εκείνο μέ πάει; Άμα τό 'χα δεμένο πίσω και τό 'σοурνα, δέ θά γινότανε κουβέντα. Μήτε αν τό 'χα μέσα στή βάρκα, τό κακόμοιρο, θά γινότανε κουβέντα». Μά βλέπεις ταξίδευαν μαζί δεμένοι πλάι πλάι κι ο γέρος σκέφτηκε: «Άσ' το νά μέ πηγαίνει, άφοϋ έτσι τ' άρήσει. Είμαι σέ καλύτερη θέση άπό δαϋτο κι αυτό χάρη στά κόλπα μου. Όσοσο εκείνο δέν ήθελε τό κακό μου».

Ταξίδευαν ήσυχα κι ο γέρος έβρεχε τά χέρια του σ' άλμυρό νερό

οί πληγές: πού είχε άνοίξει στά χέρια του ή πετονιά.

καί πάσχιζε νά κρατάει καθαρό τό μυαλό του. Στόν ούρανό μαζεύονταν πολλά σύννεφα κι έτσι ό γέρος ήξερε πώς θά 'χε άεράκι όλη τή νύχτα. Ξανακοίταζε τό ψάρι πολλή ώρα, γιά νά βεβαιωθεί άκόμα μιά φορά πώς όσα γίνηκαν ήταν άληθινά. Μά δέν άργησε νά έπιτεθει ό πρώτος καρχαρίας.

Ό καρχαρίας δέ βρέθηκε τυχαία εκεί κοντά. Ήρθε άπ' τά τρισβαθα τής θάλασσας τότε πού 'γινε κείνο τό σκοτεινό σύννεφο άπ' τό αίμα του ψαριού κι ύστερα σκόρπισε στά βαθιά νερά. Κι αύτός, σάν τό 'δε, άνέβηκε τόσο γρήγορα καί τόσο άμυαλα πού έσπασε άπότομα τή γαλάζια έπιφάνεια καί πρόβαλε στόν ήλιο. Βυθίστηκε πάλι στή θάλασσα, ξαναβρήκε τό χυμένο αίμα καί πήγαινε πιά όπου τραβούσε ή βαρκούλα καί τό ψάρι.

Καμιά φορά έχανε τά 'χνη. Τά ξανάβρισκε όμως κι έτρεχε γρήγορα, μέ άνεση. Ήταν ένας σπουδαίος καρχαρίας «Μακό», καμωμένος γιά νά τρέχει σβέλτα, πιό σβέλτα καί άπ' τό πιό γρήγορο ψάρι. Όλα τά 'χε όμορφα έξόν τά σαγόνια του. Ή πλάτη του ήταν γαλάζια, όμοια μέ τήν πλάτη του Ξιφία, ή κοιλιά του άσημένα, τό πεσί του γυαλιστερό κι όμορφο. Έμοιαζε στό σουλούπι μέ τόν Ξιφία καί ξεχώριζε μόνο άπ' τά μεγάλα σαγόνια, πού τώρα ήταν κλεισμένα σφιχτά. Γλιότρουσε 'σα 'σα κάτω άπ' τήν έπιφάνεια. Τό πτερύγιο του στήθους ήταν μεγάλο κι έκοβε τό νερό σάν άτσαλένιο λεπίδι. Στο κλειστό στόμα του βρισκόνταν όκτώ σειρές δόντια κι έγερναν πρós τά μέσα. Δέ μοιάζανε μέ τά συνηθισμένα δόντια στό σχήμα τής πυραμίδας, όπως είναι τά δόντια στους περισσότερους καρχαρίες. Είχαν τό 'ίδιο σχήμα μέ τά ανθρώπινα δάχτυλα, όταν πάνε νά γίνουν γροθιά, καί θύμιζαν τά νύχια των άρπαχτικών πουλιών. Στο μάκρος ήταν όσο καί τά δάχτυλα του γέρου καί κοφτερά σάν Ξυράφι κι άπ' τίς δυό μεριές. Μέ δυό λόγια ήταν ένα ψάρι καμωμένο νά τρώει όλα τ' άλλα ψάρια τής θάλασσας, κι άς είχάν τόση γρηγοράδα καί δύναμη, πού δέ φοβόταν κανέναν έχθρό. Τώρα, όσο μύριζε τό αίμα, πήγαινε όλο και πιό γρήγορα, ενώ μέ τό γαλάζιο πτερύγιο στό στήθος του έσκιζε τά νερά.

Σάν τό 'δε ό γέρος νά 'ρχεται, κατάλαβε πώς ήταν ένας άφοβος καρχαρίας πού θά 'κανε ό,τι θέλει. Έτοιμάσε ώστόσο τό καμάκι κι έδωσε σφιχτά τό σκoinί. Δέν είχε μπόλικο σκoinί, γιατί είχε δέσει τόν Ξιφία μ' ένα μεγάλο κομμάτι. Τό μυαλό του τό 'νιωσε μέ μιάς πεντακάθαρo. Είχε στόν έαυτό του έμπιστοσύνη, γνώριζε όμως πώς ήταν λίγες οί έλπίδες του. «Ήταν τόσο όμορφο τ' όνειρο γιά νά κρατήσι», σκέφτηκε. Έριξε μιά ματιά στό μεγάλο ψάρι καί πρόσεχε τόν καρχαρία πού

ζύγωνε. «Θά μπορούσε κι αυτό νά 'ναι όνειρο, σκέφτηκε. Δέ γίνεται νά τόν έμποδίσω νά έπιτεθεϊ, μά ίσως καί νά τά βγάλω πέρα. Ντεντουζο*, σκέφτηκε. 'Ανάθεμα τή μάνα σου!».

Ό καρχαρίας έφτασε γρήγορα στήν πρύμνη κι όταν ρίχτηκε στόν ξιφία, ό γέρος τόν αντίκρισε μέ τό στόμα όλάνοιχτο, μέ κείνα τά παράξενα μάτια, νά χώνει τά δόντια του στή σάρκα λίγο πιά πάνω άπ' τήν ουρά. Τό κεφάλι του καρχαρία βρισκόταν έξω άπ' τό νερό κι ή ράχη του λίγο ήθελε νά φανεϊ. Ό γέρος άκουγε πώς σκίζόταν ή σάρκα του μεγάλου ψαριου τήν ώρα πού έμπηγε τό καμάκι στό κεφάλι του καρχαρία, ίσα στή γραμμή ανάμεσα στό μάτια καί στό ρύγχος. Βέβαια τέτοια γραμμή δέ βρισκόταν εκεί. Βρισκόταν μόνο τό σουβλερό γαλάζιο κεφάλι, τά μεγάλα μάτια καί τά σαγόνια πού τρίζανε κι έσφιγγαν καί κομματιάζανε. Εκεί όμως ήταν τό μυαλό κι ό γέρος αυτό χτύπησε. Τό χτύπησε μέ τά ματωμένα χέρια του μπήγοντας τό καλό του καμάκι μ' όλη του τή δύναμη. Τό χτύπησε άπελπισμένα μά καί μέ άπόφαση, μέ τρομερό μίσος.

Ό καρχαρίας έγειρε κι ό γέρος είδε πώς άπ' τό μάτι του έφυγε ή ζωή. Σέ λίγο έγειρε πάλι καί τυλίχτηκε δυό βόλτες στό σκoinί. Ό γέρος τό 'ξερε πώς πέθανε ό καρχαρίας, όμως δέν έλεγε νά τό παραδεχτεί. Στο τέλος ξάπλωσε άνάσκελα καί χτυπούσε τόν άέρα μέ τήν ουρά του κι έτριζε τά δόντια του, άναταράζοντας τά νερά σάν βενζινάκατος. Τό νερό άφριζε καθώς τό χτυπούσε ή ουρά καί τώρα τά τρία τέταρτα του κορμιου του ήταν έξω άπ' τή θάλασσα. Ξαφνικά τό σκoinί τεντώθηκε, τραντάχτηκε καί στό τέλος κόπηκε. Ό καρχαρίας έμεινε ήσυχος γιά λίγο στήν έπιφάνεια κι ό γέρος τόν κοιτούσε, ώσπου βούλιαξε σιγά σιγά.

– Μοϋ πήρε καμιά σαρανταριά κιλά κρέας, φώναξε ό γέρος.

«Πήρε καί τό καμάκι μου κι όλο τό σκoinί, σκέφτηκε. Τώρα τρέχουν αίματα άπ' τό ψάρι μου καί θά 'ρθουν κι άλλα».

Δέν ήθελε πιά νά βλέπει τό ψάρι, έτσι πού ήταν κομμένο. Σάν χτύπησε τό ψάρι ό καρχαρίας, λές καί χτύπησε αυτόν τόν ίδιο.

«Νά όμως πού σκότωσα τόν καρχαρία, αυτόν πού χτύπησε τό ψάρι μου, σκέφτηκε. Κι ήταν ό μεγαλύτερος ντεντουζο πού έχω δεϊ. Κι ό Θεός ξέρει άν έχω δεϊ μεγάλους. Ήταν πολύ όμορφο τ' όνειρο γιά νά κρατήσσει, σκέφτηκε πάλι. Θά 'θελα όμως νά 'τανε στ' αλήθεια όνειρο καί νά μήν είχα ποτέ μου πιάσει τό ψάρι. Νά 'μουνα μονάχος στό κρεβάτι, πεσμένος στις έφημερίδες. Μά ό άνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά

ντεντουζο: αυτός πού έχει μεγάλα δόντια, ό δοντάς.

νικιέται, είπε. 'Ο άνθρωπος μπορεί νά εξολοθρευτεί. 'Όχι όμως καί νά νικηθεῖ.

»Βέβαια λυπάμαι πού σκότωσα τό ψάρι, σκέφτηκε. Καί θ' ἀρχίσουν, ὅπου νά 'ναι, οἱ δύσκολες ὥρες καί δέν ἔχω μαζί μου μήτε τό καμάκι μου. 'Ο ντεντούζο εἶναι σκληρός, ἄξιος, δυνατός καί ἐξυπνος. 'Εγώ στάθηκα ἐξυπνότερος, ἀλλά μπορεί καί νά μή στάθηκα, σκέφτηκε. Μπορεῖ νά 'χα μόνο καλύτερα ὄπλα στή μάχη.

»Χρειάζεται σκέψη, συλλογίστηκε. Δέ μ' ἀπομένει ἄλλο. Αὐτό μόνο κι ἡ μπάλα*. 'Αναρωτιέμαι τί θά 'λεγε ὁ Ντιμάτζιο γι' αὐτό τό χτύπημα πού ἔδωσα στόν καρχαρία μέσ στό μυαλό. Δέν ἦταν καί σπουδαῖο πράμα, σκέφτηκε. Αὐτό θά μπορούσε νά τό κάνει ὁ πάσα ἕνας*. Λές ὅμως οἱ πληγές στά χέρια μου νά μ' ἐμπόδιζαν τό ἴδιο, ὅπως τόν ἐμπί οἰδίζουν αὐτόν οἱ κάλοι; Δέν ξέρω. 'Εμένα ἡ φτέρνα μου ποτέ δέ μου πόνησε, ἐξόν τότε πού πάτησα ἕνα φαρμακερό ἀγκάθι καί μου παρέλυσε ὅλο μου τό πόδι. Τότε τρελάθηκα ἀπ' τόν πόνο».

- Σκέψου τίποτα καλό, γέρο, εἶπε. Κάθε στιγμή σέ φέρνει καί πιό κοντά στό σπίτι. Χάσαμε σαράντα κιλά, ὡστόσο ταξιδεύουμε γρήγορα.

'Ηξερε πολύ καλά τί θά γινόταν, σάν θά 'φτανε στή μέση τοῦ ρεύματος. Γιά τήν ὥρα ὅμως δέ μπορούσε νά γίνει τίποτα.

- Ὡστόσο μπορῶ νά κάνω κάτι, φώναξε. Μπορῶ νά δέσω τό μαχαίρι μου ἄκρη ἄκρη στό κουπί.

Τό ἀεράκι δρόσιζε καί ταξίδευε γρήγορα. 'Ο γέρος δέν ἐβλεπε τίποτ' ἄλλο παρά τό πάνω μέρος τοῦ ψαριοῦ. 'Ετσι τοῦ ξανάγεννήθηκε ἡ ἐλπίδα.

Ἐρωτήσεις

1. 'Ο γέρος σκέφτηκε: «'Ηταν τόσο ὁμορφο τ' ὄνειρο, γιά νά κρατήσῃ». Τί ἐνοοῦσε;
2. Γιατί ὁ γέρος σκέφτηκε τόν Ντιμάτζιο, ὅταν πέτυχε νά ἐξοντώσῃ τόν πρῶτο καρχαρία;
3. 'Ο γέρος λέει: «Μά ὁ ἄνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά νικιέται. 'Ο ἄνθρωπος μπορεί νά εξολοθρευτεῖ. 'Όχι ὅμως καί νά νικηθεῖ». Τί θέλει νά πεῖ; 'Εχει σχέση αὐτή ἡ σκέψη του μέ τή δική του ἱστορία; Ξέρετε ἄλλα παραδείγματα ἀνθρώπων πού ἐξολοθρεύτηκαν, ἀλλά δέ νικήθηκαν;

ΕΡΝΕΣΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΑΙΗ (1898-1961). 'Αμερικανός συγγραφέας. 'Εγγραψε διηγή-

ή *μπάλα*: ὁ γέρος ἀγαποῦσε τό ποδόσφαιρο καί θαύμαζε τόν *Ντιμάτζιο*, φημιμένο τότε παίχτη (γύρω στά 1950).
πάσα ἕνας: κάθε ἕνας (λαϊκή ἔκφραση).

ματα και μυθιστορήματα. Τό 1954 πήρε τό βραβείο Νόμπελ. 'Η ζωή του ήταν γεμάτη δράση και περιπέτειες. Τά κυριότερα έργα του είναι: 'Ο ήλιος ανατέλλει πάντα, Οί πράσινοι λόφοι τής 'Αφρικής, 'Αποχαιρετισμός στά όπλα, Για ποιόν χτυπά ή καμπάνα, 'Ο γέρος και ή θάλασσα κ.ά.

Γιάννης Ρίτσος

Έπιτύμβιο

Τό παλικάρι πού 'πεσε μ' όρθή τήν κεφαλή του,
δέν τό σκεπάζει ή γής όγρη, σκουλήκι δέν τ' άγγίζει -

Φτερό στή ράχη του ό σταυρός κι όλο χιμάει τ' άψήλου
καί σμίγει τούς τρανούς αίτους και τούς χρυσούς άγγέλους.

Βιογραφικά του ποιητή στή σελ. 17.

VIII. Από τήν έθνική μας παλιγγενεσία

Επιτύμβιο

...και υποστηρίζεται. Το θέμα είναι το ποιος μπορεί να έχει τον πλανήτη
...και να τον κρατήσει. Το κεντρικό θέμα του είναι ο ένας άνθρωπος
...και ο άλλος. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

Γενικός Πίνακας

...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

Επιτόμιο

...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

Το παλιό που ήταν η αρχή των κινήσεων
δεν τό σκεπάζει ή γρήγορα, αλλιώς δεν τ' άγγιζε
και σίμει τους τόπους άλλους και τους κεντρικούς άλλους
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

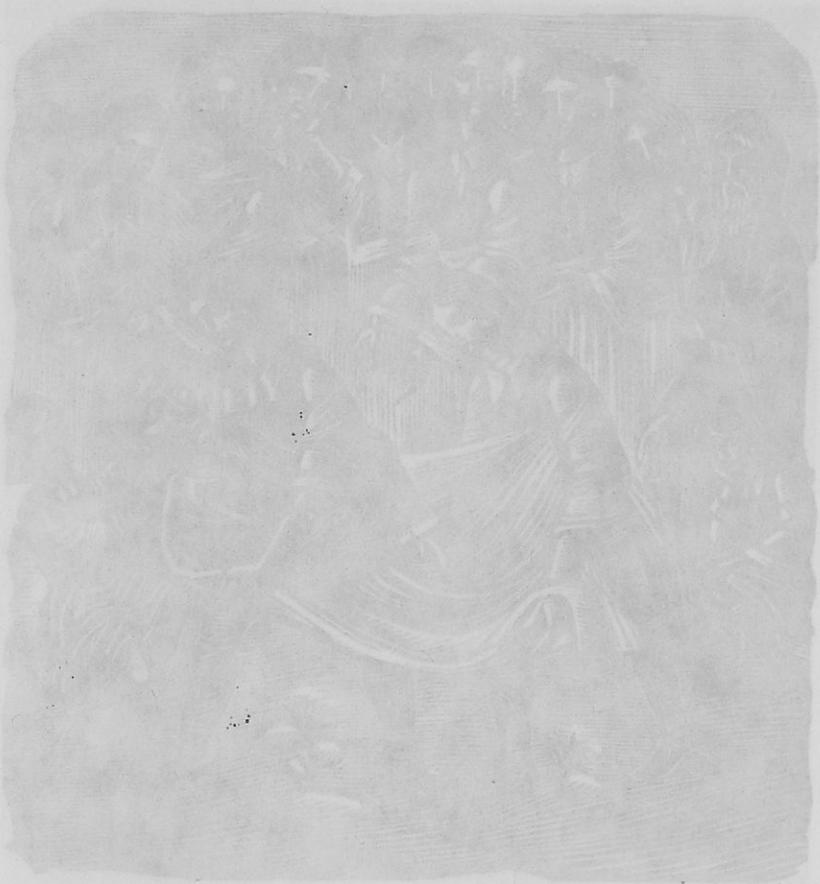
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.
...και ο άλλος είναι ο πλανήτης. Ο ένας είναι ο άνθρωπος και ο άλλος είναι ο πλανήτης.

VIII. Ἀπό τήν ἔθνική μας παλιγγενεσία

Πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει
(Διον. Σολωμός)

... ..

... ..

Σπύρου Βασιλείου: *Θαλή του Καραϊσκάκη*

Ἕγνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν

Ὁ Ἕγνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (πού οἱ πρώτες στροφές του ἔγιναν Ἐθνικός μας Ἕγνος) γράφτηκε τὸ 1823, ὅταν ἡ ἐπανάσταση βρισκόταν ἀκόμη στὴν πρώτη της ὄρμη καὶ εἶχε σημειώσει ἀλλεπάλληλες ἐπιτυχίες. Ὁ Σολωμός ἦταν τότε 25 χρονῶν καὶ ζοῦσε στὴ Ζάκυνθο. Συμμετέχοντας μὲ τὸν τρόπο του στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα γράφει τὸν Ἕγνο, στίς 158 στροφές τοῦ ὁποίου δίνει ποιητικὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν κίνηση τῆς ἀναγεννημένης καὶ ἀγωνιζόμενης ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας. Στὴν εἰσαγωγή ὁμως (προοίμιο), ἀμέσως μετὰ τὸ ἀντίκρισμα καὶ τὸ χαιρετισμὸ τῆς Ἐλευθερίας, ὁ ποιητὴς κάνει μιὰ ἀναδρομὴ στοῦ παρελθόν, γιὰ νὰ μᾶς περιγράψει τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Αὐτὸ βλέπουμε στίς στροφές πού ἀκολουθοῦν.

1
Σέ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.
σέ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
πού μέ βία* μετράει τὴ γῆ.

2
Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3
Ἐκεῖ μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι!» νὰ σοῦ πεῖ.

4
Ἄργειε νὰ ἴθλει ἐκεῖνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατί τὰ ἴσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5
Δυστυχῆς! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

6
Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει*
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

βία: σπουδῆ.

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει: καρτερώντας.

κι ἔλεες «πότε, ἄ! πότε βγάλω
τό κεφάλι ἀπό τς ἐρμιές;».
Καί ἀποκρίνοντο ἀπό πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τό βλέμμα
μές στά κλάματα θολό,
καί εἰς τό ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα
πλήθος αἶμα ἑλληνικό.

Μέ τά ροῦχα αἱματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαίνες κρυφά
νά γυρεύεις εἰς τά ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχὴ τό δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ
δέν εἶν' εὐκόλεις οἱ θύρες,
ἐάν ἡ χρεῖα* τές κOURταλεῖ.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τά στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καί σέ γέλασε φρικτά.

Ἄλλοι, οἰμέ! στή συμφορὰ σου,
ὅπου ἐχαίροντο πολύ,
«σύρε νά ἔβρεις τά παιδιὰ σου,
σύρε». ἔλεγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὀπίσω τό ποδάρι
καί ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τήν πέτρα ἢ τό χορτάρι
πού τή δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλή,
σάν πτωχοῦ πού θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

Ναί· ἀλλά τώρα ἀντιπαλεῦει
κάθε τέκνο σου μέ ὄρμη,
πού ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τή νίκη ἢ τή θανή!

Ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ἱερά,
καί σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε. ὦ χαῖρε. Ἐλευθερία!

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς παρουσιάζεται ἡ ἐλευθερία στήν πρώτη στροφή;
2. Γιατί λέει ὁ ποιητής «ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη»;
3. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιάς; Βρεῖτε τίς ἐκφράσεις πού τήν ἀποδίδουν.
4. Τί συνάντησε ἡ Ἑλλάδα-Ἐλευθερία, ὅταν ζήτησε βοήθεια ἀπό τά ξένα ἰσχυρά κράτη; Τί σημαίνουν οἱ στίχοι «δέν εἶν' εὐκόλεις οἱ θύρες, ἀν ἡ χρεῖα τές κOURταλεῖ»; Τί συμπέρασμα μποροῦμε νά βγάλουμε ἀπ' αὐτό;
5. Τί σημαίνει τό «ναί» στή στροφή 15; Νά βρεῖτε τήν ἀντίθεση τοῦ τ ὡ ρ α μέ τήν προηγούμενη κατάσταση τῆς Ἑλλάδας.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 55.

χρεῖα: ἀνάγκη.

Δημήτριος Καμπούρογλους

‘Ο Βύρων στή σκλαβωμένη ‘Αθήνα

Τό περιστατικό είναι από τήν πρώτη επίσκεψη του Βύρωνα στήν Ελλάδα (1809). ‘Ο διάσημος ποιητής καί θερμός φιλέλληνας, συγκινημένος από τήν κατάντια τών σκλάβων ‘Ελλήνων, έμπνεύστηκε σ’ αυτό τό ταξίδι μερικά από τά ώραιότερα ποιήματά του, όπως τόν Κουρσάρο, τόν Γκιαούρ, τόν Τσαίλντ Χάρολντ. Στα ποιήματα αυτά χρησιμοποιήσε πικρά λόγια καί βαριές εκφράσεις γιά τούς “Έλληνες πού – απόγονοι τέτοιων προγόνων – δέν είχαν τήν τόλμη νά ξεσηκωθούν έναντίον του τυράννου πού τούς δυνάστευε.

Στά 1810 ή σκλαβωμένη ‘Αθήνα φιλοξενεί τό μεγάλο “Άγγλο ποιητή καί θερμό φιλέλληνα λόρδο Βύρωνα.

Λίγα κιτρινιασμένα φύλλα απόμειναν πιά στή μεγάλη κληματαριά, πού σκεπάζει όλο τό παζάρι· γύρω στό συντριβάνι είναι τοποθετημένοι μεγάλοι πάγκοι, γιά νά χωροούν τούς κατακτητές, πού κάθονται σταυροπόδι. ‘Ο καφετζής πηγαινοέρχεται, κι αυτοί καπνίζουν τό τσιμπούκι τους ή ρουφούν τό ναργιλέ τους, εύχαριστημένοι πού έχουν σκλάβα μιά τέτοια όμορφη χώρα.

Εΐδαν νά διαβαίνει από κεϊ καί νά τούς περιεργάζεται ό Βύρων. Τόν φώναξαν νά πάρει καφέ καί αυτός δέχτηκε. Ήταν όλοι ευθύμοι καί γελαστοί καί άκόμη – σπάνιο πράμα γιά τούς κατακτητές – ήταν όμιλητικοί.

Εΐπαν πολλά καί διάφορα. ‘Ανάμεσα στά άλλα ένας εΐπε, πώς τή νύχτα βρέθηκε σκοτωμένος ένας έπίσημος ‘Αθηναϊός καί κανείς δέν έμαθε ποιός τόν σκότωσε.

– Μή σκοτίζετε γι’ αυτό, εΐπε ειρωνικά ένας άλλος, θά τόν έφαγε ή Λάμια*...

– Αυτό θά είναι, αυτό θά είναι!... εΐπαν κι οί άλλοι, κι έβαλαν όλοι τά γέλια.

‘Ο Βύρων θύμωσε πολύ. Σηκώθηκε σέ λίγο κι έφυγε, χωρίς καλά

Λάμια: μυθικό τέρας μέ μορφή άγριας καί υπερφυσικής γυναίκας πού τρεφόταν μέ ανθρώπινο κρέας. Ήδη στούς άρχαίους χρησιμοποιείται σάν φόβητρο γιά τά παιδιά.

καλά νά τούς χαιρετίσει. Είχε πάρει ὅμως τό μάτι του ἕνα χριστιανό, ποῦ κοντοστεκόταν καί κρυφάκουγε τήν κουβέντα τῶν κατακτητῶν.

Ἦταν ἕνα ὠραῖο καί εὐρωστο παλικάρι ὁ νέος αὐτός. Πιο κάτω ὁ Βύρων τοῦ γνέφει νά σταθεῖ.

- Εἶσαι Ἕλληνας; τοῦ λέει.

- Ναί, μιλόρδε.

- Ἀθηναῖος;

- Μάλιστα.

- Πῶς σέ λένε;

- Νικόλα Σαρή.

- Ἄκουσες τί ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καί γελοῦσαν;

- Τό ἄκουσα.

- Καί τραβάς τό δρόμο σου; Στάσου!... Ὅχι ἔτσι ταπεινά. Στάσου ἴσια! Δυστυχησμένοι πῶς καταντήσατε!

- Μᾶς τσάκισε ἡ σκλαβιά, μιλόρδε, εἶπε ὁ νέος.

- Ἡ σκλαβιά αὐτή θηρίο εἶναι;

- Μεγάλο καί φοβερό.

- Τότε σκοτῶστε το.

- Ἐχει ἕνα σωρό κεφάλια.

- Καί σεις ἔχετε ἕνα σωρό χέρια.

- Τά χέρια τί ὠφελοῦν σάν...

- Σάν δέν ἔχετε καρδιά;

- Σάν δέν ἔχομε ἄρματα.

- Τά λιοντάρια ἔχουν ἄρματα;

Τότε ὁ Σαρήs ἦσυχαι ἦσυχαι καί μέ κάποια ἀξιοπρέπεια τοῦ λέει:

- Ἄκουσέ με, μιλόρδε. Ἄν σηκώσει κανεῖς ἀπό μᾶς χέρι πάνω σέ κάποιον κατακτητή, δέ θά χαθεῖ μονάχα αὐτός. Θά πάθει ὅλο του τό σόι. Θά πάθουν ἀθῶοι ἄνθρωποι. Καμιά φορά κι ὅλη ἡ χώρα. Ἐπειτα τί νά κάμουν δυό καί τρεῖς ἄνθρωποι;

- Φρόνιμα τά λές, δυστυχησμένε ραγιά! Μά ἡ φρονιμάδα δέ χρησιμεύει πάντα. Φρονιμότερο ἀπ' τή δειλία δέν ὑπάρχει στόν κόσμο. Πάντα ἔχει τό δίκιο της. Μά ὅταν σᾶς σκλάβωσαν οἱ κατακτητές, ἦταν φρόνιμο; Τό ἄλυσσοδεμένο χέρι πρέπει νά προσπαθεῖ νά ἀπάσει τίς ἄλυσίδες του, ὄχι νά ζητᾶ βοήθεια ἀπό τόν οὐρανό. Ἐνας ἄλυσσοδεμένος σκλάβος σήκωσε μιά φορά ψηλά τό χέρι του καί ζητοῦσε τήν προστασία τοῦ οὐρανοῦ· καί ξέρεις τί ἔκαμε τότε ὁ οὐρανός; Ἐρίξε κεραυνό καί τό ἔκαψε... Ὅταν ἕνας κάμει τό χρέος του στήν πατρίδα του, τό κάνουν, χωρίς νά τό καταλάβουν, κι ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. Φαίνεται πῶς ἡ φωτιά σας ἔσβησε πιά! Ὅλο κυπαρίσσια εἶναι γεμάτη ἡ Ἀθήνα σας.

Δέν είδα πουθενά μυρτιές*!... Δέ σās άξίζει πιά ούτε άγάπη ούτε έλπίδα!

‘Ο Σαρής, όσο μιλά ό Βύρων, αλλάζει όλοένα έκφραση στό πρόσωπό του. Καί τώρα σκεπάζει τό πρόσωπό του μέ τά δυό του χέρια καί κλαίει.

‘Ο Βύρων αλλάζει άμέσως, μαλακώνει καί τόν πλησιάζει.

– Δυστυχισμένο παιδί!... Μήν αλλάξεις τό αίμα σου σέ δάκρυα! ‘Από τή σκλαβιά ώς τήν έλευθερία καί τόν τάφο ή έκλογή είναι εύκολη. Σώνει πιά. ‘Αν ή χώρα σας είναι σκλαβωμένη, τά βουνά σας κι ή θάλασσα είναι έλευθερα. Τί έχετε νά φοβάστε εκεί;

‘Ο Σαρής προχωρεί δυό τρία βήματα καί γυρίζει πίσω. Είναι τώρα άλλος άνθρωπος.

– Μιλόρδε! Κάθε φορά πού βρίσκεται σκοτωμένος κι από ένας χριστιανός – τό άκούσατε – οί κατακτητές μās έμπαίζουν καί μās λένε πώς τόν έφαγε ή Λάμια...

– Λοιπόν;

– Σου όρκίζομαι, μιλόρδε, πώς ή Λάμια θ’ άρχίσει από τώρα νά τρώει καί κατακτητές.

Καί φεύγει. Τά μάτια του πετούν φλόγες.

Κι ό Βύρων από τ’ άλλο μέρος τραβά μέ βήμα γοργό.

‘Από τότε, άλήθεια, βρίσκονταν συχνά σκοτωμένοι καί κατακτητές: Τούς σκότωνε ό Σαρής, πού είχε γίνει άντάρτης καί μέ τά παλικάρια του είχε πάρει τά βουνά τής ‘Αττικής.

‘Ερωτήσεις

1. Νά βρείτε τούς δυό τόνους στά λόγια του Βύρωνα.
2. Πώς παρουσιάζεται ό Σαρής στήν άρχή καί πώς στό τέλος τής συνομιλίας του μέ τό Βύρωνα; Νά βρείτε τίς δυό όψεις του Νικόλα Σαρή.
3. «Ένας άλυσσοδεμένος... τό έκαψε». Τί θέλει νά πει αυτό;
4. Πώς χαρακτηρίζετε τό Βύρωνα από τό άνάγνωσμα αυτό; Δικαιώνεται ό χαρακτηρισμός σας από τήν κατοπινή του δράση;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ. Γεννήθηκε στήν ‘Αθήνα τό 1852 καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Νομικά. ‘Ιστοριοδίφης, λαογράφος καί λογοτέχνης άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ιστορία τών ‘Αθηνών από τήν Τουρκοκρατία καί έπειτα. Γι’ αυτό του δόθηκε ή προσωνομία «‘Αθηναιογράφος». Τό 1927 έγινε ‘Ακαδημαϊκός.

μυρτιές: ή μυρτιά (μυρσίνη) είναι τό φυτό τής δόξας, σέ αντίθεση μέ τό κυπαρίσσι πού συμβολίζει τό πένθος.

Έχει εκδώσει: *Ίστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Μνημεῖα τῆς Ίστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες, Τοπωνυμικά παράδοξα* κ.ά.

Δημοτικό τραγούδι

Τοῦ Δήμου

Ὁ Ἀλή Πασάς τῶν Ἰωαννίνων καταδίωξε μέ σκληρότητα τοὺς κλέφτες τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας καὶ ἀντικατέστησε τοὺς Ἕλληνες ἀρματολοὺς μέ Ἀλβανούς. Ὁ Δήμος ἦταν Θεσσαλὸς ἀρματολός.

Σήμερα, Δήμο μ', Πασκαλιά, σήμερα πανηγύρι
τά παλικάρια χαίρονται καὶ ρίχνουν στό σημάδι,
κι ἐσύ, Δήμο μ', στά Γιάννινα, στήν πόρτα τοῦ βιζιρη,
στόν ἄλυσσο, στό κούτσοуро, στό ἔρημο τουμρούκι*.
Καὶ ὅλος ὁ κόσμος τῶλεγαν*, καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμῆιοι*.
«Δήμο μου, κάτσε φρόνιμα, νά 'χεις τ' ἀρματολίκι.»
– «Καὶ τί κακό σᾶς ἔκαμα καὶ κλαίετε ἀπό μένα*;
Νά δῶκει ὁ Θεός κι ἡ Παναγιά, καὶ ἀφέντης Ἀγι-Γιώργης,
νά γιάνει τό χεράκι μου, νά ζῶσω τό σπαθί μου...

Ἐρωτήσεις

1. Μέ τὴν ἀντίθεση πού βλέπομε στοὺς τέσσερις πρώτους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ ἐκφράζονται ἔμμεσα ἀπὸ τό λαὸ ὀρισμένα αἰσθήματα γιὰ τό Δήμο. Ποιά εἶναι αὐτά;
2. Ὡτόν ἄλυσσο, στό κούτσοуро, στό ἔρημο τουμρούκι*
Τί τονίζεται μέ τίς ἐπαναλήψεις τοῦ στίχου;
3. Ἀπὸ τὴν προτροπή «ὄλου τοῦ κόσμου» καὶ τὴν ἀπάντηση τοῦ Δήμου νά ἐξηγήσετε τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴ νοοτροπία τῶν πολλῶν καὶ τοῦ ἀρματολοῦ.

τουμρούκι: κούτσοуро ὅπου ἔδεναν τά πόδια τῶν καταδικασμένων.

τῶλεγαν: τοῦ ἔλεγαν (ιδιωματικὸς τύπος).

Τοῦρκοι καὶ Ρωμῆιοι: τά ἐθνικὰ ὀνόματα ἐδῶ τονίζουν τὴ γενικὴ προτροπὴ πρὸς τὸν ἀρματολό.

ἀπὸ μένα: ἐξαιτίας μου, γιὰ μένα.

Τῆς Λένως Μπότσαρη

Τό ποίημα ἀνήκει στά ἱστορικά δημοτικά τραγούδια τῆς Ἠπείρου. Ἀναφέρεται σέ μιά ἀπό τίς παρασπονδίες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σέ βάρος τῶν Σουλιωτῶν τό Δεκέμβρη τοῦ 1803.

Μετά τήν κατάληψη τῆς Μονῆς Σέλτσου (Ἄγραφα) πού ἐγίνε μέ προδοσία, οἱ Ἀλβανοί ἐσφαξαν ὅλους τοὺς Σουλιώτες ἐκτός ἀπό 80 ἀντρες καί δυό γυναῖκες. Ἡ Λένω, δεκαπεντάχρονη κόρη τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, πολεμοῦσε κοντά στόν ἀδερφό της Γιαννάκη καί ὅταν αὐτός σκοτώθηκε, πήγε στό μετερίζι τοῦ θεῖου της Νίκζα δίπλα στό ποτάμι. Γιά νά μὴν πέσει στά χέρια τῶν Τουρκαλβανῶν πού τήν κύκλωσαν, ρίχτηκε στό ποτάμι καί πνίγηκε.

Ὅλες οἱ καπετάνισσες κι οἱ καπετανοπούλες,
ὅλες τήν Ἄρτα πέρασαν, στά Γιάννινα τίς πάνε.
Κι ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
μόν' πήρε δίπλα τά βουνά, δίπλα τά κορφοβούνια.
Πέντε Τοῦρκοι τήν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι*.
Γυρίζ' ἡ Λένω καί τοὺς λέει καί μέ θυμό τοὺς κρένει:

– Ποῦ πάτε, βρέ βρωμότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια;
Ἐγώ 'μ' ἡ Λένω Μπότζαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
π' ἔκαμε τήν Ἀρβανιτιά καί ντύθηκε στά μαῦρα!

Ἑρωτήσεις

1. Στήν πρώτη ἐνότητα τοῦ ποιήματος (στιχ. 1-4) ὑπάρχει μιά ἀντίθεση. Τί δηλώνει;
2. Τί προβάλλεται μέ τήν ἀπάντηση πού δίνει ἡ Λένω στοὺς Τοῦρκους;
3. Νά βρεῖτε τά ρήματα, τά οὐσιαστικά καί τά ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στό τραγούδι. Τί παρατηρεῖτε;

τζοχανταραῖοι: σωματοφύλακες μουσουλμάνου ἄρχοντα, ἐπιλεκτοὶ στρατιῶτες.

Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα

Τό διήγημα είναι από τήν πρώτη πολιορκία του Μεσολογγιού (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1822). Τό επεισόδιο τό αναφέρει ὁ Σπηλιάδης. Γιά τά ἱστορικά κοίτα τήν 'Ιστορία του Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ἐκδοτική Ἀθηνῶν) Τόμος ΙΒ', σελ. 272-275. Τό ἴδιο επεισόδιο ἔγινε διήγημα κι από τόν Καρκαβίτσα (Ἡ Θυσία).

Στή σκηνή του Ὁμέρ Βριόνη οἱ πασάδες ὄλοι μαζεμένοι συζητοῦσαν.

Ἦταν ν' ἀποφασιστεῖ, πρίν ξημερώσει, ἂν ἐσήμανε ἡ ὄχι ἡ ὦρα νά πάρουν τό Μεσολόγγι.

-Ἡ νύχτα ἦταν σκοτεινή, τό κρύο δυνατό, ἡ ὦρα περασμένη. Μά εἰδήσεις εἶχαν φθάσει καί ὁ Ὁμέρ εἶχε συγκαλέσει τούς ἀρχηγούς, ἀνυπόμονος νά τούς ἀνακοινώσει τά μαντάτα καί νά ἐξασφαλίσει τή συγκατάθεσή τους.

Ἐνδεκα χιλιάδες στρατός περιέζωνε γιά δύο ὀλόκληρους μήνες τό χωριό, πού ἦταν τότε τό ἐρημωμένο Μεσολόγγι, καί δυό δοξασμένοι στρατηγοί, ὁ Κιουταχῆς καί ὁ Ὁμέρ Βριόνης, ἀμιλλοῦνταν ποιός νά τό πρωτοπάρει. Τά ὄχυρώματα ἦταν χωματένια, μισογκρεμισμένα κι ἐλεεινά. Μέσα - πού νά τό ἤξεραν τότε οἱ Τοῦρκοι! - τριακόσια ἐξήντα παλικάρια ὄλα ὄλα, διαφέντευαν τήν ἡμέρα καί ξανάχιζαν τή νύχτα τίς χαλάστρες πού ἄνοιγαν στόν τοῖχο τά τούρκικα κανόνια.

Ἀπό καιρό ἐπέμενε ὁ Κιουταχῆς πώς μόνο μέ τό σπαθί καί τή φωτιά θά βάλουν γνώση στούς Γκιαουρήδες καί θά φέρουν σέ λογαριασμό τόν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο καί τόν Μάρκο Μπότσαρη, πού πεισμάτων στήν τρέλα τους ἦ νά ἐλευθερώσουν τή χώρα ἢ νά ταφούν μέσ στά ἐρείπιά της. Μά ὁ Ὁμέρ Βριόνης, πού μελετοῦσε τήν κατάκτηση του Μοριά καί πού ἤθελε τό Μεσολόγγι στρατιωτική του βάση, ἐπέμενε νά τό πάρει μέ τό καλό.

Καί λόγια βαριά ανταλλάχτηκαν μεταξύ στους δυο στρατηγούς. Οτ γιατί τούς είχαν παίξει οί Γκιαούρηδες καί πολύτιμος καιρός πήγε χαμένος σέ συζητήσεις καί διαπραγματεύσεις· ώσπου, ένα πρωί, ξαφνισμένοι είδαν οί πασάδες τόν υπερήφανο στόλο του 'Ισούφη* νά σκορπά καί νά χάνεται μπρός σέ έπτά ύδραίικα караβάκια, πού μέ άπλωμένα τά πανιά μπήκαν στή λιμνοθάλασσα καί προκλητικά άραξαν στό Μεσολόγγι.

Κι όταν συνήλθαν από τή σάστισή τους οί πασάδες καί παραπονέθηκαν καί άγρίεψαν καί πρόσταξαν τήν πόλη νά παραδοθει, τούς άποκρίθηκε αυθάδικα ό Μάρκος Μπότσαρης:

—“Αν θέλετε τόν τόπο μας, ελάτε νά τόν πάρετε.

“Αφριζε ό Κιουταχής, γιατί είχε μπει πιά μέσα ό Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μέ έφτακόσιους Μανιάτες, μαζί καί ό Ζαΐμης, μαζί καί ό Δεληγιάννης. Έβριζε καί φώναζε ό όργισμένος πασάς, πώς ξεφόρτωσαν πιά τά ύδραίικα караβία όπλα καί πολεμοφόδια καί πώς ποτέ πιά δέ θά παραδοθει τό Μεσολόγγι, άν δέ χαθοῦν πρώτα πολλοί πιστοί καί άν δέν πνιγοῦν οί Γκιαούρηδες στό αίμα.

Λόγια πικρά είχε ξεστομίσει ό Κιουταχής καί βαριά τό έφερε ό Όμέρ Βριόνης, τάχα πώς αυτός είχε ταπεινώσει τό γένος τών πιστών από πονοψυχιά γιά μία φούχτα σκύλους άπιστους.

Καί τό έφερε βαριά, γιατί, μέσ στά τραχιά λόγια του Κιουταχή, διέβλεπε τήν άλλη κατηγορία, πού δόλια τήν κρυφομετάλεξαν φθονεροί αντίζηλοι του, τάχα πώς γκιαούρικο αίμα έτρεχε καί στίς δικές του φλέβες, καί γι' αυτό λιποψυχοῦσε κάθε φορά πού είχε νά τό χύσει σφάζοντας χριστιανούς.

Είχε περάσει νύχτες άυπνες, ξαπλωμένος στή σκηνή του ό αγέρωχος Άρβανίτης, γιατί τό έβλεπε καί αυτός πώς ή κατάσταση άρχιζε νά γίνεται κρίσιμη στό τούρκικο στρατόπεδο. Μετά τήν καταστροφή τής Πέτας, σάν του έστειλαν οί Ρωμιοί τόν Βαρνακιώτη* γιά συνεννόηση, τό νόμισε μεγάλο θρίαμβο πού τόν κατάφερε νά προσκυνήσει καί νά προδώσει εκείνους πού τόν έστειλαν· καί όμως, από τότε, πολλοί όπλαρχηγοί ξανάπιασαν τά βουνά κι έκοβαν τίς συγκοινωνίες καί όπλιζαν τούς πληθυσμούς κι έφερναν χίλιες δυσκολίες στους πιστούς* καί

Ίσούφης: Ίσούφ πασάς. Είχε αναλάβει τό θαλάσσιο άποκλεισμό του Μεσολογγίου.

Βαρνακιώτης: ό Γεώργιος Βαρνακιώτης διορισμένος στρατηγός τών δυνάμεων τής Δυτικής Έλλάδας, πήγε μέ διπλωματική άποστολή στόν Όμέρ Βριόνη γιά νά δηλώσει ψεύτικη ύποταγή.

τό κρύο είχε πιάσει, οι βροχές είχαν πλημμυρίσει τό στρατόπεδο, τό ψωμί σπάνιζε και οι στρατιώτες άρχισαν να γρινιάζουν. Και ύστερα από δυό ολόκληρους μήνες ούτε κατά μία σπιθαμή δέν είχε προχωρήσει ή επιχείρηση του ύπερήφανου πασα.

Μά επιτέλους, τώρα είχαν φθάσει οι ειδήσεις πού μέ τόση άγωνία τίς περίμενε! Ή τύχη είχε γυρίσει, ό Άλλάχ ήταν μαζί του. Τώρα ήλθε ή ώρα να διαφεύσει τό θρύλο τής χριστιανικής του καταγωγής. Αύριο θά πνίξει τό Μεσολόγγι στό αίμα.

Ξημέρωνε παραμονή των Χριστουγέννων.

Πλάγι στή σκηνή, σπαρμένη πλούσια μαξιλάρια και χαλιά, όπου ό Όμέρ Βριόνης είχε συγκαλέσει τούς πασάδες, σ' ένα χωριστό διαμέρισμα, ανάμεσα στις άποσκευές του στρατηγού, ένας δούλος έψηνε καφέδες.

Οι ταπεινώσεις είχαν γείρει τίς λιγνές του πλάτες και βαθιά χαράκια είχαν σκάψει οι συλλογές ανάμεσα στα φρύδια και γύρω στό κλειστό του στόμα. Σκυμμένος πάνω σ' ένα μαγκάλι, φαίνονταν παραδομένος στή δουλειά του, τά μάτια καρφωμένα στό μπακιρένιο μπρικόκι.

Ό Όμέρ χτύπησε τά χέρια του.

– Γιάννη, φώναξε, φέρε καφέδες.

Και στό γραμματικό, πού παράμερα στέκουνταν και περίμενε, έδειξε τό τραπέζι και πρόσταξε:

– Έσύ, κάθισε αυτού και γράφε.

Ό Γιάννης έχυσε μέ προσοχή τόν καφέ σέ τέσσερα πέντε ζάρφια* και τά έφερε μέ τό δίσκο μέσα στή σκηνή. Ό Όμέρ Βριόνης, περπατώντας άπάνω κάτω, υπαγόρευε ένα γράμμα πρós τόν Βαρνακιώτη:

«Μάθε», έλεγε, «πώς αύριο θά γευματίσω στό Μεσολόγγι».

– Αύριο, είπε μέσα του ό Γιάννης, δέ θά γευματίσεις στό Μεσολόγγι, – πρώτα ό Θεός...

Μά τό πρόσωπό του δέν άλλαξε, ούτε φαίνονταν να προσέχει εκείνα πού έλεγαν γύρω του. Ένα ένα, μέ άργές κινήσεις, άκούμπησε τά ζάρφια μέ τόν καυτό καφέ έμπρός σέ κάθε πασά, προσέχοντας μή χυθεί ούτε κόμπος από τό μυρωδάτο ποτό.

– Φέρε και άλλους, πρόσταξε ό Βριόνης, δείχνοντας μ' ένα νόημα των μαύρων φρυδιών του πώς τά ζάρφια ήταν λιγότερα από τούς πασάδες.

ζάρφι: μέταλλινο φλιτζάνι.

Καί χωρίς νά σταθεῖ, μέ τά χέρια πίσω στή ράχη καί τά μάτια χάμα, ἐξακολούθησε νά ὑπαγορεύει τίς τελευταίες του διαταγές στόν Βαρνακιώτη:

«Κοίταξε νά μάθεις πού πάγει ὁ στρατός πού φεύγει γιά τήν Ἀκαρνανία, καί βάσταξε τούς ἀρματολούς πού ἔχουν προσκυνήσει, ὥσπου νά μάθεις πώς πῆρα τό Μεσολόγγι. Εἶσαι ὑπεύθυνος γιά τό Βραχώρι».

Ἀπότομα στάθηκε ἐμπρός στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, πού, ἀργοκωνώντας τό κεφάλι, κάτι σιγομουρμούριζε τοῦ Ἰσμαήλ Πλιάσα.

– Φοβᾶσαι; τόν ρώτησε περιφρονητικά.

Οἱ δύο πασάδες σάπασαν.

Ἐριξέ ὁ Ἀλβανός μιά πλαγινή ματιά τοῦ Κιουταχῆ, πού σιωπηλά καί ἀκατάδεχτα παρακολουθοῦσε τά κρυφομιλήματα τῶν δύο Ἰσμαήληδων, καί μέ ὀργή, χτυπώντας τό χέρι του στό τραπέζι, φώναξε:

– Ἡ αὔριο ἤ ποτέ.

Καί, γυρνώντας στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, χαμογέλασε καί εἶπε:

– Μή φοβᾶσαι, πασά μου, τώρα πιά ὁ Ἀλλάχ εἶναι μαζί μας, ὅλα μᾶς ἐρχονται δεξιά!

Μέ τό κεφάλι, χαμογελώντας, τόν ἐγκαρδίωσε ὁ Ἄγος Βασάρης.

– Πέ τους, πέ τους, πασά μου, τά μαντάτα.

Καί τούς τά εἶπε ὁ Ὁμέρ Βριόνης.

Ἐφευγε, λέγει, στρατός ἀπό μέσα ἀπό τό Μεσολόγγι γιά τά δυτικά παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου σκοπό εἶχε νά σφάξει τούς πληθυσμούς, ἴσως καί νά ἀρπάξει τό Βραχώρι πού τό φύλαγε ὁ Βαρνακιώτης, καί νά συλλάβουν τόν Βαρνακιώτη ἢ νά τόν πείσουν νά γυρίσει μαζί τους.

Κρυμμένος μέσ στά βουῦρλα εἶχε δεῖ κάποιος ἄνθρωπός του τίς ἐτοιμασίες στά ἑλληνικά καράβια· 500 ἄντρες τῆς φρουρᾶς ἐτοιμάζονταν νά φύγουν μέ τρεῖς ἀπό τούς ἀρχηγούς. Θά ἐφευγαν αὔριο βράδυ, παραμονή τῶν Χριστουγέννων. Τά ξημερώματα τῆς μεγάλης τους ἐορτῆς οἱ Γκιαοῦρηδες θά μαζεῦονταν ὅλοι στίς ἐκκλησίες τους γιά τή χριστουγεννιάτικη λειτουργία· αὐτή ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα...

Ὁ Κιουταχῆς τόν διέκοψε μ' ἓνα νόημα κατά τόν Γιάννη, πού στό πλαγινό διαμέρισμα, ἀνακούρκουδα* ἐμπρός στό μαγκάλι, ἀνακάτωνε τόν καφέ στό μπρίκι.

– Αὐτός; ἔκανε ὁ Βριόνης, χωρίς νά χαμηλώσει τή φωνή.

Καί μ' ἓνα ἀρνητικό σήκωμα τοῦ κεφαλοῦ πρόσθεσε:

– Μπά, δέ μιλάει αὐτός!

ἀνακούρκουδα: ἐπιρρ. ὀκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

- Μά είναι Γκιαούρης! φιθύρισε ό άλλος.

Ό Όμέρ χαμογέλασε.

- Δέ μιλάει αυτός, είναι άνθρωπός μου, εΐπε μέ τρόπο πού ν' άκούσει ό Γιάννης, "Επειτα, έχω τή γυναίκα του καί τά παιδιά του στά χέρια μου. Τό ξέρει πώς άν άκουστεί τίποτα άπ' όσα λέμε... - μέ τό χέρι έκοψε τόν άέρα: "Εννοια σου!... Δέ μιλάει αυτός.

Κάθισε στό ντιβάνι άντίκρου στό δούλο του κι έξακολούθησε τίς εξηγήσεις του.

Τό άνατολικό μέρος τής χώρας είναι τό πιό αδύνατο· άπό κεί θά γίνει τό γιουρούσι, όταν σημάνει τό σήμαντρο πού θά καλεΐ τούς χριστιανούς στίς έκκλησίες. Συνάμα όμως θά γίνει μιά ψευτοπροσβολή άπό άλλο μέρος τοϋ όχρωμάτος, έτσι πού κι άν μείνουν μερικοί φρουροί στούς τοΐχους, θά τρέξουν έκει καί θ' άφήσουν άφύλαχτο τό άνατολικό μέρος...

Ό Γιάννης μέ τά μάτια καρφωμένα στό μπρικόκι του, άκουε κάθε λέξη· φαίνονταν παραδομένος στόν καφέ πού φούσκωνε, κανένα νεϋρο τοϋ προσώπου του δέν κούνησε. Καί όμως στήν καρδιά του ήταν χαλασμός.

Τή γυναίκα του, τά παιδιά του τά είχε ξεχάσει· τοϋ τά θύμισε τώρα ό πασάς. Ναί, ήταν στήν "Αρτα αίχμαλωτισμένοι σάν κι αυτόν, όμηροι στά χέρια τοϋ Όμέρ Βριόνη. Καί τοϋ ήταν γραφτό ν' άκούσει όλες τίς έτοιμασίες καί ν' άφήσει τήν καταστροφή νά συντελεστεί, άλλιώς ή γυναίκα του καί τά παιδιά του...

Σιγανά έχυσε τόν καφέ στά ζάρφια, προσέχοντας μή σκορπιστεί τό καΐμάκι· τήν άγαπούσε πολύ τήν όμορφη γυναίκα του, τά τρελαίνονταν τά παιδιά του. Γιά νά μή κακοπάθουν αυτά, δούλευε τόσον καιρό τόν Τοϋρκο· καί τόν δούλευε πιστά. Τό ήξερε πώς θά πλήρωναν μέ τό κεφάλι τους κάθε του πληροφορία· ώστε έπρεπε νά καθίσει ήσυχος, νά βουλώσει τό στόμα του, ν' άφήσει τό μοιραίο νά συντελεστεί.

Μοίρασε πάλι τούς καφέδες καί πήρε τ' άδειανά ζάρφια. Μά καί οι πασάδες τώρα σηκώνονταν, ή συνεδρίαση είχε τελειώσει. Όλοι ήταν πιά σύμφωνοι, ή έπίθεση θά γίνονταν τά Χριστούγεννα, τήν ώρα τής λειτουργίας τών Γκιαούρηδων.

"Ενας ένας χαιρέτισαν τό στρατηγό καί άποτραβήχθηκαν νά ξαναπάν νά κοιμηθοϋν, ώσπου νά έλθει ή ώρα τής έτοιμασίας.

Ό Όμέρ Βριόνης τυλίχθηκε στή σαμουρένια* κάπα του καί ξαπλώθηκε στό σοφά.

σαμουρένια: γούνινη.

-“Οχι, είπε του Γιάννη, πού ρωτούσε αν θά γδυθεῖ. Δέν ἔχω καιρό σήμερα γιά πούπουλα· κλείσε τόν μπερντέ καί πήγαινε· δέ σέ θέλω πιά.

“Ἔσβησε τά κεριά ὁ Γιάννης, κατέβασε τό κρεμαστό χαλί πού χώριζε τή σκηνή τοῦ ἀφέντη ἀπό τό διαμέρισμα μέ τίς ἀποσκευές, καί ξαπλώθηκε κοντά στό μαγκάλι νά ζεσταθεῖ.

“Ἔτρεμε πολύ, τώρα πού δέν τόν ἔβλεπαν πιά, καί τά δόντια του χτυποῦσαν ἀπό σύγκρουση.

“Ἔτσι λοιπόν εἶχαν ἀποφασίσει οἱ πασάδες· αὔριο χριστουγεννιάτικα θά παίρνανε τό Μεσολόγγι. Μά αὐτός ἀποφάσιζε πῶς δέ θά τό πάρουν... Naί, αὐτός, ὁ δοῦλος τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, ὁ φτωχός Γιάννης Γούναρης ἀπό τά Γιάννινα, ἔτσι τό ἤθελε νά σωθεῖ τό Μεσολόγγι.

Μά θά μπορέσει νά τό σώσει;

Τό ἤξερε αὐτός πῶς βίγλες εἶχε παντοῦ στούς τοίχους ἀπάνω. Τίς ἔβλεπε, σάν ἔβγαινε νά κυνηγήσει πουλιά γιά τό τραπέζι τοῦ ἀφέντη του, πού φύλαγαν μέρα καί νύχτα ἄγρυπνα. Οὔτε σκιά δέν ἄφηναν νά σιμώσει. Θά τοῦ ἔριχναν εὐθύς, ἂν ἔκανε νά πλησιάσει. Καί οὔτε καί σημεῖο δέν μπορούσε νά κάνει, γιατί θά τόν ἔνιωθαν οἱ Τοῦρκοι φρουροί. Δέν τόν πείραζε πού θά τόν σκότωναν, μιά φορά πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος καί γλιτώνει ἀπό τήν τούρκικη σκλαβιά. Μά πού δέ θά μάθαιναν οἱ πολιορκημένοι τό καταχθόνιο σχέδιο τῶν πασάδων...

Σηκώθηκε στόν ἄγκωνά του, τά μάτια καρφωμένα στή φωτιά. Τά κάρβουνα εἶχαν χωνέψει, σκιές κοκκινόμαυρες κυμάτιζαν στή θρακιά μέ κάθε πνοή πού περνοῦσε καί, λίγο λίγο, ἀπόσβηνε καί ἀπό ἓνα καρβουνάκι καί σκορποῦσε ἡ στάχτη.

Μά ὁ Γιάννης δέν τά ἔβλεπε· ἔβλεπε τή γυναίκα του, νέα καί ὁμορφη, χλωμούλα ἢ καημένη, γιατί ἥλιος δέν τή θωροῦσε ἔτσι πού ζοῦσε, μόνη, κρυμμένη πίσω ἀπό τά κλειστά παντζούρια της... “Ἐβλεπε τά παιδάκια του, τά δυό του ἀγοράκια, ὅλο ζῶη καί σκανταλιά· γελοῦσαν συχνά, τά καημένα, γιατί ἦταν μικρά καί δέν εἶχαν καταλάβει ἀκόμα, στήν ἀγκαλιά τῆς μάνας, τό βάρος τῆς σκλαβιάς. Καί τώρα ἔπρεπε νά τά θυσιάσει...

Ἡ καρδιά του ράγιζε. Ἦταν ἄραγε ἀνάγκη;

Μποροῦσε καί νά μὴν εἶχε ἀκούσει τά λόγια τῶν πασάδων...

“Ἐσπρωξε τήν κουβέρτα του καί σηκώθηκε ἀργά· ἔξεκρέμασε τό τρυφερό του, πού κρέμουνταν σ' ἓνα καρφί, καί βγήκε ἔξω.

Γλυκοχάραζε ἡ παραμονή τῶν Χριστουγέννων, μά καμιά χαρά δέν ἦταν στή φύση· ὅλη τήν ἑβδομάδα εἶχε ρίξει βροχή, τό στρατόπεδο, μουσκεμένο, ἦταν λίμνη ἀπέραντη ἀπό λάσπη.

Καί τό Μεσολόγγι θά γίνονταν αὔριο λίμνη ἀπέραντη ἀπό αἶμα

χριστιανικό... γιατί έτσι τό αποφάσισαν οί πασάδες...

–“Έ, μπαρμπα-Γιάννη, γιά πού;

‘Ο Γιάννης σήκωσε τά μάτια καί γνώρισε τό σταβλίτη του ‘Ομέρ, πού έτοιμάζονταν γιά τήν πρωινή του προσευχή.

Τόν χαιρέτισε μέ τό χέρι, χωρίς νά σταματήσει.

– Πάγω νά σκοτώσω θαλασσοπούλια, του άποκρίθηκε, γιά τό μεζέ του άφέντη.

Του φώναξε ο Τουρκος:

– Μή σέ δούν μέ τό τουφέκι οί Γκιαούρηδες καί σέ πάρουν γιά πολεμιστή!

Καί κακανίζοντας γονάτισε στην ψάθα του, γυρισμένος κατά τήν άνατολή.

‘Ο Γιάννης δέν άποκρίθηκε· μέ ήσυχο, τακτικό βήμα τράβηξε γιά τή λιμνοθάλασσα.

Τό βράδυ εκείνο τής παραμονής τών Χριστουγέννων ο γραμματικός του Μακρή, ο Θανάσης, γύριζε μονάχος μέσ στό μονόξυλό του από τό ‘Ανατολικό, τό ήρωικό νησάκι στην είσοδο του κόλπου, πού μόνο πιά έμενε έλεύθερο σ’ όλη τήν περιφέρεια μαζί μέ τό Μεσολόγγι. ‘Η ξηρά ήταν όλη στά χέρια τών Τουρκων· μόνη συγκοινωνία έμενε πιά από τή θάλασσα.

Βιάζονταν νά φθάσει στό Μεσολόγγι, γιά νά κάνει Χριστούγεννα μέ τούς δικούς του καί γιά ν’ άποχαιρέτισει τούς άρχηγούς Τσόγκα, Γρίβα καί Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, πού έφευγαν μέ τά καράβια τό ίδιο εκείνο βράδυ. Πεντακόσιοι άντρες διαλεγμένοι έφευγαν μαζί τους γιά έπιχείρηση μυστική.

‘Από τότε πού είχαν ξεφορτώσει τά ύδραϊκα καράβια άντρες, τουφέκια καί τροφές, οί Τουρκοί είχαν σταματήσει τίς έπιχειρήσεις τους· τό καταλάβαιναν πώς από χορτασμένους δέν τό παίρνουν τό Μεσολόγγι καί τούς άφηναν ήσυχους, ώσπου νά πεινάσουν πάλι.

Χαμογέλασε ο Θανάσης. Πείνα τό Μεσολόγγι δέ φοβοΰνταν πιά, όσο βαστούσαν τή θάλασσα τά ύδραϊκα καράβια...

Μ’ άφοΰ τούς άφηναν οί Τουρκοί έλεύθερα τά χέρια, καλό ήταν νά δούν άν δέ γίνεται τίποτα από τό Βραχώρι...

‘Εξαφνα, στην άκρογιαλιά είδε ο Θανάσης έναν άνθρωπο πού μέ τό μαντίλι του έγνεφε νά πλησιάσει.

Γύρισε τή βάρκα του κατά τήν ξηρά.

– Ποιός είσαι; φώναξε, καί τί θέλεις;

– Έλα, μή φοβάσαι... είμαι φίλος, του άποκρίθηκε ο άλλος.

‘Ο Θανάσης σίμωσε και ξεχώρισε καλά τόν άνθρωπο.

Είχε σκυφτούς τούς ώμους και φαίνονταν κατάκοπος· τά ρούχα του ήταν πιτσιλισμένα λάσπες, σά νά είχε κάνει μακριά πορεία, και στό χέρι βαστούσε τουφέκι κυνηγοῦ.

‘Ο Θανάσης ἔσπρωξε τό μονόξυλό του στήν ἀμμουδιά, κοντά του.

– Τί θέλεις; τόν ρώτησε ἀπό μέσα ἀπό τή βάρκα.

‘Ο ἄλλος ἔριξε πίσω του μιά ματιά, βεβαιώθηκε πώς εἶναι μόνος και σκύβοντας εἶπε γρήγορα:

– Τρέξε στό Μεσολόγγι, πές τους πώς τά χαράματα θά γίνει γιουρούσι· ξέρουν πώς φεύγουν οἱ ἀρχηγοί, πώς παίρνουν πεντακόσιους ἄντρες, και τήν ὥρα τῆς λειτουργίας θά σᾶς ριχθοῦν οἱ Τοῦρκοι.

‘Ο Θανάσης πήδηξε στήν ξηρά.

– Ποιός εἶσαι; ρώτησε τόν ἄγνωστο, και ποιός σοῦ τά ‘πε ὅλα αὐτά;

– Εἶμαι ὁ κυνηγός τοῦ ‘Ομέρ Βριόνη, και εἶμαι ἀπό τά Γιάννινα, χριστιανός.

‘Ο Θανάσης τόν ἔσπρωξε μέ ἀηδία κι ἔκανε νά ξαναμπεῖ στή βάρκα· μά ὁ ἄλλος τόν βάσταξε ἀπό τό μανίκι.

– Μή μέ ὑποψιάζεσαι και μή μέ ἀποδιώχνεις, εἶπε βραχνά. Τρέξε νά τούς τά πεις, ἀλλιῶς πάει τό Μεσολόγγι.

‘Η φωνή του μαρτυροῦσε τέτοια ἀγωνία, πού ὁ Θανάσης ταραχθηκε.

– Πώς τά ‘μαθες αὐτά πού λές; ρώτησε.

– Τά λέγανε οἱ πασάδες ἀναμεταξύ τους, ἤμουν ἐκεῖ και τ’ ἄκουσα.

– Ποιοί ἦταν οἱ πασάδες;

‘Ο ἄγνωστος τούς ὀνόμασε και τοῦ ἐξήγησε μέ δυό λόγια σέ ποῖο μέρος θά χτυπήσουν οἱ Τοῦρκοι, γιατί ἤξεραν πώς ἦταν τό πιό ἀδύνατο.

– Θά κάνουν ψεύτικο γιουρούσι ἀπ’ ἀλλοῦ, μήν τούς πιστέψετε.

‘Ο Θανάσης τόν ἄκουε, ἀλλά δίσταζε ἀκόμα.

– Ἄν εἶσαι χριστιανός, γιατί δέν πολεμᾶς μαζί μας, παρά δουλεύεις τόν Τοῦρκο; ρώτησε.

‘Ο ξένος ἔκανε ν’ ἀπαντήσει, τό στόμα του τεντώθηκε νευρικά, μά καμιά φωνή δέ βγήκε, κι ἔσμιξε τά χέρια.

‘Ο Θανάσης τόν λυπήθηκε.

– Ἐλα μαζί μου, τοῦ εἶπε, τί ἀνάγκη τούς ἔχεις; Ἐπειτα, ἂν γυρίσεις τώρα, θά σέ σκοτώσουν.

‘Ο ξένος σήκωσε τό πρόσωπό του, ἡ ὄψη του ἦταν ἀναλυμένη.

– Τό τί θά γίνω ἐγώ, δέν πειράζει, ἔκανε, μά ἔχει στά χέρια του τή γυναίκα μου και τά παιδιά μου...

Τά μάτια του ξαφνικά γέμισαν δάκρυα· πέταξε πάνω τά χέρια του και γύρισε καί χάθηκε στο σουρούπωμα.

Ὁ Θανάσης δέ δίστασε πιά. Πήδηξε στο μονόξυλό του καί βιαστικά ἔκανε γιά τό Μεσολόγγι.

Ἦταν νύχτα βαθιά σάν ἔφθασε. Τρεχάτος πήγε στοῦ Μακρῆ καί τοῦ εἶπε ὅσα ἄκουσε, κι εὐθύς φώναξε κείνος τούς ἄλλους ἀρχηγούς, πού ἀμέσως σταμάτησαν τά καράβια, ἔτοιμα γιά νά σαλπάρουν. Κατά διαταγή τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ Γρίβας ἀποβίβασε βιαστικά ἑκατό του ἄντρες, καί μέ τόν Τσαλαφατίνο καί τόν Κουμουντουράκη ἔτρεξαν κι ἔπιασαν τά ὄχυρώματα· τήν ἴδια ὥρα ὁ ἀρχιεπίσκοπος μάζεψε τούς παπάδες καί διέταξε νά κλείσουν ὅλες οἱ ἐκκλησίες, καί νά εἰδοποιηθοῦν τά ποίμνια πώς λειτουργία χριστουγεννιάτικη δέ θά γίνει, παρά θ' ἀγρυπνήσουν οἱ χριστιανοί ὅλοι στούς τοίχους ἀπάνω.

Ὁ Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ Λόντος, μέ τετρακόσια τους παλικάρια, εἶχαν πιάσει τό κέντρο, ὅπου ἦταν ἡ πύλη τοῦ ὄχυρώματος· ὁ Ζαῖμης μέ ἄλλους ἑξακόσιους πήραν τή δυτική μεριά καί μεγάλη δύναμη ἀπό χίλιους διακόσιους ἄντρες, μέ τόν Γρίβα, τόν Μακρῆ, τόν Ραζοκότσικα καί τόν Δεληγιάννη, σκορπίστηκαν στο ἀνατολικό μέρος, ὅπου ἦταν νά γίνει τό γιουρούσι, ἐνῶ ἄλλοι ἔπιαναν τά χαμηλά σπίτια ἐμπρός, κατά τόν κάμπο, καί ἄλλοι κρυμμένοι στή σκιά, στά πόδια τοῦ τοίχου, περίμεναν σιωπηλά.

Σύννεφα πυκνά σκέπαζαν τόν οὐρανό. Παντοῦ σκοτάδι.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ τοίχου ὀχτακόσιοι Τοῦρκοι τειχοπηδηχτάδες, ὅλοι ἄντρες διαλεγμένοι καί γεροί, μέ σκοινιά, μπῆκαν σιωπηλά στο χαντάκι πού περιτριγύριζε τό ὄχυρωμα καί κρύφτηκαν μέσ στά βουῦρλα, στο ἀνατολικό μέρος, ὅπου τά φρούρια ἦταν πιό εὐκολοπήδηχτα. Δυό χιλιάδες πεζικό, περπατώντας στά νύχια, σίμωσαν κρυφά, ἔτοιμοι νά τούς ὑποστηρίξουν. Πίσω τους, ἄλλες ὀχτώ χιλιάδες περίμεναν τή χαραυγή γιά νά ὀρμήσουν στά ὄχυρώματα μέ τό πρῶτο σύνθημα.

Ὅλη νύχτα, ἀπό τά δυό μέρη τοῦ τοίχου, Ἕλληνες καί Τοῦρκοι παραμόνευαν κρυμμένοι, χωρίς νά ὑποψιάζονται οὔτε τοῦτοι οὔτ' ἐκεῖνοι, πόσο κοντά ἀγρυπνοῦσε ὁ ἐχθρός.

Οἱ ἐκκλησίες ἦταν κλειστές, τά κεράκια σβηστά.

Ἀπάνω στά ὄχυρώματα οἱ παπάδες ψιθυριστά ἐγκαρδίωναν κι εὐλογοῦσαν τούς ἄντρες καί σιωπηλά τούς ἔδιναν τήν εὐχή τους.

Ἐξαφνα, στή νυχτερινή σιωπή, ὅλα μαζί τά σήμαντρα σήμαναν τή λειτουργία.

Καί τότε ἄρχισε τό πανηγύρι.

Ἀπό τήν μίαν ἄκρη στήν ἄλλη τοῦ τοίχου, φωνές καί ἀλαλαγμοί σχίζουν τόν ἀέρα· μέ τά σπαθιά στά δόντια ὀρμοῦν τοῦ Ὁμέρ Βριόνη οἱ τεichoπηδηχτάδες, ρίχνουν τίς σκάλες, σκαρφαλώνουν στίς ἐπάλξεις, μπήγουν δυό σημαίες.

Μά τά παλικάρια ἀγρυπνοῦσαν.

Σάν τοῖχο ζωντανό προβάλλουν τά στήθη τους στό ἀνθρώπινο κύμα πού ἀνεβαίνει μέ λύσσα, σιωπηλά, ἀρπάζουν τούς ξαφνισμένους Τούρκους, τούς σηκώνουν ἀπό τό χῶμα, τούς γκρεμίζουν στό χαντάκι τρίζοντας τά δόντια τσακίζουν τίς σημαίες, ρίχνονται στούς καινούριους πού σκαρφαλώνουν, τούς γκρεμίζουν καί αὐτούς· τά σπαθιά σφυρίζουν θερίζοντας κεφάλια, βροντοῦν τά τουφέκια σκορπώντας ὄλεθρο καί τρόμο, τά πόδια γλιστροῦν στό γλιστρισμένο ἀπό τό αἶμα χῶμα.

Τρεῖς ὥρες βαστᾶ τό πανδαιμόνιο.

Κουρασμένοι, πατώντας στά πτώματα, ἀποτραβιοῦνται οἱ Τοῦρκοι. Δεκατισμένοι, νικημένοι, ἀποθαρρυσμένοι, ὑποχωροῦν καί φεύγουν.

Πηδοῦν ἀπό τούς τοίχους οἱ δικοί μας, τούς παίρνουν καταπόδι καί τούς σκορποῦν ἀλαλιασμένους στόν κάμπο.

Δώδεκα σημαίες κοίτονται στή λάσπη, πεντακόσιοι πεθαμένοι φράζουν τό χαντάκι.

Μειτριοῦνται οἱ δικοί μας, λείπουν ἔξι παλικάρια.

Ἡ λειτουργία εἶχε γίνει, ἀλλά μέ μπαρούτι καί μέ αἶμα.

Τ' ἀκοῦν οἱ ὀπληρχηγοί ἀπάνω στά βουνά καί κλείουν τό Μακρυνόρος.

Τ' ἀκοῦν καί οἱ Τοῦρκοι, πῶς Μαυρομιχάλης καί Τσόγκας ἔπασαν στήν Κατοχή καί χάλασαν τούς δικούς τους, καί τρόμος τούς πιάνει. Σάν ἀπό μαῦρο σύννεφο βροντοκυλᾶ τό ἄκουσμα πῶς Καραϊσκάκης καί Ὀδυσσεάς τραβοῦν γιά τό Μεσολόγγι, καί πανικός τούς ταραζει. Παραμονή Ἁι - Βασίλη, νύχτα, σηκώνουν οἱ πασάδες τό στρατό, καί μέ τέτοια βία φεύγουν, πού ὄλα τους τά κανόνια, πολεμοφόδια, τροφές, καί ἐπιπλα ἀκόμη τῶν πασάδων, μένουν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων, πού τό ἄλλο πρωί, ξαφνικά, βλέπουν τόν κάμπο ἔρημο ἀπό ἔχθρους.

Ἔτσι ἐόρτασε τό Μεσολόγγι τά Χριστούγεννα τοῦ 1822.

Κάπου στήν Κλεισούρα μέσα, ὅπου περνᾶ ὁ δρόμος πού ἀπό τό Μεσολόγγι πηγαίνει στό Βραχώρι, ἄσπριζε ἓνα ἐρημοκλήσι, ἡ Παναγία ἡ Ἐλεούσα. Ὁ διαβάτης, πού κουρασμένος στέκουνταν ν' ἀνασάνει ἡ ἔμπαινε στό ἐκκλησιδάκι ν' ἀνάψει ἓνα κεράκι, ἤξερε πῶς θά βρεῖ ἓνα ποτήρι κρύο νερό νά σβήσει τή δίψα του ἢ μιά φωτιά νά στεγνώσει τά

ροῦχα του, ἂν τόν εἶχε πιάσει μπόρα στό δρόμο.
Φτωχό ἦταν τό ἐρημοκλήσι, φτωχό καί τό κελί τοῦ μοναχοῦ πού τό φύλαγε, γιατί φτωχοί ἦταν καί οἱ χριστιανοί πού τοῦ εἶχαν δώσει ἀπό τό στερημά τους γιά νά τά χτίσει.

Μά φεύγοντας, ὁ διαβάτης μελετοῦσε τή φιλοξενία τοῦ ἐρημίτη, καί ἀποροῦσε μέ τή θλιμμένη του ἡρεμία καί τή σάν ἀπόμακρη φωνή του.

Χρόνια πολλά κάθουνταν ἐκεῖ μέσα ὁ μοναχός, μά κανένας δέν τόν γνῶριζε, γιατί δέν ἦταν ἀπό τόν τόπο· οὔτε τόν ἄκουσε ποτέ κανεῖς νά πει ἀπό ποῦ ἦταν καί ποιές φουρτοῦνες τόν εἶχαν ρίξει ἐκεῖ. Λόγια πολλά δέν ἤξερε ὁ ἐρημίτης· τά εἶχε ξεμάθει στή μοναξιά του.

Σκυφτός πάντα καί σιωπηλός, κάθουνταν ὠρες στήν πόρτα τοῦ κελιοῦ του, ἀφηρημένος σέ βαθιά θλιμμένη συλλογή ἢ βυθισμένος στήν ἀτέλειωτη προσευχή του.

Μόνος καί ἀποτραβηγμένος ζοῦσε ἐκεῖ μέσα, ἀπειραχτος καί ἄγνωστος, μνημονεύοντας τήν πεθαμένη του ἀγάπη καί τά σφαγμένα του ἀγγελούδια. Δάκρυα ποτέ δέν εἶδε κανεῖς στά μάτια του· τά εἶχε χύσει ὅλα, σάν ἔμαθε τήν ἐκδίκηση τοῦ ἀφέντη του πού, μέ τό αἷμα τῆς καρδιάς τοῦ δούλου του, εἶχε πληρώσει τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Μεσολογίου.

Ἦταν ὁ Γιάννης Γούναρης.

Ἑρωτήσεις

1. Σέ πόσες καί ποιές σκηνές ξετυλίγεται ἡ δρᾶση τοῦ διηγήματος;
2. Προσπαθήστε νά βρεῖτε τίς φράσεις πού ἐκφράζουν τίς συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ ἥρωα.
3. Ποιό εἶναι τό δίλημμα τοῦ ἥρωα; Ποιές δυνάμεις συγκρούονται μέσα του;
4. Νά συζητήσετε στήν τάξη γιά τήν ἀπόφασή του.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ (1874 - 1941). Κόρη τοῦ Ἑμμανουήλ Μπενάκη, γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια καί πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἔργα της: *Γιά τήν Πατρίδα* (1909), *Παραμῦθι χωρίς ὄνομα* (1910), *Τόν καιρό τοῦ Βουλγαροκτόνου* (1911), *Ἡ Ζωή τοῦ Χριστοῦ* (1925), *Τρελαντώνης* (1932), *Ὁ μάγος* (1935), *Στά μουσικά τοῦ Βάλτου* (1937) κ. ἄ. Τά περισσότερα διηγήματα καί μυθιστορήματά της τά ἔγραψε γιά παιδιά καί ἐκφράζουν τήν πίστη στίς δυνατότητες τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ.

Τό μήνυμα τού Κολοκοτρώνη

Τό διήγημα πού ακολουθεί είναι Ιστορικό, βασίζεται δηλαδή σέ ιστορικά γεγονότα. "Όπως είναι γνωστό από τήν 'Ιστορία, ό Δράμαλης τόν 'Ιούλιο τού 1822 έφτασε ανενόχλητος στήν Πελοπόννησο προξενώντας παντού σύγχυση και πανικό. Στή δύσκολη εκείνη περίσταση έλαμψε ή αγωνιστική δύναμη, ή αίσιοδοξία και ή στρατηγική ιδιοφυΐα τού Κολοκοτρώνη, πού προκάλεσε τελικά τήν καταστροφή τού Δράμαλη στά Δερβενάκια (26 'Ιουλίου 1822). "Όμως δέν ήταν μόνος του ό Γέρος τού Μοριά. "Όλοι βοήθησαν, όσο μπορούσαν. Στό διήγημα βλέπουμε τή βοήθεια πού δίνει ένα παιδί.

Καθώς ροβολουσε τόν 'Αχλαδόκαμπο, πηγαίνοντας άπ' τήν Τρίπολη στό "Αργος νά φράξει τό δρόμο τού Δράμαλη, ό Κολοκοτρώνης σταμάτησε μιά στιγμή, παραξενεμένος άπ' τ' αναπάντεχο θέαμα.

'Η δημοσιά, όσο έφτανε πέρα τό μάτι, μαυρολογοϋσε από τ' άτέλειωτο πλήθος τής προσφυγιάς. Γυναίκες κι άντρες όλο και ξωλαλοϋσαν* τά γαιδουράκια, πού σήκωναν ό,τι κατάφεραν νά μαζέψουν μέσα στόν πανικό τους. Κι έφευγαν, μέ τά πρόσωπα κατακίτρινα από τό φόβο, μέ τά κεφάλια σκυμμένα. Μερικοί άρρωστοι ήταν κι αύτοί φορτωμένοι στά ζά κι οί μάνες κρατοϋσαν στήν άγκαλιά τους μωρά κι έσερναν άπ' τό χέρι τά μεγαλύτερά τους παιδιά, πού μιξόκλαιγαν άπ' τήν κούραση και τόν τρόμο.

'Η φήμη τού Δράμαλη πού κατέβαινε, σάν τό χείμαρρο κι έπνιγε τά πάντα στό αίμα, ξεσήκωσε όλο τούτο τό κύμα τής προσφυγιάς.

- Πού πάτε, όρέ, κιότηδες*; φώναξε μέ τή βροντερή του φωνή ό Κολοκοτρώνης.

- "Ερχεται ό Δράμαλης, μέ μιλιούνια ντεληδες*, είπε ένας γέρος. Διάβηκε τόν 'Ισθμό, πήρε τήν Κόρινθο δίχως αντίσταση κι είναι κιόλας μέσα στό "Αργος. Οί προεστοί μας πού πιάσανε τά στενά, τό'βαλαν στά

ξωλαλάω: έδω παροτρύνω.

κιότης: δειλός.

ντελής: ιππέας.

πόδια. Κύκλωσε τό μεγάλο κάστρο. Σέ λίγο, θά πέσει στά χέρια του κι ό πρίγκιπας Ύψηλάντης κι ό καπετάν Καραγιάννης, πού βρίσκονται μέσα. Τί θές, καπετάνιο, νά μείνουμε νά μάς σφάξει;

– Στό διάτανο, κακαβούλια*, εἶπε μέ περιφρόνηση ό Γέρος τοῦ Μοριά, κι ἔκανε νά φύγει ἀδιασμένος.

– Στάσου, καπετάν Θεοδωρή, νά σοῦ κρίνω* δυό λόγια, φώναξε τότε ἕνας ἄντρας ἀπό τό θλιβερό καραβάνι. "Ό,τι κάνουμε τώρα ἐμεῖς, τό 'καναν πρωύτερα οἱ προυχόντοι μας κι ἡ κυβέρνηση! Βουλευτικό καί μινίστροι* ἔφυγαν μέ τά Κουντουριώτικα καράβια, ἀπ' τόν Ἀργολικό κόλπο. Τ' Ἀνάπλι ξανάπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Χάθηκαν ὅλα. Κανένας δέν ἀντιστάθηκε στή Στερεά καί στήν Πελοπόννησο στό Μεχμέτ πασά ἀπ' τή Δράμα. Δέν ἔχει πιά ἐπανάσταση. Ποῦ τά πᾶς τά παιδιά;

– Οὐ, νά χαθεῖτε, δειλοί. Ἐπανάσταση ἔχει καί θά 'χει, ὅσο ὑπάρχει Κολοκοτρώνης. Αὐτά πού μοῦ κρένετε, οὔλα τά ξέρω. Γιά τοῦτο ξεκίνησα ἀπ' τήν Τριπολιτσά, γιά νά φράξω τό δρόμο τοῦ σερασκέρη*. Μονάχος, μέ λίγα πιστά παλικάρια. Γιατί, σάν κι ἐσᾶς μέ νόμισαν κι οἱ ἄλλοι καπετανέοι λωλό, πού τολμῶ ν' ἀναμετρηθῶ μέ τόν πιό μεγάλο στρατό τοῦ σουλτάνου. Πάνω ἀπό τριάντα χιλιάδες τούς ἀνεβάζουν, πεζοῦς καί καβαλαρέους, χώρια τά κανόνια! Κι ἐγώ, τό πολύ, νά μαζέψω δυό τρεῖς χιλιάδες στό δρόμο. Γιατί, δέστε, ὀρέ φοβιτσιάρηδες! Μέ μιά φούχτα ξεκίνησα, κι ὅλο καί πληθαίνει τ' ἄσκέρι μου. Ὅθε διαβαίνω, βροντοφωνάζοντας προσκλητήριο, τρέχουν οἱ λεβέντες. Δέστε ὀλόγυρα τίς πλαγιές. Ὅπως τά ρυάκια, πού κατεβαίνουν τίς βουνοπλαγιές, γιά νά πλατύνουν τόν ποταμό, ἔτσι ροβολοῦν οἱ ἐθελοντές καί πικνώνουν τ' ἄσκέρι μου. Ὅς τά τετραπέρατα τοῦ Μοριά ἔφτασε ἡ φωνή μου καί δέστε τί φέρνει ό ἀντίλαλός της!

– Καί τί θά κάμεις μέ δυό καί μέ τρεῖς χιλιάδες; ρώτησε ἕνας ἀπ' τούς φυγάδες, πού τώρα εἶχαν σταθεῖ καί τόν ἄκουγαν μέ τό στόμα ἀνοιχτό.

– Θά ξεκάνω τό Δράμαλη, θέλεις ἄλλο; Ὅλα προμνηοῦν τό χαμό του. Τ' ἄρνιά, τά κοράκια, τά περιστέρια, τ' ἀγρίμια τοῦ λόγκου τό διαλαλοῦν καί μονάχα οἱ ἄνθρωποι – οἱ κιοτήδες θέλω νά πῶ – μένουν κουφοί καί δέ νιώθουν τίς προφητεῖες. Ντροπή σας, ὀρέ, δέν τό ξέρε-

κακαβούλια: κοροϊδευτικός χαρακτηρισμός.

κρίνω καί κρένω: λέω, μιλάω.

μινίστρος: ὑπουργός.

σερασκέρης: ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ.

τε; Ὁ Θεός ἔχει ὑπογράψει τὴν λευτεριά τῆς Ἑλλάδας καὶ δὲν παίρνει πίσω τὴν ὑπογραφή του!

Τὸ караβάνι τῆς προσφυγιᾶς ἄκουγε, βουβό, τὰ μεγάλα ἐκεῖνα λόγια, πού πρόδιναν τόση πίστη.

- Θὰ πᾶμε νὰ ξεφορτώσουμε τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰ πράματα, εἶπε κάποιος, καὶ θὰ γυρίσουμε γιὰ τὴ μάχη.

Μὰ τότε ἀκούστηκε μιὰ βουή σύσμιχτη, πού δὲν ἤξερες ποιός τὴν πρωτάρχισε. Ἦταν κάτι σάν μάλωμα, σάν μουρμούρισμα, πού ὄλο καὶ φούντωνε κι ἔγινε ἀφρομάνημα θάλασσας ἀγριεμένης. Οἱ γυναῖκες, συνεπαρμένες ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Γέρου τοῦ Μοριά, ὄνειδιζαν τοὺς ἀντρες τους.

«Τρέξετε ἀμέσως μαζί του», τοὺς φώναζαν, «εἰδεμὴ πηγαίνουμε ἐμεῖς».

Κι ἄξαφνα, ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ δειλιασμένοι, κι οἱ κουρασμένοι, κι οἱ ἄρρωστοι, παράτησαν τὰ ζὰ μέ τὰ πράματα στίς γυναῖκες καὶ σμίξανε μέ τ' ἀσκέρι, πού πήγαινε νὰ χτυπήσει τὸ Δράμαλη. Τὸ ποτάμι εἶχε πλατύνει μέ νέα ρυάκια.

Κεῖνη τὴν ὥρα ξέφυγε ἀπὸ τὸ πλάι τῆς μάνας του κι ὁ μικρὸς Ἀσημάκης, ἓνα ἀγόρι ὡς δεκαπέντε χρονῶν, μ' ἔξιπνο πρόσωπο, λιοκαμένο κι ἀδύνατο. Κανεὶς δὲν τὸ πήρε εἴδηση πῶς ἀκολουθοῦσε, στερνός, τὸν Κολοκοτρῶνη. Κι ἀπὸ κεῖνη τὴν ὥρα μιὰ μόνο φροντίδα τὸν ἔκαιγε, μέρα καὶ νύχτα. Ἦταν ξυπόλητος, μὰ δὲν τὸν ἔνοιιαζε γιὰ παπούτσια. Ἦταν ξεσκούφωτος, μὰ τὰ πυκνὰ καὶ σγουρὰ του μαλλιά στόλιζαν τ' ὠραῖο κεφάλι του, σὰ βελούδινο σκοῦφος. Κουρελιασμένα ἦταν ἀπ' τίς πορεῖες τὰ ροῦχα του, μὰ ἄς εἶναι καλά τὸ καλοκαιράκι, πού χαίρεται ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν δέρνει τ' ἀγέρι κι ἀλαφρώνει τὰ ροῦχα του μονάχος του.

Ἦταν αὐτὰ οὔτε τὰ λογάριαζε ὁ Ἀσημάκης. Μὰ νὰ ἴναι ξαρμάττωτος, δίχως οὔτε ἓνα μαχαίρι στὴ ζώνη καὶ νὰ πηγαίνει νὰ πολεμήσει τὸ Δράμαλη! Αὐτό πιά ἦταν ρεζιλίκι.

Ἦταν ὁ Γέρος ἔδωσε προσταγὴ νὰ ταμπουρωθοῦνε στοὺς Μύλους κι ἔκανε ἐπιθεώρηση στό στρατό του, εἶδε μπροστά του, σὲ μιὰ στιγμή, καὶ τὸν Ἀσημάκη. Τὰ πονηρούτσικα καστανὰ του μάτια χαμήλωσαν ἀπὸ σεβασμὸ, μπρὸς στό θρυλικὸ καπετάνιο, πού λάτρευε.

- Τί θέλει αὐτὸ τὸ βυζασταρούδι στ' ἀσκέρι μου, εἶπε. Ποιός τὸ ἔφερε ἐδῶ, παιδί πράμα;

- Μονάχος μου ἦρθα, εἶπε ὁ Ἀσημάκης μέ θάρρος.

- Νὰ κάμεις τί; Δὲν τὸ ξέρεις πῶς πᾶμε γιὰ πόλεμο;

- Τ' άκουσα πού τό 'πες, στό δρόμο, στους πρόσφυγες. Γι' αυτό ήρθα. Δέν ήθελα νά 'μαι κιότης. Δέ μās κάλεσες όλους;

- Έγώ, όρέ, κάλεσα τούς άντρες, είπε γελώντας ό Γέρος, όχι τά μωρά.

- Είπες πώς τά ρυάκια γεμίζουν τόν ποταμό, κατεβαίνοντας άπ' τά βουνοπλαγία. Ένα ρυάκι δέν παίρνει στό δρόμο του ό,τι βρει;

- Μωρέ τοῦτος έχει μυαλό, είπε μέ τό κέφι του τό αιώνιο ό Γέρος. Καί δέ μου λές τ' όνομά σου;

- Άσημάκη μέ λέν.

Πήγε νά ξεμακρύνει, μά τ' άγόρι τόν έπιασε από τή φέρμελη*.

- Καπετάνιο.

- Τί είναι όρέ Άσημάκη;

- Δέ θά μου δώκεις έμένα ντουφέκι;

Ό Κολοκοτρώνης έσιμξε τά πυκνά καί μεγάλα του φρύδια καί τό μελαφό πρόσωπό του πήρε μιά έκφραση σοβαρή. Μέσα όμως στίς βαθουλές κόχες τους, τά καλοκάγαθα μαῦρα του μάτια σπίθιζαν πάντα μέ κέφι.

Πολύ τοῦ άρεσε κείνο τό έξυμνο χωριατόπουλο. Στάθηκε λίγο κοντά του, τόν κοίταξε σοβαρός κι ύστερα τοῦ 'πε χαϊδεύοντας τ' αναστατωμένα μαλλιά του.

- Ντουφέκι, όρέ Άσημάκη, δέν έχω στό μπόι σου, μά δέ γίνεται ό πόλεμος μόνο μέ ντουφέκια. Έλα μαζί μου κι έχω δουλειά νά σοῦ δώσω.

Τ' άγόρι τόν άκολούθησε από κείνη τή μέρα, σάν νά 'ταν ό 'ϊσκιος του.

Άνεβασμένος πάνω σ' ένα πρινάρι πυκνόφυλλο, στήν πλαγιά τοῦ Άι-Σώστη, ό Άσημάκης μ' άντλήλιο τό χέρι του άγναντεύει τό δρόμο. Κάμε, Θεούλη μου, νά φανεί ένα πράσινο μπαϊράκι*, ένα σαρίκι, ένα μικρό γιαταγάνι μέ κόψη γυαλιστερή. Κάμε, Παρθένα, νά μή γελάστηκε ό Άρχηγός, όταν ήρθε, στό πείσμα τών άλλων καπεταναίων, καί κλείστηκε έδω στά Δερβενάκια.

Ό Άσημάκης θυμάται άκόμα τόν άγριο καβγά, πού 'χε γίνει εκεί στους Μύλους. Ό Δράμαλης είχε στείλει επίτηδες τό γραμματικό του, πού ήταν Ρωμιός, γιά νά ξεγελάσει τούς Έλληνες, πώς τάχα λογάριζε κείνες τίς μέρες νά πάει κατά τήν Τρίπολη, συνεχίζοντας τήν πορεία του.

Όλοι τό πίστεψαν κι έτοιμάζανε τήν επίθεση, γιά νά φράξουν τό

φέρμελη: τό γελέκι.
μπαϊράκι: σημαία.

δρόμο του, μά δέν τό κατάπτε τό χάπι ό τετραπέρατος Γέρος του Μοριά. Σ' αυτό τόν βοήθησε δά κι ό 'Ασημάκης, πού πήγε στό "Άργος, ντυμένος βοσκόπουλο, νά πουλήσει τάχα τυρί.

Σάν λιμασμένοι, έπεσαν νά του φάνε άκόμα καί τά σακιά οί ντεληδες του Δράμαλη. Είχαν μιά πείνα!... Κι έκανε, νά, τά μάτια του, δέκα πήχες, νά δει καί τ' αυτιά του ν' άκούσει. Κι είδε κι άκουσε κι όλα τά 'πε στόν άρχηγό του. Οί όσμανληδες*, πού νόμισαν πώς θά κάναν έναν περίπατο καί θά παίρνανε τό Μοριά, τώρα τό 'βρισκαν σκουρο. Δέν είχαν τροφές. Ξεθαρρεμένοι άπό τίς πρώτες έπιτυχίες τους, αντί νά μαζέψουν ζωοτροφίες στήν Κόρινθο καί νά στήσουν εκεί τό στρατόπεδό τους, πήρανε δρόμο, διαγουμίζοντας* τίς πολιτείες καί τά χωριά, ώσπου έφραξε ό Γέρος τό διάβα τους. Τ' "Άργος, έρημωμένο άπ' τούς φυγάδες, πού πήραν τά λίγα φαγώσιμα, είχε γίνει μιά κόλαση γιά τούς πεινασμένους κατακτητές. Τά μουλάρια, πού σήκωναν τά κανόνια, είχαν ψοφήσει κι οί στρατιώτες δέν είχαν πιά δύναμη νά σηκώσουν ούτε τ' άρματά τους.

Γύρισε ό 'Ασημάκης καί τά 'πε στόν άρχηγό του.

- Καλά τό μυρίστηκα, είπε ό Γέρος. Τόν έφαγε ή έπαρσή του τό Δράμαλη.

Τό ίδιο εκείνο βράδυ φανέρωσε στό πολεμικό συμβούλιο κείνα πού 'χε μάθει άπ' τό παιδί. Κι είχε τούς σκοπούς του:

- Ο Δράμαλης θά γυρίσει στήν Κόρινθο. "Άλλο δέν του μένει. Κι αυτά πού μäs τσαμπουνά ό προσκυνημένος γραμματικός του είναι όλοφάνερη μπαμπεσιά, γιά νά μήν του φράξουμε τά στενά. Λέω λοιπόν νά κινησω, μέ τά πιστά παλικάρια μου, καί νά στήσω καρτέρι στά Δερβενάκια.

Φρύαξαν* οί όπλαρχηγοί μέ τά λόγια του Γέρου. Τόν είπαν τρελό κι όνειροπαρμένο, καί όταν είδαν κι άπόειδαν πώς δέν τόν κράταγαν πιά στους Μύλους, είπε στους άλλους ό Πετρόμπεης, μ' ένα ύφος χλευαστικό*:

- Δέν τόν αφήντε, λέω εγώ; Του 'ρθε πάλι ή βίδα νά βγει στό βουνό καί νά γίνει κλέφτης.

Καί τί δέ 'θάδινε ό 'Ασημάκης νά βγει κερδισμένος ό άρχηγός του καί νά γυρίσει στήν Κόρινθο ό Μεχμέτ πασάς. Νά δει ό Μαυρομιχάλης ποιός ήταν τρελός καί ποιός είχε καντάρια τή γνώση!

όσμανληδες: Όθωμανοί, Τουρκοί.

διαγουμίζω: λεηλατώ.

φρυάζω: όργίζομαι πολύ.

χλευαστικό: κοροϊδευτικό (χλευάζω = περιπαίζω κάποιον).

Δυό ὥρες τώρα εἶναι σκαρφαλωμένο τό χωριατόπουλο στό πρινάρι τοῦ λόγκου. Ἐντίκρου τό ὕψωμα ἀντιφεγγίζει ἀπό τόν ἥλιο τοῦ δειλινοῦ.

Μά νά, πέρα στόν κάμπο, σάν νά κινᾶ ἡ ἀτέλειωτη φάλαγγα. Τρεμο- λάμπουν στούς ὤμους τά κριοφίλια, ἀστράφτουν στίς μέσες τά γιατα- γάνια, γυμνά. Εἶναι ὁ Δράμαλης κι ἔχει πάρει τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιά τήν Κόρινθο.

Δέ μπορεῖ πιά, θά πέσει μέσα στά βρόχια, πού τοῦ ἔχουν στήση. Κι ἄς περιμένει στούς Μύλους τό πέρασμά του ὁ Πετρόμπης.

Σάν αἴλουρος βρίσκεται τ' ἀγόρι ἀπ' τά ξεκλώναρα κάτω. Μ' ἓνα πή- δημα καί τρεῖς δρασκελιές φτάνει στόν Ἄι - Γιώργη. Εἶναι κομμένη ἡ ἀνάσα του ἀπ' τή χαρά.

- Καπετάνιο μου, νίκησες! Ἐρχεται ὁ Δράμαλης.

Ἡ τρέλα τοῦ ἀγοριοῦ μεταδίδεται καί στό Γέρο. Φιλεῖ τό παιδί κι ἓνα δάκρυ γυαλίζει στά μάτια του.

- Ἀγόρι μου, ἄκου τώρα: Θά γίνεις πουλί καί θά πᾶς ἓνα γράμμα στόν Παπαφλέσσα. Νά στήσει καρτέρι στίς ἀποπίσω πλαγιές μέ τόν Ὑψη- λάντη καί τό Νικήτα. Μέ τό πρῶτο γιουρούσι, αὐτοῖ θ' ἀνεβοῦν στά ψηλώματα τοῦ Ἄι - Σώση. Πίσω ἀπ' αὐτά, νά προσμένουν οἱ ἄλλοι. Νά μή μᾶς ξεφύγει κανεῖς. Θά σοῦ δώσω τό σχέδιο σ' ἓνα χαρτί. Φύλαξέ το, μ' ἄν κινδυνεύει νά πέσει σέ τούρκικα χέρια, κατάστρεψέ το. Μόνο πού θά ἔναι μεγάλη ζημιά, νά τό ξέρεις.

- Θά τό δώσω στά χέρια τοῦ Παπαφλέσσα, εἶπε τ' ἀγόρι.

- Πάρε τό γαῖδουράκι σου, φορτωμένο τυριά καί μυζηθρες. Ντύσου βοσκοπόουλο. Ἄλλος δρόμος δέ βγαίνει στούς Μύλους. Θά πέσεις ἀνά- μεσά τους, θά τοῦς τραβήξει ἡ μυρωδιά τοῦ τυριοῦ καί δέ θά σέ ψά- ξουν.

- Κι ἄν δέν προφτάσω;

- Θά τοῦς κρατήσουμε, ὥσπου νά φτάσουν οἱ ἄλλοι στό διπλανό λόγκο. Κι ὕστερα νυχτώνει. Δέ θά ριχτοῦν στά στενά μέ τό σκοτάδι. Θά ξενοχτήσουν στόν κάμπο καί θά μᾶς ἔρθουν χαράματα.

Δέν εἶχε καλά καλά νυχτώσει, ὅταν ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ Ἀσημά- κη.

- Τυρί! Καλό τυρί! Μυζηθρες! Γιαούρτι!

Οἱ στρατιῶτες τοῦ Δράμαλη τόν τριγύρισαν καί μέ μιᾶς τό ξαλά- φρωσαν τό καημένο τό γαῖδουράκι ἀπό τό βάρος.

- Μπορεῖ νά ἔναι κατάσκοπος, εἶπε ἓνας ντελής. Νά τόν γδύσετε καί νά ψάξετε ἓνα ἓνα τά ρούχα του.

Τόν ἔψαξαν ἀρκετή ὥρα. Ἄνοιξαν ἀκόμα καί τό στόμα του, τοῦ ξε- χτένισαν τά μαλλιά, γιά νά ψάξουν κι ἐκεῖ.

Ν. Λύτρας: *Πυρπόληση τής τουρκικής ναυαρχίδας*

-Αφήστε τον, είναι βοσκόπουλο, τόν ξέρουμε από παλιά, είπε ό γραμματικός του πασά.

Ό Άσημάκης, φτάνοντας στους Μύλους, ζήτησε άμέσως τόν Παπαφλέσσα καί του 'πε τήν ιστορία.

- Κρίμα, είπε ό άγωνιστής, νά μήν έχεις τό σχέδιο.

- Είμαι στή θήκη του, καπετάνιο, είπε γελώντας ό Άσημάκης. Καί βάζοντας μέσα στ' αúτι του γαιδάρου τό χέρι του, έβγαλε τό σχέδιο του Κολοκοτρώνη!

Τ' άλλο πρωί ό Νικήτας, ό Παπαφλέσσας κι ό Ύψηλάντης, αποτέλειωναν, πίσω άπ' τόν Άι - Σώστη, τά ύπολείμματα τής περήφανης στρατιάς, πού 'χε έρθει νά πνίξει τήν Έπανάσταση, μέσ στό δεύτερο χρόνο της.

Πολύ λίγοι γλίτωσαν, λαβωμένοι, πεζοί, δίχως άρματα, δίχως πυροβόλα κι έφτασαν στήν Κόρινθο μέ τό σερασκέρη τους, πού άργότερα πέθανε από τή λύπη.

Ό Μοριάς άναγνώρισε τότε, σύσσωμος, άρχιστράτηγο τόν Κολοκοτρώνη.

Άρματωμένος σάν άστακός άπ' τά λάφυρα κείνης τής νίκης, πήγε κι ό Άσημάκης νά χαιρετήσει τόν καπετάνιο του.

Ό Γέρος πού είχε μάθει τό έξυπνο κόλπο, πού είχε μηχανευτεί, γιά νά σώσει τό μήνυμά του, τόν καμάρωσε κι ύστερα άνοιξε τίσ πλατιές του άγκάλες καί τόν έκλεισε μέσα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα βλέπουμε στήν αρχή του διηγήματος καί τί φανερώνει;
2. Πώς ό Κολοκοτρώνης καταφέρνει καί αλλάζει τό ήθικό τών χωρικών;
3. Νά βρείτε λόγια πού δείχνουν τήν αγωνιστική δύναμη καί τήν αισιοδοξία του Κολοκοτρώνη.
4. Νά χαρακτηρίσετε τόν Άσημάκη από τά λόγια καί τίσ πράξεις του.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ (1905-1977). Γεννήθηκε στήν Κρήτη. Σπούδασε στήν Παιδαγωγική Άκαδημία του Ήρακλείου καί στή Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών. Γνωστή ποιήτρια μέ τίσ συλλογές της *Ώρες Αγάπης* (1934) καί *Τής νιότης καί τής λευτεριάς* (1946) άσολήθηκε επίσης μέ τήν παιδική λογοτεχνία. Από τά έργα της αναφέρουμε τό *Παραμύθι του Όλύμπου*, τήν *Αταλάντη*, τό *Μέγα Άλέξανδρο*, τόν *Κωνσταντίνο Παλαιολόγο*, βιβλία μέ μυθολογικό ή ιστορικό περιεχόμενο.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Τά Ψαρά, τό μικρό νησί τοῦ Αἰγαίου μέ τή μεγάλη καί πολύπλευρη προσφορά στόν ἀγώνα τοῦ Εἰκοσιένα, καταστράφηκαν ἀπό τοὺς Τούρκους τόν Ἰούνιο τοῦ 1824, ὕστερα ἀπό γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων. Συγκινημένος ὁ ποιητής ἀφιερώνει στό ἥρωικό νησί τοὺς παρακάτω στίχους, σάν ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καί στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἑρωτήσεις

1. Πῶς ἀντιλαμβάνεστε τὴ λέξη «μελετᾶ»;
2. Ὁ ποιητής δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἐρημιᾶς. Μέ ποιές ἐκφράσεις;
3. Μέσα στὴν ἐρημιὰ κυκλοφορεῖ «μονάχη» μιὰ ζωντανή μορφή. Τί θέλει νὰ δείξει μ' αὐτὸ ὁ ποιητής;
4. Ξέρετε κανένα ζωγραφικὸ πῖνακα ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Τό θυμωμένο καράβι

Τό ποίημα είναι έμπνευσμένο από τούς θαλασσιούς αγώνες τών Έλλήνων κατά τήν Έπανάσταση του 1821. Έχει προηγηθεί ή καταστροφή τής Χίου (Άπρίλιος 1822) καί πρόκειται νά ακολουθησει ή ανατίναξη τής τουρκικής ναυαρχίδας από τόν Κων. Κανάρη.

Σάν τό σύννεφο τρέχει, σάν ἴσκιος διαβαίνει.
Τά πανιά του φουσκώνουν στό πρίμο άγεράκι.
Κάπου πάει νά χιμήξει, καθώς τό γεράκι!
Τ' εἶναι κείνο στή θάλασσα τήν άφρισμένη;

Νά 'ναι τάχα πλεούμενο, νά 'ναι καράβι;
Τρομαγμένα τά κύματα φεύγουν μπροστά του.
Μιά σηκώνεται όρθό, μιά βυθίζεται κάτω,
μιά πηδάει στόν άφρό κι άπ' τόν ήλιο άνάβει.

«Πές μου άλήθεια, τής θάλασσας εἶσαι στοιχειό;
Ποιά έκδίκηση τρέχεις άπόψε νά πάρεις;
Στό τιμόνι ποιόν ἔχεις;» Καί μου 'πε: «Ό Κανάρης
μέ πηγαίνει στή Χίο».

Έρωτήσεις

1. Γιατί εἶναι θυμωμένο τό καράβι; Μέ ποιό τρόπο ό ποιητής δείχνει τό θυμό του καραβιοῦ;
2. Προαναγγέλλεται ή καταστροφή τής τουρκικής ναυαρχίδας στή Χίο καί μέ ποιό τρόπο;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1867-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Ήρθε στήν Άθήνα, για νά σπουδάσει ιατρική, αλλά τόν τράβηξε ή δημοσιογραφία. Τό 1918 διορίστηκε Διευθυντής τής Έθνικής Πινακοθήκης καί στή θέση αυτή παρέμεινε ώς τό θάνατό του. Τό 1938 έγινε μέλος τής Άκαδημίας. Έγραψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά καί τεχνοκριτικές μελέτες. Έργα του: *Πεζοί ρυθμοί, Διηγήματα, Βυζαντινός Όρθρος* κ.ά. Άξίζει νά σημειωθεί ή συμβολή του στήν έκ-

παιδείση μέ τό περίφημο άναγνωστικό τής Γ΄ Δημοτικού Τά ψηλά βουνά. Τό έργο του Παπαντωνίου διακρίνεται γιά τήν καθαρότητα του λόγου, τή φραστική δεξιοτεχνία καί τήν παραστατικότητα των εικώνων.

Γιάννης Βλαχογιάννης

“Έτσι ήτανε

Τό Μεσολόγγι κατά τήν έλληνική επανάσταση πολιορκήθηκε δυό φορές από τούς Τούρκους. Ή πρώτη πολιορκία (Νοέμβριος – 25 Δεκεμβρίου 1822) κατέληξε σέ καταστροφή των Τούρκων. Γιά δεύτερη φορά πολιορκήθηκε από τούς πασάδες Κιουταχή καί Ίμπραήμ στίς 15 Άπριλίου 1825. Οί “Έλληνες κατόρθωσαν ν’ άντιμετωπίσουν τίς ισχυρές επιθέσεις του πολυάριθμου τουρκοαιγυπτιακού στρατού καί νά κρατήσουν ένα χρόνο τήν πόλη, που είχε μεγάλη σημασία γιά τήν επανάσταση τής Στερεάς Έλλάδας. Όταν όμως ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος απέκλεισε τό Μεσολόγγι καί από τή θάλασσα, έπεσε στήν πόλη φοβερή πείνα, γιατί εκτός από τούς μαχητές υπήρχαν μέσα σ’ αυτή καί πολλά γυναίκοπαιδα. Οί “Έλληνες όπλαρχηγοί αποφάσισαν τότε νά κάμουν έξοδο. Ή περίφημη “Εξοδος του Μεσολογγίου έγινε τή νύχτα τής 10ης Άπριλίου 1826. Από τίς 9.000 (άπό τούς όποιους 3.000 ήταν μάχιμοι) σώθηκαν μονάχα 1.800 άντρες καί 7 γυναίκες. Τό Μεσολόγγι έπεσε, αλλά ή ήρωική του θυσία παραμένει ζωντανή στίς ψυχές των Έλλήνων. Τό Σάββατο του Λαζάρου, επέτειο τής πτώσης, γίνεται καί σήμερα μεγάλη γιορτή στήν πόλη καί αναπαράσταση τής “Εξόδου.

– Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα είναι μέρα έπίσημη! Τί φυλάς τό στρώμα καί βογκάς; “Ολο βογκάς κι όλο μαλώνεις... σώνει πιά! “Εβγα νά ιδείς! “Ελα ν’ αλλάξεις καί νά πās στήν αγορά. “Ο κόσμος έχει πανηγύρι σήμερα – Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ὁ παππούς πώς ἦταν ἡ τρανή Παραμονή, τῆς "Ἐξοδος ἡ μέρα. "Ἀχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναφανεῖ – μήτε ὁ θεός νά δώσει!

Τό 'ξερε ὁ παππούς, κι αὐτό ἀπό μέρες κι ἀπό νύχτες συλλογιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Καί τήν περίμενε τή μέρα αὐτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μιά φορά, πρώτη φορά – τοῦ κάκου!

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Ἄφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνεи πειρασμός καί πάλι.

– Ἀκόμα κάθεσαι, παπούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αὐτοῦ πέρα; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά!

– Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι, δέ μπορῶ νά σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νά σήπομαι...

– Τί εἶπες; Δέν ἀκοῦς; Περνάει ἡ "Ἐξοδο!
Αὐτός ὁ λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χυσε στά σωτικά* ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

– "Ἐφτασα! Τ' ἄρματα μου!
Ὅρθός τινάχτηκε, σάν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγήκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό τουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στήν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τά καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν – καί ρίχνουν!

Ὁ λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αὐτό, στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ξαναζωντανέψει τή μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιά νά δεῖ «πώς ἦτανε» – κι ὁ γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στής λιτανείας τήν οὐρά, κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στούς Τάφους* ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν πού βγάνει λόγο, μά ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. Ἀκούει, καί καρτερεῖ· σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ...

– Ὅρέ, δέν ἦταν ἔτσι! κρᾶζει μέ δυνατή φωνή.
"Ἄφησε στή μέση τή γιορτή καί πῆρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι.

σωτικά: σωθικά.

Τάφοι: τό 'Ηρώο τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ὑπάρχουν οἱ τάφοι πολλῶν ἀγωνιστῶν.

Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' άγγόνι δέ μιλεῖ. "Άξαφνα σταματάει. Έκεί κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ένας τυφλός, χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγής, παίζει τή λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τό θλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγίου.

Όρθός ό γέρος, άσειτος άκούει. Βρύση πάνε τά μάτια του. Κλαίει ἤσυχά, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγουδί.

- Νά, όρέ, ἔτσι ἦτανε!

Αὐτό εἶπε μοναχά. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

Έρωτήσεις

1. Από τήν ηλικία τοῦ παππού νά προσδιορίσετε (περίπου) τήν εποχή, στήν όποία τοποθετεῖται τό διήγημα.
2. Γιατί τόν παππού δέν τόν ἱκανοποιεῖ α) ἡ ἀναπαράσταση τῆς Έξόδου, β) ό πανηγυρικός τῆς ἡμέρας;
3. Γιατί όταν άκουσε «τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγίου» ό παπούς εἶπε «Νά, ἔτσι ἦτανε»; Τί εἶδος τραγουδιοῦ νομίζετε ότι ἔλεγε ό ζητιάνος μέ τή λύρα;

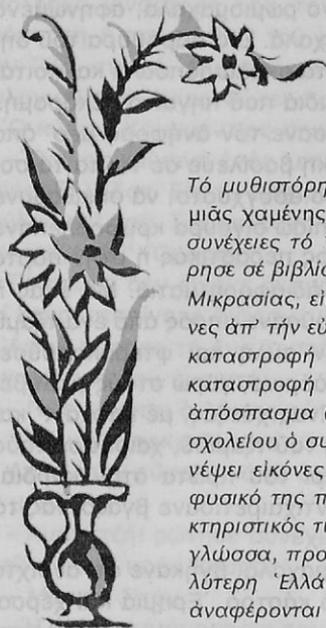
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν από οίκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Υψηρέτησε ως διευθυντής τῶν Γενικῶν Άρχείων τοῦ Κράτους. Έγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες καί ἐξέδωσε τά *Απομνημονεύματα τῶν άγωνιστῶν τοῦ 21* Μακρυγιάννη καί Κασομούλη. Άσχολήθηκε ἔπίσης μέ τή διηγηματογραφία. Έργα του: *Ἱστορίες τοῦ Γιάννη Έπαχτίτη*, *Ό πετεινός*, *Τό Σούλι*, *Μεγάλα Χρόνια* κ.ά. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στοῦς άγώνες τῶν Σουλιωτῶν καί τοῦ 1821.

ΙΧ. Παλιότερες μορφές ζωής

Η εικόνα

Το κτίριο είναι ένα κεντρικό κτίριο - το κεντρικό κτίριο
μια χονδρική πώληση. Φέρει στην οροφή και στην πρόσοψη
αρχαία στοιχεία.

Ἡ ἐκδρομή

Τό μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου – τά σαραντάχρονα μιᾶς χαμένης πολιτείας, δημοσιεύτηκε γιά πρώτη φορά σέ συνέχειες τό 1962 στό περιοδικό Ταχυδρόμος καί κυκλοφόρησε σέ βιβλίο τό 1963. Εἶναι ἀφιερωμένο στόν ἑλληνισμό τῆς Μικρασίας, εἰδικότερα τῆς Σμύρνης, καί θέλει νά δώσει εἰκόνες ἀπ' τήν εὐτυχημένη ζωή τῆς τό 1901-1902 καί τήν τραγική καταστροφή τῆς. Τά προαισθήματα γιά τή Μικρασιατική καταστροφή δυό φορές παρεμβάλλονται στό παρακάτω ἀπόσπασμα (βλ. σχόλια). Μέ τήν ἐκδρομή τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου ὁ συγγραφέας βρίσκει τήν εὐκαιρία νά ξαναζωντανέψει εἰκόνες ἀπ' τήν καθημερινή ζωή τῆς Σμύρνης καί τό φυσικό τῆς περίγυρο. Ὁ κύριος Κουρμέντιος εἶναι ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ δασκάλου τῆς ἐποχῆς· καθαρεύουσα γλώσσα, προσηλωση στούς ἀρχαίους, ὄνειρα γιά μιᾶ μεγαλύτερη Ἑλλάδα. Ἀνάμεσα στά παιδιά τοῦ σχολείου (ὅσα ἀναφέρονται ὀνομαστικά, εἶναι καί ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος) βρίσκεται κι ὁ Κοσμάς Πολίτης, πού ἔζησε στή Σμύρνη ἀπό δυό χρονῶν κι ἔφυγε 3 - 4 μέρες μετά τήν εἴσοδο τῶν κεμαλικῶν στρατευμάτων (27 Αὐγ. 1922) στήν πόλη.

«Δόξα* τό βραδί, καλοσύνη τήν αὐγή».

Ἡ παροιμία βγήκε σωστή. Ξημέρωσε μιᾶ μέρα ἡλιόχαρη καί δροσερή. Καί τόσο τό καλύτερο, γιατί οἱ δυό τελευταῖες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ θά πηγαῖναν ἐκδρομή στό ρημαγμένο φράγκικο κάστρο τοῦ Ἀπάνω Μαχαλά*. Ἔτσι, στίς ὀχτώ τό πρωί, τά παιδιά μαζευτήκανε στό σχολεῖο, μέ τά καλάκια ἢ μέ τά πακετάκια τους. Θά τά συνοδεύανε δυό δάσκαλοι, ὁ κύριος Κουρμέντιος κι ὁ κύριος Δερβέρης.

Ξεκινήσανε, δυό δυό στή γραμμή, καμιά ἑβδομηνταριά παιδιά. Τό πρόγραμμα ἦτανε νά περάσουν πρώτα ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-Γιάννη τοῦ Ἀπάνω Μαχαλά, κι ἔτσι, ἀφοῦ διασχίσανε τό κέντρο τῆς Ἀρμενιάς

δόξα: οὐράνιο τόξο.

μαχαλάς: συνοικία, γειτονιά.

βγήκανε στῆς Χάβρας* τό σοκάκι, κι ἀπό τὰ παρασόκακα τῆς ὄβραι-
ακῆς ἀνηφορίσανε στό μικρό ἀπομονωμένο ρωμιομαχαλά, σφηνωμένο
ἀνάμεσα στήν ὄβραιακή καί τόν τουρκομαχαλά. Στά παράθυρα τοῦ δη-
μοτικοῦ σκολειοῦ τοῦ 'Αι-Γιάννη βγήκανε τὰ σχολιαρόπουλα καί κοιτά-
ζανε μέ κάποια ζήλεια τὰ εὐτυχισμένα παιδιά πού πηγαῖναν ἐκδρομῆ.

Ἄφου προσκυνήσανε τόν Ἅγιο, συνεχίσανε τόν ἀνήφορο μεσ' ἀπό
τόν τουρκομαχαλά. Μιά γαλήνη ἀνατολίτικη βασίλευε σέ τοῦτα τὰ σο-
κάκια. Οἱ δύο δάσκαλοι ἀποφεύγανε, γιά τό ἀσύγχυστο, νά σηκώσουνε
τά μάτια τους στά καφάσια*, πού ἀπό κεῖ πίσω σίγουρα κρυφοβλέπανε
οἱ χανούμισσες. Πού καί πού ἕνας Τοῦρκος περαστικός ἤ στήν πόρτα
κάποιου μικρομάγαζου, τούς ἔριχνε μιάν ἀδιάφορη ματιά. Μά ἕνας ἤ
δύο, φτύσανε ἀπό πίσω τους. Καθώς περνούσανε μπρός ἀπό ἕνα τζαμί,
ἕνα σμάρι περιστέρια σηκώθηκε ἀπ' τήν αὐλή καί φτεροκοποῦσε,
γκρίζο μέ πρασινογάλαζες νεροφεγγιές*, ἀέρινο, γύρω στούς μολυβέ-
νιους τρούλους καί στόν ἄσπρο μιναρέ. Ἕνας χότζας, μέ καφτάνι* καί
πράσινο σαρίκι*, πού ἔβγαине ἀπ' τήν αὐλή τοῦ τζαμιοῦ, χαιρέτισε τούς
δάσκαλους μέ τεμενέ, φέρνοντας τό χέρι του πρῶτα στήν καρδιά,
ὑστερα στά χεῖλια καί στό κούτελο. Τόν ἀντιχαιρετίσανε βγάζοντας τό
καπέλο τους.

Τέλος, ἀφήσανε πίσω τους τόν τουρκομαχαλά, βγήκανε στ' ἀνοιχτά
καί πήρανε τό ἀνηφορικό μονοπάτι γιά τό κάστρο. Ἐρημιά καί χέρσα.
Σέ μιά μεριά τῆς πλαγιᾶς, κάτι σάν μεγάλο μισοστρόγγυλο βαθούλωμα.
Λίγο σπανό χορτάρι ἐδῶ μέσα, μ' ἐδῶ κι ἐκεῖ ἕνα μικρό μπουλούκι
ἀπελπισμένες παπαροῦνες, μισομαδημένες. Ὁ Κύριος Δερβέρης ἐξήγησε
στά παιδιά, πῶς ἐδῶ «κατά πᾶσαν πιθανότητα», βρισκότανε τό ἀρχαῖο
θέατρο, καί πῶς σ' αὐτό τό λόφο ἦταν χτισμένη ἡ ἀκρόπολη τῆς παλιάς
Ξακουσμένης πολιτείας. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νά καίει, κόντευε μεσημέρι,

Ξανασάνανε σάν φτάσανε στά χαλάσματα τοῦ κάστρου καί καθίσανε
στόν ἴσκιο τους. Ὁ τόπος μόνο ἀπό τό κάστρο ἦτανε μόνιμα κατοικη-
μένος. Οἱ ἄνεμοι θά 'χανε φέρει ἀπ' ἀλάργα κάποια γύρη ἀνοιξιάτικη,
γιατί στίς χαραμάδες, ἀνάμεσα στίς πέτρες τῆς ξερολιθιάς, φύτρωναν

χάβρα: ἡ Συναγωγή τῶν Ἑβραίων.

καφάσι: λεπτό ξύλινο περίφραγμα πού βάζανε παλιότερα στά παράθυρα τῶν
μουσουλμανικῶν σπιτιῶν ἢ τούς γυναικινῆτες τῶν χριστιανικῶν ναῶν.

πρασινογάλαζες νεροφεγγιές: πρασινογάλαζες φωτεινές ἀποχρώσεις (νερά
= ἀποχρώσεις).

καφτάνι: πολυτελῆς μανδύας μέ μακριά μανίκια πού φτάνει ὡς τά πόδια.

σαρίκι: ἄσπρο λεπτό ὕφασμα τυλιγμένο γύρω ἀπ' τό φέσι.

κάτι πουλουδάκια*, μπλάβα και μενεξελιά. Ναί, ήτανε κιόλα μεσημέρι: από τούς μιναρέδες του τουρκομαχαλα, ανέβαινε ώσαμ' έδω, μακρόσυρτη, ή πρόσκληση του μουεζίνη για τή μεσημεριανή προσευχή. Τήν ίδια στιγμή άκουστήκανε οί δώδεκα χτύποι τής καμπάνας του ρολογιού τής "Άγιας Φωτεινής".

Ο κύριος Κουρμέντιος σηκώθηκε:

– Όρθιοι, και σιγή ενός λεπτού, διά νά τιμήσωμεν τήν δόξαν τής αρχαίας Έλλάδος. Είς τό θέατρον τούτο άντήχουν αί τραγωδίαί του Αισχύλου και του Σοφοκλέους. Έδω έψαλλε τά άθάνατα έπη του ό Μελησιγενής* Όμηρος.

Τά παιδιά δέν είχανε άκόμα ιδέα για άρχαιο θέατρο. Τόν κοιτάζανε και ξεροκαταπίνανε διψασμένα.

Άφου πέρασε τό ένα λεπτό, ό κύριος Κουρμέντιος έδειξε χάμω μέ τήν παλάμη του άνοιχτή:

– Πώς λέγεται ό λόφος ούτος;

– Πάγος! άποκριθήκανε μέ μιá φωνή όλα μαζί.

Αυτό ήταν εύκολο νά τό θυμούνται. Πάγος τό βουναλάκι, πάγος και τό μπούζι*.

– Άμανατζή! ρώτησε συνέχεια τό Σταυράκη, πώς λέγεται τό ύψηλόν εκείνο όρος προς βορράν; – κι έδειξε πάλι μέ τό χέρι του.

– Μανισά Ντάγ.

– Η έλληνική όνομασία του!

– Μμ...

– Η έλληνική όνομασία του, Άμανατζή!

– ...

– Τό έδιδάχθητε εις τό μάθημα τής πατριδογραφίας. Τό έλληνικόν του όνομα! Έσύ, Μαυρέα; ρώτησε τόν Άρίστο.

– Σίπυλος, κύριε.

– Άμανατζή! Τό άλλο, τό ύψηλότερον όρος ανατολικότερον;

– ...

– Λέγε, έσύ, Σεκέρογλου.

– Τό Μπόζ Ντάγ, κύριε;

– Ναί. Τήν έλληνικήν όνομασίαν του.

– ...

Ο Άρίστος σήκωσε τό δάχτυλό του.

πουλουδάκι: λουλουδάκι.

Άγια Φωτεινή: μητροπολιτικός ναός τής Σύμυνης.

Μελησιγενής: κατά τήν παράδοση ό Όμηρος είχε πατέρα τόν ποταμό Μέλιθα.

μπούζι: πάγος. Στην άρχ. έλλ. πάγος = κορυφή βουνού, βραχώδης λόφος.

- Λέγε, Μαυρέα.

- Τμῶλος, κύριε.

- Εύγε!

"Άνοιξε τὰ μπράτσα του διάπλατα κι ἀγκάλιασε τὸ μισὸ ὀρίζοντα:

- "Ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἑλληνικά. "Ὅλα αὐτὰ (ἡ φωνὴ του τρεμουλιαστὴ ξαφνικά, τὰ μάτια του γυαλίσανε ἀπὸ δάκρυα πού πάσχιζε νὰ τὰ συγκρατήσει) ἦσαν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἑλληνικά...

Γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ κρύψει τὴ συγκίνησή του, καὶ τέλειωσε μέσα σ' ἓνα λυγμὸ - σάν νὰ μὴν ἦτανε δικός του ὁ λυγμὸς, μὰ σάν ν' ἀκούγανε τὰ λόγια του καὶ νὰ θρηνοῦσαν ἀπὸ τώρα τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες*:

- ...εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Μιά ξεχαρβαλωμένη πέτρα κατακύλησε ἀπὸ κάποιον μεντερίσι, κι ὁ ἀντίλαλός της πλήθυνε ἀπὸ τοῖχο σέ τοῖχο, γέμισε τὸ κάστρο μιά βουή. Τὰ παιδιά τιναχτήκανε ξαφνιασμένα. Ὁ κύριος Δερβέρης πῆγε κοντὰ στὸ συνάδελφό του καὶ κάτι τοῦ ψιθύρισε. Μὰ ἐκεῖνος, πάντα μέ τὴν πλάτη γυρισμένη καὶ μέ τὰ μπράτσα του ἀνοιχτὰ ξεφώνισε:

- Κοιτάξετε γύρω σας! Κοιτάξετε τί ὠραιότης!

Τὰ παιδιά κοιτάζανε τὴν πλάτη του σάν ὑπνωτισμένα. Νιῶθανε κι αὐτὰ ἓνα κόμπο στὸ λαιμό, κάτι σὰ σφίξιμο στὸ στομάχι. Μές στή βαριά σιωπή, ἄλλη μιά πέτρα κατακύλησε. Τὰ παιδιά πάλι ξαφνιαστήκανε, ὕστερα ξαναπέσανε στή χαύνωση ἐκεῖνης τῆς ὥρας. Μερικά, βρῆκανε μιά διέξοδο σκαλίζοντας τὴ μύτη τους.

Ὁ κύριος Δερβέρης ἔσωσε τὴν κατάσταση:

- Παιδιά, καθίσετε νὰ φᾶτε... Καὶ νὰ μὴν ἀπομακρύνεστε πολὺ! τούς φώναξε.

Τότε αὐτὰ, ἐπειδὴ, σάν νὰ ξαναζωντανέψανε ξαφνικά στὸν ἦχο τῆς φωνῆς του, ροβολήσανε τρέχοντας γιὰ νὰ ξεδιψάσουν σέ μιά κρήνη πού εἶχαν ἐπισημάνει ἀνεβαίνοντας, πιὸ ὄω ἀπὸ τὸν τουρκομαχαλά.

Τὸ φαί τους ἦταν τὸ κλασικὸ γιὰ ἐκδρομές: κρύοι κιοφτέδες, κανένα φρουτο ἢ μιά φούχτα σταφίδες. Μερικά εἶχανε μονάχα ψωμοτύρι, μὰ ταμπήσανε καὶ κανένα κιοφτέ. Ὁ κύριος Δερβέρης ἔβαλε τὸ μπρά-

Γύρισε...ἐλπίδες: ὁ συγγραφέας γράφει τὸ μυθιστόρημά του ὕστερα ἀπὸ 60 χρόνια (ἡ ἐκδρομὴ τῶν παιδιῶν ἐγίνε τὸ 1902). Μὲ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ (1922) τὰ ὄνειρα κι οἱ ἐλπίδες τοῦ κύριου Κουρμέντιου (κι ὄλων τῶν Ἑλλήνων) σβήσανε. Τὸ λυγμὸ του, πού προέρχεται ἀπὸ τὴ συγκίνησή του, τὸν παρουσιάζει σάν λυγμὸ αὐτῶν τῶν ἀπραγματοποίητων ὀνείρων κι ἐλπίδων, πού «ἀπὸ τώρα», προτοῦ δηλαδὴ γίνε ἡ καταστροφὴ, θρηνοῦν γιὰτὶ θὰ διαψευστοῦν.

τσο του γύρω στους ὤμους τοῦ κύριου Κουρμέντιου, τόν πήρε λίγο πιό πέρα, καθίσανε χάμω κι αὐτοί κι ἀνοίξανε τὰ πακέτα τους. Τά παιδιά ἀποφεύγανε νά κοιτάξουν τήν πλάτη τοῦ κύριου Κουρμέντιου. Λές καί τή βλέπανε, ἀσύνειδα, σάν ἓνα κακό οἰωνό.

“Ὁμως, ἀλήθεια, τί ὠραιότης ἀπό δῶ πάνω – δηλαδή, τί ὁμορφιά. Ὁ οὐρανός ἀγκάλιαζε τὰ νιάτα. Μές στό μαγιάτικο καταμεσήμερο, ἓνα θάμπος ἀπό χρυσογάλανη ἀποθέωση ἄχνιζε τόν ὀρίζοντα καί καταστάλαζε στά διάσελα*. Μά λίγο πιό κάτω ἀπό τὰ κορφοβούνια, ὁ ἥλιος ἔκανε τήν ἀπογραφή τῆς πλάσης. Ὁ κάθε βράχος, τό κάθε φαράγγι, ὡς καί ἡ κάθε πέτρα, ξεχωρίζανε πάνω στά δυό βουνά, τόν Τμῶλο καί τό Σίπυλο, τά λάξευε ὁ ἥλιος μέ τὰ χίλια καλέμια* τῆς ἀχτιδοβολιᾶς του – καί ὕστερα, στόν κάμπο, καταπιανότανε ψιλοδουλειά τίς φυλλωσιές, ἓνα ἓνα φυλλαράκι, κοσκινίζοντας ἀπάνω τους χρυσόσκονη. Μοναχικοί κουλάδες*, περήφανοι στή μοναξιά τους, ἀναβλύζανε μέσ’ ἀπό τό πράσινο, πέρα, κατά τό Καζαμίρ καί τό Σεβδίκιοι, ἐκεῖ πού φλόκωνε* μακρόσυρτος, ὁ ἄσπρος καπνός τοῦ τρένου, καί πιό δῶθε, ἔτσι πού ν’ ἀνοιγες ἀπεθαμῆ τό χέρι σου θά τ’ ἀγγιζες, πνιγμένοι μέσ στ’ ἀμπέλια, μέσ στά πρεβόλια, μέσ στά λιόδεντρα καί τούς μπαξέδες, πράσινο παραλήρημα ὁ ψηλοθώρητος Κουκλουτζάς, ὁ Μπουρνόβας μέ τὰ πλατάνια καί τὰ τρεχάμενα νερά, κι ἐκεῖ πού σκαρφαλώνουν κάτι τσάμια* εἶναι τό Κοζαγάκι, καί πλάι του ὁ χιλιογαπημένος ὁ Μπουτζάς – ὄλ’ αὐτά μίαν ἄλλη ἀτόφια ρωμιοσύνη... Ὁ Ἔρμος φίδωνε ἀσπροασημῆς, ἀλάργα, ξεμπουκάριζε γλυκαίνοντας τά νερά τῆς θάλασσας κοντά στίς Φῶκες*, ἄλλη δική μας θαλασσινή πολιτεία μέ ταρσανά* καί καλοτάξιδα καράβια, κι ὁ Μέλης κύλαγε τά νερά του ἐδῶ κοντά, δῶθε ἀπό τόν Παράδεισο, πέρναγε κάτω ἀπ’ τό γιοφύρι, πλάι στόν Ἄι-Κωσταντίνο, δούλευε μερονύχτι τούς νερόμυλους μέσ στό ντερέ τῆς Ἁγίας Ἄννας, καί κάτω ἀπ’ τόν προφήτ’ Ἡλία οἱ Καμάρες μέ τὰ δυό πατώματα δρασκελίζανε τή ρεματιά, κουβαλώντας τό νερό ἀπό τή μιά πλαγιά στήν ἄλλη...

Δυό ἡ ὦρα τό ἀπομεσήμερο. Τά παιδιά εἶχανε ἀποφάει καί κουβεντιάζανε παρέες παρέες, γιατί ὅλα δέν ἦταν ἀπό τόν ἴδιο μαχαλά.

διάσελο: στενό πέρασμα ἀνάμεσα σέ δυό ράχες· αὐχένας.

καλέμι: ἐργαλεῖο τῶν γλυπτῶν· ἐδῶ καλέμια οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου (μεταφ.)

κουλάς: ἀγροτική κατοικία.

φλόκωνε ὁ καπνός: φούσκωνε σάν πανί.

τσάμι: πεύκο.

Φῶκες: Φώκαια.

ταρσανάς: ναύσταθμος, ναυπηγεῖο.

— Γιατί δέ θένε από τό σπίτι νά πηγαίνομε στήν ἐκκλησιά του 'Αι-
Κωσταντίνου;

— Δέν ξέρω. Μπορεί γιατί περνάνε πολλές ντεβέδες* πάνω στό γιο-
φύρι. Νά, κοίτα, ξεχωρίζουνε όλοκάθαρα, μιά, δυό, τρεις...έντεκα δε-
μένες στήν άράδα, καί μπροστά ό ντεβετζής*, πάνω στό γαιδουράκι
του. Σάν άγριέψουνε, δαγκάνουνε οί ντεβέδες.

Πάνω στό γιοφύρι περνούσανε κι άλλες καμήλες, φορτωμένες,
κουβαλώντας, τούτη τήν εποχή, γλυκόριζα καί άφιόνι από τά βάθια τής
'Ανατολής. Μπροστά ό ντεβετζής, χειμώνα καλοκαίρι μέσα στήν άσπρη
κετσεδένια κάπα* του. Τά κουδούνια τους δέν άκούγονταν ώσαμ' έδω
πάνω.

— Βρέ σύ! κάνει ξαφνικά ό Σταυράκης του 'Αρίστου, γιατί σήκωσε
τό δάχτυλό σου, σά μέ ρώτησε ό δάσκαλος γιά κείνο τό βουνό; Δίκιο
είχε ό Μηνάς, κάνεις τόν έξυπνο. Θά σου κάτσω καμιά μέρα δυό καρ-
παζιές νά τίς θυμάσαι.

— Όχι, βρέ Σταυράκη, δέ σήκωσα τό δάχτυλό μου, σά ρώτησε ό δά-
σκαλος έσένα. Ύστερα, σά δέν τό 'ξερε ό Σεκέρογλου. Μέ ξέρεις γιά
φίλο σου;

— Άσε με ήσυχο!

— Μά όχι, πές μου πώς μέ ξέρεις γιά φίλο σου.

— Καλά, βρέ! Άσε με ήσυχο.

— Νά! πετάχτηκε ό Πάνος τής κυρά Φιλιώς. Ξεκινάει τό βαποράκι του
Κοκάργιαλι.

Τά παιδιά γυρίσανε κατά τή θάλασσα. Ήταν μπουνάτσα, όχι άσπρι-
δερή, μιά μπουνάτσα ζωντανή, άνοιχτογάλανη. Ή άπλα τής θάλασσας
λαμπύριζε στόν ήλιο. Μονάχα πέρα, στό μπουγάζι*, στά ρηχόνερα
κοντά στό ξώκαστρο, ανατρίχιαζε πιό σκουρωπή, καί στό βάθος, ένα
λευκό συννεφάκι, όλομόναχο σ' όλακερο τόν ούρανό, έδειχνε πώς από
κεϊ θά φρεσκάριζε ό καιρός. Μπορεί, όπως τύχαινε καμιά φορά, νά ση-
κωνότανε ό μπάτης βραδινός. Ό ήλιος μάτιζε κι άρμολογούσε τή θά-
λασσα μέ τή στεριά*.

Ό Στάθης πετάχτηκε νά κυνηγήσει μέ μιά πέτρα ένα σαμιαμίδι, μά

ντεβές: καμήλα.

ντεβετζής: οδηγός καμήλας, καμηλιέρης.

κετσεδένια κάπα: κάπα ύφασμένη από μαλλιά ζώων.

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας ανάμεσα σέ δυό στεριές.

ό ήλιος... στεριά: ό ήλιος ένωνε τή θάλασσα μέ τή στεριά, έδινε δηλαδή τήν
έντύπωση πώς ήταν ένωμένες. Τά ρήματα ματίζω, άρμολογώ είναι συ-
ώνυμα: συνδέω, ένώνω.

τό σερπετό πρόφτασε και τρύπωνσε μέσ στην ξερολιθιά.

- Βρέ Τσεσμελή, φαίνεται ό Τσεσμές από δώ;

- Ό Τσεσμές; Πώς νά φανεί από δώ, είναι από τήν άλλη μεριά, καρσί* στή Χίος.

- Από τόν Τσεσμέ θά 'ρθει, σά θά 'ρθει, ό ελληνικός στρατός, είπε ό Γιακουμής.

- Θά πάρομε πρώτα τή Χίος, κι από κεί ώσαμε τόν Τσεσμέ είναι μονάχα μία ώρα μέ τό βαπόρι.

- Βρέ παιδιά, είπε ό Περικλής, τί μεγάλος πού 'ναι ό κόσμος! Θέλω νά γνωρίσω ούλες τίς πολιτείες και ούλα τά μιλέτια*. Νά, τώρα πού μιλάμε, υπάρχουνε στόν κόσμο τόσα μέρη, πού δέν είμαστε.

- Ή νονά μου ή πριγκιπέσα, είπε ό Κίμων μέ τήν ψιλή φωνή του, μου χάρισε ένα βιβλίό πού τό λένε «ό γύρος του κόσμου εις όγδοήκοντα ημέρας*».

Δέν του δώσανε προσοχή. Κοιτάζανε, κοιτάζανε άχόρταγα μπροστά τους. Ξεχώριζε κατακάθαρα τό τσιφλίκι του 'Αι-Γιωργιού, ζερβά, κάτω από τά Δυό 'Αδέρφια, τό βουναλάκι μέ τίς δίδυμες κορφές. Από κεί, ή στεριά στρογγύλευε κατά δώθε, κι έφτανε, γιαλό γιαλό στ' άμμουδερά του Κοκάργιαλι. Μπορείς νά πείς, πώς από δώ άρχίναγε ή πολιτεία κι έζωνε σάν πέταλο τόν κόρφο, μονοκόμματη, δίχως τίποτα άδειανό στή μέση, ώσαμε τό Νταραγάτσι, δεξιά. Κάπου έξι μίλια μάκρος, μπορεί και περισσότερο, γιατί ξεγελιέται τό μάτι. Κοκάργιαλι, και, κολλητά, συνέχεια κατά δώ, Γκιόζ Τεπέ, Καραντίνα, Σαλαχανές, Καρατάσι, Μπαχρί Μπαμπά, Κονάκι.

- Θά 'θελα νά καθόμουν από κεί μεριά, Γκιόζ Τεπέ, Καραντίνα, είπε ό 'Αρίστος. Σ' ένα από τά όξω σπίτια, πού 'ναι χτισμένα πάνω στή θάλασσα. Πέφτεις από τό σπίτι σου όλόισια και κολυμπάς.

- Καλά, βρέ! Πάλι θά παινευτείς για τό κολύμπι σου;

- Δέν παινεύομαι. Λέω.

'Από τό Κονάκι άρχίναγε τό Κιέ*, μέ τό Κουμέρκι, τό λιμάνι, τό Πασαπόρτι, έπειτα οι μεγάλοι καφενέδες, τά ξενοδοχεία, τά θέατρα, οι λέσχεις, τά κονσολάτα και τά πλουσιόσιπτα, ώσαμε τήν Πούντα*. Μά ή πολιτεία συνεχιζότανε, άκέρια, στό παρακατιανό Νταραγάτσι.

Τά θωρούσανε όλ' αυτά, θωρούσανε και τά βαπόρια μέσα στό λιμά-

καρσί: άπέναντι.

μιλέτι: έθνος.

«Ό γύρος... ημέρας»: έννοει τό γνωστό βιβλίό του 'Ιουλίου Βέρνι.

Κιέ: παραλία, προκουμιά.

Πούντα: όνομα του λιμανιου τής Σμύρνης.

vi. Μετρήσανε ὀχτώ φουγάρα, χῶρια τό βαπόρι πού στεκότανε ἀπ' ὄξω καί σφύριζε γιά νά πάρει πράτιγο*, προσταχτικά, σάν νά 'τανε δικαίωμά του. "Ἐνα ρεμοῦρκο* ἔμπαινε στό λιμάνι, σέρνοντας πίσω του τρεῖς μαοῦνες. Καί τά θαλασσοπούλια, σκόρπια μέσα στή λάμψη τ' οὐρανοῦ, ζυγιάζανε μέ ὀρθάνοιχτες φτερούγες καί βουτούσανε ἀπό ψηλά.

Καί στήν καρσινή μεριά τοῦ κόρφου, ἡ "Αγία Τριάδα, τό Μπαῖρακλή, τό Κορδελιό, προφτάσανε νά καθρεφτιστοῦν μιά τελευταία φορά, γιά σήμερα, στ' ἀσάλευτα γαλαζωπά νερά. Γιατί τό ἀναρίγισμα τῆς θάλασσας προχωροῦσε ἀπ' τό μπουγάζι, ὀλοένα κατά δῶ, κι ἀνέβαινε κιόλα μιά φρεσκάδα, παλεύοντας τήν κάψα τοῦ βουνοῦ. Τά θωρούσανε ὄλ' αὐτά, δίχως νά τά χορταίνει ἡ ψυχή τους. Τά χάραζε βαθιά ὁ νοῦς μέσα στή θύμηση, σάν νά προαιθανότανε ἀπό τώρα, πῶς σέ εἴκοσι χρόνια, μονάχα στ' ὄνειρό τους θά τά βλέπανε. "Ὅσα θά γλιτώνανε*.

–"Ἐ, παιδιά! Κουνηθεῖτε, παίξτε, τούς φώναξε ὁ κύριος Δερβέρης. Μά ὄχι κρυφτό μέσ στά χαλάσματα!

Παίζανε τῆς μάνας τό λουρί, κυνηγητό, σκλαβάκια, ὥσπου τούς ξαναφώναξε ὁ δάσκαλος πῶς εἶναι ὥρα νά ετοιμαστοῦνε γιά τό γυρισμό.

Ἄλλοι σιμάδευε τήν ὥρα του πάνω ἀπ' τά Δύο Ἀδέρφια, καί καθηφόριζε πρὸς τό μπουγάζι.

– Μιά στιγμή, κύριε, νά παραβγοῦμε πρῶτα στά ἑκατό μέτρα.

Μετρήσανε τήν ἀπόσταση μέ δρασκελιές, καί παραταχτήκανε δέκα παιδιά. Ὁ δάσκαλος εἶπε: ἔν, δύο, τρία – καί κατέβασε τό χέρι του.

Ἄλλοι ἄριστος ἔβαλε τόση φόρα, κι ἔγερνε τόσο πολύ μπροστά, πού ὕστερ' ἀπό λίγες δρασκελιές ἔχασε τήν ἰσορροπία του κι ἔπεσε χάμω μέ τά μοῦτρα. Ὁ Σταυράκης, πού παράτρεχε πλάι του, σταμάτησε καί τόν βοήθησε νά σηκωθεί.

– Χτύπησες πουθενά;

–"Ὅχι.

Μά ἔτρεμε τό πηγούνι του, ἔτοιμος νά κλάψει ἀπό ντροπή γιά τό ρεζίλεμα.

πράτιγο: ἐλευθεροκοινωνία, ἐπικοινωνία πλοίου μέ τήν πόλη, ὅπου προορμίστηκε· *παίρνω πράτιγο*: ἐπικοινωνῶ ἐλεύθερα.

ρεμοῦρκο: ρυμουλκό.

τά χάραζε... γλιτώνανε: πάλι παρεμβάλλονται τά προαισθήματα γιά τήν καταστροφή, πού ἐγινε σέ εἴκοσι χρόνια.

Σημείωση: Ὁ Κουκλουτζάς, ὁ Μπουρνόβας, ὁ Μπουτζάς, τό Κορδελιό κλπ. εἶναι προάστια ἢ χωριά τῆς Σμύρνης, ἀπό τά ὅποια πολλά εἶχαν ἐλληνικό πληθυσμό.

- Πονεῖς πουθενά; τόν ρώτησε ὁ δάσκαλος.
- "Ὄχι, νά! – καί κούνησε ἐλεῦθερα τὰ μπράτσα του καί τὰ κανιά του.
- Συναχθεῖτε! φώναξε τότε ὁ κύριος Δερβέρης, πού ἦτανε καί δάσκαλος τῆς γυμναστικῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Γιά νά περιγράψεις κάτι, χρειάζεται παρατηρητικότητα κι εὐαισθησία. Μελετήστε τήν παράγραφο «Ἄφου προσκυνήσανε... τό καπέλο τους» μέ προσοχή κι ἀπαντήστε στά ἐξῆς ἐρωτήματα: α) Ἔχει ὁ συγγραφέας παρατηρητικότητα κι εὐαισθησία; Δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας. β) Ἄν ζωγραφίζατε ὅλη τήν παράγραφο, ποιὰ θά ἔταν τὰ βασικά στοιχεῖα τῆς ζωγραφιάς σας;
2. Δικαιολογήστε μέ ἀποσπάσματα ἀπό τό κείμενο ὅσα γράφονται γιά τόν κύριο Κουρμέντιο στήν εἰσαγωγή.
3. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος, μέσα στόν ὁποῖο κινοῦνται τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν παιδιῶν (δικαιολογήστε τήν ἀπάντησή σας μέ ἀποσπάσματα ἀπ' τό κείμενο).
4. Γιατί ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ πολλές τούρκικες λέξεις;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 22.

Μαρία Ἰορδανίδου

Λωξάντρα

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἀπό τή Λωξάντρα τῆς Μαρίας Ἰορδανίδου, ἓνα μυθιστόρημα πού ἀπεικονίζει τή ζωή καί τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων τῆς Πόλης στό τέλος τοῦ περασμένου αἰώνα. Κεντρικό πρόσωπο εἶναι ἡ Λωξάντρα, πού παρουσιάζεται στό παρακάτω κείμενο σάν ὑποψήφια νύφη.

Ο Δημητρός κόντευε νά πατήσει τὰ ἑβδομήντα καί ὅμως ἀκόμα δούλευε. Δούλευε στήν ἐφημερίδα *Κωνσταντινούπολις*, πού τήν ἔβγαζαν τότε ὁ Δημήτριος καί ὁ Ἀθανάσιος Νικολαΐδης.

Χιώτης ἦταν ὁ Δημητρός. Στή σφαγή τῆς Χίου, ὅταν οἱ Τούρκοι

σφάξαν τούς γονεῖς του, καί κείνονα – μωρό παιδί – τον βγάλανε στο σκλαβοπάζαρο, ἕνας ἀδελφός τοῦ πατέρα του ἀπό τή Σύρα – ὁ σιόρ Βασιλάκης ὁ λουκουμτζής – ἦρθε στή Χίο καί ἔδωσε ἕνα πουγκί γρόσια γιά νά τόν ἀγοράσει ἀπό τούς Τούρκους.

Ὁ Βασιλάκης, πού ἦταν ἀνύπαντρος, μεγάλωσε τό Δημητρώ σάν παιδί του καί ὅταν τόν ἔκανε δεκαεφτά χρονῶν, τόν ἔστειλε στήν Πόλη, στό σπίτι τῆς θειᾶς Εἰρήνης, γιά νά σπουδάσει τό παιδί, μιά καί εἶχε τέτοια κλίση στά γράμματα.

Θαμπώθηκαν τά μάτια τοῦ Δημητροῦ, σάν ἔφτασε στήν Πόλη. Στήν ὥραία Ἐπτάλοφο. «Χαῖρε, Κωνσταντινούπολις, τῶν πόλεων ἡ βασιλῆς». Ξαπλωμένη πάνω σέ δυό ἠπειρούς, ἀνοίγει ἡ Πόλη τά στήθια της στό βοριά τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀπό τή μιά μεριά καί στή νοτιά τοῦ Μαρμαρά* ἀπό τήν ἄλλη. Γιουρούσι* λές καί κάνουνε τά δυό ἀντίθετα ρεύματα γιά νά τήν κατακτήσουνε. Παλεύει ἡ Δύση μέ τήν Ἀνατολή καί τή διεκδικοῦνε καί ἀφρίζουνε καί κλωθογυρίζουνε μπροστά στήν πούντα* τοῦ Σαράι Μπουρνού*, στά πόδια τῆς Ἁγία - Σοφιάς μέσ στήν καρδιά τῆς Πόλης.

Πῶς νά μή γίνει ὁ Δημητρός ποιητής, πῶς νά μή γίνει ρομαντικός! Σπάραξε ἡ καρδιά του σάν εἶδε τούς μιναρέδες γύρω ἀπ' τήν Ἁγία - Σοφιά. Καί ὅμως ἐκείνη στέκεται μεγαλόπρεπη καί μέ ἡγεμονική σεμνότητα σκορπᾶ στό γύρο της τή γαλήνη. Μπροστά στό μεγαλεῖο της μυρμήγκι μοιάζει ὁ ἄνθρωπος, καί ὅμως καί τό μυρμήγκι μέσα στήν Ἁγία - Σοφιά φαίνεται καί παίρνει σημασία. Κάτω ἀπ' τό μεγάλο θόλο της σάν σταθεῖς, δέν ξέρεις ἂν ὁ θόλος πρόβαλε γιά νά σέ προστατέψει ἢ ἂν ὑψώνεται, γιά ν' ἀνοιχτεῖ καί νά πετάξεις ἀπάνω. *Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τά νικητήρια...* "Ἄλλον ἕνα Παρθενώνα χτίσαν οἱ Βυζαντινοί καί τόν ἀφιέρωσαν καί αὐτοί στοῦ Θεοῦ τῆ Σοφία.

"Ἔτσι τήν εἶδε ὁ Δημητρός τήν Ἁγία - Σοφιά πού στέκεται μέσα στήν παλιά Πόλη πού τήν τριγυρίζουνε τά τεῖχη τά βυζαντινά. Ἐκεῖ δέν εἶχε πᾶνε κι ἔλα καί θόρυβο καί θέατρα καί ξένους, ὅπως στό Πέρα καί στό Γαλατά. Ἐκεῖ ἡ ζωή κυλοῦσε γιαβᾶς γιαβᾶς*. Στενά λιθόστρωτα σοκάκια, μικρά ξύλινα σπίτια μέ τεράστιες γεροδεμένες πόρτες πού μοιάζουν πόρτες φυλακῆς. Καφασωτά παράθυρα, ἐρημιά. Τσαρσιά* μέ ρα-

Μαρμαράς: κωμόπολη Ν.Δ. τῆς Προκονήσου τῆς Προποντίδας· ἐπίσης: ἡ Προποντίδα.

γιουρούσι: ἐφοδος (λέξ. τουρκ.).

πούντα: τό ἄκρο τοῦ ἄκρωτηρίου.

Μπουρνού: μύτη, ἄκρωτηρί (λέξ. τουρκ.).

γιαβᾶς γιαβᾶς: σιγά σιγά.

τό τσαρσί: ἡ ἀγορά (λέξ. τουρκ.).

χατλήδες* ανατολίτες εμπόρους καθισμένους σταυροπόδι μπροστά στηνπραμάτεια τους: φίλντισι, κεχλιμπάρι καί σιντέφι. Μεταξωτά ύφασματα καί λαουρένια* σάλια από τίς 'Ινδίες, πολύτιμα άρώματα καί ό άέρας μυρίζει πατσουλί*.

Στούς περιβόλους τών τζαμιών λιάζονται Τουρκοί καθισμένοι ανακούρκουδα*. Βρύσες μεγάλες μέ τρεχάμενα νερά καί ένα γύρω περιστέρια.

Κανένας Εύρωπαϊος δέν κάθονταν εκεί, – Τουρκία. Καί κανένας Τουρκος δέν κάθονταν στό Σταυροδρόμι, – Ρωμισσύνη.

Ή Κωνσταντινούπολη εκείνη τήν έποχή ήταν ένα χαρμάνι από διάφορες πολιτείες, προάστια καί χωριά, σκορπισμένα πάνω στά παράλια τής Μικρής 'Ασίας καί τής Εύρώπης. Καί ή κάθε πολιτεία, τό κάθε προάστιο, τό κάθε χωριό είχε τόν τοπικό του χαρακτήρα, τά ήθη καί τά έθιμα του πληθυσμού πού πλειονοψηφούσε.

Τήν εύρωπαϊκή όχθη του Βοσπόρου τήν κατοικοῦσαν περισσότερο Έλληνες καί γενικά Εύρωπαϊοί, – τό Μέγα Ρέμα, τό Μπουγιούκ - Ντερέ, τά Θεραπειά, όλα εκείνα τά προάστια θυμίζανε Εύρώπη. Ή άσιατική όχθη ήτανε 'Ανατολή. Έκεί έβγαινε τό νταούλι για νά θυμίσει στους πιστούς πώς ήταν ραμαζάνι*. Έκεί ό μουεζίνης* τρεις φορές τή μέρα διαλαλούσε ταχτικά πώς ένας είναι ό 'Αλλάχ, καί ό Μωάμεθ ό Προφήτης του 'Αλλάχ. Καί στήν άπέναντι όχθη σάν έφτανε αυτός ό αντίλαλος, έφτανε σάν παραμυθένια φωνή από έναν άλλον κόσμο.

Τό Φανάρι*, πού ήταν μέσα στόν Κεράτιο Κόλπο, έξακολουθούσε νά είναι άκόμη τό κέντρο τής έλληνικής διανόησης, όμως είχε χάσει τήν πρωτινή του αίγλη.

Στής θείας Ειρήνης τό σπίτι, πού ήταν στό Φανάρι, είχε πρωτοδεϊ ό Δημητρός τή Θεανώ, εκείνη τή χλωμή καί φιλάσθενη κοπελίτσα, πού έγινε άργότερα γυναίκα του, πού του έδωσε τέσσερα παιδιά καί πέθανε ένα άνοιξιάτικο πρωί, αφήνοντάς τον άπαρηγόρητο. Στή Θεανώ ό

ραχατλής: έπ. (άπό τό ραχάτι: άνάπαυση, άργία, χουζούρι) αυτός πού άγαπάει τήν άργία, τεμπέλης.

λαουρένιος: άπό λαχούρι, είδος λεπτού μάλλινου γυναικείου ύφασματος: ή όνομασία προέρχεται άπό τήν πόλη Λαχώρη τής 'Ινδίας.

πατσουλί: αιθέριο έλαιο άπό φύλλα άρωματικού φυτού: άρωμα.

ανακούρκουδα: επίρρ. όκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

ραμαζάνι: μουσουλμανική γιορτή κατά τήν όποία οι πιστοί νηστεύουν.

μουεζίνης: μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, πού καλεί άπό τό μιναρέ τους πιστούς για προσευχή.

Φανάρι: συνοικία τής Πόλης, όπου βρίσκεται τό Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Δημητρός είχε ύποσχεθει αιώνια αγάπη, όμως για χατίρι τών όρφανών έπρεπε νά ξαναπαντρευτεί καί νά πάρει γυναίκα καλή καί αξια πού νά τού τά μεγαλώσει. Δέν παντρευόταν γιά τόν έαυτό του, παντρευόταν γιά χατίρι τών παιδιών, γι' αυτό μπορούσε δίχως ντροπή νά φωνάξει προξενήτρα καί νά πει έλεύθερα τή γνώμη του...

Ή γυναίκα βρέθηκε, καί ή γυναίκα αυτή ήταν ή Λωξάντρα.

Σάν είδε ή Δημητρός μπροστά του τή Λωξάντρα, φαρδύπλατη μακρόσκελη λεβέντισσα, γεροδεμένη δωρική κολόνα, νά μπαίνει στήν κάμαρα κρατώντας τό δίσκο μέ τό γλυκό στά χέρια της, άνοιξε ή καρδιά του. Χάρηκε τά μαύρα της μαλλιά, τό καλοφτιαγμένο κρανίο καί τό γερό σαγόι.

Ή Λωξάντρα ήτανε τότες τριάντα χρονών. Είχε γηροκομήσει τό μπαμπά της, είχε ξετινάξει τά αδερφάκια της, ήτανε πιά έλεύθερη νά παντρευτεί. Πήρε λοιπόν τό δίσκο καί μπήκε στό σαλόι, γιά νά τή δει ό γαμπρός καί νά τόν δει καί κείνη. Καί ήταν τόσο συγκινητικό τό θέαμα έτούτης τής νταρνάνας μέ τό παιδικό τό πρόσωπο καί τό γυναικείο τό κορμί, σάν στάθηκε μπροστά στό Δημητρό χωρίς ψευτοντροπές, χωρίς καμιά προσποίηση, πού ό Δημητρός ταραχτηκε.

Γιά φαντάσου! Όμορφη δέν ήταν, γιατί ή όμορφη κοπέλα έπρεπε νά χει μέση δαχτυλίδι, πρόσωπο χλωμό καί ώμους στρογγυλούς, όπως ήταν ή Θεανώ. Καί όμως, γιατί ταραχτηκε έτσι ό Δημητρός; Γιατί είπε τό «ναί» άμέσως, χωρίς νά βεβαιωθεί καν άν ήτανε κατάλληλη νά μεγαλώσει τά παιδιά του, άφου γιά χατίρι τών παιδιών παντρεύουνταν; Κύριε έλέησον!

Μ' αυτή τήν άπορία έπесе ό Δημητρός εκείνο τό βράδυ νά κοιμηθεί καί όλη τή νύχτα έβλεπε στόν ύπνο του τή Λωξάντρα. Τήν έβλεπε μέ πέπλο στό κεφάλι της καί στέμμα μέ έφτά άκτίνες, όπως είναι ή γυναικεία μορφή στά κωνσταντινάτα*. Καί στό άριστερό της χέρι, λέει, κρατούσε τό κέρας τής 'Αμαλθείας*, άπ' όπου χύνουνταν καί πλημμύριζαν τόν κόσμο καρποί ξεροί καί φρέσκοι, πιατέλες μέ μπούτια χοιρινά, αρμαθιές άπό τσίρους καί παστουρμάδες, στακοί, καλκάνια καί μύδια τσακιστά... άμάν! Τί όνειρο ήταν αυτό;

Μπερεκέτι*. Μεγάλο μπερεκέτι!

κωνσταντινάτο: χρυσό νόμισμα (κυρίως βυζαντινό).

Άμάλθεια: αϊγα πού άνέθρεψε τό Δία· τό κέρας τής 'Αμαλθείας: γιά τούς άρχαίους σύμβολο άφθονίας καί γονιμότητας. Κάποτε ή 'Α. παρουσιάζεται σάν νύμφη.

μπερεκέτι: άφθονία αγαθών, πλούτος (λέξ. τουρκ.)

Έρωτήσεις

1. Νά βρείτε με ποιές λέξεις καί φράσεις περιγράφεται ή ζωή τών Τούρκων στήν Πόλη καί νά χαρακτηρίσετε τό ρυθμό της.
2. Σέ συσχετισμό μέ τήν προηγούμενη έρώτηση εξηγήστε γιά ποιούς λόγους οί Τούρκοι ζούσαν στήν παλιά πόλη;
3. Πώς γινόταν ή γνωριμία τής νύφης μέ τόν ύποψήφιο γαμπρό στό προξενίο;
4. Από τό όνειρο τοῦ Δημητρουῦ πώς φαντάζεστε τή ζωή τών Έλλήνων στήν Πόλη;

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη στήν άρχή τοῦ αιώνα μας. Έζησε κατά καιρούς στόν Πειραιά, στήν Πόλη, στή Ρωσία, στήν Άλεξάνδρεια, στήν Άθήνα. Δέν έκαμε σπουδές. Έκτός από τή *Λωξάντρα* (1963) έγραψε καί τό μυθιστόρημα *Διακοπές στόν Καύκασο* (1965).

Φώτης Κόντογλου

Τά μπουγάζια τ' Αιβαλιού

Είναι άφήγημα τοῦ Κόντογλου πού περιέχεται στό βιβλίο του *Τό Αιβαλί, ή πατρίδα μου* (1962). Ο συγγραφέας, έξαιρετος άγιογράφος καί πεζογράφος, στό βιβλίο του έκτός από τήν άγάπη του γιά τήν παράδοση έκφράζει καί τή νοσταλγία του γιά τή μακρινή, χαμένη πατρίδα.

Τούτη ή ιστορία είναι άληθινή, κι άς φαίνεται σάν ταίριασμα τής φαντασίας.

Στῆς Άνατολῆς τά μέρη βρίσκεται ένα μπουγάζι* κλεισμένο όλο-τρόγυρα, σάν νά 'ναι ένας κόσμος χωρισμένος από τόν άλλο κόσμο. Άπ'

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας, ανάμεσα σέ δυό στεριές.

ὄξω, ἀπό τό πέλαγο, δέ φαίνεται τίποτα, παρά κάτι χαμηλά βουνά. Κατά τό βασίλειμα τό ζώνει ἡ ἀνοιχτή θάλασσα, μ' ἓνα πλῆθος ρημονήσια, ἐξόν ἓνα, τό μεγαλύτερο, τό λεγόμενο Μοσκονήσι, πῶχει ἓνα χωριό. Ἀνάμεσα σέ τοῦτο τό νησί καί στή μεγάλη στεριά, πού βγαίνει εἶδος στεριόνησο κι ἀγκαλιάζει τό μπουγάζι, βρίσκεται τό στόμα τοῦ μπουγαζιοῦ, τό λεγόμενο Ταλιάνι, πού θά πεῖ βιβάρι* στά τούρκικα.

Ὅποιοι μπεῖ στήν ἀπό μέσα θάλασσα, ἀπορεῖ καί ἐξίσταται πού βρισκότανε μαθές καί δέ φαινότανε αὐτός ὁ κόσμος, λές κι ἀνοιξε μιά μαγική πόρτα καί μπήκε μέσα. Ἐκεῖ πέρα βρίσκει μιά πλάση τῆς φαντασίας, γεμάτη εἰρήνη κι ἀγαλλίαση. Ὅλα εἶναι μικρά καί καθαρογραμμένα, σάν νά 'ναι ζωγραφισμένα μέ τό πινέλο, τά ἡμερα τά βουνά, τά παράδοξα τά βράχια, οἱ κάβοι, οἱ ἀμμουδιές, οἱ ἀγκάλες πού καλάρει* ἀπό μέσα τους ἓνας μοσκοβολημένος ἀγέρας, ἓνα δυό νησάκια σάν πλεύσιμα, τά παράξενα καίκια μέ σκέδιο ἀρχαῖο, π' ἀρμενίζουσε στίς πιό κρυφές γωνιές τοῦ μπουγαζιοῦ, μ' ἓναν σύντομο λόγο ὅλα εἶναι σάν ψεύτικα παιγνίδια τῆς φαντασίας. Γιατί εἶναι τόσο ὁμορφα καί τέτοιαν εὐφροσύνη αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ὅπου μπαίνει σέ τοῦτο τό μέρος, ὥστε ἂν πεῖ πῶς ὁ Παράδεισος δέ θά 'ναι ὁμορφότερος, δέ λέγει κανένα ψέμα. Naί μὲν, εἶναι κείνα τά μαγικά νησιά στόν ὠκεανό, πού λένε πῶς ζοῦνε οἱ ἄγριοι ἀνθρώποι, ἀλλά δέν μποροῦνε νά παραβγοῦνε μέ τοῦτα τά μέρη, γιατί ἐξόν ἀπό τήν ξωτική ὄψη τῆς φύσης, πού τά παρομοιάζει μέ κείνα τά νησιά, τοῦτα τά 'βαλεν ὁ Θεός μέσα στό ἑλληνικό πέλαγο, ὅπου 'ναι ἡ καρδιά τοῦ κόσμου, σιμά στήν Ἀσία, κατά τό μέρος πού βγαίνει ὁ ἥλιος, Ἀνατολή Ἀνατολῶν.

Περπατᾶς σέ ἔρημες ἀκρογιαλιές, μά δέν σοῦ φαίνονται ἔρημες, γιατί οἱ πιό ἀρχαῖοι ἀνθρώποι ἐδῶ ζήσανε, ἀπό τότες πού θεμελιώθηκαν ὁ κόσμος. Βλέπετε στόν ἄμμο ἀποκαΐδια ἀπό φωτιά ἀνάμεσα σέ δυό κοτρόνες τῆς θάλασσας καί κόκκινα τσόφλια ἀπό καβούρια ψημένα, καί λές μέ τό νοῦ σου πῶς σέ κείνο τό μέρος θά δεῖπνησε ὁ Ὀδυσσεύς μέ τά συντρόφια του.

Πίσω ἀπό 'να μικρό καί ἔρημο ἀκρωτήρι, εἶναι τραβηγμένο στ' ἀπάνεμο ἓνα τρεχαντήρι φρεσκοβαμμένο, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ κάβου ἀφρίζουσε τά δροσερά κύματα, πού τά σαλαγᾶ σάν πρόβατα ὁ γερο - βοριάς· τό τρεχαντήρι εἶναι, θαρρεῖς, ἡ Ἀργώ, καί τό τραβήξανε ὄξω ὁ σγουρομάλλης Ἰάσωνας κι οἱ συντρόφοι του. Δέν ἄλλαξεν ὁλό-

βιβάρι: ἰχθυοτροφεῖο.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα στή θάλασσα· ἐδῶ φυσάω, φουσκώνω.

τελα από τότες, μήτε ἡ γυριστή μύτη του, μήτε τὰ κουπιά, μήτε τὰ διχάλια πού βάζουνε τὴν ἀντένα* καί τὸ κατάρτι, μήτε τὸ σωτρόπι*, μήτε ἡ καρίνα, μήτε τὰ μάτια κι οἱ γοργόνες πού 'ναι ζωγραφισμένες στά μάγουλά του. Ὀλάκερη ἡ σκάφη του μοσκομυρίζει ἀπὸ τὴν ὀρεχτική καί δροσερή ἀρμη πού μύριζε κι ἡ Ἀργώ.

Μά κι οἱ ἀνθρώποι, πού 'ναι καθισμένοι παραπέρα, κάτω ἀπὸ 'ναν πρίνο τῆς θάλασσας, σταυροπόδι ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλον, κι οἱ κουβέντες τους κι οἱ χειρονομίες τους καί τὸ σκέδιο πὸχουνε στὸ πρόσωπό τους, εἶναι τὰ ἴδια κι ἀπαράλλαχτα μέ τοὺς ἀρχαίους, ὅπως τὰ βλέπουμε σκαλισμένα στά μάρμαρα γιὰ ζωγραφισμένα στά κανάτια. Ἀπ' αὐτουνοὺς τοὺς ἀπελέκητους ἀνθρώπους, ἐξὸν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα λόγια, πού 'ναι καί κείνα πιὸ καθαρά ἑλληνικά ἀπ' ὅ,τι μιλάμε ἑμεῖς οἱ γραμματισμένοι, ἀκοὺς καί κάτι ἄλλα λόγια ἀρχαῖα, πού σωθήκανε μονάχα στὸ στόμα τους.

Στά βουνά ἀπάνου εἶναι χτισμένα ρημοκλήσια σὰ βίγλες* τοῦ Προφήτ' Ἡλίας εἶναι τὰ πιὸ ψηλότερα. Λένε πὼς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες χτίζανε καί κείνοι ἐκκλησιές ἀπάν' ἀπάνου στά βουνά στ' ὄνομα τ' Ἀπόλλωνα, ὁπού τὸν λατρεύανε γιὰ θεὸ πού δίνει τὸ φῶς, σάν τὸν ἥλιο, νά ποῦμε· καί πὼς, σὰ γινήκανε χριστιανοὶ οἱ Ἕλληνες, βάλανε στὸν τόπο του τὸν Προφήτ' Ἡλίας, γιατί καί κείνος ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ καθισμένος ἀπάνου σ' ἕνα ἀμάξι ἀπὸ φωτιά. Ἔχουνε νά ποῦνε πὼς Ἡλιος καί Ἡλίας εἶναι τὸ ἴδιο, καί χτίζουνε τὰ ξωκλήσια στίς κορφές, γιατί ἀπάνου τους πρωτοχτυπᾷ ὁ ἥλιος πού βγαίνει τὸ πρωί.

Ἄκουσα καί μίαν ἄλλη ἱστορία γιὰ τὸν Προφήτ' Ἡλίας στά μέρη τοῦ Μοριά:

Μιά φορά ταξίδεψε μ' ἕνα καράβι καί τοὺς ἔπιασε τρικυμία μεγάλη καί πέσανε ὄξω καί πνιγήκανε ὅλοι, ἐξὸν ἀπὸ τὸν Προφήτ' Ἡλίας, πού γλίτωσε καί βγήκε στή στεριά· ἀλλὰ τέτοια τρομάρα ἐπῆρε ἀπὸ τὴ θάλασσα, σὰ στεριανός πού ἦτανε, πού τράβηξε μακριὰ δίχως νά κοιτάξει πίσω του, μ' ἕνα κουπί στὸν ὦμο. Περπάτηξε κατὰ μέσα, ὅσο πού δέ φαινότανε πιά ἡ θάλασσα, κι ἔφταξε σ' ἕνα μέρος πού 'χανε μαντρί κάτι τσομπάνηδες, καί τοὺς ρώτηξε «τ' εἶναι τοῦτο;» δείχνοντάς τους τὸ κουπί, καί κείνοι τ' ἀποκριθήκανε πὼς εἶναι κουπί. Ἀκούγοντας ἔτσι, δέ στάθηκε· μόνο πῆρε πάλε δρόμο καί περπάτηξε ὅλη τὴ μέρα, ὥσπου ἔφταξε σ' ἕνα χωριό, καί ρωτᾷ πάλε «τ' εἶναι τοῦτο;» καί τ' ἀπαντήσανε

ἀντένα: ἡ κεραία τοῦ πλοίου ἢ τοῦ ἀσυρμάτου.

σωτρόπι: τμήμα ξύλου γερό πού περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν καρίνα.

βίγλα: σκοπιά.

«κουπί». Εύθυσ κίνησε κι από κει και περπάτηξε κάμποσο, ώσπου έφταξε προς τό βράδυ σ' ένα άλλο μέρος μέ βουνίσσιους ανθρώπους και τούς ρώτηξε πάλε «τ' είναι τούτο πού βαστώ;» και κείνοι τ' άποκριθήκανε «ξύλο!» – γιατί δέ γνωρίζανε από θάλασσα και δέν είχανε ξαναδει κουπί ποτέ τους. Τότες πιά καταλάγιασε ό Προφήτ' 'Ηλίας και κάθισε σέ κείνο τό μέρος, κι έχτισε τό σπίτι του άπάνου στά βουνά. Για τούτο λένε πώς τά ρημοκλήσια του είναι όλα άπάνου στίς κορφές, μακριά από τή θάλασσα. Αύτή τήν ιστορία τήν άκουσα από στεριανούς, κι όχι από θαλασσιούς. Σέ τούτα τά μέρη πού ξιστορούμε τώρα, τά ρημοκλήσια τ' 'Αι - Λιά βρίσκονται πολλές φορές και κοντά στή θάλασσα, αλλά πάντα είναι χτισμένα άπάνου στά κορφοβούνια.

Έξόν από τά ξωκλήσια, φαίνεται πού και πού και κανένas παλιόπυργος ρημαγμένος, για κανένα κάστρο έρημο, άπάνου σ' απόγκρεμα βουνά κι άπάνου στά ρημονήσια.

Γιά όλα τούτα, και για πολλά άλλα, ή όμορφιά κι ή κατάνυξη κι ή χαρά ή άνεκκάλητη* πού φέρνει στόν άνθρωπο τούτο τό μέρος, κρίνω πώς είναι έξαισία κι άνώτερη από κάθε άλλο. Και δίκια ένας καλόγερος 'Αγιονορίτης, πού πέρασε λίγον καιρό σ' ένα μοναστήρι από κείνα πού βρίσκονται μέσα στό μπουγάζι, έγραψε στήν τάβλα ενός Ψαλτηριού:

«Τί ζωή! Τί ευτυχία!
Παράδεισος τή άληθεία!»

Έρωτήσεις

1. Τό γεγονός ότι ό Κόντογλου είναι άγιογράφος επηρεάζει τόν τρόπο μέ τόν όποιο βλέπει τή φύση; (Παρατηρήστε τή δεύτερη παράγραφο).
2. Ποιό αισθημα για τήν 'Ανατολή έκφράζει ό συγγραφέας;
3. Για τήν παράδοση τή σχετική μέ τόν Προφήτη 'Ηλία διαβάστε στό βιβλίο σας και τή μελέτη του Ι. Κακριδη, ό Θάνατος του 'Οδυσσέα.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 42.

άνεκκάλητη: άνέκφραστη, άνείπωτη.

[Τό κατευόδιο]

Στό χρονικό της Γαλαξειδι – ή μοίρα μιᾶς ναυτικής πολιτείας ή Εὐα Βλάμη γράφει: «Σά θά πατήσεις σήμερα τήν πολιτεία τοῦ Γαλαξειδιού, ἀπό τό πρώτο βῆμα σου νιώθεις τόν ξεπεσμό της. Κι ἂν τύχει νά ὄσαι γένημα καί θρέμμα του, πού ξενιτεύτηκες χρόνια τώρα καιρό. θά θυμηθεῖς τό μεγαλεῖο πού ἄλλοτες στεφάνωνε τό ρημαγμένο τοῦτον τόπο, καί θ' ἀφήσεις τό δάκρυ σου νά σταλάξει κρυφά, μήν τύχει καί σέ δοῦν οἱ συντοπίτες σου, κάτι ψηλόκορμοι γερόντοι καμπουριασμένοι ἀπό τό θαλασσοδαρμό τόσων χρόνων». Μιά εἰκόνα ἀπό τήν ἐποχή πού τό Γαλαξίδι βρισκόταν στήν ἀκμή του καί τά πολλά καράβια του ταξιδεύανε στίς μακρινές θάλασσες μᾶς δίνει μέ τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Αν κάποιο θαμποχάραμα ἀνοιξιάτικο βρεθεῖς στόν κόρφο τοῦ Γαλαξειδιού, θά δεῖς τά ὅσα σου ἱστορῶ ξαναζωντανεμένα. Γιατί, καθώς τά παλιά τ' ἀρχοντικά θά λούζουν τή σκιά τους στά γαλανά νερά, κι ἐσύ, σκυμμένος ἀπ' τήν κουπαστή, θά καθρεφτίζεσαι, προσμένοντας τό βαπόρι νά ρίξει ἄγκουρα, θά δεῖς δειλά δειλά μιά γρίλια κάτου στό βυθό ν' ἀνοίγει, καί μιά μορφή γιομάτη ἀρχοντιά νά ξεπροβάλει. Τότες τό βαπόρι σου θά γίνει λόβερο*, τ' ἀγέρι τῆς φαντασίας σου θά φουσκώσει τά πανιά του, κι ἐσύ, παλικαράκι, θ' ἀπλώσεις τά χέρια σου στήν καλή σου.

Καί μόνο ὅταν σαλπάρει τό βαπόρι καί βρεθεῖς καταμεσίς πελάγου, θά πεῖς πώς τό Γαλαξίδι σήμερα εἶναι μιά νεκρωμένη πολιτεία, δίχως ταρσανάδες* καί δίχως καράβια, μά μέσα στό βυθό τοῦ κόρφου της, ἔτσι, σάν ὄνειρο, μένει μιά σκιά ἀπό τήν πιστή μορφή τῆς Πηνελόπης.

Τέτοιαν ὥρα* ή πολιτεία ἐπαιρνε ὄψη γιορτινῆ. Γιομίζανε τά καντούνια* μέ περαστικούς, οἱ πόρτες διάπλατες στά σπίτια, καί τά γλυκά γιά τά καλωσορίσματα σέ περίμεναν ἔτοιμα στόν ἀσημένιο δίσκο. Κι ἐσύ, ἂν ἤθελες νά μοιραστεῖς τό συνήθειο τοῦ τόπου, σ' ὄλους ἔπρεπε νά

λόβερο: εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου.

ταρσανάς: ναυπηγεῖο, ναύσταθμος.

τέτοιαν ὥρα κλπ.: ἐννοεῖ τήν ὥρα πού ἐπιστρέφανε τά καράβια στό Γαλαξίδι.

καντούνι: στενός δρόμος.

πάς νά φκηθείς*, σ' όλους νά γλυκαθείς, γιά νά δείξεις τή χαρά σου. Ἄπό τόν καπετάνιο ἴσαμε τῆς χήρας τό ναυτόπαιδο. Ὅλοι τήν περιμένουν τούτη τή χαρούμενη στιγμή, μά ἡ χηρεμένη μάνα μέ πιότερο καρδιοχτύπι, γιατί σιμά στό ἀκριβό μοναχοπαίδι της ξεχνάει τήν πίκρα τῆς χηριάς της. Τόσον καιρό ζοῦσε μέσ στήν ἀπαντοχή... Τώρα λοιπόν τόν χαίρεται τόν κανακάρη της, τόν σιγοτραγουδάει, καί μέσα σ' ὅλα του τά φερσίματα βλέπει τόν ἄντρα της, τόν караβοκύρη. Τό πῶς θά κάτσει, πῶς θά σηκωθεί, πῶς θά χωρατευτεῖ καί πῶς θέ ν' ἀγριέψει, ὅλα θαρρεῖς καί τά ξεσήκωσε ἀπ' τόν πατέρα του. Μά ἡ πιό μεγάλη του κληρονομιά εἶναι ὁ ἔρωτάς του γιά τή θάλασσα. Σάν ἦτανε μικρό παιδί καί τό ἔστελνε, ἡ φρεσκοχήρα τότες, στό ἀκροθαλάσσι γιά νά παίξει, ἀντίς ν' ἀποξεχνιέται στά παιγνίδια του, στό κύμα ἄπλωνε τά δυό του τά χεράκια. Κι ὕστερα, σά μεγάλωσε, ὅλο στή θάλασσα βρισκόταν. Ἄν δέν πάσχισε ἡ μάνα του νά τό κρατήσει στή στεριά! Δέ βαριέσαι. Χαμένος κόπος. Στό τέλος εἶδε κι ἀπέειδε, καί τοῦ ἔδωκε τήν εὐκή της. Ἔτσι εἶναι τό γραμμένο: σέ καίει ἡ θάλασσα, σοῦ παίρνει τόν ἄνθρωπό σου, δέ σοῦ χαρίζει τίς περισσότερες φορές μήτε μνημούρι νά τόν διαβάσεις νά παρηγοριέσαι, κι ὅμως θά ἴρθει στιγμή πού τό αἷμα θά μιλήσει στήν ψυχή τοῦ παιδιοῦ σου, κι ἄν εἶναι σερνικό, θά κάνεις τό σταυρό σου. Μηδᾶ κι ἡ θεια-Χρυσούλα, πού ἔχασε ἄντρα καί παιδιά στήν Ἀδριατική, δέν ἔβαλε ὄρκο νά δώσει σεριανό στή Βιολέτα της; Κι ἀλήθεια, τήν πάντρεψε μέ κάποιο χτηματάρη* στό Σωτήρα. Καλός φαμελίτης, ἀνάστησε πέντε παιδιά, τά χρόνια περάσανε, τά παιδιά μετώσανε, μά ἡ θεια-Χρυσούλα δέν τά ἔβανε κάτω.

– Τήν ἔεχασε ὁ Χάρος τήν κυρούλα μας, χωρατευόντουσαν τ' ἀγγόνια της, πού ἔχανε σεριώσει φαμελιές.

Καί νά, τό πρώτο δισεγγόνι της, σάν ἔφτασε τά δώδεκά του χρόνια, τῆς ξεμολογήθηκε μ' ἀναφιλητά πῶς τό τραβοῦσε ἡ θάλασσα. Πάσχισε ἡ γερόντισσα νά καταφέρει τόν πατέρα του νά τό μπαρκάει μοῦτσο μέσ στήν «Εὐμορφία». Ἄπό δῶ σ' ἔχω, ἀπό κεῖ σ' ἔχω, λόγο στό λόγο, τόν κατάφερε. Βγήκε μάλιστα κι ὡς τό Κεντρί μαζί μέ τά γονικά του, νά τό κατευοδώσει.

Ἐδῶ πρέπει νά σοῦ μιλήσω γιά τ' ἀγνάντια, σά νά λέμε τό κατευοδίο πού κάναν οἱ γυναῖκες στά καράβια σά φεύγανε. Σάν ἔστρωνε ὁ καιρός, μετά τά Κούλουμα, τά καράβια σαλπάρανε, γιά νά γυρίσουνε μέ τό καλό τό χινόπωρο. Οἱ ναυτικοί, μέρες τώρα, φούρια φούρια, τοιμά-

νά φκηθείς: νά εὐχηθείς.

χτηματάρης: κτηματίας.

ζονταν, κι ανήμερα σηκώνονταν. αὐγή αὐγή, πρὶν φέξει. Εἶχανε γιομισμένα μέ τὰ ρουχικά τους τὰ μπαοῦλα τους, κι οἱ διαλεχτές εἶχανε στείλει ἀποβραδὶς τὰ γλυκά στό σπίτι τοῦ καλοῦ τους. Ὁ κάθε ταξιδιάρης, μόλις φτάσει ἢ ὥρα ἢ στερνή, μέ μάτι ἀνυπόμονο κοιτάει μιά τῆ θάλασσα, μιά τῆ φαμίλια. Τόσον καιρό τόν χάρηκε ἡ δεύτερη, τώρα θά πάει ξανά στήν πρώτη, πού τόν δέχτηκε ἀμούστακο παιδί, τόν μέστωσε, τόν εἶδε ἄντρα μέσ στήν ἀγκαλιά της. Μά κι ἡ γυναίκα, πάλι, ἀγναντεύει μιά τῆ θάλασσα καί μιά γυρίζει τῆ ματιὰ στόν ἄνθρωπό της, μ' ἓναν κρυφό της πόθο μέσα στήν ψυχή, νά 'τανε κείνη θάλασσα δίχως μπουρίνια καί φουρτούνες, γιά νά μὴ θαλασσοπνιγεί ὁ ἄντρας της, ὁ γιός της ἢ ὁ διαλεχτός της.

Τὰ μεγαλύτερα παιδιά, μέ τὰ σκολινὰ τους, περιμένουν στ' ἄκροθαλάσσι. Οἱ μάνες ντύνουνε τὰ βυζασταρούδια τους καί κατεβαίνουν στό μόλο, γιά νά καμαρώσουνε τούς ναυτικούς, πού σβέλτοι πηδήσανε κίολας στίς βάρκες, καί μιά καί δυό φτάνουνε στά καράβια τους. Σέ λίγο ἓνα μουγκρητό ἀρχινάει. Τραβάνε τίς ἄγκουρες. Οἱ γυναῖκες νιώθουνε τήν καρδιά τους βαριά. Ποιός ξέρει... Δυό, ἴσως καί τρία, χρόνια θά κυλήσουνε ὅσο νά γυρίσουν οἱ δικοί τους. Τό 'να καράβι πίσω ἀπό τ' ἄλλο μπαίνει στή γραμμή. Γραμμή κινᾶνε κι οἱ γυναῖκες ἀπ' τό μόλο, περνᾶν τῆ Ρήχη, φτάνουν στό Κεντρί, κι ἐκεῖ στέκονται νά κάμουμε τ' ἀγνάντια. Ἡ καθεμιά βαστάει ἀντῆλιο μέ τὰ χέρια της ὅσο νά βρεῖ τό καράβι τοῦ δικοῦ της, καί μόλις τό 'βρει, μέ νοήματα καί δάκρυα τό ξεπροβοδάει. Κι ὅλο τ' ἄκροθαλάσσι τοῦ Γαλαξειδιοῦ τούτη τήν ὥρα μοιάζει νά γιόμισε ἀπό περαστικό κοπάδι γλαροπούλια, π' ἀναδιπλώνουν τίς φτεροῦγες τους κι ἰσοζυγιάζονται πρὶν ξανοιχτοῦν σέ μακρινό ταξίδι, καθώς τὰ μαντιλάκια ἀνεμίζουνε καί ἀποχαιρετᾶνε τὰ καράβια.

Οἱ θαλασσινοὶ ὅμως καιρό δέν ἔχουνε γιά χάσιμο. Καρδιοχτυπᾶνε, ἄραγες θέ νά 'βρουν πρῶτο τόν ἀγέρα παραόξω, ἢ θά γυρίσουνε στόν κόρφο πίσω, γιά νά φύγουνε αὔριο μεθαύριο ἢ σάν γυρίσει τό φεγγάρι; Ἀρχίζουνε νά βολτατζάρουνε στό πέλαγο, νά λυνοδέουν τὰ πανιά, νά μανουβράρουν, ὥσπου νά πάρει ὁ λεβάντες ξαφνικά, νά τὰ σηκώσει σάν πουλιά στό κύμα.

Μόλις τὰ δοῦν οἱ γυναῖκες ἀπό τῆ στεριά, θέ νά δοξάσουνε τόν Αἰ-Νικόλα καί θέ ν' ἀνοίξουνε τό βῆμα τους γιά νά περάσουνε τό Γιάννακι, τίς Πούντες καί τὰ Λελουδάκια, τίς ὁμορφες ἀγκάλες τοῦ Γαλαξειδιοῦ κατὰ τό μέρος τῆς ἀνοιχτῆς θάλασσας, καί νά φτάσουνε στό Ροζίκι. Ἐδῶ θά κάτσουν πιά νά ξαποστάσουνε, γιατί τίς ἔχει βρεῖ κίολας τό γιόμα. Ἀπ' τό Ροζίκι, τό μάτι φτάνει ἴσαμε τόν Ἐπαχτο. Λοι-

πόν, θ' ἀκολουθήσουν τά καράβια ὡς νά σβήσουν. Ἀμίλητες θά στείλουν τά παιδιά νά παίξουνε, γιά νά γιομίσουνε τόν ἀγέρα μέ τ' ἀλαλητό* τους, κι ἔτσι νά σκεπαστεῖ ὁ στεναγμός καί ὁ καρδιοσωμός τῆς καθεμιάς τους.

Κι οἱ ναυτικοί, μακριά ἀπό τό πέλαγο, τώρα πού τά καράβια μπήκανε πιά στή σωστή ρότα*, θά πάρουνε τά κανοκιάλια γιά στερνή φορά, νά δοῦν τό Γαλαξειδί, πού σύψυχο τούς ἀποχαιρετάει μέ τραγούδια. Τέτοιους σκοπούς ἔχω ἀκουστά ἀπό τῆς κυρούλας μου τό στόμα, κι ἄκου κι ἐσύ μέ πόσην ὁμορφιά κάθε γυναίκα τοῦ Γαλαξειδιοῦ ἔσβηνε τόν καημό της:

*Θάλασσα, μὴν τόν ἀγαπᾶς τῆς κοπελιάς τόν ἄντρα,
γιατ' εἶν' ἡ κοπελιά μικρὴ καί δέν τῆς πᾶν τά μαῦρα.*

*Θάλασσα, μάνα γίνε του καλύτερη ἀπό μένα,
καί μὴν κοιτᾶς τά μάτια μου, ἄς εἶναι βουρκωμένα.*

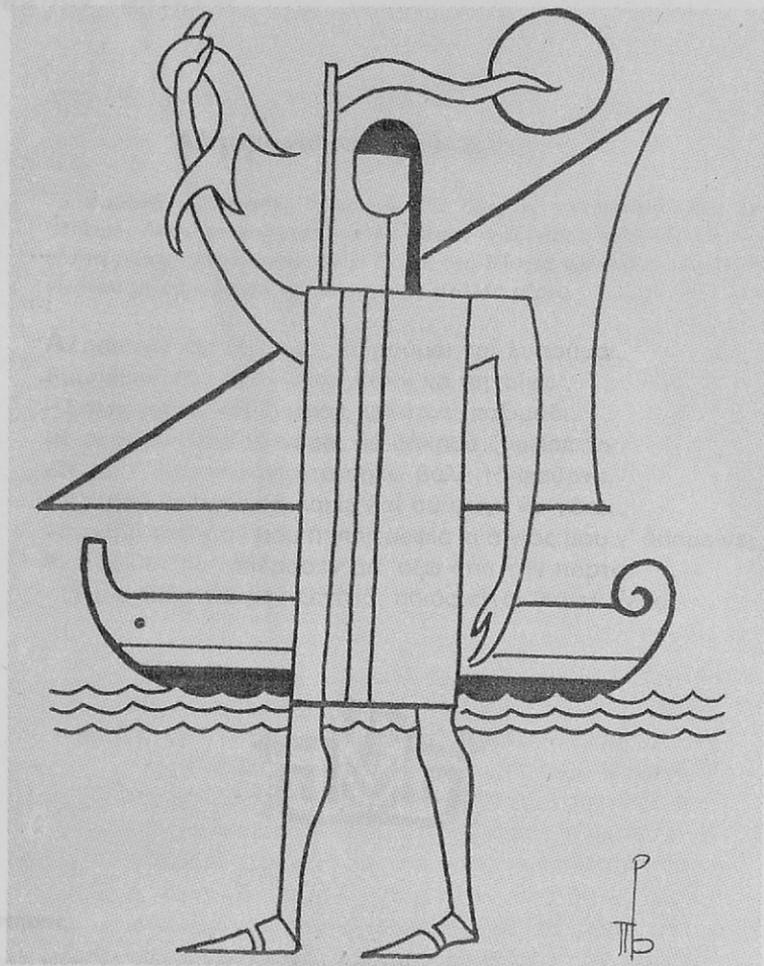
*Θάλασσα, εἶμαι κοπελιά καί νύφη θε νά γίνω·
τ' ἄλλο ταξίδι φέρ' τον μου κι ὅ,τι μοῦ πεῖς τό δίνω.*

Ἑρωτήσεις

1. Ἡ ἐπιστροφή τῶν Γαλαξειδιωτῶν γεμίζει ὄλους χαρά, πιό πολύ ὅμως τῆ «χηρεμένη μάνα». Τί τό ἰδιότερο παρατηρεῖτε σ' αὐτὴ τῆ χαρά;
2. Ἡ ἀναχώρηση τῶν ναυτικῶν γίνεται μέ μιά ὀρισμένη διαδικασία. Νά διαβάσετε ὅλη τῆ σκηνὴ καί ν' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα: α) Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες τῆς ἀναχώρησης; β) Ποιά εἶναι τὰ συναισθήματα τῶν ναυτικῶν κι αὐτῶν πού τούς ξεπροβοδῶνε; γ) Τί ἐκφράζουν τά τραγούδια πού ἔλεγε κάθε Γαλαξειδιώτισσα, ὅταν τά καράβια ἀπομακρύνονταν;

ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ (1920-1975). Γεννήθηκε στὸν Πειραιά ἀπὸ γονεῖς Γαλαξειδιώτες. Ἐγραψε: *Γαλαξειδί - ἡ μοῖρα μιᾶς ναυτικῆς πολιτείας*, 1947· *Σκελετόβραχος, Τά ὄνειρα τῆς Ἀγγέλικας*, 1958· *Στὸν ἀργαλειό τοῦ πεγγαριοῦ*, 1963.

ἀλαλητό: ἀλαλαγμός, φωνές.
ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

Χ. Ἡ ἀποδημία

Ἐρίσεψες καί μ' ἄφηκες ἓνα γυαλί φαρμάκι.
(Δημοτικό)

Δημοτικό τραγούδι

Ἀλησμονῶ καί χαίρομαι...

Τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι τῆς ξενιτιάς προέρχεται ἀπό τήν Ἴηπειρο, ὅπου συναντοῦμε πολλά τέτοια τραγούδια, γιατί ἀπό παλιά οἱ ἠπειρώτες ξενιτεύονταν στήν Πόλη, στή Βλαχιά καί ἄλλου. Τό ταξίδι γινόταν μέ καραβάνια καί διαρκοῦσε πολλές μέρες.

Ἀλησμονῶ καί χαίρομαι, θυμοῦμαι καί λυποῦμαι,
θυμήθηκα τήν ξενιτιά καί θέλω νά πηγαίνω*.

– Σήκω, μάνα, καί ζύμωσε καθαρίο* παξιμάδι,
μέ πόνους βάλε τό νερό, μέ δάκρυα ζύμωσε το
καί μέ τ' ἀναστενάγματα σήκω βάλε τό φουῖρνο.

– Ἄργησε φουῖρνε νά καεῖς καί σύ ψωμί νά γένεις
νά φύγει τοῦ γιοῦ μου ἡ συντροφιά κι ὁ γιός μου ν' ἀπομείνει.

Κι ὁ κυρατζής* ἀπέρασεν ἀπ' ὄξω ἀπό τήν πόρτα:

– Ποιός εἶναι γιά τήν ξενιτιά, ποιός εἶναι γιά τά ξένα:

Ἐρωτήσεις

1. Ποιό εἶναι τό νόημα τοῦ πρώτου στίχου;
2. Τί συναισθήματα ἐκφράζουν τά λόγια τοῦ παιδιοῦ καί τί συναισθήματα τά λόγια τῆς μάνας;
3. Ποιές εἰκόνες ἀπό τήν ἀναχώρηση προβάλλονται στό τραγούδι;

θέλω νά πηγαίνω: ἐδῶ: πρέπει νά φύγω.

καθαρίο: ἀπό σιτάρι.

κυρατζής: ὁ ἀρχηγός τοῦ καραβανιοῦ (λεγόταν καί καρβανάρης).

‘Ο γυρισμός του Ξενιτεμένου

‘Ο γυρισμός του Ξενιτεμένου ανήκει στην κατηγορία των δημοτικών τραγουδιών που ονομάζονται παραλογές. Οι παραλογές είναι αφηγηματικά δημοτικά τραγούδια. ‘Η διήγησή τους είναι πλαστή, δηλαδή δεν αναφέρεται σε ιστορικά γεγονότα, αλλά σε δραματικά περιστατικά της ζωής. Συχνά ή υπόθεσή τους μοιάζει με παραμύθι. Θεωρούνται ως τα πιο παλιά ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Στίς Παραλογές ανήκουν τα πολύ γνωστά τραγούδια Του γιοφυριού της Άρτας και Του νεκρού αδελφού.

Τό τραγούδι που αφηγείται τό γυρισμό του Ξενιτεμένου συζύγου, ύστερα από μακροχρόνια απουσία, και τήν αναγνώρισή του από τή γυναίκα του που τόν περίμενε, είναι πανελλήνιο. Τό ίδιο θέμα τό συναντούμε επίσης στά τραγούδια και των άλλων εύρωπαϊκών λαών.

Στήν Ελλάδα τό τραγούδι αυτό τό βρήκαμε σε πολλές παραλλαγές. Παραλλαγές λέμε τίς διαφορετικές μορφές, από τόπο σε τόπο, του ίδιου τραγουδιού.

Μαλαγματένιος άργαλειός κι έλεφαντένιον κτένι*,
 κι ένα κορμί άγγελικόν κάθεται καί ύφαίνει,
 μ’ έξηνταδυό πατήματα*, σαρανταδυό καρούλια*
 κι ό βρόντος κι ό ήχος πολύς άπ’ τά ψηλά τραγούδια.
 Πραματευτής έπέρασε στό μαύρον καβαλάρης·
 κοντοκρατεί τό μαύρον του καί τήν καλημεράει.
 – Καλή ‘μερά σου, κόρη μου. – Καλώς τόν ξένο, π’ ήλθε.
 – Κόρη, πώς δέν παντρεύεσαι, νά πάρεις παλικάρι;
 – Κάλλιο νά σκάσ’ ό μαύρος σου, παρά τό λόγο π’ είπες!
 ‘Έχω άνδρα στην Ξενιτιά τώρα δώδεκα χρόνους
 κι άκόμη τρεις τόν καρτερώ καί τρεις τόν άπαντέχω*
 κι άν δέν έλθει κι άν δέ φανεϊ, καλόγρια θά γένω,
 κι εις τό κελί θά σφαλιστώ, τά μαύρα θενά βάλω.

κτένι (χτένι), πατήματα, καρούλια: έξαρτήματα του άργαλειού.
 άπαντέχω: περιμένω.

- Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
Τά χέρια μου τόν κράτησαν, τά χέρια μου τόν θάψαν·
ψωμί, κερί τοῦ μοίρασα* κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Τόν κράτησες, τόν ἔθαψες; Θεός σου τό πληρώσει.
Ψωμί, κερί τόν μοίρασες; Ἐγώ σου τό πληρώνω.
- Ἐγώ φιλή τόν δάνεισα κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
- Φιλή κι ἄν τόν ἐδάνεισες, τρέχα καί γύρευέ το.
- Κόρη μ', ἐγώ 'μαι, ὁ ἄνδρας σου, ἐγώ 'μαι ὁ καλός σου.
- Ἄν εἶσ' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἄν εἶσαι ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι ἀπέκει* νά σ' ἀνοίξω.
- Μηλιάν ἔχεις στήν πόρταν σου καί κλημα στήν αὐλήν σου,
κάμνει σταφύλια ραζακιά καί τό κρασί του μέλι.
Τό πίνει ἡ Γιανιτζαριά* καί πά 'νά πολεμηθεῖ,
τό πίνει κι ἡ φτωχολογιά καί λησμονᾶ τά χρέη.
- Αὐτά τά ξεύρει ἡ γειτονιά, τά ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος·
δεῖξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νά σ' ἀνοίξω.
- Ἐλιάν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλιάν εἰς τήν μασχάλην.
- Βάγιες, τρεχᾶτ', ἀνοίξατε· αὐτός εἶν' ὁ καλός μου!

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ Ξενιτεμένος δίνει στήν ἀρχή ψεύτικες εἰδήσεις καί ζητάει ἀνταμοιβή;
2. Νά συγκρίνετε τό δημοτικό τραγοῦδι μέ τούς στίχους τῆς Ὀδύσσειας: Ψ 109 - 121 καί Ψ 177 - 209 (στή μετάφραση Ζήσιμου Σιδέρη). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μπορούμε νά δικαιολογήσουμε αὐτές τίς ὁμοιότητες;

ψωμί, κερί τοῦ (τόν) μοίρασα: στήν κηδεῖα του μοίρασα ψωμί καί κερί, ὅπως μου εἶχε παραγγεῖλει. Τοῦ ἔκανα τήν κηδεῖα.
κι ἀπέκει: καί μετά.
Γιανιτζαριά: οἱ γενίτσαροι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ο Ξενιτεμένος

Τό τόσο βαθιά έλληνικό θέμα τής αποδημίας έμπνεί στο Ζαχαρία Παπαντωνίου τό παρακάτω ποίημα, γραμμένο μέ έξαιρετική απλότητα καί φυσικότητα. Πίσω όμως από τήν απλότητα αυτή, διαγράφεται όλο τό τραγικό βάθος του θέματος.

Σάν πήγε στην Άμερική,
έγύριζεν ό νοϋς του πίσω
καθημερινή καί Κυριακή.

Σάν άρχιζε νά γράφει γράμμα,
«καλή μου μάνα κι άδερφή».
έκεϊ τόν έπιανε τό κλάμα.

Έπέρασε καιρός πολϋς,
στά ξένα άσπρίσαν τά μαλλιά του,
γυρίζει πίσω παραλής.

Τά πλούτη του είναι περισσά.
Έφερε γϋνες καί ρολόγια,
έχει τά δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στο σπιτάκι ίσια.
‘Η μάνα του;... ή άδερφή;
Είνα κι οι δυό στά κυπαρίσσια.

‘Ας ξαναζούσαν μιά βραδιά
– κι άς ήτανε καί στ’ όνειρό του! –
Θά ‘δινε ολάκερο τό βιό του!

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται σε δυό μέρη. Ποιά είναι αυτά;
2. Ποιές είναι οι συναισθηματικές καταστάσεις του Ξενιτεμένου κατά τήν πορεία του ποιήματος;

3. Τί φανερώνει ο τελευταίος στίχος;
4. Άφηγηθείτε τό ποίημα μέ δικό σας τρόπο.

Βιογραφικά του ποιητή: στή σελ. 179.

Κινέζικο ποίημα

(του 8ου αιώνα π.Χ.)

Νέα από τό χωριό

Οι Κινέζοι έχουν πανάρχαια ποιητική παράδοση. Τήν ποίησή τους τή χαρακτηρίζουν οι χαριτωμένες εικόνες, ή λεπτή εύαισθησία καί ή διακριτικότητα (δηλαδή τά συναισθήματα δέν εκφράζονται μέ τρόπο κραυγαλέο, αλλά ύποδηλώνονται).

Σύ πού μās ήρθες από τήν πατρίδα,
θά φέρνεις χίλια τόσα νέα.
Σάν έφευγες – έμπρός στό παραθύρι μου
άνθοῦσε ή μικρή δαμασκηλιά;

Έρωτήσεις

1. Από τά «χίλια τόσα νέα» γιατί ό Ξενιτεμένος του ποιήματος ζητά νά μάθει μονάχα άν «άνθοῦσε ή μικρή δαμασκηλιά έμπρός στό παραθύρι του»;
2. Τί άναμνήσεις μπορεί νά συγκεντρώνει γιά τόν Ξενιτεμένο ή εικόνα τών δυο τελευταίων στίχων;

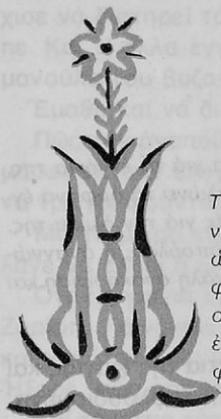
ΧΙ. Οικογενειακές σχέσεις

*Τ' αδέρφια σχίζουν τ' αβουνά καί δέντρα ξεριζώνουν.
(Δημοτικό)*

IX. Οικογενειακή σκηνή

Έκτωρ Δούκας: Οικογενειακή σκηνή

Τρεις βίγλες θά του βάλω

Τό δημοτικό αυτό τραγούδι ἀνήκει στά ναναρίσματα. Τά ναναρίσματα είναι σύντομα τραγούδια, γεμάτα αισιοδοξία, ώραϊες εἰκόνες καί χαριτωμένες ὑπερβολές. Μέ λόγια πού φανερώνουν ἀπέραντη τρυφερότητα ἐκφράζουν τήν πλούσια μητρική ἀγάπη καί τά τολμηρά ὄνειρα. Στό ποίημα πού ἐξετάζομε, ἡ μάνα βάζει τόν αἰτό, τόν ἥλιο καί τό βοριά νά φρουροῦν τόν ὕπνο τοῦ παιδιοῦ της.

Νά μου τό πάρεις, Ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά του βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες*, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τόν Ἥλιο στά βουνά, τόν ἀετό στούς κάμπους,
 τόν κυρ-Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτός ἀποκοιμήθη,
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερός στής μάνας του πηγαίνει.
 – Γιέ μ'· πού 'σουν χτές, πού 'σουν προχτές, πού 'σουν
 τήν ἄλλη νύχτα:

Μήνα μέ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
 μήνα μέ τόν αὐγερινό πού 'μαστ' ἀγαπημένοι:
 – Μήτε μέ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
 μήτε μέ τόν αὐγερινό, ὁπού 'στ' ἀγαπημένοι·
 χρυσόν ὑγιόν ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Ἑρώτηση

Μέ ποιούς τρόπους φανερώνεται ἡ μητρική ἀγάπη σ' αὐτό τό τραγούδι:

βίγλα: σκοπιά, ὑψηλό σημεῖο ἀπό ὅπου μπορεῖ κανεῖς νά βλέπει μακριά.
 βιγλάτορας: σκοπός, φρουρός.

Ή γιαγιά

Ή γιαγιά είναι από τά πιό αγαπημένα πρόσωπα για τά εγγόνια της. Στήν έλληνική οίκογένεια δέν είναι σπάνιο νά μεγαλώνει τά όρφανά εγγόνια της και νά αναλαβαίνει ευθύνες πολύ βαριές για τήν ηλικία της. Στο παρακάτω διήγημα τής Άλεξάνδρας Παπαδοπούλου, ή αναγνώριση τών θυσιών της από τά εγγόνια τής δίνει μεγάλη ανάκούφιση και χαρά.

Πέροι τά εγγόνια στήν πρωτοχρονιά τής έβαλαν δόντια τής γιαγιάς και λάμπουν τώρα όλόασπρα μέσα άπ' τά ζαρωμένα, ξεφλουδισμένα, άχρωμα χείλη.

Μά τά σβησμένα μάτια τής γιαγιάς δέν καλοβλέπουν τά έργόχειρά της, τά πέντε εγγόνια, πού τής τ' άφησε μωρά, τόσα δά, ή μακαρίτισσα ή μονάκριβή της κόρη... Τήν έκλαψε τότε και τά δάκρυα έσβησαν τά μάτια της. Μά όχι μόνο δάκρυα, όχι.

Ή γιαγιά κατάλαβε, πώς έπρεπε τά παιδιά νά μεγαλώσουν, ένιωσε τό παράπονο τής ύστερνης ματιές τής κόρης της, τό ένιωσε και πήρε τό βελονάκι της στήν άρχή μ' ένα ζευγάρι γυαλιά, ύστερα μέ δύο, δούλευε εκείνη τή μπιμπίλα* τήν πολυανθισμένη, πού οι ξένοι, πού έρχονταν νά περάσουν τό καλοκαίρι στά Θεραπεία*, τήν έβλεπαν κι έλεγαν, πώς κι αύτή ή έργασία είναι άλήθεια ένα άπ' τά θαύματα του Βοσπόρου.

Γιατί στό Βόσπορο περισσότερο εργάζονται αυτό τό ξακουστό έργόχειρο, πού πολλές εργάτριες δόξασε, μά και πού δέν καλύτερευσε τήν τύχη τους.

Όπως σ' όλα τά χαμόσιπα, και στής γιαγιάς τό σπίτι βλέπει κανείς μετάλλια τιμητικά από εκθέσεις.

Και λίγο λίγο τά άνθη τής μπιμπίλας έκαμαν και άλλα άνθη: τά εγγονάκια, καρπούς ώραίους.

Ό μεγαλύτερος, άφου έμαθε τά γράμματα στό δημοτικό σχολείο, άρχισε νά καλλιεργεί τά λίγα χωράφια τους και μέ τίς φράουλες, πού

μπιμπίλα: χειροποίητη δαντέλα.

Θεραπεία: προάστιο τής Κωνσταντινούπολης, όπου παραθέριζαν οι ευκατάστατοι.

έστελνε στά ξένα, τίς άνοιχτόχρωμες φράουλες τίς στρογγυλές, άρχισε νά διατηρεΐ τό σπίτι, καί ήταν καιρός, γιατί ή γιαγιά δέν καλόβλεπε. Καί τ' άλλα έγγονία έπαιρναν σειρά καί τό μικρό, πού τ' άφησε ή μανούλα του βυζανιάρικο, έγινε κι εκείνο έξι έφτά χρονών αγόρι.

"Εμαθε καί νά διαβάζει άργά άργά τά μεγάλα γράμματα.

Πώς τήν αγαπούσε τή γιαγιά! Πώς τήν αγαπούσαν όλοι. Πώς τήν καμάρωναν, σάν έλεγε παραμύθια, καί πώς χαίρονταν, σάν τήν έβλεπαν νά τρώγει φουντούκια μέ τά δόντια τά όλόασπρα.

Μά τό μικρό είχε ένα σχέδιο καί δέν έλεγε σέ κανένα τίποτε. Φύλαγε νά έλθει ή ώρα ή καλή.

"Όταν ή γιαγιά τόν έπαιρνε άπ' τό χεράκι καί ανέβαινε τό δρόμο του Ζαρίφη, γιά νά πών στήν κρύα βρύση, τόν άφηνε νά παίξει μέ τά χαλίκια καί χανόταν καί γύριζε μέ τά μάτια πιό κόκκινα καί χείλη πιό ξεθωρα. "Ήξερε, πώς πήγαινε στό μνημα τής κόρης της νά κλάψει.

Καί τά μάτια τής γιαγιάς σέ κάθε τέτοια επίσκεψη έσβηναν πιό πολύ. "Όταν γύριζεν άπ' τήν κρύα βρύση, δέν μπορούσε νά δει τούς πράσινους λόφους ή καημένη ή γιαγιά. Ούτε, όταν πήγαιναν στήν "Αγία Παρασκευή, μπορούσε νά δει τό Βόσπορο καί τό βουνό του "Ελληνα, πού παραφυλάγει εκεί στό άνοιγμα τής Μαύρης Θάλασσας νά καταπιεί τά θεριά, πού προβάλλουν άπ' τό βοριά. Τίποτα ή γιαγιά δέ μπορεί νά δει.

Καί όταν ό δεύτερος έγγονος μέ τή γαλανόασπρη βαρκούλα φέρνει βράδυ βράδυ περήφανος τή γιαγιά καί τό αδελφάκι του νά αναπνεύσουν τό μυρωμένο άγέρι, ή γιαγιά δέ βλέπει τό ευμορφο ήλιοκαμένο πρόσωπο του έγγονου.

Καί τό μικρό πικραίνεται καί τής τά ζωγραφίζει όλα, μά έχει καί τό σχέδιό του.

Ό μεγάλος αδελφός, ό Μανόλης, άρραβωνιάστηκε μέ τήν ευχή τής γιαγιάς. Τίς "Αποκριές θά έλθει ή νύφη νά ξεκουράσει άπ' τό νοικοκυριό τή γιαγιά.

Μιλούνε τ' αδέρφια καί γιά τό δώρο τής νύφης, μιλούνε καί γιά τό δώρο τής γιαγιάς, μιλούνε καί γιά τό δώρο του μικρού· κοντεύει ή πρωτοχρονιά.

Ό μικρός πετιέται, μέ μάτια όλόλαμπρα.

- Γιά τή γιαγιά, έγώ θά σάς μιλήσω. Έγώ δώρο δέ θέλω. Πέρσι τής πήρατε δώρα τής γιαγιάς δόντια. Φέτο... πέστε στό μεγάλο τό γιατρό καί ρωτήστε, δέν μπορούνε τάχα αύτοί, πού κάνουνε δόντια, νά κάμουνε καί μάτια νά βλέπει ή γιαγιά μου; "Αχ! όλοένα σβήνουνε τά μάτια της. Σέ λίγο, σάς τό λέγω, καί τόν ήλιο δέ θά βλέπει. Έμένα όχι φέτο,

ποτέ μου μή μου κάνετε δῶρο, ἂν τὰ μάτια εἶναι ἀκριβά, ποτέ! Καί ἂν οἱ γιατροί δέν μποροῦν νά τὰ κάμουν, ὁ Θεός μπορεῖ νά τήν πάτε στή Βαγγελίστρα νά τήν κάμει νά βλέπει, γιά νά δεῖ ἐμένα, πῶς ἔχω τὰ χρυσά μαλλιά καί τὰ μάτια τῆς μητέρας μας, νά παρηγορηθεῖ.

Τ' ἀδέλφια δέν εἶπαν τίποτα.

Ἔνοιξε σιγά σιγά ἡ θύρα· ἔτριξε τό πάτωμα ἀπ' τό βαρῦ βῆμα τῆς γιαγιάς, καί σάν νά εἶχε μάτια, ἴσια ἔτρεξε στό Γιωργάκη τῆς, τόν ἀγκάλιασε, τόν φίλησε καί εἶπε:

– Μάτια μου... μάτια μου...

Πολλά χεῖλη τό λένε χαϊδευτικά «μάτια μου», μά τῆς γιαγιάς τὰ χεῖλη ἔχουν ἄλλη σημασία. Naί, «μάτια τῆς!». Ἔκανε τό σταυρό τῆς, εὐχαρίστησε τό Θεό καί χαροῦμενη, νέα, μεταμορφωμένη, εἶπε δυνατά:

– Θέε μου, σ' εὐχαριστῶ.

Ἔλοι ἔκλαιαν. Ἄχ, ἀπό τέτοια δροσερά γλυκά δάκρυα δροσιζονται τὰ μάτια...

Ἑρωτήσεις

1. Ποιές μεταφορικές ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται γιά τὰ ἐγγόνια καί γιατί;
2. Εἶναι μεγάλη ἡ θυσία πού κάνει ὁ Γιωργάκης γιά τή γιαγιά του; Τί δείχνει μέ αὐτή;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (1867-1906). Γεννήθηκε στό Χάσκιοι τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἐργάστηκε ὡς δασκάλα στήν Κωνσταντινούπολη, στή Σηλυμβρία καί στή Θεσσαλονίκη. Ἐγράψε κυρίως διηγήματα καί χρονογραφήματα, πού δημοσίευσε σέ ἐφημερίδες, περιοδικά καί ἡμερολόγια.

Δημοτικό τραγούδι

Ἡ ἀδελφική ἀγάπη

Στίς λαϊκές ἀφηγήσεις καί τά δημοτικά τραγούδια ξεχωριστή θέση κατέχει ἡ ἀφοσίωση τῶν ἀδελφῶν στήν ἀδελφή τους. Ἡ ἀφοσίωση αὐτή δέ λυγίζει οὔτε μπροστά στό θάνατο.

Ανάθεμά τον πού τό εἶπει: «Τ' ἀδέρφια δέν πονιοῦνται».

Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καί δέντρα ξεριζώνουν.

Τ' ἀδέρφια ἐκυνηγήσανε κι ἐνίκησαν τό Χάρο.

Δυό ἀδέρφια εἶχαν ἀδερφή στόν κόσμο ξακουσμένη,
τή φθόναγεν ἢ γειτονιά, τή ζήλευεν ἢ χώρα,
τή ζήλεψε κι ὁ Χάροντας καί θέλει νά τήν πάρει.

Στό σπίτι τρέχει καί βροντᾶ σάν νά 'ταν νοικοκύρης:

–Ἄνοιξε, κόρη, γιά νά μπῶ, 'τοιμάσου νά σέ πάρω,
τί ἐγώ εἶμ' ὁ γιός τῆς μαύρης γῆς, τς ἀραχνιασμένης πέτρας.

–Ἄσε με, Χάροντ', ἄσε με, σήμερα μή μέ πάρεις,
ταχιά Σαββάτο* νά λουστῶ, τήν Κυριακή ν' ἀλλάξω,
καί τή Δευτέρα τό ταχύ* ἔρχομαι μοναχῆ μου.

Ἀπ' τά μαλλιά τήν ἄρπαξε κι ἡ κόρη κλαίει καί σκουίζει
νά καί τ' ἀδέρφια πού 'φτασαν ψηλά ἀπ' τό κορφοβούνη
τό Χάροντα κυνήγησαν καί γλίτωσαν τήν κόρη.

Ἑρωτήσεις

1. Τά δυό ἀδέρφια νίκησαν τό Χάρο, πού εἶναι στήν πραγματικότητα ἀνίκητος. Τί θέλει νά τονίσει μ' αὐτό ὁ λαϊκός ποιητής;
2. Μελετήστε ὅλο τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα. Μέ τίς

ταχιά Σαββάτο: τό Σάββατο τό πρωί.

τό ταχύ: τό πρωί.

ἀπαντήσεις, πού θά δώσετε, θά ἔχετε συγκεντρώσει τά κυριότερα χαρακτηριστικά τῆς τεχνικῆς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

- α) Πόσες συλλαβές ἔχει ὁ κάθε στίχος; Πῶς τόν ὀνομάζουμε;
- β) Ὅμοιοκαταληκτοῦν μεταξύ τους οἱ στίχοι;
- γ) Τό νόημα τοῦ κάθε στίχου εἶναι αὐτοτελές ἢ συνεχίζεται στόν ἄλλο στίχο;
- δ) Σέ πόσα ἡμιστίχια χωρίζεται ὁ κάθε στίχος καί πόσες συλλαβές ἔχει τό καθένα;
- ε) Ποιό εἶναι τό μέτρο;
- στ) Πῶς συνδέονται μεταξύ τους οἱ προτάσεις;
- ζ) Πῶς γίνεται ἡ μετάβαση ἀπό τή μιά σκηνή στήν ἄλλη;
- η) Ποιά μέρη τοῦ λόγου χρησιμοποιοῦνται κυρίως καί γιατί;

Νίκος Καζαντζάκης

[Ἡ μητέρα μου]

Στό εἰσαγωγικό σημεῖωμα γιά τό μυθιστόρημά του Ἐναφορά στόν Γκρέκο ὁ Καζαντζάκης γράφει ἀνάμεσα στά ἄλλα: «Ἡ Ἐναφορά μου στόν Γκρέκο δέν εἶναι αὐτοβιογραφία». Αὐτό ὅμως δέ σημαίνει πῶς εἶναι φανταστικό μυθιστόρημα. Ἐλάχιστα ἐπεισόδια εἶναι φανταστικά. Τά περισσότερα ἀναφέρονται σέ ἀληθινά γεγονότα πού παρουσιάζονται ὅπως τά εἶδε καί τά ἄκουσε ὁ συγγραφέας μέ κάτι μικρές παραλλαγές. Στό ἀπόσπασμά μας μιλάει γιά τή μητέρα του.

Οἱ ὥρες πού περνοῦσα μέ τή μητέρα μου ἦταν γεμάτες μυστήριο· καθόμασταν ὁ ἕνας ἀντίκτρα στόν ἄλλο, ἐκεῖνη σέ καρέκλα πλάι στό παραθυρο, ἐγώ στό σκαμνάκι μου, κι ἔνιωθα, μέσα στή σιωπή, τό στήθος μου νά γεμίζει καί νά χορταίνει, σάν νά 'ταν ὁ ἀγέρας ἀνάμεσά μας γάλα καί βύζαινα.

Ἀπό πάνω μας ἦταν ἡ γαζία, κι ὅταν ἦταν ἀνθισμένη, ἡ αὐλή μοσκομύριζε. Ἀγαποῦσα πολύ τά εὐωδάτα κίτρινα λουλούδια της, τά 'βαζε ἡ μητέρα μου στίς κασέλες καί τά σώρουχά μας, τά σεντόνια μας, ὅλη μου ἡ παιδική ἡλικία μύριζε γαζία.

Μιλούσαμε, πολλές ήσυχες κουβέντες, πότε ή μητέρα μου δηγόταν γιά τόν πατέρα της, γιά τό χωριό πού γεννήθηκε, καί πότε ἐγώ τῆς στοροῦσα τούς βίους τῶν ἀγίων πού εἶχα διαβάσει, καί ξόμπλιαζα* τή ζωή τους μέ τή φαντασία μου· δέ μ' ἔφταναν τά μαρτύριά τους, ἔβαζα κι ἀπό δικοῦ μου, ὡσότου ἔπαιρναν τή μητέρα μου τά κλάματα, τή λυπόμουν, κάθιζα στά γόνατά της, τῆς χάδευα τά μαλλιά καί τήν παρηγοροῦσα:

– Μπήκαν στόν Παράδεισο, μητέρα, μή στενοχωριέσαι, σεργιανίζουν κάτω ἀπό ἀνθισμένα δέντρα, κουβεντιάζουν μέ τούς ἀγγέλους καί ἔεχασαν τά βάσανά τους. Καί κάθε Κυριακή βάζουν χρυσά ροῦχα, κόκκινα κασκέτα* μέ φούντες καί πάνε νά κάμουν βίζιτα* στό Θεό.

Κι ἡ μητέρα σφούγγιζε τά δάκρυά της, μέ κοίταζε σά νά μου ἔλεγε: «'Αλήθεια λές;» καί χαμογελοῦσε.

Καί τό καναρίνι, μέσα ἀπό τό κλουβί του, μᾶς ἄκουγε, σήκωνε τό λαιμό καί κεληδοῦσε μεθυσμένο, εὐχαριστημένο, σάν νά 'χε κατέβει ἀπό τόν Παράδεισο, σάν νά 'χε ἀφήσει μιά στιγμή τούς ἀγίους κι ἦρθε στή γῆς νά καλοκαρδίσει τούς ἀνθρώπους.

Ἡ μητέρα μου, ἡ γαζία, τό καναρίνι, ἔχουν σμίξει ἀχώριστα, ἀθάνατα μέσα στό μυαλό μου· δέν μπορῶ πιά νά μυρίσω γαζία, ν' ἀκούσω καναρίνι, χωρίς ν' ἀνέβει ἀπό τό μνήμα της – ἀπό τό σπλάχνο μου – ἡ μητέρα μου καί νά σμίξει μέ τή μυρωδιά τούτης καί μέ τό κελάδημα τοῦ καναρινιοῦ.

Ποτέ δέν εἶχα δεῖ τή μητέρα μου νά γελαίει· χαμογελοῦσε μόνο, καί τά βαθουλά μαῦρα μάτια της κοίταζαν τούς ἀνθρώπους γεμάτα ὑπομονή καί καλοσύνη. Πηγαινόρχουνταν σάν πνέμα ἀγαθό μέσα στό σπίτι, κι ὅλα τά πρόφταινε ἀνέκοπα κι ἀθόρυβα, σάν νά 'χαν τά χέρια της μιάν καλοπροαίρετη μαγική δύναμη, πού κυβερνοῦσε μέ καλοσύνη τήν καθημερινήν ἀνάγκη. Μπορεῖ καί νά 'ναι ἡ νεράιδα, συλλογιζόμουν κοιτάζοντάς τη σιωπηλά, ἡ νεράιδα πού λέν τά παραμῦθια, καί κινούσε στό παιδικό μυαλό μου ἡ φαντασία νά δουλεύει: μιά νύχτα ὁ πατέρας μου, περνώντας ἀπό τόν ποταμό, τήν εἶδε νά χορεύει στό φεγγάρι, χίμηξε, τῆς ἄρπαξε τό κεφαλομάντιλο, κι ἀπό τότε τήν ἔφερε σπίτι καί τήν ἔκαμε γυναίκα του. Κι ὄλημέρα τώρα πάει κι ἔρχεται ἡ μάνα μέσα στό σπίτι καί ψάχνει νά βρεῖ τό κεφαλομάντιλο, νά τό ρίξει στά μαλλιά της, νά γίνει πάλι νεράιδα καί νά φύγει. Τήν κοίταζα νά πηγαινόρχεται,

ξόμπλιαζω: κεντῶ, στολίζω.

κασκέτο: καπέλο.

βίζιτα: ἐπίσκεψη.

ν' ανοίγει τὰ ντουλάπια καί τίς κασέλες, νά ξεσκεπάζει τὰ πιθάρια, νά σκύβει κάτω ἀπό τό κρεβάτι, κι ἔτρεμα μὴν τύχει καί βρεῖ τό μαγικό κεφαλομάντιλό της καί γίνει ἄφαντη. Ἡ τρομάρα αὐτῆ βάσταξε χρόνια καί λάβωσε βαθιά τῆ νιογέννητη ψυχὴ μου· κι ἀκόμα καί σήμερα ἀποκρατάει μέσα μου πιό ἀνομολόγητη ἢ τρομάρα ἐτούτης: παρακολουθῶ κάθε ἀγαπημένο πρόσωπο, κάθε ἀγαπημένη ἰδέα, μέ ἀγωνία, γιατί ξέρω πῶς ζητάει τό κεφαλομάντιλό της νά φύγει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα σχημάτισε τό παιδί γιὰ τὴ μητέρα του; Γιατί νόμιζε πῶς εἶναι νεράιδα;
2. Νά βρεῖτε στό κείμενο τὰ χωρία πού δείχνουν τὴ σχέση μητέρας καί παιδιοῦ.
3. Στό σπίτι, ἐκτός ἀπὸ τὴ γαζία καί τό καναρίνι, ὑπῆρχαν καί ἄλλα πράγματα. Γιατί ὁ μικρὸς συνέδεσε μόνο αὐτὰ τὰ δυὸ μέ τὴ μορφή τῆς μητέρας του;
4. Νά σχολιάσετε τὴν τελευταία περίοδο τοῦ κειμένου σέ συνδυασμὸ μέ τὴν ὅλη παράγραφο.

Βιογραφικὰ τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 142.

Διδῶ Σωτηρίου

[Τό σπίτι μου]

Τό μυθιστόρημα τῆς Διδῶς Σωτηρίου Ματωμένα Χώματα (1962) ἀναφέρεται στὸν ἑλληνισμό τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ κεντρικὸς ἥρωας τοῦ ἔργου Μανόλης Ἀξιότης, ἀγρότης σ' ἓνα χωριὸ κοντὰ στὴν Ἔφεσο, ζεῖ τίς περιπέτειες τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, πού ἀρχίζουν τό 1914 μέ τὰ καταναγκαστικά ἔργα στὰ τούρκικα «τάγματα ἐργασίας» καί κορυφώνονται μέ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφὴ τοῦ 1922 καί τὸν ξεριζωμὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τό ἀπόσπασμα εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ μυθιστορήματος. Σ' αὐτὸ ὁ Μανόλης Ἀξιότης μιλάει γιὰ τὸ σπίτι του, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ αὐστηρὴ μορφή τοῦ πατέρα.

Ως τὰ δεκάξι μου χρόνια παπούτσι δέ φόρεσα, μῆτε καινούριο ροῦχο. Ὁ πατέρας μου μιάν ἔγνοια εἶχε, ν' ἀποχτήσει πολλὰ χωράφια, λιό-

δεντρα καί συκοπερίβολα. Ἡ μάνα μου ἔκανε δεκατέσσερες γέννες, μά τῆς ζήσαν μόνο ἑφτά παιδιά κι ἀπό τοῦτα τὰ τέσσερα τῆς τὰ φάγαν οἱ πολέμοι.

Δέ θυμοῦμαι νά μοῦ 'δωκε ποτέ ὁ πατέρας μου κανένα μεταλλίκι* ν' ἀγοράσω σάν παιδί καραμέλα ἢ κουλούρι. Μιά μέρα πού ἦτανε νά μεταλάβω μαζί μέ τὰ δυό μικρότερα ἀδέρφια μου, πήγαμε καί τοῦ ζητήσαμε συχώρεση, μέ τήν κρυφή ἐλπίδα πώς θά 'βγαζε νά μᾶς δώσει κάτι. Κεῖνος ὅμως, σάν πῆρε εἶδηση πώς περιμέναμε λεφτά, ἀγρίεψε καί γύρεψε νά μᾶς δείρει. Κινήσαμε τότες καί πήγαμε νά φιλήσουμε τό χέρι τῶν νουνῶν μας, μήπως κι ἔβγαине ἀπό κεῖ τίποτα. Ὅταν μᾶς δῶσαν ἀπό ἓνα γρόσι στόν καθένα ξετρελαθήκαμε! Ὁ πιό μικρός, ὁ Σταμάτης, ἔτρεξε ἴσια στό μπακάλικο τοῦ κύρ Θόδωρου, πού 'χε κάτι χρωματιστά κάντια*, μεγάλα σά λιθάρια καί χόρτασε μ' αὐτά τή λίμα* του. Ὁ Γιώργης καί 'γώ εἶχαμε ἄλλο μεράκι, λαχταρούσαμε νά πιάσουμε παιχίδι στό χέρι μας. Ὁ Γιώργης ἀγόρασε τήν πρώτη τρουμπέτα πού τοῦ 'λαχε. Ἐγώ συγκράτησα τή βιασύνη μου, ἔφαχνα γιά τό καλύτερο. Ὅταν πέτυχα ἓνα σταχτί τενεκεδένιο ποντικάκι μ' ἐλατήριο, τ' ἄρπαξα καί δέ δίστασα νά δώσω ὀλόκληρο τό χαρτζιλίκι μου.

Γυρίσαμε στό σπίτι νά κάνουμε τό κομμάτι μας*. Ὁ ἀδερφός μου κορδωμένος παράσταινε τό σαλπικτή καί δέν ἔλεγε νά βγάιει τήν τσαμπούνα ἀπ' τό στόμα του. Ἐγώ ἔπεσα φαρδύς πλατύς χάμου, ἀκούμπησα προσεχτικά τό ποντίκι στό πάτωμα, τράβηξα ἓνα λαστιχάκι ἀπό τήν κοιλιά του καί σάν τό εἶδα νά τρέχει πέρα δῶθε, ἄρχισα νά ξεφωνίζω:

– Σαλεύει! Εἶναι ζωντανό!

Μαζεύτηκαν τ' ἀδέρφια μου καί κάναν σάν παλαβοί, ποιός θά πρωτοτραβήξει τό ἐλατήριο νά φέρει βόλτες τό ποντίκι. Μεγαλύτερη συγκίνηση δέν ἔνωσα σ' ὅλα τὰ παιδικά μου χρόνια! Καθώς ἤμασταν παραδομένοι στή γλύκα τοῦ παιχνιδιοῦ, τσάκωσα μέ τήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ τήν ὄψη τοῦ πατέρα νά γίνεται σκληρή. «Τί νά 'χει πάλι;» σκέφτηκα. Μά πρὶν βγάλω κρίση, ἄκουσα τή φουρκισμένη προσταγή του:

– Γιά... ἐσεῖς! Φέρτε μου δῶ τοῦτα τὰ μαραφέτια*!

Δέν πρόκανε ν' ἀποσώσει τό λόγο του, ἀρπάζω τό ποντίκι, τό χώνω προστατευτικά στόν κόρφο μου καί κατακυλῶ πέντε πέντε τὰ σκαλο-

μεταλλίκι: μεταλλικό νόμισμα.

κάντιο: κρυσταλλική ζάχαρη· ἐδῶ: ζαχαρωτά.

λίμα: ἡ μεγάλη πείνα.

κάνω τό κομμάτι μου: κάνω ἐπίδειξη (λαϊκή ἔκφραση).

μαραφέτι: ἐργαλεῖο.

πάτια του χαγιατιού*. 'Ο αδερφός μου ο Γιώργης δέ μ' άκολούθησε, θές γιατί δέ μυρίστηκε τον κίνδυνο, θές γιατί δέν τόλμησε νά έναντι-ωθει, πλησίασε τόν πατέρα, του παράδωσε τήν τρουμπέτα κι έμεινε νά τόν κοιτάζει μ' άνοιχτά τρομαγμένα μάτια. Κείνος τή χούφτωσε, τή στράβωσε μέσα στήν πετρωμένη παλάμη του κι απέ* τήν πέταξε στο τζάκι.

– Νά, λεχρίτες*! έκανε. Για νά μάθετε νά ξεοδεύετε τόν παρά σας σέ τέτοια παλιοπράματα. Χάθηκε ν' αγοράστε, μπρέ, κάνα τετράδιο, κάνα μολύβι!

'Η μάνα μου ήταν τρυφερή καί ύπομονετική γυναίκα. 'Η κακοτροπιά του άντρα της τήν έκανε νά στέκει πάντα σουζζα, μέ τόν καλό λόγο καί τό χαμόγελο σ' άχειλί: «Στόν άράθυμο* τόν άντρα, έλεγε, σά δέν έναντιώνεσαι τόν έχεις σκλάβο». Τώρα τί σοί σκλάβο είχε τόν πατέρα, μονάχα κείνη τό 'ξερε.

'Όσπόσο μιά φορά, μιά καί μοναδική, του έναντιώθηκε. Τόν είδε νά μέ χτυπάει μέ μανία. Τότες μπήκε στή μέση, άνοιξε τά χέρια της σά φτερουγες καί μέ δακρυσμένα μάτια του είπε τρομαγμένη:

–'Αμοιρε, θά τό χαλάσεις* τό σπλάχνο σου!

Αιτία του άγριου ξυλοδαρμού ήταν ένα μεταλλίκι. Μου τό 'χε δώσει ο πατέρας, για νά πάω στο μπακάλη ν' αγοράσω άλάτι. 'Ήξερα τί μέ περίμενε άν τό 'χανα, γι' αυτό καί τό κράταγα σφιχτά στήν ιδρωμένη μου παλάμη. 'Όπότεν στο δρόμο, νά καί πέφτω μπροστά σ' ένα γύφτο μέ μιά μαϊμού, μιά ξύπνια σουσουραδίτσα, πού παράσταινε πότε τό δάσκαλο, πότε τή δεσποινίδα καί πότε τό φαρμακοτρίφτη. 'Ήταν πολύ, πάρα πολύ άστεία. Κόσμος είχε κάνει κύκλο γύρο της καί χάζευε· τήν ώρα όμως της πλερωμής οι περισσότεροι σκορπίσανε. 'Ήρθε τότες ή μαϊμού, στάθηκε μπροστά μου μ' άπλωμένο τό ντέφι. Τά μάτια μας ανταμώνεσαν. Δέ βάστηξα, ξέσφιξε ή χούφτα μου από μόνη της καί τήγκ, τήγκ, τήγκ, κύλησε μέσα στο ντέφι τό μεταλλίκι μου.

"Όταν γύρισα στο σπίτι μ' άδειανά χέρια δέν είπα τήν αλήθεια, είπα μονάχα πώς έχασα τά λεφτά. Αυτό ήταν. Είδα τόν πατέρα μου ν' άγριέει τόσο, πού τρόμαξα κι έδωσα ένα σάλτο από τό άνώι* καί βρέθηκα κάτω στο δρόμο μέ κίνδυνο νά σκοτωθώ. 'Όμως ούτε κι αυτή ή πράξη

χαγιατί: στεγασμένος διάδρομος, έξώστης.

απέ: μετά, ύστερα.

λεχρίτης(θηλ. λεχρίτσια): αλήτης, βρωμιάρης.

άράθυμος: οξύθυμος.

χαλάω: καταστρέφω, σκοτώνω.

άνώι: τό επάνω πάτωμα δίπατου σπιτιού.

της άπελπισίας μου δέν τόν συνέφερε. Μέ κυνήγησε, κι όταν μέ τσάκωσε ένας γείτονας, ό Χαμπέρογλου και μέ παράδωκε, άρχισε νά μέ χτυπάει όπου έβρισκε. Άπό κείνη τή μέρα, όσες φορές έβλεπα όργισμένο τόν πατέρα, έτρεμα. Κι όμως ήρθε έποχή πού τού τά συχώρεσα όλα τούτα τά φερσίματά του. Μοναχά κεινού τού ξένου, τού Χαμπέρογλου, τήν επέμβαση ούτε τήν κατάλαβα ούτε και τή συχώρεσα ποτέ.

Στό σπίτι δυό έξουσίες ύπολογίζαμε όλοι: τού Θεου και τού πατέρα, γιατί μ' αυτές είχαμε δέσει τήν ύπαρξή μας. Τή μάνα μας τήνε βλέπαμε σάν τό σκεπασμένο ήλιο, πού τότε μαντεύεις, μά οί άχτίδες του δέ φτάνουνε ίσαμε σένα νά σε ζεστάνουνε. Ποτέ της δέν έβρισκε καιρό νά μās χαιδέψει, νά μās πάρει στά γόνατά της και νά μās πει ένα παραμύθι. Ξύπναγε όλοχρονίς χαράματα, άναβε φωτιά, έστηνε τσουκάλι, νά προκάνει τόσα στόματα. Ύστερα είχε πάντα στήν κούνια κι ένα μυξάρικο νά τσιρίζει. Είχε νά φροντίσει τά ζωντανά*, νά βάλει σκάφη, νά ζυμώσει, νά πλύνει, νά γυροφέρει τό νοικοκυριό, νά πιάσει βελόνι: όλο τό χωριό μιλούσε γιά τήν πάστρα και τή νοικοκυροσύνη της.

Η άλήθεια είναι πώς και τό γέρο μου τόν σέβονταν ό κόσμος, γιατί κρατούσε λόγο, ήταν τίμιος στό άλισβερίσι*, φιλόξενος και προκομμένος. Τόνη σήκωνε πολύ κι ή άρχοντοκαμωσιά του, ψηλόλιγνος καθώς ήτανε και σγουρόμαλλης, μέ βαθιά γαλάζια μάτια και στρωτά γερά δόντια, πού τά πήρε άτόφια στόν τάφο του. Γιά τούτο και καμάρωνα, όταν οί γειτόνισσες λέγανε στή μάνα μου: «Ό γιός σου, ό Μανόλης, είναι φτυστός ό μπαρμπα - Δημητρός».

Νύχτα, μέ τ' άστρα, σηκωνόταν ό πατέρας άπ' τό γιατάκι* του. Πρωτόβαζε τή φέσα του κι άπέ τήν τσόχινη* βράκα του, τά τουζλούκια* και τά ποδήματά του. (Κάλτσες δέ φορούσε: έλεγε πώς τόν στενοχωρούσανε και τόν βλάφτανε στήν ύγειά του). Νιβόταν μέ θόρυβο. Έκανε τό σταυρό του μπρός στά κονίσματα. Καψάλιζε λίγο σταρένιο ψωμί στή θράκα, τό βουτούσε στό μπρούσκο και τό 'κανε κρασοψιχιά, έτρωγε και καμιάν έλιά, φτούσε τό κουκούτσι και λίγες βρισιές μαζί γιά τό γούρι και ξεκινούσε στητός κι άνάλαφος γιά τά χτήματα.

Δούλευε δεκάξι μέ δεκαοχτώ ώρες δίχως νά ξαποστάσει. Σήκωνε

τά ζωντανά: τά ζώα.

άλισβερίσι: δοσοληψία.

γιατάκι: στρώμα.

τσόχινος: άπό τσόχα (είδος μάλλινου ύφάσματος).

τουζλούκια: μάλλινες «περικνημίδες» πού κάθε μία σκεπάζει τό πόδι άπό τό πάνω μέρος τού παπουτσιού ως τό γόνατο.

μοναχός του γομάρια* έξήντα έβδομήντα οκάδες, μά ποτέ δέν τόν άκουγες νά βαρυγκομήσει. 'Η τσάπα καί τ' άλέτρι γίνονταν ύπάκουα στό χέρι του. Τά ζωντανά τόν τρέμανε καί τόν άγαπούσανε συνάμα, γιατί τά φρόντιζε περισσότερο άπ' όσο φρόντιζε έμάς.

Μέ τό σούρουπο γύριζε στό σπίτι δίχως νά σταθει σέ καφεéné. Έπιανε τό μπουκάλι τό ρακί, κατέβαζε κάμποσες γερές ρουφηξιές, έτρωγε τό φαί πού του φύλαγε ή μάνα. Κατά τήν περίσταση έδερνε δυό τρείς άπό μάς κι έπεφτε μπαϊλντισμένος* στόν ύπνο, νά ρουχαλίζει καί νά τρέμει ό τόπος.

Κουβέντα δέν του 'παιρνες ούδε Κυριακή ούδε χρονιάρα μέρα. Κα νένας μας δέν τολμούσε νά μιλήσει μπροστά του· είχαμε μάθει νά τά λέμε όλα μέ τά μάτια, τούς θυμούς, τό παράπονο, τίς πονηριές ή τίς χαρές μας. Μόνο σάν τύχαινε νά βρίσκεται στά κέφια του, Κυριακή, πού καθόμαστε όλόκληρη ή φαμελιά σέ τραπέζι, τότες τ' άρεζε νά σηκώνει έμένα πού μ' έβλεπε πάντα σάν τόν γραμματιζούμενο του σπιτιού, νά λέω τό «Πάτερ ήμών». Δέν καταλάβαινα γρί άπ' ό,τι έλεγε τούτη ή προσευχή καί μιά μέρα είπα στή μάνα μου:

- Τό «Πάτ», μπρέ μάνα, ξέρω τί θά πεί. Μά κείνο τό «έρημών» μέ μπερδεύει...

Έρωτήσεις

1. Γιατί ό πατέρας θύμωνε, όταν έβλεπε τά παιδιά του ν' άγοράζουν παίγνidia;
2. 'Ο άφηγητής χαρακτηρίζει τόν πατέρα του κακότροπο. 'Η μητέρα του «άράθυμο» (δέξυθυμο). Οί χωριανοί τόν σέβονταν, γιατί κρατούσε λόγο, ήταν τίμιος, φιλόξενος καί προκομμένος. Ποιάς άπ' όλους είχε δίκιο;
3. 'Ο άφηγητής λέει πώς ήρθε εποχή πού συχώρεσε τά φερσίματα του πατέρα του· γιατί; Καί γιατί δέ συχώρεσε ποτέ τήν επέμβαση του Χαμπέρογλου;
4. Σημειώστε τά χωρία πού αναφέρονται στή μητέρα. Πώς παρουσιάζεται ή μητέρα μέσα από αυτά;

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ. Γεννήθηκε τό 1914 στό 'Αιδίني τής Μ. 'Ασίας. 'Ασχολείται μέ τή δημοσιογραφία καί τό μυθιστόρημα. Ως τώρα έξέδωσε τά μυθιστορήματα: *Οί νεκροί περιμένουν*, *Ματωμένα Χώματα*.

γομάρια: έδώ φορτίο.
μπαϊλντισμένος: άποκαμωμένος.

Στή μνήμη του πατέρα μου

Ό τρυφερός διάλογος ανάμεσα στο μικρό κορίτσι (τήν ποιήτρια) και τον πατέρα της εκφράζει και τή βαθιά αγάπη πού τούς ένώνει. Τό κορίτσι νιώθει σιγουριά κοντά στον πατέρα, θέλει νά μεγαλώσει γρήγορα, γιά νά του δείξει τήν αγάπη του.

Όταν κοιτάζω τά παιδάκια κάθε μέρα
στούς δρόμους, τό πρωί, μέ του σχολείου τήν τσάντα,
φτωχοντυμένη μιά μικρούλα βλέπω πάντα
μέ τήν παλιά της σακά δίπλα στον πατέρα.

Άπ' τό χεράκι μέ στοργή τήνε κρατάει,
τόσο κι οί δυο είναι εύτυχισημένοι, καθώς πάνε.
Μέ πόση άθωά σοβαρότητα μιλάνε!
Τό κοριτσάκι όλοένα τόν ρωτάει.

Καί κείνος, σοβαρά τής λέει, τής διηγάται...
Πόσο σοφός είν' ό πατέρας! Πόσα ξέρει!
Πόσην ασφάλεια νιώθει στό μεγάλο χέρι!
Τίποτε, άν τό κρατεϊ, στον κόσμο δέ φοβάται.

Ξάφνου του λέει εκείνο: «Σάν θά μεγαλώσω...».
«Τότε εγώ πιά ένας φτωχός γεράκος θά 'μαι.
Δέ θά μπορώ στά χέρια μου νά σέ σηκώσω
καί θά μου λές: ακούμπα πάνω μου νά πάμε.

Σάν θά 'ρχονται γιά νά σέ παίρνουν έξω οί ξένοι,
μόνος στή σκοτεινή γωνίτσα μου θά γέρνω».
«Έγώ, στήν άμαξά* μου πάντα θά σέ παίρνω»
λέει, έτοιμη ή μικρή νά κλάψει κι έπιμένει.

Άμαξα: τό ποίημα είναι γραμμένο πριν άπ' τό 1930, αναφέρεται όμως σέ χρόνια παλιότερα. Τήν έποχή αύτή τό κυριότερο μεταφορικό μέσο στίς πόλεις ήταν ή άμαξα, πού τή βλέπουμε και σήμερα σέ μερικές τουριστικές περιόχες.

Νιώθει μιά τέτοια άνυπομονησία, σκάει.
Θέλει μεγάλη τώρα γρήγορα νά γίνει,
ἄν εἶναι δυνατόν τήν ὥρα ἀμέσως κείνη,
γιά νά τοῦ δείξει πόσο θά τόν ἀγαπάει!

Κι ὅπως θερμά τοῦ σφίγγει τό λιγνό χεράκι,
ὁ κουρασμένος νιώθει τόση ἐμπιστοσύνη!
Ἐγινε ἐκεῖνος τώρα τό μικρό παιδάκι
κι ὁ προστατευτικός πατέρας εἶναι ἐκείνη.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στόν πατέρα ἡ ἐπιθυμία τοῦ κοριτσιοῦ νά μεγαλώσει;
2. Νά βρεῖτε λέξεις ἢ φράσεις πού δείχνουν τήν ἀγάπη τοῦ κοριτσιοῦ στόν πατέρα.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ. Ψευδώνυμο τῆς Ἡβης Κούγια - Σκανδαλάκη. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1910. Τό 1930 ἐξέδωσε τήν πρώτη της ποιητική συλλογή *Φωνές ἐντόμου*. Ἀκολούθησαν οἱ συλλογές *Προφητείες* (1931), *Φλεγόμενη βάτος* (1935), *Ὁ γυρισμός τοῦ ἀσώτου* (1936) κ.ἄ. Τό 1975 συγκέντρωσε ὅλο τό ποιητικό της ἔργο σ' ἓνα τόμο μέ τόν τίτλο *Τά Ποιήματα*.

Λουκᾶς Κούσουλας

Πρῶτα γενέθλια

Ὁ ποιητής ἐκφράζει τά τρυφερά συναισθήματα πού πλημμυρίζουν τήν ψυχή του στά πρῶτα γενέθλια τοῦ παιδιοῦ του.

Μεγαλώνεις πλάι μου –
κι εγώ μικραίνω.

“Έμαθες νά περπατᾶς –
κι εγώ ἄρκουδίζω”.

“Έμαθες νά γελᾶς –
κι εγώ δακρύζω.

“Έμαθες νά μιλᾶς –
κι εγώ τὰ χάνω.

Ἑρώτηση

Τό ποίημα στηρίζεται πάνω σέ τέσσερις ἀντιθέσεις. Τί ἐκφράζει ἡ καθεμιά ἀπ’ αὐτές καί τί ὅλες μαζί;

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ. Γεννήθηκε στή Σουβάλα (Πολύδροσο) Παρνασσίδας τό 1929. Σπούδασε Φιλολογία καί ὑπηρέτηε στή Μ. Ἐκπαίδευση. Ἐξέδωσε ὡς τώρα τίς ποιητικές συλλογές *Σχηματο-ποίησις Α΄*, *Σχηματο-ποίησις Β΄*, *Σχηματο-ποίησις Γ΄*, *Ανάβαση στή Φτερόλακα* κι ἄλλοῦ.

ἄρκουδίζω: περπατᾶ μέ τὰ τέσσερα.

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά μόνο την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α.

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά μόνο την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α.

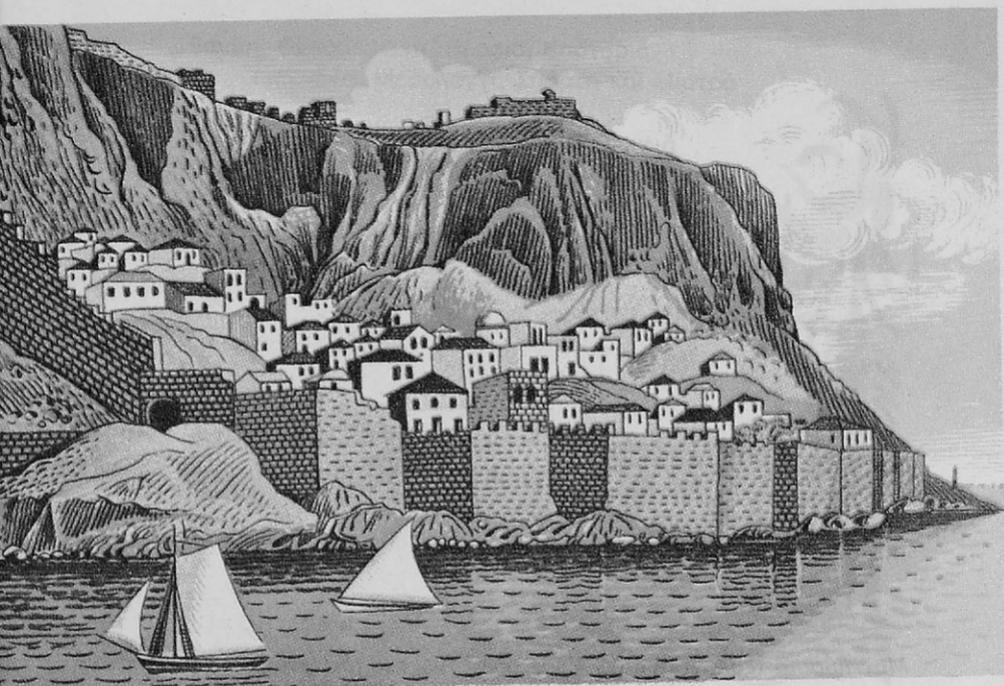
Λοιμός Κορούσας

Πρώτα γενέθλια

Επισημαίνεται ότι η παρούσα έκθεση αφορά μόνο την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α. και όχι την κατάσταση των υποθέσεων που έχουν καταβληθεί στην Ε.Κ.Α.Α.Α.

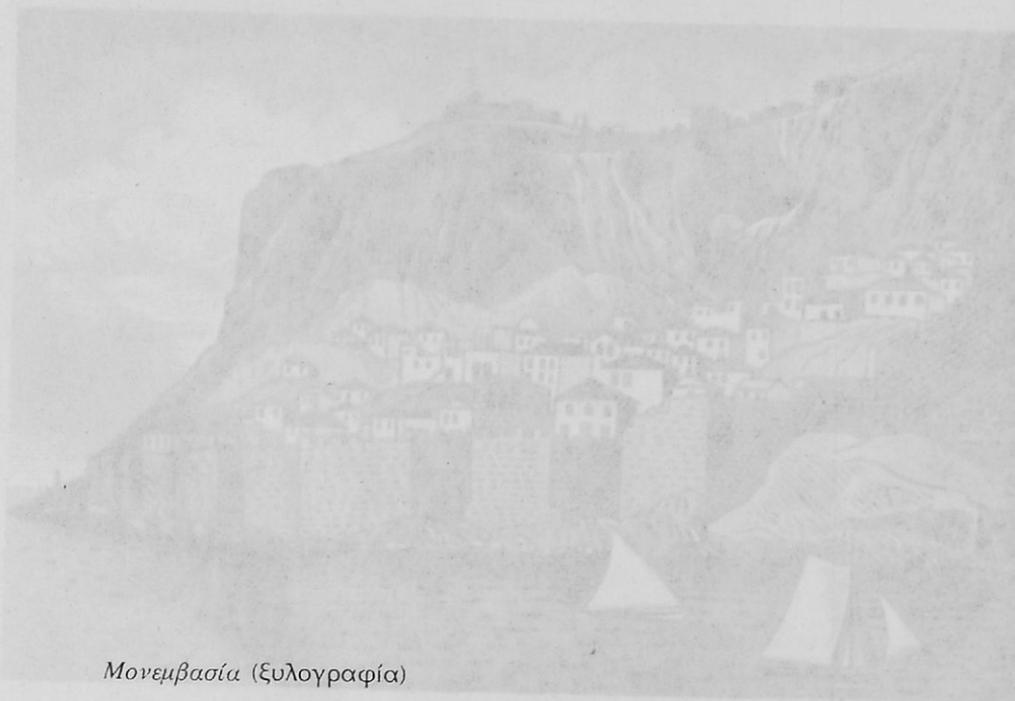
XII. Γνωριμία με τόν τόπο μας καί μέ ἄλλους τόπους

αὐτός ὁ κόσμος ὁ μικρός, ὁ μέγας
(Ὁδ. Ἐλύτης)

καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρῶν
καὶ ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν .XIX

Ὁ Δὲν ἰσχυρὸς ὁ ἀλλοτρίων
(Οἶ. Ἐπὶ τῶν)

Μονεμβασία (Ξυλογραφία)

Ἄνεμοι

Ἄκου κι ἐμᾶς πού μόλις ἐγυρίσαμε
νησιά καί πολιτείες πού γνωρίσαμε·

Κρήτη καί Μυτιλήνη, Σάμο κι Ἴκαριά,
Νάξο καί Σαντορίνη, Ρόδο, Κέρκυρα·

Σπίτια μεγάλα κι ἄσπρα, σπίτια βουερά
πάνω στή μαύρη πέτρα, πάνω στά νερά·

Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Καστοριά,
Γιάννενα. Μεσολόγγι, Σπάρτη καί Μιστρά·

Καμπαναριά καί στέγες μέσ στή συννεφιά
κι ὅλα μαζί μιά λύπη καί μιάν ὁμορφιά.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Σημάδια του τόπου

Τό κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το βιβλίο Λαογραφικά μελετήματα της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος. Τό θέμα που τήν απασχολεί είναι τό έξης: τί πρόσεχαν περισσότερο οί πρόγονοί μας, όταν χρίζανε τά έξωκλήσια, και πώς διαμορφώνανε τό χώρο γύρω τους. Διαπιστώνει πώς εκείνο που τούς ενδιέφερε ήταν νά έχει ό τόπος νερό και θέα. Συχνά επίσης φύτευαν όλόγυρα δέντρα και κυρίως κυπαρίσσια.

Τό νερό είναι ένα από τά δύο βασικά χαρακτηριστικά τών ιερών τόπων· τό δεύτερο είναι ό προσανατολισμός τους, που συνδυάζει τήν καλύτερη θέση σε σχέση μέ τόν ήλιο και τήν ώραία θέα. Άν κανείς επιθυμεί νά επισκεφθεί τά ώραίότερα μέρη τής Ελλάδας, δέν έχει παρά νά σημειώσει στό χάρτη του τά μοναστήρια και τά έξωκλήσια τής κάθε περιοχής και ν' αρχίσει τήν περιοδεία του. Θ' ανακαλύψει σύντομα πώς για τούς Έλληνες ή όμορφιά είναι, βασικά, συνάρτηση τής θέας*. Αυτό ίσχύει βέβαια πιά πολύ για τά έξωκλήσια, ιδιαίτερα όταν έχουν και πανηγυρότοπο, όπως θά δούμε παρακάτω, για νά χαίρεται όλος ό κόσμος τή θέα, και λιγότερο ίσως για τά μοναστήρια, που βρίσκονται συχνά σε μέρη απόκρυφα, για νά μή γίνονται στόχος τών ληστοπειρατών· και σ' αυτήν ώστόσο τήν περίπτωση, μολονότι αποφεύγουν νά φαίνονται, επιζητούν μέ κάθε τρόπο τή θέα. Η χαρά τής θέας, που είναι για μās πολύ συχνά αποτέλεσμα αισθητικής καλλιέργειας*, για τόν άνθρωπο που ζει κοντά στή φύση είναι μέρος τής καθημερινής του ζωής - προσοχή όμως, γιατί αυτό δέν σημαίνει πώς έκφυλίζεται, όπως γίνεται συνήθως μέ τά καθημερινά πράγματα, σε άπλή συνήθεια, χωρίς ανανέωση και θαυμασμό. Οί χωριάτες συνειδητά θαυμάζουν τή θέα και τήν εκτιμούν σαν ένα από τά βασικά πλεονεκτήματα του τόπου τους:

Περιγράφοντας ένα ένα τά χωριά του Πηλίου, που τά ξέρουν καλύτερα γιατί είναι ή πατρίδα τους, οί λεγόμενοι Δημητριάδες, δηλαδή ό Φιλιππίδης και ό Κων-*

είναι συνάρτηση τής θέας: έχει σχέση μέ τή θέα, συνδέεται μέ τή θέα. *αισθητική καλλιέργεια: λέμε ότι ένας άνθρωπος έχει αισθητική καλλιέργεια, όταν αγαπά τό ώραίο που εκφράζουν τά έργα τέχνης.*

σταντάς*, συγγραφείς της «Γεωγραφίας Νεωτερικής», τονίζουν ιδιαίτερα τό «θώρι», όπως τό λένε, τών χωριών, δηλαδή τή θέα: λ.χ. «Άγιος Λαυρέντιος... χώρα μέ έως 400 σπίτια, από τά όποία πολλά είναι μεγάλα, ύψηλά και όμορφα, μέ νερά καλά, μέ θώρι καλό, μέ άέρα καθαρό και ύγιεινό... Άγιος Γεώργιος, πρός άνατολάς του Άγίου Λαυρεντίου, χώρα όμορφη, μέ άέρα καλό, μέ θώρι καλύτερο, μεγάλη και αύτή σαν τήν άνωτέρω... Πινακάτες... χωριό επάνω εις μία ράχη, και όπίσω από μία άλλη μεγαλύτερη όπου σου έμποδίζει σχεδόν τό θώρι τής θαλάσσης...».

Τά περισσότερα βουνία χωριά έχουν τό «άγναντι» τους, δηλαδή ένα μέρος άνοιχτό, μέ θέα, όπου κάθονται κι άγναντεύουν· άλλοι είναι μέσα στό χωριό – μία πλατεία – κι άλλοι σέ μικρή άπόσταση έξω από τό χωριό· στή δεύτερη περίπτωση βάζουν κορμούς δέντρων, όλόκληρους ή σχισμένους στή μέση, και τούς χρησιμοποιούν για νά κάθονται.

Ή θέα και τό νερό είναι λοιπόν τά δύο βασικά χαρακτηριστικά τών ιερών τόπων, πού είναι και οι πιό όμορφοι τόποι τής πατρίδας μας· κοντά σ' αύτά θά πρέπει νά προσθέσουμε ένα άκόμη: τό δέντρο. Φυσικά όπου ύπάρχει νερό ύπάρχουν και δέντρα· γι' αυτό και θά τά βρούμε πάντοτε γύρω από τά έξωκλήσια και τίς έκκλησιές· ό λόγος όμως πού κάνει σήμερα αύτά τά δέντρα τόσο ευδιάκριτα μέσα στό έλληνικό τοπίο είναι ότι, επειδή οι συνεχείς πόλεμοι, τά κατσίκια, οι φωτιές, οι οικοπεδοφάγοι, οι διάφοροι οικοδομικοί συνεταιρισμοί και όλες οι άλλες πληγές τής έλληνικής ύπαίθρου κατέστρεψαν συστηματικά και καταστρέφουν άκόμη συνεχώς τίς δεντροφυτεμένες περιοχές, τά μόνα δέντρα πού διέφυγαν ως τώρα τήν κοινή μοίρα και έμειναν – όσο ήταν δυνατό – άθικτα, είναι αύτά πού άνήκουν στίς έκκλησιές· γιατί βαριά κατάρα έπεφτε σέ όσους τολμούσαν νά τά άγγίξουν. Τώρα όμως πού δέν πιστεύουμε πιά στίς κατάρες, τά δέντρα του ιερού περιβόλου τής έκκλησιάς κινδυνεύουν κι αύτά.

Ή έκκλησία και τό δέντρο είναι πράγματα άξεχώριστα στό έλληνικό τοπίο. Τό δέντρο σημαδεύει, μπορεί κανείς νά πει, τήν έκκλησία: όταν δείς από μακριά ένα ή και περισσότερα πανύψηλα κυπαρίσσια, θά μαντέψεις σωστά τήν παρουσία μιās έκκλησιάς πού ύπάρχει άκόμη ή κάποτε ύπήρξε· γιατί κι αν σήμερα δέν μένει τίποτε άλλο άπ' αύτήν παρά ένας σωρός από πέτρες, τά κυπαρίσσια της, μάρτυρες άλάνθαστοι, σημαδεύουν τή θέση της.

Δανιήλ Φιλιππίδης (γεν. 1758), Γρηγόριος Κωνσταντάς (γεν. 1753): Γεννήθηκαν κι οι δύο στίς Μηλιές του Πηλίου. Θεωρούνται πρόδρομοι τής νεο-ελληνικής πνευματικής αναγέννησης. Τό 1791 εκδόσανε ή «Νεωτερική Γεωγραφία», πού είναι γραμμένη σέ άπλή νεοελληνική γλώσσα.

Τά κυπαρίσσια μιᾶς ἐκκλησιᾶς παρέχουν ἐπίσης βάσιμες ἐνδείξεις γιά τήν ἡλικία της· γιατί δέν φυτρώνουν στήν τύχη, ἀλλά φυτεύονται γύρω της, ὅταν ἀρχίζει νά χτίζεται, μέ ἕναν ὀρισμένο τρόπο, μέ μιᾶ ὀρισμένη λογική· δέν μπορεῖ νά εἶναι τυχαῖο ὅτι ὑπάρχουν συνήθως τρία ἢ πέντε κυπαρίσσια πού σχηματίζουν ἕνα ἡμικύκλιο, ὁμόκεντρο μέ τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, καί δύο ἀκόμη, ἕνα στή ΒΔ καί ΝΔ γωνία τῆς ἐκκλησίας, ἀντίστοιχα. Στίς ἐκκλησιές πού βρίσκονται σέ περίοπτη* θέση, βρίσκουμε συχνά καί μιᾶ σειρά ἀπό κυπαρίσσια, φυτεμένα μπροστά ἀκριβῶς σ' ἐκείνη τήν πλευρά πού ξανοίγεται στή θέα. Νομίζω πῶς σκοπός τους εἶναι νά ὀργανώσουν, κατά κάποιον τρόπο, τή θέα, περιορίζοντάς την, σέ μικρότερες, καί γι' αὐτό πιό ἔντονες καί πιό ἐνδιαφέρουσες εἰκόνας, πού ἐναλλάσσονται καθώς κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τή δεντροστοιχία – τό ἴδιο ὅπως ὅταν κινεῖται κανεῖς πίσω ἀπό τίς κιονοστοιχίες τῶν ἀρχαίων ναῶν.

Τά κυπαρίσσια τῶν ἐκκλησιῶν, φυτεμένα, καθῶς εἶδαμε, μέ ὀρισμένο σχέδιο καί προγραμματισμό, δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στό φυσικό περιβάλλον· θά πρέπει νά τά συμπεριλάβουμε στήν ἀρχιτεκτονική μορφή, καί νά περάσουμε ἔτσι στό δεύτερο σύστημα σχέσεων πού ἐπισημάνσαμε στήν ἀρχή, τίς σχέσεις δηλαδή ἀνάμεσα στή φυσική μορφή τοῦ τοπίου καί τήν ἀρχιτεκτονική καί τελετουργική μορφή μέ τήν ὁποία καθαγιάζεται.

Ἑρωτήσεις

1. Τό νερό ἱκανοποιεῖ ὑλικές ἀνάγκες κυρίως. Ἡ θέα καί τά δέντρα τί ἀνάγκες ἱκανοποιοῦν;
2. Ἡ συγγραφέας παρομοιάζει τίς ἀρχαῖες κιονοστοιχίες μέ τίς δενδροστοιχίες, πού περιβάλλουν τά ἐξωκλήσια. Τί τό κοινό παρουσιάζουν;
3. Ἐπισκεφθεῖτε ἕνα ἐξωκλήσι τῆς περιοχῆς σας καί κοιτάξτε ἂν ἔχει τά παραπάνω σημάδια.

ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί Ἐθνολογία στίς Η.Π.Α. Καθηγήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στήν ἔδρα τῆς Λαογραφίας, ὅπου διαδέχτηκε τόν πατέρα της λαογράφο Στίλπωνα Κυριακίδη. Ἔργα της: *Ἡ ὑφαντική στή Δυτική Θράκη, Λαογραφικά μελετήματα* κ.ἄ.

περίοπτος: αὐτός πού μπορεῖ νά τόν δεῖ κανεῖς ἀπ' ὅλες τίς πλευρές.

[Τρεις βράχοι]

Ἐκ τῆς 12οῦ ποιήματος τῆς συλλογῆς *Μυθιστόρημα δημοσιεύεται ἡ πρώτη στροφή, πού δίνει τήν εἰκόνα ἐνός χαρακτηριστικά ἑλληνικοῦ τοπίου: φτωχό καί καθόλου ἐντυπωσιακό. Ἐδῶ καί κεῖ ξεπροβάλλουν καί τό κάνουν χαριτωμένο κανένα ρημοκλήσι ἢ κανένα σπιτάκι.*

Τρεῖς βράχοι, λίγα καμένα πεῦκα κι ἓνα ρημοκλήσι
καί πάρα πάνω
τό ἴδιο τοπίο ἀντιγραμμένο ξαναρχίζει
τρεῖς βράχοι σέ σχῆμα πύλης σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεῦκα, μαῦρα καί κίτρινα
κι ἓνα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στόν ἀσβέστη
καί πάρα πάνω ἀκόμη πολλές φορές
τό ἴδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ὡς τόν ὀρίζοντα, ὡς τόν οὐρανό πού βασιλεύει.

Ἑρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τά ἐπίθετα πού ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ γιά τά πεῦκα καί τούς βράχους. Κατορθώνουν νά δώσουν τήν πραγματική εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου;
2. Ὁ τρίτος, ὁ ὄγδοος κι ὁ τελευταῖος στίχος θέλουν νά μᾶς δώσουν τήν εἰκόνα τοῦ τοπίου, πού διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται. Ποιός ἀπ' αὐτούς τούς στίχους τό πετυχαίνει καλύτερα;
3. Θά σᾶς συγκινοῦσε ἓνα τέτοιο τοπίο καί γιατί;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά. Ἀπό τό 1926 ὑπηρέτησε στό Ἰπουργεῖο Ἐξωτερικῶν κι ἀποχώρησε ἀπό τήν ὑπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τήν ποιητική συλλογή *Στέρνα* (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού συνέβαλε στήν ἀνανέωση τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. Ἔργα του: *Ποιήματα* (περιλαμβάνονται ὅλες οἱ ποιητικές του συλλογές), *Δοκιμές* (περιλαμβάνονται τά δοκίμια καί οἱ μελέτες πού κατά καιροῦς δημοσίευσε) κ.ά. Εἶναι ὁ μόνος Ἕλληνας ποιητής πού ἡ Σουηδική Ἀκαδημία τοῦ ἀπένευσε τό 1963 τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας.

Δυό ώρες πάνω από τό Αίγαίο

Όταν ό Κώστας Ουράνης αποφάσισε νά πάει στή Μυτιλήνη, τά αεροπορικά ταξίδια δέν ήταν συνηθισμένα στήν Έλλάδα. Μαζί μέ τήν περιέργεια προκαλοῦσαν, ὅπως καί σήμερα, τό φόβο. Αὐτός ὅμως δέν ὑπολογίζει τίποτε μπροστά σ' ἕνα τέτοιο ταξίδι, πού τοῦ προσφέρει τήν εὐκαιρία νά δώσει μιά πανοραμική εἰκόνα τοῦ Αἰγαίου μέ τά νησιά του, τίς δαντελωτές ἀκρογιαλιές τους καί τή θάλασσά του, πού ἄλλου εἶναι γαλήνια κι ἄλλου τρικυμισμένη. Μέ τήν εὐαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα πού τόν διακρίνει, ρίχνει τή ματιά του παντοῦ καί συλλαμβάνει καί τήν πιό μικρή λεπτομέρεια.

Τό πρώτο ἐναέριο ταξίδι τό κάνει κανένας γιά τό καινούριο τοῦ πράγματος: γιά νά δοκιμάσει μιά νέα συγκίνηση καί γιά νά ἔχει νά διηγῆται, μέ κάποια κρυφή περηφάνια, ὅτι γνώρισε καί αὐτό τό μέσο τῆς συγκοινωνίας. Λέει: «Θά κάνω ἕνα ταξίδι, γιά νά δῶ τί εἶναι!»

Κι ὅταν δεῖ τί εἶναι, δέ θέλει πιά νά ταξιδέψει ἀλλιῶς. Κάθε φορά πού τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία, θά χρησιμοποιήσῃ τόν ἀέρα.

Τό πρώτο ταξίδι τοῦ ἔδωσε ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού νόμιζε ὅτι λείπει ἀπό τό ἀεροπλάνο: τό αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας.

Ἡ ἰδέα καί ὁ φόβος τοῦ κινδύνου παύουν νά ὑφίστανται ἀπό τά πρώτα λεπτά τῆς ὥρας. Δέ μένει παρά ἡ ἀπόλαυση τοῦ ταξιδιοῦ καί ἡ ἡδονή τῆς ἐκμηδένισης τῶν ἀποστάσεων. Μία ὥρα ἀεροπλάνου εἶναι ὀχτώ ὥρες ἑλληνικοῦ τρένου! Δύο ὥρες ὑδροπλάνου εἶναι δεκαοχτώ ὥρες βαποριοῦ! Εἶναι φυσικό λοιπόν, μιά καί πετάξει κανεῖς, νά βρῖσκει πιά κάθε ἄλλο τρόπο μεταφορᾶς καθυστερημένο, κουραστικό καί ἀπελπιστικό ἀργό... Ἔτσι κι ἐγώ: ὅταν ἀποφάσισα νά πάω στή Μυτιλήνη, οὔτε κάν συζήτησα μέ τόν ἑαυτό μου μέ ποιό τρόπο θά ταξιδέψω. Πῆρα τό ὑδροπλάνο τῆς Ἀεροεσπρέσο*...

Τή φορά αὐτή, καμιά ἀπό τίς συγκινήσεις τοῦ πρώτου ταξιδιοῦ μου ἴσαμε τήν Πάτρα. Πῆρα τή θέση μου στό ὑδροπλάνο σάν νά ἐπρόκειταν γιά μιά μικρή ἐκδρομή μέ αὐτοκίνητο. Ὁ καιρός ἄλλωστε ἦταν ἰδανικά ὠραῖος καί ὁ πιλότος ἕνας παλαίμαχος τοῦ ἀέρος. Ἡ ἀποθαλάσωση

* *Αεροεσπρέσο*: ἀεροπορική ἐταιρεία.

έγινε χωρίς τήν παραμικρότερη δυσκολία. Τό ὕδροπλάνο, ἀφοῦ γλί-
σטרησε πάνω στό φαληρικά νερά ἴσαμε τήν Κασπέλα, ἀνυψώθηκε ἀνά-
λαφρα καί πῆρε τή διεύθυνση τοῦ Σουνίου.

Ἦταν 9.03' τό πρωί. Πέντε λεπτά ἀργότερα περνούσαμε πάνω ἀπό
τά πευκόφυτα βράχια καί τούς δαντελωτούς κολπίσκους τῆς Βου-
λιαγμένης...

Ἡ θάλασσα ἦταν γαλήνια καί λαμποκοποῦσε ἀπό τ' ἀναρίθμητα δια-
μάντια τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Μικρές ψαρόβαρκες μ' ἄσπρα πανιά τήν
αὐλάκωναν σ' ὅλες τίς κατευθύνσεις. Βλέπαμε μικρά ξερονήσια ψη-
μένα ἀπό τόν ἡλιο κι ἀριστερά μας ἕναν ὠραῖο κόλπο μέ χαμηλές βου-
νοσειρές. Ἀνάμεσα σ' αὐτές καί στό ξερονήσια σχηματιζόταν ἕνας θα-
λάσσιος διάδρομος, μιά γλαυκή λεωφόρος ὅπου διασταυρώνονταν μι-
κρά καϊκια. Τό χρῶμα τῆς θάλασσας ἦταν ὄνειρικά γαλανό γαλανό,
ὅπως ὅταν τήν κοιτάζει κανένας ἀπό τό φεγγίτη ἑνός βυθισμένου ὑπο-
βρυχίου. Κοντά στίς ἀκρογιαλιές ἄσπριζαν κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν
νερῶν οἱ ξέρες. Βρισκόμαστε στό σουνιακό ἀκρωτήριο. Τά στρογγυλά
πεῦκα του φαίνονταν μικροσκοπικά σάν τά δέντρα παιδικῶν παιχνι-
διῶν, μερικές τέντες κατασκηνώσεων ἔδιναν τήν ἐντύπωση πεταλίδων
καί οἱ διασκορπισμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐπαύλεις ἔκαναν μικροῦς ἄσπρους
κύβους ἀνάμεσα στήν πρασινάδα. Δεξιά μας βλέπαμε τώρα τόν ἀρχαῖο
ναό τοῦ Ποσειδῶνος, πού στεφανώνει τό ἀκρωτήριο, σάν ἕνα μεγάλο
παρλληλόγραμμο ἰσοπεδωμένου ἐδάφους, πού στό μέσο του οἱ ἄ-
σπρες κολόνες ἦταν παραταγμένες σάν στρατιωτάκια. Ὁ ὑπέροχος
αὐτός ἐξώστης, πάνω στό Αἰγαῖο, ὅπου ὁ Πλάτων εὐχαριστιότανε νά
πηγαίνει μέ τούς μαθητές του, φαινότανε, ἀπό τό ὕψος ἀπό τό ὁποῖο
τόν ἀτενίζαμε, κάτι τό ἐντελῶς πλατυσμένο καί ἀσημαντο. Ἀντίθετα,
ὅ,τι εἶχε μαγευτική γραφικότητα ἦταν οἱ διάφορες γλῶσσες γῆς πού
εἰσχωροῦσαν στή θάλασσα ἴσαμε τό Λαύριο, πού ἀπλωνόταν στό βάθος
τοῦ ὀρίζοντα μαυρισμένο ἀπό τήν καπνιά τῶν ἀνθρακωρυχείων του...

Πετοῦσαμε τώρα ἐπάνω ἀπό τό Μακρονήσι, πού ὑπῆρξε στόν Πρῶτο
Βαλκανικό Πόλεμο πεδίο συγκεντρώσεως Τούρκων αἰχμαλώτων –
χιλιάδων αἰχμαλώτων πού, μαζεμένοι στό ἔρημο καί αὐχμηρό* αὐτό
νησί, θύμιζαν τά σκυλιά τῆς Κωσταντινούπολης καί πέθαιναν ὅπως
ἐκεῖνα. Δέ διακρίναμε κανένα ἴχνος ἀνθρώπινης παρουσίας. Σ' ὄλο τό
νησί δέν ὑπῆρχε παρά ἕνα καί μόνο σπιτάκι. Τό ἔρημο νησί ἀπλωνόταν
κάτω μας σά μιά τεράστια σαύρα, πού τά πόδια της ἦταν οἱ διάφορες
γλῶσσες γῆς πού εἰσχωροῦσαν μέσα στή θάλασσα ἤ, ἀκριβέστερα, σάν

αὐχμηρός: ξερός, κατάστεγνος.

ένα δέρμα πάνθηρα, από κείνα πού στολίζουν τις κρεβατοκάμαρες... Δεξιά μας βλέπαμε την Κέα νά ξεδιπλώνει τις ατέλειωτες πτυχώσεις των βουνών της και των λόφων της, και μπροστά μας, ανάμεσα από τις άτμώδεις γραμμές της Εύβοιας, ξεκοβότανε στο γαλάζιο τ' ουρανού ή ψηλή κορφή του 'Αγίου 'Ηλία.

Πέντε λεπτά αργότερα διακρίναμε καθαρά την Εύβοια κι αναγνωρίζαμε, παρ' όλη τή μεγάλη απόσταση, την Κάρυστο, πού λεύκαζε στο βάθος του κόλπου της, περιτριγυρισμένη από την πρασινάδα των περιβολιών της.

Στις 9.45' πετούσαμε πάνω από τό κανάλι Εύβοιας-Άνδρου. Τό ύδροπλάνο έφευγε μέ μία ευστάθεια πού θά τή ζήλευε ακόμα και επίβατης αυτοκινήτου σ' ασφαλτωμένο δρόμο...

Τό παραμικρότερο κούνημα δέν τάραζε τό έναέριο ταξίδι μας.

Είχε κανένας τό συναίσθημα ότι ήταν καθισμένος σ' αναπαυτική πολυθρόνα, τοποθετημένη σ' έναν έξωστη πού κάτω του άπλωνόταν μία άπέραντη πανοραματική θέα. Κάτω γυάλιζε, όλη φώς, ή θάλασσα του Αίγαίου. Σιλουέτες νησιών πρόβαλαν έδω κι εκεί, πάνω από την έπιφάνεια των θαλάσσιων όριζόντων... ώσπου νά χαρούμε την όνειρωδή αυτή θέα, βρισκόμαστε πάνω από την "Άνδρο.

Τό νησί μās παρουσιαζότανε σάν ένα χάος βουνών και λόφων, καλλιεργημένο άπ' άκρη σ' άκρη αλλά μέ ελάχιστη βλάστηση. Ένα κυπαρίσι έδω, μία τούφα δέντρων άλλοι - αυτό ήταν όλο. Πουθενά δε βλέπαμε μία πεδιάδα. Τίς χαράδρες τίς διαδέχονταν άλλες χαράδρες, τίς κορφές άλλες κορφές. Πάνω σ' αυτή την ψημένη από τόν ήλιο γυμνότητα, οί μικροί τοίχοι πού χώριζαν τ' αναρίθμητα χωράφια έμοιαζαν μέ τίς ιδιότροπες γεωμετρικές γραμμές καύκαλου χελώνας. Κάποτε τά χωράφια τά χώριζαν φράχτες άνθισμένων ροδοδαφνών, πού έδιναν ένα τόνο χαράς στην άπέραντη αυτή αύχμηρότητα*. Στις κορυφές μερικών λόφων διακρίναμε μικρούς συνοικισμούς, ό μόνος όμως άνθρωπος πού αντίκρισαν τά μάτια μας ήταν ό φύλακας ενός κατάλευκου φάρου, πού είχε βγει μπρός στό προαυλιό του και μās χαιρετούσε μέ τό καπέλο του.

Τό πέταγμά μας πάνω από την "Άνδρο δέν διάρκεσε παρά λίγα μόνο λεπτά. Τώρα βλέπαμε κάτω μας τίς άκρες του νησιού πού κατέβαιναν άπόμενες στη θάλασσα, περιτριγυρισμένες μ' άφρούς, και αντίκρου μας μία άπέραντη γραμμή άχνας πού άπόκρυβε τό θαλάσσιο όρίζοντα σάν

αύχμηρότητα: ξηρότητα, ξεραίλα.

παραπέτασμα. 'Από δῶ καί μπρός εἶχαμε νά περάσομε πάνω ἀπό ἀνοιχτό πέλαγος...

'Από τ' ἀνοιχτό παραθυράκι κοίταζα κάτω μου τόν ἴσκιο τοῦ ὕδροπλάνου, πού ἔσχιζε τήν ἐπιφάνεια τῶν νερῶν σάν ἴσκιος γιγαντιαίου πουλιοῦ. Σιγά σιγά, μή βλέποντας ἄλλο ἀπό θάλασσα, ἄρχισα νά νιώθω τήν ἐλαφρά ἐκείνη πλήξη καί χαύνωση πού αἰσθάνεται κανεῖς σέ μία σεζλόγκ* καταστρώματος, ὅταν τό βαπόρι πλέει σέ μία θάλασσα γαλήνια καί ἀτέρμονη*...

Οἱ συνεπιβάτες μου εἶχαν ἀφήσει τά παραθυράκια γιά διάφορες μικροασχολίες: ἕνας διάβαζε ἕνα γαλλικό περιοδικό, ἕνας Ἴταλός μετροῦσε τίς μπανκανότες* του, ἕνας διαμαρτυρόμενος ἱερεὺς ἔγραφε γράμματα. Τό ὕδροπλάνο ἐξακολουθοῦσε νά πετάει χωρίς τόν παραμικρότερο κλονισμό, ἐνῶ, ἀντίθετα, κάτω μας, ἡ θάλασσα ἦταν παραγμένη. Ἡ γλαυκή της ἐπιφάνεια ἦταν πιτσιλισμένη μ' ἀφρούς, ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ ἀέρας σήκωνε κι ἔσπρωχνε μπρός του σύννεφα ὀλόκληρα ἀπό ἀφρούς πού φαίνονταν πῶς ἔβγαιναν μέσα ἀπό τά βάθη τῆς θάλασσας...

Ἡ ὥρα περνοῦσε χωρίς τίποτα νά διακόπτει τή μονοτονία τοῦ ἀπέραντου κάτω μας Αἰγαίου. Ἄξαφνα αἰσθάνθηκα κάτι σάν τή συγκίνηση τοῦ ναυτῆ τοῦ τοποθετημένου στή σκοπιά τοῦ καταρτιοῦ ἐνός πλοίου ἐξερευνήσεων, ὅταν βλέπει μακριά στό βάθος τῶν ὀριζόντων μία γραμμή γῆς! Ἄοριστες βουνογραμμές πρόβαλλαν τώρα στό βάθος τῆς θάλασσας. Συμβουλευθήκα ἕνα χάρτη καί εἶδα ὅτι ἦταν τά βουνά τῆς Χίου. Ἐνα πλοῖο θά ἤθελε ὦρες ὀλόκληρες, γιά νά πλησιάσει τίς ἀκαθόριστες αὐτές ἀκτές. Ἐμεῖς, ὕστερ' ἀπό δέκα λεπτά βρισκόμαστε πάνω ἀπό τή βορινή ἄκρη τοῦ νησιοῦ. Τό ὕψος ὅπου βρισκόμαστε μᾶς ἐπέτρεπε νά διακρίνομε καθαρά τούς σωρούς τῶν βουνῶν καί τῶν λόφων, τά χωράφια, τούς ἀνεμόμυλους καί τίς τοῦφες τῆς πρασινάδας πού διακόπτανε τή μονοτονία τοῦ τεφροκόκκινου ἐδάφους. Περάσαμε πάνω ἀπό λόφους καλλιεργημένους καί ἀπό πράσινες φάραγγες, ἔχοντας ἀντίκρου μας τά βουνά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δυό τρία ξερονήσια ἀνάμεσα στή Χίο καί στίς μικρασιατικές ἀκτές ἔμοιαζαν μέ τίς πέτρες πού τοποθετοῦν γιά τό πέρασμα ἐνός ποταμοῦ – τόσο ἀσήμαντη φαινότανε ἡ ἀπόσταση πού χώριζε τήν Ἑλλάδα ἀπό τή γῆ πού ἦταν κάποτε δική μας.

σεζλόγκ: ἀναπαυτική πολυθρόνα (γαλλ. λέξη).

ἀτέρμονος: αὐτός πού δέν ἔχει τέλος, ἀτελεῦτητος.

μπανκανότα: τραπεζογραμμάτιο (ἰταλ. λέξη).

Αφήνοντας πίσω μας τις άφροστεφανωμένες άκτές της Χίου, ξαναβρεθήκαμε πάνω από τό Αιγαίο, τό όποίο στό σημείο αυτό ήταν όνειρωδώς γαλήνιο. Πάνω από τήν άρυτίδωτη επιφάνειά του, πού τή γλαυκότητά της τήν ξεθώριαζε ό έντονος ήλιος, σχηματίζονταν έδώ κι εκεί μεγάλες γυαλιστερές πλάκες, σάν νά είχε χυθεί λάδι πάνω στά νερά. Ένα βαπόρι, τό μόνο πού συναντήσαμε σ' όλο μας τό ταξίδι, αϋλάκωνε, μακριά, τή γαλήνια θάλασσα... Βλέπαμε τώρα ν' άνεβαίνει από τό βάθος του όρίζοντα ή Μυτιλήνη μέ τά κοκκινωπά βουνά της, τά κατάστικτα* από στρογγυλές κηλίδες δέντρων. Σέ λίγο διακρίναμε τήν άσπρη λουριδα ενός δρόμου, πού ήταν χαραγμένος στήν πλαγιά ενός βουνου, λίγο ψηλότερα από τή θάλασσα, και τίς κόκκινες στέγες του Πλωμαριου. Τό ύδροπλάνο φαινότανε σάν νά ήθελε νά παρακάμψει τήν άκρια του νησιου, αλλάζοντας όμως απότομα άπόφαση διευθύνθηκε, μέ μιά μικρή στροφή, προς τήν ξηρά. Τά βουνά της Μυτιλήνης έρχόντουσαν τώρα καταπάνω μας κι ύστερ' από ένα λεπτό βρισκόμαστε πάνω άπ' αυτά, άγγιζοντάς τα σχεδόν. Κατάφυτα από έλιές, φάνταζαν τώρα σάν άσημένια μέσα στό φώς του ήλιου... Στο βάθος τών πτυχώσεων τους τά μάτια μας, μαγεμένα, έβλεπαν νά γυαλίζει μιά τεράστια πλάκα νερου, πού τήν παίρναμε γιά λίμνη, γιατί τήν περιτριγύριζαν βουνά από παντου. "Όταν περάσαμε πάνω της, είδαμε πώς ήταν ένας κόλπος, ό κόλπος της Γιέρας, πού ή στενή και γραφική του έξοδος, όμοια μέ λαιμό φιάλης, δέν είχε μεγαλύτερη διάσταση από όση οί όχθες ενός ποταμου. Τό θέαμα του κόλπου, μέ τίς κατάφυτες άκρογιαλιές του, πού γυάλιζε κάτω μας πάμφωτος και άκίνητος, ήταν άληθινά όνειρωδες - κι ένα από τά ωραιότερα πού έχω δεϊ στή ζωή μου. Μικρές βαρκοϋλες διασχίζανε τή χρυσή επιφάνεια τών νερών και τρία άγγλικά πολεμικά άκίνητουσαν κοντά στήν έξοδό του. Τό ύδροπλάνο τόν προσπέρασε μέ άστραπιαία ταχύτητα, άγγιζοντας σχεδόν και πάλι ένα άλλο βουνό, πού στό τέρμα της πλαγιάς του άπλωνόταν ή άπειρία τών λευκών σπιτιών της Μυτιλήνης. Θαυμάζαμε τό έξαισιο θέαμα τών κατάφυτων πλαγιών, τών κατάστικτων μέ έπαύλεις, τών γραφικών χωριών πού στεφάνωναν τίς κορυφές λόφων, του κάστρου της Μυτιλήνης πού έξείχε σάν πλοιο μέσα στή θάλασσα τή φωτεινή και γαλάζια, όταν άνοιξε μιά πορτίτσα του ύδροπλάνου πίσω από τίς θέσεις μας και πρόβαλε ό δεύτερος πιλότος, πού μέ νεύματα κωφάλαλου μās έδωσε νά έννοήσουμε ότι έπρεπε νά καθίσουμε όλοι στή δεξιά πλευρά του ύδροπλάνου, γιατί σέ λίγο θά κατεβαίναμε στή θάλασσα. Πραγματικά, ό κρότος του

κατάστικτος: γεμάτος στίγματα, σημάδια.

μοτέρ άμέσως σταμάτησε νά ταλανίζει τ' αϋτιά μας καί τό ύδροπλάνο άρχιζε νά κατεβαίνει μέ «βόλ-πλανέ»* καί μέ ιλιγγιώδη ταχύτητα. Οί λόφοι, οί πλαγιές, όλόκληρη ή Μυτιλήνη πέρασαν γιά μιά τελευταία φορά άστραπιαία από τά μάτια μας, σάν φίλμ κινηματογράφου πού του άφηνίασε γιά μιά στιγμή ή μηχανή, καί, ενώ άγωνιζόμαστε νά κλείσουμε τά παραθυράκια του ύδροπλάνου, αισθανθήκαμε νά σπρωχνόμαστε από τίς θέσεις μας πρós τά έμπρός. Ή θάλασσα στροβίλισε γιά μιά στιγμή στά μάτια μας, ένας παφλασμός άκούσθηκε καί τό ύδροπλάνο, άφοϋ έσχισε γιά λίγο τά νερά, άκινήτησε. Είχαμε φθάσει στό λιμάνι τής Μυτιλήνης – δυό ώρες κί ένα τέταρτο άκριβώς από τότε πού είχαμε έγκαταλείψει τό Φάληρο...

Έρωτήσεις

1. Μελετήστε τίς σκηνές τής άποθαλάσσωσης καί τής προσθαλάσσωσης. Ποιά άπ' τίς δυό είναι περισσότερο όλοκληρωμένη;
2. Νά βρείτε μερικά άποσπάσματα πού νά δικαιολογούν τήν άποψη πώς ό Ούράνης διακρίνεται γιά τήν εύαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα του.
3. Νά μελετήσετε τά «έγγλέζικα άκρογιάλια» του Καζαντζάκη καί νά συγκρίνετε τά δυό κείμενα. Τί προσέχει περισσότερο ό ένας συγγραφέας καί τί ό άλλος;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κώστα Νεάρχου. Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνουρίας καί έζησε γιά ένα διάστημα στην Κωνσταντινούπολη. Πήγε στην Εύρώπη νά σπουδάσει Γεωπονία, αλλά διέκόψε τίς σπουδές του καί άσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. Έργα του: α) ποιητικά: *Σάν όνειρα*, *Spleen*, *Νοσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές καί τοπία τής Ίσπανίας*, *Σινά, τό θεοβάδιστον όρος*, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στην Έλλάδα*. Σημαντική του προφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

βόλ-πλανέ: πλάγια καθοδική πτήση.

[Ἔχει ὁ Θεός]

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Ὀδ. Ἑλύτη «Ἡλικία τῆς γλαυκῆς θύμης», πού ἀνήκει στὴν ποιητικὴ του συλλογὴ Προσανατολισμοί (1940). Τὰ θέματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στὶς ὁμορφιές τοῦ Αἰγαίου. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἑλύτη τὰ πλημμυρίζει ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ ἡ αἰσιοδοξία.

Ἐλαιῶνες κι ἀμπέλια μακριὰ ὡς τὴ θάλασσα,
κόκκινες ψαρόβαρκες πιὸ μακριὰ ὡς τὴ θύμηση,
ἔλυτρα* χρυσὰ τοῦ Αὐγούστου στὸ μεσημεριάτικο ὕπνο
μέ φύκια ἢ ὄστρακα. Κι ἐκεῖνο τὸ σκάφος
φρεσκοβγαλμένο, πράσινο, πού διαβάζει ἀκόμη στὴν εἰρή-
νη τοῦ κόλπου τῶν νερῶν Ἔχει ὁ Θεός.

Ἐρωτήσεις

1. Νά ξεχωρίσετε τίς εἰκόνες πού περιέχονται στὸ ποίημα. Πῶς φαντάζεστε τὴν εἰκόνα πού δίνει ὁ τελευταῖος στίχος; (ἔχετε ὑπόψη σας ὅτι φράσεις ὅπως τὸ «ἔχει ὁ Θεός» συνηθίζουν οἱ ναυτικοὶ νά τίς γράφουν στὰ καΐκια). Τί αἴσθημα σὰς προκαλεῖ ὁ στίχος αὐτός;
2. Ὅλες μαζί οἱ λεπτομέρειες τοῦ ποιήματος ποιά γενικότερη εἰκόνα συνθέτουν;
3. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα διατυπώνεται μιὰ γενικὴ γνώμη γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ἑλύτη. Ἐπαληθεύεται ἀπὸ τοὺς στίχους πού διαβάσατε;

Βιογραφικὰ τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

ἔλυτρα: τὰ σκληρὰ φτερά τῶν ἐντόμων. Συνήθως ἔχουν φανταχτερό χρῶμα (π.χ. τὰ ἔλυτρα τῆς χρυσόμυγας, τῆς πάσχαλίσσας κλπ.).

Στίς πλαγιές του Βέρμιου

Τό παρακάτω απόσπασμα αποτελεί τήν εισαγωγή του κεφαλαίου Στίς πλαγιές του Βέρμιου, πού ολοκληρώνεται μέ τήν περιγραφή τής Νάουσας καί τής Βέροιας. 'Ο συγγραφέας προσπαθεῖ νά συλλάβει ὄ,τι οὐσιαστικό ἔχουν νά του προσφέρουν οἱ τόποι πού ἐπισκέπτεται καί νά δώσει ὄχι μόνο ὄ,τι βλέπει μέ τό μάτι, ἀλλά καί ὄ,τι νιώθει μπροστά σ' αὐτό πού βλέπει.

Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά, στά βουνά πού δέν τά τρομάζεις μέ τ' ἀπόκρημνα ὕψη τους, πού δέν τά βαριέσαι μέ τήν ἀδυσώπητη μονοτονία τους, πού συμφιλιώνεσαι ἀμέσως μαζί τους καί τά παίρνεις μέ ὅλη σου τήν εὐχαρίστηση πιστούς σύντροφους στό ταξίδι σου. Ἔνας παλιός συγγραφέας τ' ὀνομάζει «μέγα σινικόν τεῖχος», πού χωρίζει τήν περιφέρεια τής Καστοριάς, τής Ἀνασελίτσης, τής Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καί τής Κατερίνης ἀπό τή μέση καί ἀνατολική Μακεδονία. Ὁ χαρακτηρισμός μου φαίνεται καί ἄστοχος καί βαρῦς. Τά «μεγάλα σινικά τεῖχη» εἶναι ὄγκοι τεράστιοι πετρῶν πού ἀπομονώνουν, πού βασανίζουν καί ταλαιπωροῦν τό Βέρμιο, ὅλως διόλου ἀντίθετα, σέ προσκαλεῖ φιλικά μέ κάθε του πλαγιά, μέ κάθε χαράδρα του, μέ κάθε κορυφή του, μέ τήν ἀστεϊρέυτη δροσιά του καί τήν ἄφθονη βλάστηση. Καθώς πηγαίνεις μέ τό τρένο ἀπό τήν Ἐδεσσα στή Βέροια, τό βλέπεις πότε νά ξεμακραίνει διακριτικά καί νά χάνεται στό κατάφωτο γαλάζιο βάθος του καλοκαιρινοῦ οὐρανοῦ, πότε νά πλησιάζει χαρούμενο καί πρόθυμο. Οἱ πολιτεῖες καί τά χωριά πού ἀναπαύονται στίς πλαγιές του εἶναι σάν τεράστιοι κήποι, πού τούς συντηροῦν, τούς ἀνανεώνουν καί τούς ὠραίζουν* οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βέρμιου. Νερά παφλάζουν ἐδῶ, νερά κατεβαίνουν μέ τραγουδιστό ξετύλιγμα παραπέρα, πυκνοί ἴσκιοι ξαλαφρώνουν τό στρατοκόπο κάτω ἀπό παμπάλαιες καρυδιές καί καστανιές καί τόν προσκαλοῦν νά εὐφρανθεῖ σέ ἀερικά πλατώματα, ἀνάμεσα στίς χαρούμενες συντροφικές τῶν ἀνθισμένων θάμνων. Τό Βέρμιο παρουσιάζεται διπλό στήν ὑπόσταση: εἶναι τό βουνό τής εἰδυλλιακῆς ὁμορφιάς, τό κατάφυτο καί κατάρρυτο, τό ἀγνότατο, καί τό βουνό τής κοινωνικῆς χρησιμότητας. Στά πόδια του ἕνας κόσμος ὀλόκληρος παίρνει τή

ὠραίζω: κάνω κάτι ὠραίο, στολίζω.

δύναμη πού του χρειάζεται, γιά νά κάμει τόν κόπο του γόνιμο καί γιά νά δημιουργήσει τήν προκοπή του. Οί καταρράχτες πού πηδούν άνωπόμονοι άπό τά ύψη τών βράχων του, ό πολύτιμος «λευκός άνθραξ»* τής Μακεδονίας, κινούν έργοστάσια καί γεμίζουν άπό χρήσιμη δραστηριότητα τίς πολιτείες τών στενών όρεινών κοιλάδων. Μαζί μέ τό πλατάγισμα του νερού καί τόν ήχο τής αύρας ανάμεσα στά πράσινα φύλλα, ό ταξιδιώτης άκουρμαίνεται* καί τόν κρότο τής μηχανής* έργοστάσια, πού άποτελούν θερμές κυψέλες ζωής, άνοίγουν τήν κατακόκινη συμφωνία τών άλληπάλληλων στεγών των, σά μεγάλη κηλίδα στήν καταπράσινη άπεραντοσύνη τής πλαγιάς· καπνοδόχοι στέλνουν τόν γκριζό καπνό τους στά ύψη· χιλιάδες άνθρωποι πάνε κι έρχονται, κατασκευάζουν, μεταφέρουν, διαπραγματεύονται, γεμίζουν τόν τόπο άπό τό σάλαγο τής ζωντανής, τής άποδοτικής έργασίας. Άφέντης καί προστάτης του τόπου τούτου τό νερόχαρο βουνό. Αυτό γεμίζει άπό σύννεφα, βροχές καί χιόνια μέρες άτέλειωτες· αυτό στραγγίζει τ' άσκιά τ' ουρανού στά εύρύχωρα στέρνα του· κι αυτό ξαναστέλνει τό εύεργετικό του άπόθεμα στήν πλαγιά καί στόν κάμπο μέ χίλιους τρόπους: μέ σκισίματα άπότομα, πού δημιουργούν τούς βουερούς καταρράχτες, μέ ποτάμια όρμητικά, πού προσπερνούν σάν μεθυσμένα άλογα τίς σκιερές συστοιχίες τών πλατάνων, μέ μοναχικές, σιωπηλές πηγές, μέ λιγνές κλωστές ύδάτινες, πού κατεβαίνουν, γιά νά ποτίσουν τό περιβόλι καί τό χωράφι, γιά νά θρέψουν τό λαχανικό, γιά νά γεμίσουν άπό εύωδιά τό λουλούδι. Τήν ώρα τούτη όλα στό Βέρμιο είναι άνθισμένα: ό ταξιδιώτης νομίζει πώς δέ βρίσκεται κατακαλόκαιρα στήν καρδιά τής Μακεδονίας, μά πώς έχει προφτάσει μιά θαυμάσια όψιμη άνοιξη.

Έρωτήσεις

1. Τί έννοει ό συγγραφέας μέ τή φράση «Τό Βέρμιο άνήκει στά έγκάρδια βουνά» καί πώς τήν αίτιολογεί;
2. Νά βρείτε τά χωρία, όπου ό συγγραφέας δίνει εικόνες τής φυσικής όμορφιάς του Βέρμιου καί τής καθημερινής του ζωής, καί νά σημειώσετε τίς λέξεις ή τίς φράσεις, μέ τίς όποιες χρωματίζονται έντονότερα.
3. Νά βρείτε τίς επί μέρους εικόνες πού συνθέτουν τή φυσική όμορφιά του Βέρμιου καί τήν καθημερινή του ζωή.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αίτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία. Έγραψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές έντυπώσεις. Στο έργο του,

λευκός άνθραξ: τό νερό, πού χρησιμοποιείται σάν κινητήρια δύναμη.
άκουρμαίνομαι: άκούω προσεχτικά, άφουγκράζομαι.

843
219

Κ. Μαλέας: *Ταΰγετος*

πού είναι πλούσιο, ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι ποιητικές του συλλογές *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας* (1924) καί τὰ *Λυρικά Σχέδια* (1933), τό μυθιστόρημα *Χαμοζωγή* (1945), οἱ ἔξι τόμοι κριτικῶν μελετῶν μέ τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τὰ κείμενα* κι οἱ ταξιδιωτικές του ἐντυπώσεις *Ἑλληνικοί ὀρίζοντες* (1940), *Εὐρώπη – δώδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* (1953) κ.ἄ.

Κώστας Οὐράνης

Ὁ Ταῦγετος

Ὁ Κώστας Οὐράνης ταξίδεψε πολὺ καί στήν Ἑλλάδα καί στό ἐξωτερικό. Γι' αὐτό πρέπει νά διαβάσουμε μέ προσοχή ὅσα γράφει γιά τόν Ταῦγετο. Γνώρισε κι ἄλλα βουνά. Μπρός στή μεγαλοπρέπεια ὁμως καί τήν ἐπιβλητικότητα τοῦ Ταῦγετου συγκλονίστηκε. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ προσπαθεῖ νά μᾶς μεταδώσει ὅ,τι ἐνίωσε μόλις τόν πρωταντίκρισε.

Κανένα βουνό ἀπ' ὅσα εἶδα στή ζωή μου – ἀπό τό Μόν Μπλάν* μέ τά αἰώνια ἀπάτητα χιόνια ἴσαμε τίς πιό ἄγριες ἰσπανικές «σιέρες*» – δέ μου ἔκανε ποτέ τήν ἐντύπωση πού αἰσθάνθηκα, πού δέχθηκα κατάστηθα θά ἔπρεπε νά πῶ, ὅταν ἀπό μιά ψηλή καμπή τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου πρὸς τή Σπάρτη ἀντίκρισα τόν Ταῦγετο σ' ὅλο του τό ἐπιβλητικό ὕψος. Δέ φανταζόμουν ποτέ ὅτι θά ὑπῆρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα*, τέτοια ἀτομικότητα. Ἡ εἰκόνα του ἦταν ἀφθαστα μεγαλοπρεπής. Παρουσιάζεται στηριγμένος σέ τεράστιες, συμπαγεῖς πλαγιές, παρόμοιες μέ στηρίγματα τειχῶν, χρώματος μόβ καί μολυβένιου, καί οἱ

Μόν Μπλάν: Λευκό ὄρος· ὄρεινός ὄγκος τῶν Δυτικῶν Ἄλπεων στά σύνορα τῆς

Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καί τῆς Ἑλβετίας.

σιέρα: ὄροσειρά (λέξη ἰσπανική).

μέ τέτοιο χαρακτήρα: μέ τέτοια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

κορφές του, πού έχουν σχήματα πυραμίδων, ξεκόβονται στο γαλανό ουρανό κατακάθαρα και σκληρά. Δέν υπάρχουν, όπως συμβαίνει μ' άλλα ψηλά βουνά, μικρότερες βουνοσειρές νά τό μισοκρύβουν και νά εμποδίζουν ν' αγκαλιάσει κανείς μέ μιά ματιά όλόκληρο τό ύψος του. Από τήν κοιλάδα τής Σπάρτης, όπου κάνει φιδίσιους έλιγμούς ό Εύρώτας, και πού άπλώνεται σάν μιά θάλασσα πρασινάδας, ό Ταύγετος σηκώνεται άνεμπόδιστος, ίσιος, ώραιος και δυνατός – μέ μιά περήφανη άνάταση – ίσαμε τό ύψος τών χιονοσκεπασμένων κορυφών του. Καθώς έμφανίζεται έτσι, δέ δίνει μόνο μιά έντύπωση μεγαλείου, αλλά και μιά βαθιά συγκίνηση. Δέν τόν φαντάζεται κανείς άψυχο: *παγερή αίωνιότητα ύλης*. Καθώς ύψώνεται θεόρατος και δυνατός, σκιαζοντας τή μεγάλη πεδιάδα, φαντάζει σάν μιά έμψυχη παρουσία, σάν νά είναι ό τιτανικός φρουρός τής – και δίνει πραγματικά τό μάθημα εκείνο τής ενέργειας και τής δύναμης, πού ένιωσε ό Μωρίς Μπαρρές*, όταν τόν είδε και μέ τό όποιο εξήγησε τό πολεμικό θαύμα τής αρχαίας Σπάρτης. Άληθινά, άφού δεί κανείς τόν Ταύγετο, έννοει καλύτερα, έννοει έντελώς, πώς υπήρξε ή φυλή αυτή ή περήφανη, ή εξαίσια άνδρική, ή λιτή, ή αυστηρή και πολεμόχαρη, πού έζησε στην κοιλάδα αυτή τής Σπάρτης χωρίς νά νιώσει ποτέ τήν άνάγκη νά περιτειχίσει άκροπόλεις, γιά νά καταφεύγει σ' αυτές σέ ώρες έχθρικών έπιδρομών. Οί άνθρωποι πού άντίκριζαν καθημερινά τόν Τιτάνα αυτόν πού λέγονταν Ταύγετος, πού άνέπνεαν τόν άέρα πού κατεβαίνει από τίς κορφές του, πού αισθάνονταν όχι τό βάρος του πάνω στην πεδιάδα τους, αλλά τό αγέρωχο ύψος του, δέν ήταν δυνατό, στίς έποχές εκείνες τών πολέμων και τών στενών πατρίδων, νά μήν αναπτυχθούν σέ χαλύβδινους και περήφανους πολεμιστές και νά μή θέσουν τή φυλή τους άνώτερη και από τόν πολιτισμό τών Άθηνών...

Άλλοτε, πριν δώ άκόμα τόν Ταύγετο, θεωρούσα κι εγώ, μαζί μέ όλους τούς άλλους, κατώτερη τή φυλή αυτή πού χάθηκε από τό πρόσωπο τής γής χωρίς ν' αφήσει στους αιώνες τίποτα γιά νά θυμίζει τή διάβασή της: ούτε ένα ναό, ούτε ένα έργο τέχνης. Τώρα αισθάνομαι ότι οι Σπαρτιάτες «άφησαν» ως μνημείο τους τόν Ταύγετο – γιατί, έμπνεόμενοι από τήν περήφανη παρουσία του, ύψωσαν τήν ψυχή τους ίσαμε τήν ψηλότερη κορφή του κι έγιναν ένα μ' αυτόν...

Μωρίς Μπαρρές (1862 -1923): Γάλλος συγγραφέας. Έδώ ό Ουράνης αναφέρεται στο βιβλίο του Ταξίδι στή Σπάρτη (1906).

Έρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ένότητες καί νά βρείτε τό θέμα κάθε ένότητας.
2. «Δέ φανταζόμουν ποτέ ότι θά ύπήρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα, τέτοια άτομικότητα» γράφει ό Ουράνης. Πώς δικαιολογεί τήν άποψη του αυτή; (νά βρείτε τά σχετικά άποσπάσματα).
3. Ποιό είναι τό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τής όμορφιάς του Ταύγετου;

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 243.

Νίκος Καζαντζάκης

Έγγλέζικα άκρογιάλια

Τά «Έγγλέζικα άκρογιάλια» είναι ένα κεφάλαιο από τό ταξιδιωτικό βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη Έγγλία (1941). Ο συγγραφέας έχει γράψει επίσης ταξιδιωτικές έντυπώσεις από τήν Έαπωνία, τήν Κίνα, τή Ρωσία καί τήν Έσπανία. Οί χώρες πού επισκέπτεται του δίνουα άφορμή νά στοχαστεί πάνω στήν Έστορία τους, τόν πολιτισμό τους καί τό λαό τους.

Αγγίζουμε πιά στίς άχτές τής Έαγγλίας. Τά συμμετρικά σπίτια του Φώκστον, μέ τίς βυσσινίες κεραμιδωτές στέγες, παρατάζονται μπροστά μας σέ ΐσies μονότονες γραμμές, σά φρεμπελιανό παιχνίδι*. Ή μέρα είναι γλυκιά, διάφανη όμίχλη σούρνεται άπάνω από τίς πέτρες κι από τό χορτάρι. Άχνίζει, ζεσταμένο στόν αδύναμο ήλιο, ανάμεσα στίς γκρίζες κρύες θάλασσες, τό σώμα τής Έαγγλίας.

Τούτο είναι τό άκρογιάλι, συλλογίζουα, όπου ξεσπασαν τά έξι κύματα οί κατακτητές. Οί τέσσερις ράτσες*. Ρίχτηκαν άγκαλιά ή μιά στήν άλλη, κυκλωμένες από τή θάλασσα, άπάνω σ' ένα νησί. Σέ πράσινες πεδιάδες, χαμηλά βουνά, ήρεμους λόφους. Σ' ένα κλίμα ύγρό, βροχε-

φρεμπελιανά παιχνίδια: παιχνίδια μέ πηλό, κύβους κλπ. γιά τήν άνάπτυξη του νου τών παιδιών του νηπιαγωγείου (άπό τό όνομα του Γερμανού παιδαγωγού Φρέμπελ, πού τά έπινόησε).

ράτσα: φυλή.

ρό, όχι πολύ ζεστό, όχι πολύ παγωμένο, άστατο, θανατερό στους ντελικάτους*, τονωτικό στους δυνατούς.

Καταχτητές και κατακτημένοι παλεύουν, συμμορφώνονται, σμίγουν, δημιουργούν τη Μεγάλη Βρετανία. Οί Σάξονες δίνουν τά χοντρά χωριάτικα τους στοιχειά: έχουν κοινό σίγουρο νοῦ, είναι πεισματάρηδες, ματεριαλιστές*, φαγάδες, πιστηδες, αγαποῦν τήν άτομική ἐλευτερία, τό σπίτι τους κι ἡ ψυχή τους εἶναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια*, δέν ἀφήνουν κανένα, χωρίς τήν ἄδεια τους, νά μπει μέσα.

Οί Κέλτες δίνουν τήν ποίηση, τήν ἀγάπη γιά τή μουσική, γιά τό χορό, γιά τό τραγούδι. Μεθοῦν ἀπό τήν ὁμορφιά, χάνονται στήν ὄνειροπόληση. Τό γαλάζιο μάτι τους εἶναι πλημμυρισμένο λαχτάρεις κι ὀράματα.

Οί Βίκιγκ, οί Δανοί, δίνουν τήν ἀγάπη στή θάλασσα, τήν ἀνησυχία, τόν ἔρωτα τῆς περιπέτειας. Δέν μποροῦν αὐτοί νά χωρέσουν στά σπίτια μήτε καί σέ ἄπιαστα ὄνειρα. Καλό τό τραγούδι, καλός ὁ χορός, μά μετά τήν ἐπικίνδυνη περιπέτεια ἡ ὁμορφιά δέν εἶναι ἡ οὐσία τῆς ζωῆς, εἶναι μονάχα τό στολίδι τῆς. Κοιτάζουν πέρα τό οὐρανοθάλασσο καί μπαίνουν στά καράβια τους νά δοῦν, κι ἄς χαθοῦν, τί εἶναι πιό πέρα, πίσω ἀπό τό οὐρανοθάλασσο.

Κι οί Νορμανδοί δίνουν τήν ὀργάνωση, τήν πειθαρχία, τήν τάξη. Εἶναι οἰκονόμοι νοικοκυραῖοι, τούς ἀρέσει νά βάνουν χαλινάρι στή δύναμη, γιά νά τή χρησιμοποιοῦν, ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, σέ ὠφέλιμα ἔργα. Ἐραστής τῆς λογικῆς, μισοῦν – μισοῦν καί φοβοῦνται – τό ἀόριστο, τό ἀκαθόριστο, τό ἀνείπωτο, τίς ἀνεργες λαχτάρεις.

Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της. Ὅλες ἐνώνονται, καμιά δέν ἐξαφανίζεται. Καμιά δέν ὑποτάζεται χωρίς ὄρους. Μάχονται ὄλες καί συνεργάζονται ὀλοζώντανες, ἀκόμα καί σήμερα. Γι' αὐτό εἶναι τόσο πλοῦσια, γιομάτη ἀντίδρομες* ὀρμές – πραχτικός νοῦς κι ὄνειροπόληση, καλοπέραση κι ἀγάπη τῆς περιπέτειας, πάθος καί σιωπή – ἡ ἐγγλέζικη ψυχή. Γιατί συχνά κι οἱ τέσσερις ράτσες ἀγωνίζονται μέσα στό ἴδιο στήθος.

ντελικάτος: ἀδύνατος, εὐαίσθητος, λεπτός.

ματεριαλιστής: ὕλιστής, ἐδῶ: αὐτός πού ἀγαπάει τά ὑλικά ἀγαθά.

κρεμαστά γιοφύρια: τά κάστρα περιβάλλονταν συνήθως ἀπό τάφρο καί ἐπικωννοῦσαν πρὸς τά ἔξω μέ κινητές γέφυρες, πού ὑπῆρχαν μπροστά στίς πύλες, πάνω ἀπό τήν τάφρο. Τῆ νύχτα, γιά ἀσφάλεια, σήκωναν τίς γέφυρες.

ἀντίδρομος: ἀντίθετος (μέ ἀντίθετη κατεύθυνση).

Ποιός είναι ο κεντρικός, κοινός σέ όλους τούς αγώνες τους, σκοπός; Ποιός είναι ο συγκεντρωτικός στόχος πού ξάμωσαν* καί ξαμώνουν όλοι οί συντελεστές τής εγγλέζικης ψυχής καί πού τούς σμίγει; Τί κυνηγούν; Ποιό γαλάζιο πουλί;

Κάθε μεγάλος λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, είχε καί τό γαλάζιο πουλί του: ή Έλλάδα τήν όμορφιά, ή Ρώμη τό κράτος, οί Όβραίοι τή θεότητα, οί Ίντοί τή νιρβάνα*, ό χριστιανικός πολιτισμός τήν αιώνια βασιλεία.

Οί Έγγλέζοι; Ποιό είναι τό γαλάζιο πουλί πού κυνηγᾶ, ανάμεσα στους αιώνες, ή Μεγάλη Βρετανία;

Νά τό ρώτημα πού τρικύμιζε τό στήθος μου τήν ώρα πού άπίθωνα* τό πόδι μου στόν εγγλέζικο βράχο. Κάθε καινούριο χῶμα πού πατοῦμε μπορεῖ καί πρέπει νά γίνει άφορμή νά πλατύνει ή ψυχή μας. Έχει κι ή ψυχή τίς ιμπεριαλιστικές* τής λαχτάρες, δέν μπορεῖ οὔτε καί πρέπει νά ζεῖ χωρίς νά καταχτᾶ, άδερφή κι αὐτή τών μεγάλων κονκισταδόρων*. Βλέπει τή στεριά καί τή θάλασσα σάν πατρογονική κληρονομιά της καί θέλει νά κάμει κατοχή σέ όλη τήν έπιφάνεια, όρατή κι άόρατη, τοῦ κόσμου.

«Τί άξία έχει νά καταχτήσεις τόν κόσμο όλο καί νά μή λυτρώσεις τήν ψυχή σου;» ρωτοῦσαν οί χριστιανοί άσκητές. «Πῶς μπορεῖς νά λυτρώσεις τήν ψυχή σου ἄν δέν καταχτήσεις τόν κόσμο όλο;» νιώθουν οί σύγχρονες άχόρταγες ψυχές.

Μεγάλη χαρά, μεγάλο μαρτύριο – κι όταν άγγιξε τήν Άγγλία, ή ψυχή μου καρφώθηκε στό χῶμα της σάν κοντάρι. Πῶς μπορεῖς νά κυριέψεις μία χώρα; Ένας μονάχα τρόπος ύπάρχει: νά βρεῖς τό νόημά της.

Έρωτήσεις

1. Τί σημαίνουν οί φράσεις:

- α) «τό σπίτι τους κι ή ψυχή τους είναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια, δέν αφήνουν κανένα, χωρίς τήν άδειά τους, νά μπει μέσα».
- β) «Έραστοί τής λογικής, μισούν – μισούν καί φοβούνται – τό άόριστο, τό άκαθόριστο, τό άνείπωτο, τίς άνεργες λαχτάρες».
- γ) «Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τής Άγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της».

ξαμώνω: σημαδεύω, σκοπεύω.

νιρβάνα: τό ιδανικό τής βουδικής θρησκείας (κατάσταση τέλειας άπάθειας).

άπίθωνω: τοποθετώ, άκουμπῶ κάπου.

ιμπεριαλιστικός: κατακτητικός.

κονκισταδόροι: οί Ίσπανοί κατακτητές τής Άμερικής (λέξη ισπανική).

- δ) «Κάθε μεγάλος λαός που δημιούργησε πολιτισμό, είχε και τό γαλάζιο πουλί του».
2. Ποιό είναι τό χρέος ενός ταξιδευτή, κατά τό συγγραφέα;
 3. Νά σημειώσετε τίς φράσεις που φανερώνουν τά κυριότερα χαρακτηριστικά του άγγλικού λαού.

Βιογραφικά του συγγραφέα: στή σελ. 142.

Σαράντος Παυλέας

Πατρίδα

‘Ο ποιητής υποστηρίζει πως ό δεσμός του ανθρώπου με την πατρίδα θά εξακολουθεί νά υπάρχει κι άν άκόμη καταργηθούν τά σύνορα «κι όλη ή άνθρωπότητα πατρίδα μιά γενεί».

...Τό κάθε βότσαλο, λειο ή τραχύ, τό λέω πατρίδα,
τά φύκια αυτά τά όνομάζω πατρίδα
ζεστή και φωτεινή και μέσ στή συννεφιά της·
τό κύμα, που σ’ όλες τίς πόρτες του βράχου μουγκράει,
τόν καρπό τό μελίγευστο* – πατρίδα·
της μικροδάφνης τό μίλημα, σά γέλιο παιδιού ή έρύθημα* κόρης,
τά σπίτια μέ τά βασιλικά και τά ήλιοτρόπια – πατρίδα·
κι ό ίδρώτας είναι πέτρα πολύτιμη στών χωρικών μας τά μέτωπα!...

‘Αν κάθε θάλασσα πατρίδα όνομαστει, σάν τή θάλασσα
της πατρίδας καμιά!

Κι άν ένας ήλιος φέγγει, σάν τόν ήλιο της πατρίδας κανένας!

‘Αν όλη ή άνθρωπότητα πατρίδα μιά γενει,

σάν τή γη των πατέρων μας καμιά!

Κι άν όλα κάτω άπό τή σελήνη έξισωθούν μέ καπνού ύψος,

ξεχωριστός ό καπνός της καθεμιάς πατρίδας στόν κοινό ούρανό
θά σμίξει...

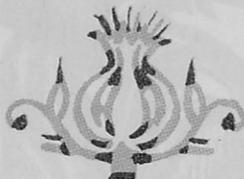
μελίγευστος: μέ γεύση μελιού.

έρύθημα: κοκκίνισμα.

Ἑρωτήσεις

1. Ποιά συγκεκριμένα πράγματα είναι, γιά τόν ποιητή μας, πατρίδα;
2. Τά ἴδια πράγματα πού υπάρχουν στήν πατρίδα μας, βρίσκονται καί στίς ἄλλες πατρίδες. Τί είναι ἐκεῖνο πού τούς δίνει ἰδιαίτερη σημασία;
3. Τό ποίημα ἀποτελεῖται ἀπό δύο ἐνότητες. Ποιές εἶναι αὐτές καί ποιό τό περιεχόμενο τῆς καθεμιάς;

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στήν Πλάτσα τῆς Μεσσηνιακῆς Μάνης. Σπούδασε Φιλολογία. Ἔχει ἐκδώσει ὡς τώρα πολλές ποιητικές συλλογές, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες σημειώνουμε: *Τό τραγούδι τῶν Ὁκεανῶν* (1948), *Ὁδή στό Αἶγαῖο* (1949), *Ἡ συμφωνία τῆς χαράς* (1950), *Γυμνή γῆ* (1951).

XIII. Ἡ δοκιμασία τῆς Κύπρου

ἡ ρωμισσὺν ἐν' φυλῇ συνώζαιρῃ τοῦ κόσμου
κανένας δέν ἐβρέθητ' ἐν γιά νά τήν ἱσαλείψει
(Β. Μιχαηλίδης, Κύπριος ποιητής)

Η δοκιμασία τῆς Κύπρου
κατακτά τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου
· Η· Μάχη τῆς Κύπρου πολεμῶν

Α. Τάσσοι: Κύπρος

[Στή σπηλιά]

Μέ τή Χάλκινη εποχή (1960) ὁ Ρόδης Ρούφος ζωντανεύει μυθιστορηματικά τόν ἀγώνα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, πού κατεῖχε τό νησί ἀπό τό 1878 καί τό εἶχε μεταβάλει σέ ἀποικία τῆς. Ἡ ἐξέγερση κηρύχτηκε ἀπό τόν ἐθνάρχη- ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο τήν 1η Ἀπριλίου 1955 καί εἶχε ὡς κύριο φορέα τῆς ἐνοπλης δράσης τήν Ε.Ο.Κ.Α. (Ἐθνική Ὀργάνωση Κυπρίων Ἀγωνιστῶν) μέ ἀρχηγό τό στρατηγό Γεώργιο Γρίβα (Διγενή). Οἱ Κύπριοι ἐπαναστάτησαν, λέει ὁ συγγραφέας, γιά νά ἀνταλλάξουν τήν ἄνεση καί τήν εὐκολία τῆς ἀποικιακῆς ζωῆς μέ κάτι πιό σημαντικό ἀπό τήν ἄνεση καί τήν εὐκολία. Ὁ Ρόδης Ρούφος, πού ὑπηρέτησε στό Ἑλληνικό Προξενεῖο τῆς Κύπρου ἐκείνη τήν ἐποχή, παρακολούθησε ἀπό κοντά τά γεγονότα. Τό περιστατικό πού θά παρακολουθήσουμε στή συνέχεια εἶναι ἀληθινό καί ἔχει γιά κεντρικό ἥρωα μιά ἀπό τίς ἀγνότερες μορφές τοῦ κυπριακοῦ ἀγώνα: τῶν Γρηγόρη Αὐξεντίου, πού οἱ Ἀγγλοὶ τόν ἔκαψαν στό κρουσφύγετό του, κοντά στή μονή Μαχαιρά.

Κάπνισε κάμποση ὥρα ἀμίλητος καί σηκώθηκε.

– Δέ λέει νά σταματήσει τούτη ἡ βροχή, Ἀλέξη. Θά πρέπει νά τοῦ δίνουμε. Αὐτό τό μήνυμα τῆς Τρίτης Ὁμάδας πρέπει νά φτάσει στό Γέρο* ἀπόψε.

Ἐκείνη τή στιγμή ἦρθε τρεχάτος καί λαχανιασμένος ἕνας ἀγγελιαφόρος.

– Γρήγορα! φώναξε. Ἐρχονται οἱ Ἑγγλέζοι! Ἐχουν ὁδηγό μαζί τους, καί τούς φέρνει ἴσια σέ τούτη τήν κρυψώνα. Φευγάτε!

Ἐδεῖξε τήν κατεύθυνση ἀπ' ὅπου ἔρχονταν καί χάθηκε. Πήραμε τά ὄπλα μας καί ξεκινήσαμε βιαστικά, βλαστημώντας.

Καθώς προχωρούσαμε πέσαμε πάνω σ' ἄλλο ἀπόσπασμα πού ἔρχονταν ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Μᾶς ἔριξαν, τούς ρίξαμε κι ἐμεῖς καί φύγαμε τρέχοντας, ἀλλάζοντας πορεία.

Ἄνταν φτάσαμε κοντά σ' ἄλλο καταφύγιο – καλά καμουφλαρισμένο –

Γέρος: ὁ Διγενής.

ὁ Κώστας σταμάτησε. Ἐδῶ καὶ λίγη ὥρα κούτσαινε.

- Λαβώθηκα στοὺς πόδι, εἶπε. Δέν μπορῶ νά πάω πιο πέρα.

Εἶχαμε λίγα λεπτά καιρό πρὶν ξεμπουκάρουν οἱ Ἑγγλέζοι. Στεκόμα-
σαν σέ μιά βουνοπλαγιά, κοντά σέ μιά σπηλιά μέ στενὸ ἄνοιγμα.

- Θά χωθῶ ἐδῶ μέσα, εἶπε, καὶ θά τοὺς ἀπασχολήσω γιὰ λίγο. Ἐσύ
δίνε του.

- Ὅχι. Θά μείνω μαζί σου.

Γιὰ μιά φορά τὸν εἶδα θυμωμένο.

- Βλάκα! φώναξε. Σέ διατάζω!

Κοντοστάθηκα, ἀναποφάσιτος.

- Πήγαινε, σοῦ λέω, ἔκανε πιο μαλακά. Δέν ἔχει νόημα. Ἐνας ἀπό
μᾶς τοὺς δυὸ πρέπει νά πάει τὸ μήνυμα στοὺς Γέρο. Ξέρεις πόσο σημαίν-
τικό εἶναι. Ἐπειτα μπορεῖ καὶ νά μὴ βροῦν τὴ σπηλιά - ἐκτός ἂν ἔχουν
τὸν Παῦλο* μαζί τους.

- Καλά, ἀναστενάξα.

Κοιταχτήκαμε σιωπηλά, ξέροντας ὅτι ἐξω ἀπὸ θαῦμα ἦταν ἡ τελευ-
ταία φορά.

- Γειά σου, ἀδερφέ μου, εἶπε βραχνά. Πές τοῦ πατέρα μου καὶ τῆς
Ἄννουλας* νά μὴ μέ πενθήσουν.

- Γειά, ἀδερφέ, ἀποκρίθηκα μέ πνιγμένη φωνή. Θά τοὺς τό πῶ.

Μ' ἀγκάλιασε στοργικά, κι ἔπειτα μέ σκούνηξε νά φύγω κι ἐξαφανί-
στηκε μέσα στὴ σπηλιά, ἀφοῦ σκέπασε τὴν εἴσοδο μέ κλαριά.

Πρὶν προχωρήσω πολὺ, κατάλαβα ὅτι, σέ μιά παράδοση ἐπανάληψη
ἐκείνου πού 'χε συμβεῖ στοὺς Ἄνω Γεφύρι, ἦταν γραφτὸ μου νά δῶ ὅλη
τὴ συνέχεια - γιατί οἱ Ἄγγλοι πλησίαζαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές κι ἦταν
φανερὸ πὺς κατευθύνονταν πρὸς τὴν κρυψώνα. Ἴσα ἴσα πρόλαβα νά
χωθῶ μέσα σέ κάτι θάμνους, ἀπαρατήρητος. Ἦταν τόσο ἀπασχολημέ-
νοι μέ τὴ σπηλιά πού δέν ἔψαξαν τριγύρω. Λογάριασα τὴ δύναμή τους
σ' ὀλάκερο τάγμα· πάντως εἶχαν κι ἀνώτερους ἀξιωματικούς. Τὰ παρα-
κολουθοῦσα ὅλα ἀπὸ καμιά σαρανταριά μέτρα, κι εἶδα πὺς ἦταν καὶ
μερικοὶ πολῖτες μαζί μέ τὸ στρατό. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Παῦλος,
πού τοὺς ὀδηγοῦσε δίχως νά σκοτίζεται νά φοράει κουκούλα. Οἱ ἄλλοι
δυὸ ἦταν κάτοικοι ἐνός γειτονικοῦ χωριοῦ. Τοὺς ἀναγνώρισα γιὰ δι-
κούς μας καὶ κατάλαβα πὺς κι αὐτοὶ εἶχαν πέσει θύματα προδοσίας κι

Παῦλος: ἀγωνιστὴς στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου, πού μέ τὸν κακὸ του χαρακτήρα
ἔβαζε σέ κίνδυνο τὴν ὀργάνωση. Τὸν διέγραψαν καὶ τὸν τιμώρησαν, γι'
αὐτὸ κι ἐκεῖνος, ἀπὸ ἐκδίκηση, ἔγινε κατάδοτης τῶν Ἄγγλων.

Ἄννουλα: ἡ ἀρραβωνιαστικιά του.

ήταν υπό κράτηση, γιατί τούς φύλαγαν μερικοί στρατιώτες με έφ' όπλου λόγχη.

Γρήγορα φάνηκε ό λόγος πού είχαν φέρει τούς χωρικούς. Κάποιος άξιωματικός έδωσε διαταγή σ' έναν τους, ένα πολύ νέο παιδί πού τό έλεγαν Μανόλη, κι αυτός πλησίασε τό άνοιγμα τής σπηλιάς φωνάζοντας:

– Έ, Κώστα! Είμαι ό Μανόλης! Άσε με νά μπώ, έχω νά σοϋ πώ!

Ήρθε μιά μουντή άπάντηση, κι ό Μανόλης μπήκε μέσα. Σέ λίγα λεπτά ξαναβγήκε.

– Δέν παραδίνεται, τόν άκουσα νά λέει. Είπε «άς έρθουν νά μέ πιάσουν».

Ό άξιωματικός σήκωσε τούς ώμους.

– Πολύ καλά, φίπε, κι έδωσε μιά άλλη διαταγή.

Τρεις στρατιώτες πλησίασαν έρποντας στό άνοιγμα κι έριξαν μέσα χειροβομβίδες. Άφου έσκασαν, ένας τους σηκώθηκε όρθιος και προσπάθησε νά δει τί γινόταν μέσα στόν καπνό και τό σκοτάδι. Τότε ήρθε από τή σπηλιά μιά ριπή – άναγνώρισα τό αυτόματο του Κώστα – κι ό στρατιώτης έπεσε νεκρός.

– Ζεϊ ακόμα ό κερατάς, έκανε ό άξιωματικός και βλαστήμησε. Δοκιμάστε κι άλλες χειροβομβίδες.

Θά 'λεγεσ όμως ότι ό Κώστας μάντευε τίς κινήσεις τους. Κάθε φορά πού οι στρατιώτες δοκίμαζαν νά 'ρθουν αρκετά κοντά, γιά νά σημαδέψουν σωστά, έριχνε μιά δική του χειροβομβίδα πού έσκαγε άπ' έξω και κρατούσε τούς Άγγλους σέ φρόνιμη άπόσταση.

Αυτό συνεχίστηκε πολλή ώρα. Εύτυχώς, καθώς ήξερα, ή κρυψώνα ήταν πλούσια έφοδιασμένη με κάθε λογής όπλα και πυρομαχικά. Οι Άγγλοι βρέθηκαν σ' άμχανία και τραβήχτηκαν λίγο παραπέρα, ενώ οι άξιωματικοί τους έκαναν συμβούλιο. Ξανά έβαλαν τό Μανόλη νά μεσολαβήσει, και ξανά μπήκε ό Μανόλης στή σπηλιά. Τούτη τή φορά δέν ξαναφάνηκε, μά ή φωνή του άκούστηκε καθαρά:

– Τώρα είμαστε δυό πού πολεμάμε. Έλάτε νά μās πιάσετε!

Μιά διπλή ριπή, και ταυτόχρονες έκρήξεις χειροβομβίδων, ματαίωσαν τήν καινούρια έφοδο και πλήγωσαν άλλο ένα στρατιώτη. Ό Μανόλης, ό νεαρός βοσκός, είχε αποφασίσει ν' άκολουθήσει τήν τύχη του άρχηγού του.

Αυτή ή άπίστευτη μάχη ανάμεσα σέ δύο άντρες και στόν άγγλικό στρατό συνεχίστηκε γιά ώρες. Ή σπηλιά φαινόταν άπόρθητη. Τό πιό έξοργιστικό γιά τούς Άγγλους ήταν ότι, προβλέποντας μιά γρήγορη και θεαματική έπιτυχία, είχαν προσκαλέσει πολλούς δημοσιογράφους

νά παρασταθοῦν στό φόνο – λές κι ἦταν κυνήγι ἀγρίων θηρίων. Οἱ δημοσιογράφοι εἶχαν ἔρθει, ἀλλά τίποτα δέν ἔβλεπαν νά γίνεται καί μόνο πού μούσκευαν ὀλοένα καί περισσότερο ἀπό τήν ἀδιάκοπη βροχή.

Μετά ἀπό πέντε ἕξι ὥρες ἀκαρπες προσπάθειες, οἱ Ἕλληνες δοκίμασαν ν' ἀνατινάξουν τή σπηλιά. Σήκωσαν δυναμίτη ἀπό μακριά μέ σκοινιά, τόν ἔριξαν κοντά στό ἀνοιγμα καί προκάλεσαν τήν ἔκρηξή του, ἀλλά δέν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα κι οἱ ἄντρες τῆς σπηλιάς ἐξακολούθησαν νά πολεμᾶνε καί νά κρατᾶνε τόν ἐχθρό σέ ἀπόσταση.

Πολλές εὐκαιρίες μοῦ δόθηκαν νά τό σκάσω. ἐκείνες τίς ὥρες – οἱ Ἕλληνες οὔτε θά μέ πρόσεχαν μέσα στή σκοτούρα τους – μά μέ καθήλωνε ἡ ἀγωνία μου γιά τόν Κώστα. Καμάρωνα τόν ὑπέροχο ἀγώνα του, ἀλλά μοῦ ἔσφιγγε τήν καρδιά ἡ ἐπίγνωση πώς δέν ἦταν δυνατό νά βασιστήξει ἐπ' ἀπειρο – ἐκτός, ἴσως, ἂν νύχτωνε... Τότε θά μπορούσα ἴσως νά δημιουργήσω ἀντιπερισπασμό...

Ἄλλά δέν ἦταν γραφτό τοῦ Κώστα νά δεῖ ἄλλη νύχτα. Ὁ Παῦλος πλησίασε ἕναν ἀξιωματικό καί κάτι τοῦ εἶπε, κι ἐκεῖνος φάνηκε νά συμφωνεῖ κι ἄρχισε νά δίνει διαταγές.

Στήν ἀρχή, βλέποντας στρατιῶτες νά σκαρφαλώνουν ἀπό πάνω ἀπό τό ἀνοιγμα καί ν' ἀνεβάζουν πολλούς ντενεκέδες μέ μπενζίνα, δέν κατάλαβα τί πηγαιναν νά κάνουν. Ἐπειτα ὁμως μ' ἔπιασε σύγκορμη ταραχή, καθῶς τούς εἶδα νά χύνουν ἀπό ψηλά τήν μπενζίνα πάνω στό ἔδαφος πού κατηφόριζε πρός τό ἐσωτερικό τῆς σπηλιάς. Ἄδειασαν πολλούς ντενεκέδες – ἡ Αὐτοκρατορία δέν ταιγκουνευόταν. Ἀφοῦ ποτίστηκε τό χῶμα κι ἤπια, ἕνα ποτάμι ἄρχισε νά χύνεται μέσα στή σπηλιά. Θά τά μούσκευε ὅλα – τούς δύο ἄντρες, τά ροῦχα τους... Ὑστερα οἱ στρατιῶτες πυροβόλησαν τή λίμνη πού ἔχε σχηματιστεῖ στήν εἴσοδο, καί ξεπήδησε μιά γαλάζια φλόγα πού ἔτρεξε γοργά καί μπήκε στή σπηλιά. Τεράστιες φλόγες καί καπνοί φάνηκαν, ἀκούστηκαν μερικές ἐκρήξεις, κι ὕστερα σιγή.

(Ὁ Κώστας μοῦ ἔχε πεῖ κάποτε: «Θά ἔθελα νά πεθάνω στόν ἥλιο, ὅπως ὁ Λευτέρης, ὄχι σέ βρωμερή λάσπη...»).

Λίγο ἀργότερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κοίταζαν ἀμίλητοι, ἕνας ἄνθρωπος σοῦρθηκε ἔξω ἀπό τή σπηλιά, καί μόλις μπορούσε νά ἀναπνεύσει. Ἦταν ὁ Μανόλης.

Ἐπειτα οἱ στρατιῶτες βγάλαν τό καρβουνιασμένο, ἀγνώριστο πτώμα τοῦ Κώστα, τό φωτογράφησαν καί τό ἔδειξαν θριαμβευτικά στούς δημοσιογράφους. Ἡ Αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει.

Ερωτήσεις

1. Ποιές παρόμοιες στιγμές από την ιστορία του έθνους μας σάς φέρνει στο νου αυτό τό περιστατικό; Νά βρείτε αναλογίες στά λόγια καί στίς πράξεις.
2. Νά χαρακτηρίσετε από τίς πράξεις τους τόν Κώστα, τό Μανόλη, τόν Παύλο.
3. «Ή αυτοκρατορία είχε νικήσει», είναι ή τελευταία φράση του κειμένου. Μέ ποιά σημασία τό λέει αυτό ο συγγραφέας;

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ (1924-1972). Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά καί υπηρέτησε στό διπλωματικό σώμα. Έγραψε τά μυθιστορήματα: *Χρονικό μιάς σταυροφορίας*, *Ή χάλκινη εποχή*, *οι Γραικύλοι* καί τά δοκίμια *Οι μεταμορφώσεις του Άλάρικου*.

Νίκος Κρανιδιώτης

Γρηγόρης Αύξεντίου

Κυλάει ή λάβα τής φωτιάς καί γράφει,
γράφει μέ γράμματα καυτά στόν ούρανό
τής δόξας τ' όνομά σου, Αύξεντίου!

Άρχάγγελος μέ τή ρομφαία σου,
στό πύρινο άρμα μπήκες του Προφήτη Ήλία.
Κι έσμιξες μέ τόν ήλιο,
έσμιξες μέ τό φώς,
κι έγινες φλόγα, κεραυνός,
συνείδηση τής λευτεριάς
μές στην καρδιά τής οίκουμένης!

Έδω,
μές στό φθαρτό, τό γήινο χώμα,
δέν είναι τάφος,
στήλη καμιά δέν είναι, Αύξεντίου,
νά 'ρθούμε νά σε κλάψουμε σ' αυτή
δικοί καί φίλοι.

Λαμπάδα τ' άντρειωμένο σου κορμί
καί φως πού καίει,
ήλιος πού περπατάει στόν ούρανό
κι άνάβει,
μέ τό σπαθί τής λεβεντιάς,
τή νέα έλπίδα.

Γρηγόρη,
βάτο φλεγόμενη στή γή του Μαχαιρά!
Χάραξες, μέ τ' άναμμένα δάχτυλα
τών είκοσιεννιά σου χρόνων,
τής λευτεριάς δεκάλογο
γιά τή φυλή σου.

Γρηγόρη!
Σέ πήρε ή αύγή,
κι έγινες δρόσο καί χαρά,
κι έλπίδα του καλοκαιριού,
κι άνθός
πού βλάστησε σέ νέο φεγγάρι...

Σέ πήρε ή μέρα,
κι έγινες φωτιά,
πυραχτωμένο σίδερο άπόφασης,
πού σταματάει τό χρόνο.

Σέ πήρε ή νύχτα στά φτερά του όνειρου,
άιτέ μου κι 'Αι-Γιώργη μου Τροπαιοφόρε,
καί σ' έβαλε γιά πάντα στήν καρδιά μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στήν Κυρήνεια τής Κύπρου. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή των 'Αθηνών. Άναμείχθηκε ένεργά στήν έθνική, πολιτική καί πνευματική ζωή τής Κύπρου. Γενικός γραμματέας τής 'Εθναρχίας τής Κύπρου τό 1955. Έκδότης καί διευθυντής του λογοτεχνικού περιοδικού *Κυπριακά Γράμματα* άπό τό 1948 ώς τό 1956. Άπό τό 1960 είναι πρέσβης τής Κυπριακής Δημοκρατίας στήν Έλλάδα. Δημοσίευσε τά διηγήματα *Χρονικά*, *Μορφές του μύθου*, τά ποιήματα *Σπουδές*, *Έπιστροφή* καί τίς μελέτες *Τό νεοελληνικό θέατρο*, *Είσαγωγή στήν ποίηση του Σεφέρη* κ.ά.

[Ταξί για τήν 'Αμμόχωστο]

Τό διήγημα «Ταξί για τήν 'Αμμόχωστο» δημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο 'Αλλοφροσύνη τό Νοέμβριο τοῦ 1974. Λίγους μήνες πρίν, στά μέσα 'Ιουλίου, οἱ Τούρκοι εἶχαν ἀποβιβαστεῖ στήν Κύπρο καί κατέλαβαν τό μισό νησί μέ τίς πόλεις Κερύνεια, Μόρφου καί 'Αμμόχωστο. Μέ ἐκτελέσεις καί ἀπάνθρωπες βιαιότητες τά τουρκικά στρατεύματα ἀνάγκασαν τούς Ἕλληνας κατοίκους τῆς περιοχῆς (περίπου 200.000) νά ἐγκαταλείψουν τίς πόλεις καί τά χωριά καί νά καταφύγουν στό ὑπόλοιπο νησί, πού ἀπόμεινε ἐλεύθερο.

Τό διήγημα παρουσιάζει τό δράμα μιᾶς ξεριζωμένης γυναίκας ἀπό τήν 'Αμμόχωστο, πού ἔχει χάσει τά λογικά της.

Πηγαίνοντας ἐχτές πρωί στή δουλειά μου πέρασα, ὅπως κάθε πρωί, ἀπό τό περίπτερο τοῦ Θωμᾶ νά πάρω τήν ἐφημερίδα μου καί νά τοῦ κάνω τή συνηθισμένη μου ἐρώτηση:

«Τί νέα κύρ Θωμᾶ;»

Ὁ Θωμᾶς εἶχε ἕνα δικό του τρόπο νά βλέπει τά νέα τῆς ἡμέρας. Γνήσιος λαϊκός τύπος, καλοκάγαθος καί σύγκαιρα παμπόνηρος, εἶδε πολλά στά ἐξήντα χρόνια τῆς ζωῆς του, τά εἴκοσι τελευταῖα ἀραγμένους μέσα σέ τοῦτο 'δῶ τό συνοικιακό περίπτερο, στό ἔμπα τῆς Λευκωσίας ἀπό τό δρόμο τῆς 'Αμμόχωστος. Ἐμεῖς οἱ γειτόνοι καί τακτικοί πελάτες του τότε λέγαμε σταθμάρχη, γιατί μπροστά στό περίπτερό του στάθμευαν κατά κανόνα τά λεωφορεῖα καί τά ταξί, πού κάνανε τή γραμμή τῆς 'Αμμόχωστος, γιά νά πάρουν, ἂν εἶχε, τούς τελευταίους ἐπιβάτες.

Εἶχε κι ἕνα δικό του τρόπο νά σχολιάζει τά νέα. Μέ ρεαλισμό* καί θυμοσοφία*, ὁ σχεδόν ἀγράμματος αὐτός ἄνθρωπος σημάδευε τό οὐσιαστικό* πού βρίσκονταν πίσω ἀπό τούς κραυγαλέους καί ἀντιφατι-

ρεαλισμός: ἡ ἱκανότητα νά βλέπει κανεῖς τά πράγματα ὅπως εἶναι καί ὄχι ὅπως θά ἤθελε.

θυμοσοφία: ἡ ἔμφυτη ἱκανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μὴ χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις. Ἐπίσης: ἡ ἱκανότητα νά δίνουμε ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς.

τό οὐσιαστικό: αὐτό πού ἔχει οὐσία, τό σημαντικό.

κούς* τίτλους τῶν ἐφημερίδων καί τό σχολίαζε μ' ἓνα χιοῦμορ, πού δέν ἄφηνε τίποτα ὄρθιο.

“Ὅμως τόν τελευταῖο καιρό τό πηγαῖο χιοῦμορ τοῦ Θωμᾶ γίνθηκε γελοῦλαμα. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος πού τοῦ 'μεινε, γιά νά σχολιάσει, δίχως νά ψευτῖσει τόν ἑαυτό του, τά νέα πού ἔρχονταν ἀπανωτά σάν λαίλαπας* καί μᾶς ἐπνιγαν, μαζί μέ τούς βομβαρδισμούς, τά νέα πού μᾶς πνίγουνε καί τώρα, μέσα στό βάραθρο πόνου κι ἀβεβαιότητας ὅπου βρισκόμαστε, μέ τόν Τοῦρκο εἰσβολέα νά παραμονεύει σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τή γειτονιά μας, πίσω ἀπό τίς γραμμές του, πού μοιράζουνε τό νησί μας στά δύο.

Χτές πρωί λοιπόν, ὅταν πῆρα τήν ἐφημερίδα καί τοῦ 'κανα τή συνηθισμένη ἐρώτηση, ὁ Θωμᾶς μέ κοίταξε μ' ἓνα τρόπο θλιμμένο κι ὕστερα μοῦ 'δειξε μέ τό βλέμμα του μιά γυναίκα, πού στέκονταν μπροστά στό περίπτερο, στό σημεῖο πού περίμεναν ἄλλοτε οἱ ἐπιβάτες γιά τήν 'Αμμόχωστο.

«Τήνε βλέπεις;», μοῦ λέει. «Πᾶνε δύο ὥρες πού περιμένει ἐκεῖ δά».

Δέν τήν εἶχα προσέξει, γιατί στεκόταν ὄχι στήν πάντα ἀλλά στή μέση σχεδόν τοῦ δρόμου. Στέκονταν ἀφύσικα ἀσάλευτη. Τό πρόσωπό της δέν φαίνονταν ἀπό 'δῶ πού βρισκόμουν, μόνο ἡ πλάτη. Ἡ ψηλόλιγνη κορμοστασιά της, ὁ τρόπος πού ἦτανε κομμένα τά γκρίζα μαλλιὰ της, τό ἀπεριποίητο ἀλλά καλῆς ποιότητας ταγιέρ πού φοροῦσε, ἡ πέτσινη μαύρη τσάντα πού κράταγε, φανέρωναν ὅτι ἀνήκει σ' εὐπορο περιβάλλον.

«Περιμένει ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο», συνέχισε ὁ Θωμᾶς.

'Ανατρίχιασα.

«Γιά τήν 'Αμμόχωστο;!»

«Ναί. Στήν ἀρχή, ἀφοῦ περίμενε κάμποση ὥρα ἄδικα, ἦρτε* καί μέ ρώτησε, γιατί ἀργοῦνε τά ταξί. Νόμισα πῶς κοροΐδευε, μά σάν πρόσεξα τό βλέμμα της κατάλαβα ὅτι παραλογιάζεται*. Δέν ἔχει πιά ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο, κυρά μου, τῆς λέω. Πῶς δέν ἔχει; μοῦ κάνει, ἀπό 'δῶ πῆρα τόσες φορές ταξί. Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἄνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;... Δοκίμασα νά τῆς ἐξηγήσω. Αὐτή τίποτα. Στέκει ἐκεῖ δά καί περιμένει, ὅπως τήν βλέπεις».

Κεῖνη τή στιγμή φάνηκε ἓνα αὐτοκίνητο νά 'ρχεται μέ μεγάλη ταχύτητα, ὁ ὁδηγός τῆς κορνάρισε νά παραμερίσει μά ἡ γυναίκα δέν κού-

ἀντιφατικοί: πού ὁ ἓνας ἐρχόταν σ' ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο.

λαίλαπας (πιό συνηθισμένο: λαίλαιπα): καταιγίδα.

ἦρτε: ἦρθε (ιδιωματικός τύπος).

παραλογιάζομαι: παραλογίζομαι, ἔχω χάσει τά λογικά μου.

νησε από τή θέση της, μόνο έκανε νά σηκώσει τό χέρι της, γιά νά τοῦ νέψει* νά σταματήσει. Ὁ ὁδηγός, εἶτε γιατί δέν ἀντιλήφθηκε, εἶτε γιατί δέν εἶχε διάθεση νά τήν πάρει, τήν ἀπόφυγε μ' ἕνα ἀπότομο στρίψιμο καί συνέχισε τό δρόμο του.

Τό χέρι της ἔμεινε στή μέση τῆς κίνησης, ὕστερα τό κατέβασε, φανέρωσε μ' ἕνα τράνταγμα τῶν ὠμων τήν ἀνυπομονησία της καί ξαναπῆρε τήν ἀσάλευτη στάση της.

«Μπᾶς καί τήν χτυπήσει κάνα αὐτοκίνητο», ἔκανε ὁ Θωμᾶς.

«Καλά θά κάνεις», τοῦ εἶπα, «νά τηλεφωνήσεις στήν ἀστυνομία. Καθώς φαίνεται, τήν φιλοξενοῦν ἐδῶ σέ σπίτι συγγενικό της ἢ φιλικό καί θά τή γυρεύουν τώρα οἱ ἄνθρωποι».

Ἐφυγα δίχως νά στραφῶ νά κοιτάξω τό πρόσωπό της. Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πῶς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου.

Ἑρωτήσεις

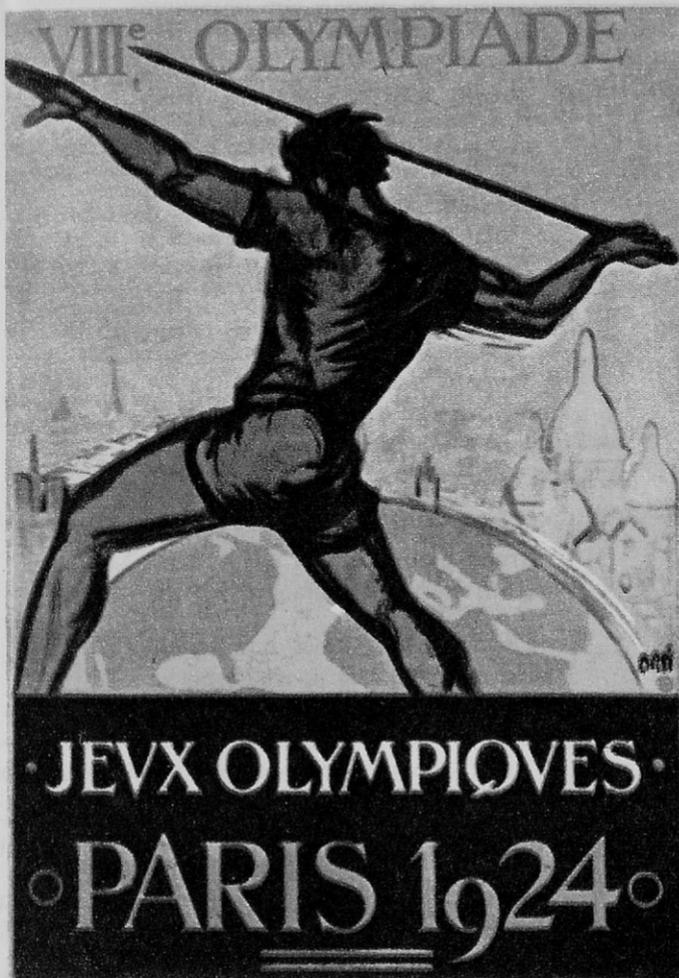
1. Ἡ γυναίκα λέει: «Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἄνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;» Ἡ ἀπάντησή αὐτή, μόνη της, δείχνει ἄνθρωπο πού παραλογίζεται; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού κάνει τή φράση παράλογη;
2. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τό λογικό εἶναι νά πηγαίνουν οἱ ἄνθρωποι στά σπίτια τους, τότε πῶς χαρακτηρίζετε τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στήν Κύπρο;
3. Ὁ ἀφηγητής λέει: «Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο, μοῦ φάνηκε πῶς θά τήνε πλήγωνε ἡ περιέργειά μου». Ἐσεῖς βρίσκετε κανένα λόγο;
4. Γιατί ὁ συγγραφέας θεώρησε πῶς ἄξιζε νά μᾶς διηγηθεῖ τό περιστατικό;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ - ΠΙΕΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε στό Δάλι τῆς Κύπρου τό 1904, μεγάλωσε ὅμως στήν Αἴγυπτο, ὅπου ἔζησε ἄρκετά μεγάλο διάστημα, ὡς τό 1946 πού ἐπέστρεψε κι ἐγκαταστάθηκε στήν Κύπρο. Ἀπό τό 1954 ὡς τό 1971 ἦταν διευθυντής τῆς πλούσιας Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Ἄμμοχώστου. Ἀσχολεῖται ἰδιαίτερα μέ τήν πεζογραφία. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Οἱ βαμβακάδες* (μυθιστόρημα), *Διηγήματα ἀπό τή Μέση Ἀνατολή, Σκληροί καιροί* (διηγήματα), *Ἀσάλευτοι καιροί* (διηγήματα), *Ὁ Καιρός τῶν Ὀλβίων* (διηγήματα).

νά τοῦ νέψει: νά τοῦ γνέψει (ιδιωματικός τύπος).

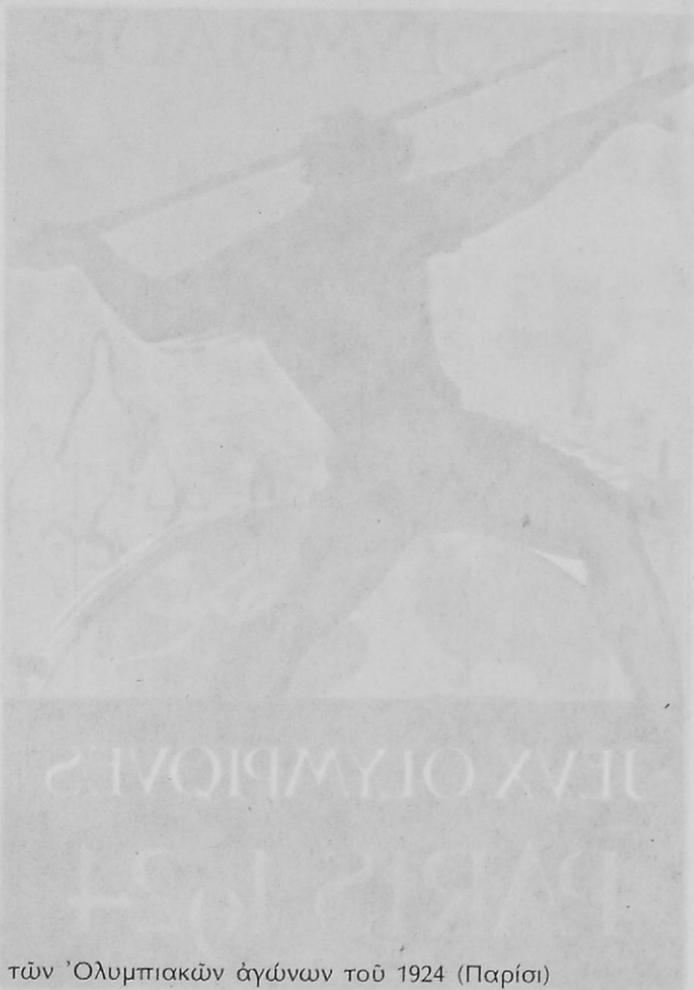
XIV. Ἀθλητισμός

καί σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τό κορμί
(Κωστής Παλαμᾶς)

ῥόμοιτρλΘΑ' .VIX'

καὶ ἀεὶ ἀνέμω πάρος κ' ὅσο τὸ κορυμ
(Κωνσταντὸς Παλαμάς)

Ἄφισα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ 1924 (Παρίσι)

Καλλιπάτειρα

Ἡ Καλλιπάτειρα, κόρη τοῦ Διαγόρα, τοῦ περίφημου ἀθλητῆ τῆς Ρόδου ποῦ νίκησε καί στούς τέσσερις Πανελλήνιους ἀγῶνες (5ος αἰώνας π.Χ.), παραβαίνει τόν κανονισμό πρὸς ἀπαγορεύει στίς γυναῖκες νά παρακολουθοῦν ἀγῶνες καί μεταμφιεσμένη σέ γυμναστή μπαίνει στό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας συνοδεύοντας τόν ἀθλητῆ γιό της Πεισίδωρο. Μέσα στή χαρά της ὁμως γιά τό θρίαμβο τοῦ γιου της, ἀποκαλύφτηκε. Τότε ἀκολουθεῖ ἡ παρακάτω σκηνή, ὅπως τήν «εἶδε» μέ τήν ποιητική φαντασία του ὁ Μαβίλης.

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε.

— Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τόν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες·

νά μέ ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες*,
κι ἐγώ νά καμαρώσω μέσ στά ὠραῖα
κορμιά, πού γιά τό ἀγρίλι* τοῦ Ἡρακλέα*
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκιες.

Μέ τίς ἄλλες γυναῖκες δέν εἶμαι ὅμοια·
στόν αἰῶνα τό σόι μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρεῖας τά ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένους τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ὕμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου*

* Ἑλλανοδίκες: οἱ κριτές τῶν ἀγῶνων.

ἀγρίλι: ἀγριελιά. Λεγόταν κότινος καί μέ τά κλαδιά της στεφανώνονταν οἱ νικητές.

τοῦ Ἡρακλέα: μυθολογικός ἰδρυτής τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων θεωρεῖται ὁ Ἰδαῖος Ἡρακλῆς.

Πίνδαρος: λυρικός ποιητής τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Ἀπό τό ἔργο του σώθηκαν ποιήματα ἀφιερωμένα στούς νικητές τῶν ἀγῶνων. Αὐτά ὀνομάστηκαν Ἐπίνικοι (ἐπινίκια) καί χωρίζονται ἀνάλογα σέ Ὀλυμπιονίκοις, Ἴσθμιόνικοις, Πυθιονίκοις, Νεμεόνικοις.

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα έχει διαλογική μορφή. Τί διακρίνετε στον τόνο της φωνής των προσώπων που διαλέγονται;
2. Η Καλλιπάτειρα ζητάει ιδιαίτερη μεταχείριση. Γιατί;
3. «Γιά τό άγρίλι του 'Ηρακλέα»: Τί φανερώνει αυτή ή φράση;
4. Τό ποίημα αυτό λέγεται σονέτο και είναι τό ποιητικό είδος πού περισσότερο καλλιέργησε στον τόπο μας ό Μαβίλης. Προσέξτε τον αριθμό των στίχων συνολικά και κατά στροφή, προσέξτε τον αριθμό των συλλαβών κάθε στίχου, τήν όμοιοκαταληξία και μέ αυτές τίς παρατηρήσεις σας νά δώσετε τά χαρακτηριστικά του σονέτου.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Κερκυραϊός ποιητής. Γεννήθηκε στην 'Ιθάκη. Σπούδασε γιά λίγο στή Φιλοσοφική Σχολή τής 'Αθήνας αλλά τό 1879 διέκοψε τίς σπουδές του και έφυγε γιά τή Γερμανία, όπου έμεινε δεκατέσσερα χρόνια σπουδάζοντας σέ διάφορα Πανεπιστήμια. Όταν γύρισε στην 'Ελλάδα, πήρε μέρος στους άπελευθερωτικούς άγώνες και σκοτώθηκε στό Δρίσκο τό 1912 πολεμώντας ήρωικά γιά τήν άπελευθέρωση τής 'Ηπείρου. Έμεινε γι' αυτό στην ιστορία μας ως ό ήρωας ποιητής. Έγραψε κυρίως σονέτα.

Πέτρος Χάρης

Δρόμος 100 μέτρων

Τρία παιδιά έρχονται γιά πρώτη φορά σέ έπαφή μέ τον κόσμο του στίβου στό γυμναστήριο. Τίς έμπειρίες και τά συναισθήματα άπ' αυτή τήν έπαφή, πού γιά τον ένα τουλάχιστο υπήρξε σημαντική, θά παρακολουθήσουμε στό άπόσπασμα πού άκολουθεί.

Η πρώτη έκπληξη πέρασε, αλλά και πάλι δέ χωρίσαμε. Θέλαμε κοινές έντυπώσεις, όμοιες συγκινήσεις, τίς ίδιες άποκρίσεις στις περιέργειες και στις άπορίες μας. Έτσι, πλησιάσαμε σέ όλους τους στίβους κι οί τρεις μαζί και γέμισε ή ψυχή μας άπό τους ίδιους θαυμασμούς. Άνάμεσα στους δυό στύλους, πού μās σταμάτησαν μόλις βρεθήκαμε στό γυμναστήριο, ένα αδύνατο και ψηλό παλικάρι έβαζε όριζόντια μιά λεπτή πή-

χη, σέ ύψος μεγαλύτερο από τό μπόι του, έκανε έπειτα κάμποσα βήματα πίσω καί πλάγια. έπαιρνε φόρα, όρμουσε, μ' ένα σάλτο βρισκόταν άπάνω από τήν πήχη, πού δέ θ' άντεχε οϋτε στό παραμικρότερο άγγιγμα, κι έπεφτε στήν άμμο, πού δεχόταν άφράτη καί φιλόξενη τό σώμα του. Άγωνία, όταν ξεκίναγε μέ τήν άκράτητη όρμή του, λαχτάρα, όταν έφτανε κάτω από τήν πήχη καί χτύπαγε γερά τό δεξί του πέλμα, πού γινόταν, λές, λάστιχο καί τόν πέταγε ψηλά, τρομάρα, όταν τά πόδια του κινδύνευαν νά μπερδευτοϋν μέ τό ξύλο, άνασασμός, όταν πέρναγε τό έμπόδιο, – καί στά τρία στήθια, καί στά έξι χείλη μας.

"Άλλες δυσκολίες, άλλες προσπάθειες, άλλοι κίνδυνοι στό στίβο του πηδήματος, πού ζηταγε νά γίνεται τό σώμα βολίδα καί άπαιτοϋσε από τό άπλό βήμα ν' άπλώνεται σέ έξήμισι ή καί σέ έφτά μέτρα· στους μεγάλους άσπρους κύκλους, όπου γεροί άντρες μέ δυνατά μπράτσα σήκωναν χωρίς κόπο σιδερένιες μπάλες, πού δέ θά μπορούσαν όχι νά τίς σηκώσουν, άλλ' οϋτε νά τίς μετακινήσουν καί οί πενήντα πέντε τής τρίτης του γυμνασίου μας, καί πάσχιζαν νά μās κάμουν νά πιστέψουμε ότι ένα γύρω στον Ίσκιο τους δέν είχαν άξία όσα μās έλεγε ό καθηγητής τής φυσικής γιά τό «νόμο τής βαρύτητος»· στους σιδερένιους κρίκους, πού κρέμονταν κι έκαναν τρελή κούνια έφηβοι μέ ψημένες παλάμες καί έξοικείωση στον Ίλιγγο· στήν άλλη άκρη του γυμναστηρίου, όπου ένας καλοδεμένος άντρας ζύγιζε στά χέρια του ένα μεγάλο ξύλινο πιάτο καί τό πέταγε έπειτα μακριά, όσο μπορούσε πιό μακριά, χωρίς τρεχάλες, χωρίς καλπασμούς, μ' ένα άπλό τσάκισμα του κορμιού καί μέ μιá δύναμη πού λές καί τήν έπαιρνε άπ' τή γή, πού ήταν γερά καρφωμένος σ' αυτήν· στους άλλους μικρούς στίβους, πού μιá στιγμή καθώς τούς είδαμε όλους σκεπασμένους από άσπρες φανέλες καί γαλάζια πανταλονάκια καί μέ ζωηρή κίνηση, πιστέψαμε πώς έκαναν επίδειξη μεγάλη καί γενική γιά χάρη μας· τέλος, στους στενούς καί μακριούς δρόμους, πού έγραφαν μέ τό ψιλó κάρβουνό τους Ίσιες μαϋρες γραμμές καί άπλωναν καί πρόσφεραν τήν όμαλότητα τους στήν ταχύτητα, γιά νά δείξει ώραίο κι άπιαστο τό άγωνισμά της.

Έκει μείναμε περισσότερο, εκεί κατασταλάξαμε. Καί καθώς κοιτάζαμε στή δϋση, στέλναμε ίκεσίες στον ήλιο νά μείνει ακόμα λίγο καί νά ρίχνει φώς στά πόδια των δρομέων, πού από στιγμή σέ στιγμή φοβόμαστε πώς θά μπερδευτοϋν καί θά παρασύρουν, σάν φρουμασμένα άτια* αρχαίων άρμάτων, όσους ήταν μπρός κι όσους έρχονταν από πίσω.

άτι: άλογο.

Είδαμε πέντε αγώνες δρόμου, μέ εφήβους και μέ νέους αθλητές, και κάθε φορά, και μέ κάθε τετράδα, ξεκίναγε κι ή δική μας ψυχή, ακολουθούσε τούς δρομείς σέ όλη τή μαύρη γραμμή τής πορείας τους κι έφτανε μαζί τους, πάντα μέ τόν πρώτο, στό τέρμα, στή λεπτή κλωστή πού άπλωναν οί άνθρωποι του γυμναστηρίου και περιμέναν τό νικητή νά τή σπάσει. Μένανε παράμερα, μικροί κι άγνωστοι στόν κόσμο τών αθλητών. Μά περιμέναμε τήν «έκκίνηση» μέ τήν άγωνία πού είχα και όσοι ήταν στή γραμμή, ούτε πόντο ό ένας πιό μπρός άπό τόν άλλο, όρμούσαμε, όταν έπαιρναν τό σύνθημα, αγωνιζόμαστε, κοκκινίζαμε, ιδρώναμε, λαχανιάζαμε, καταλήγαμε στό βαθύ άνασασμό πού ζητάει τό στήθος έπειτα άπό τή δοκιμασία του δρόμου τών 100 μέτρων. Κι ό άνασασμός μας ήταν βαθύτερος άπό τίς άναπνοές τών δρομέων, γιατί δέν είχαμε κάμει βήμα άπό τή θέση μας και ή όρμή μας είχε μείνει όλη μέσα μας, άξόδευτη.

Όταν άρχισε νά σκοτεινιάζει, οί άσπρες φανέλες και τά γαλάζια πανταλονάκια ήταν λίγα πιά στό γυμναστήριο. Στό δρόμο τών 100 μέτρων κανείς. Οί δρομείς είχαν περάσει κάτω άπό τή χαμηλή πόρτα, στό ύπόστεγο, κι ούτε θέλαμε νά δούμε άπό πού θά βγούν... Τότε κοιταχτήκαμε και, χωρίς πολλές εξηγήσεις, παραταχτήκαμε κι οί τρεις άπάνω στό λεπτό κάρβουνο, πού τό νιώθαμε νά μάς γαργαλάει κάτω άπό τίς χοντρές σόλες μας. Στή μέση ό πιό ψηλός άπό τούς τρεις, δεξιά του εγώ, άριστερά ό άλλος. Τήν «έκκίνηση» τήν έδωσε ό μεσαίος, κανονικά, σύμφωνα μέ τό μάθημα πού μάς έγινε πέντε φορές εκείνο τ' άπόγεμα. Κι ό αγώνας άρχισε. Και ήταν δραματικός, γιατί δέ μάς χώρισε σέ μεγάλες άποστάσεις, δέ φανέρωσε άμέσως καμιά άκατανίκητη ύπεροχή. Σέ λίγο βρέθηκα δεύτερος. Ό πιό ψηλός άπό τούς τρεις μας έτρεχε πίσω άπό μένα, αλλά ό άλλος είχε κερδίσει ένα έναμισι μέτρο και πήγαινε νά τά κάμει δυό. Στή μέση του δρόμου τά πλησίασε, μπορεί και νά τά πέρασε, μά άπό κει και πέρα, όσο έφτανε τό τέρμα καταπάνω μου, σάν κρεμασμένος καρπός πού μπορούσε, όποιος ήταν πιό κοντά, ν' άπλώσει τό χέρι του και νά τόν κόψει, ή διαφορά λιγότευε. Και είχα δυό στόχους: μιά έβλεπα τό τέρμα και μιά τίς πατούσες του συμμαθητή μου πού έτρεχε πριν άπό μένα και μου τίς έδειχνε σέ ίσους και μικρούς χρόνους, όλόκληρες, κάπως πλατιές και κατάμαυρες άπό τό ψηλό κάρβουνο, προκλήσεις σκληρές κι άπιαστες, πού έκαναν πιό γρήγορη τήν άνάσα μου κι άνοιγαν περισσότερο όλους τούς πόρους μου, γιά νά βρεί έξοδο ό μεγάλος κοχλασμός του κορμιού μου. "Έπειτ' άπό λίγες στιγμές έβλεπα τίς μισές μόνο πατούσες, πού δέν είχαν πιά πίσω τους όση άπόσταση χρειαζόνταν, γιά νά μου δείχνονται όλόκλη-

ρες, στά εβδομήντα μέτρα φαίνονταν ακόμα λιγότερο, παρακάτω τις έχασα όλωσδιόλου· γιατί έμειναν κάτω από τά πόδια του συμμαθητή μου πού τόν είχα φτάσει πιά, ήμωνα ένα κεφάλι πίσω από τά κατακόκινα αυτιά του κι αντίκριζα τίς φωτιές τους σάν φλογισμένα καζάνια βαποριοῦ πού θέλει νά τρέξει όλους τούς κόμπους του. Τότε έγινε εκείνο πού δίνει κάθε φορά τή νίκη, μά δέν μπορεί νά καθορισθεῖ οὔτε άμέσως έπειτ' άπ' αυτή, όσο είναι ζεστή ακόμα κι αισθητή ή προσπάθεια, οὔτε κι έπειτ' από χρόνια, ποτέ. Τόν πέρασα τό συμμαθητή μου, χωρίς νά καταλάβω τί έκαμα ή τί έκαμε εκείνος, μέσα σέ μία άστραπή πού μ' έφερε πρώτο στό τέρμα.

Είχα τρέξει τόν πρώτο μου δρόμο τών 100 μέτρων καί είχα νικήσει. Οί τρεχάλες κι οί τρέλες μου ώς τήν ώρα εκείνη δέ μετριόνταν. Μά ό δρόμος αυτός είχε γίνει άπάνω σέ μία όλόισια μαύρη καί πλατιά γραμμή, μέ δυό φίλους πού ξεκίνησαν, όταν κινήθηκαν καί τά δικά μου πόδια, μέ προσοχή νά μή βγοῦμε από τή σειρά μας καί νά μή σκουντήσουμε τό συναγωνιστή μας, μέ κανόνες, μέ περιορισμούς, μέ τέρμα καθορισμένο καί συμφωνημένο - ήταν μία νίκη. Ίσως τήν αιστάνθηκα περισσότερο έπειτ' από τούς πέντε δρόμους πού είχα παρακολουθήσει εκείνο τ' άπόγεμα. Μά τήν αιστάνθηκα βαθιά.

Όταν πήραμε κάμποσες ήρεμες άνάσες καί γύρισαν τά κορμιά μας στούς κανονικούς τους παλμούς, κοιταχτήκαμε κι οί τρεις καί χωρίς λόγια κλείσαμε μία σημαντική συμφωνία. Άπό τ' άπόγεμα εκείνο, τρεις φορές τή βδομάδα βρίσκαμε τρόπο καί ήμαστε στό γυμναστήριο από τίς τρεις καί μισή ώς τίς έξι, ώς τήν ώρα πού σφύριζε ό θυρωρός του γιά νά φύγουν οί καθυστερημένοι.

Ερωτήσεις

1. Ποιά είναι τά αγωνίσματα πού περιγράφει ό συγγραφέας;
2. Ποιά είναι τά συναισθήματα τών παιδιών τήν ώρα πού παρακολουθοῦν τό άλμα σέ ύψος καί τό δρόμο 100 μέτρων; Τί φανερώνουν;
3. Ποιά είναι ή διαφορά του δρόμου πού έτρεξαν τά παιδιά από τά συνηθισμένα τρεξίματα τών παιγνιδιών τους;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Ίωάννη Μαρμαριάδη, πεζογράφου, κριτικού καί άκαδημαϊκού. Γεννήθηκε στήν Άθήνα τό 1902. Σπούδασε Νομικά. Έχει γράψει τά διηγήματα *Ή τελευταία νύχτα τής γής*, *Δρόμος 100 μέτρων*, τίς μελέτες γιά τή λογοτεχνία *Έλληνες πεζογράφοι*, τά ταξιδιωτικά *Πολιτείες καί θάλασσες*, *Δαλματικές άκτές*, *Βράχια*, *κουπιά καί όνειρα* καί δοκίμια. Άπό τό 1933 διευθύνει τό λογοτεχνικό περιοδικό *Νέα Έστία*.

“Ὑμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων

Ἡ κίνηση γιὰ τὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἄρχισε στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα μὲ ἐμψυχωτὴ τὸ Γάλλο Πιέρ ντέ Κουμπερτέν. Τὸ 1896 ἔγιναν οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στὴν Ἀθήνα. Μὲ τὴν εὐκαιρία ἀνατέθηκε στὸν Παλαμᾶ νὰ γράψει τὸν Ὑμνο τῶν ἀγῶνων. Ἦταν αὐτὸ μιά πρώτη ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ποιητικῆς ἀξίας του. Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τὸ παρακάτω ποίημα, ποὺ μελοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Σπυρ. Σαμᾶρα.

Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, ἀγνέ πατέρα
τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ,
κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἐδῶ πέρα,
στή δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ.

Στὸ δρόμο καὶ στὸ πάλεμα καὶ στὸ λιθάρι,
στῶν εὐγενῶν ἀγῶνων λάμψε τὴν ὀρμὴ·
καὶ μέ τ' ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι,
καὶ σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τὸ κορμί.

Κάμποι, βουνά καὶ πέλαγα φέγγουν μαζὶ σου,
σάν ἕνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός.
Καὶ τρέχει στὸ ναὸ ἐδῶ προσκυνητῆς σου,
Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαός.

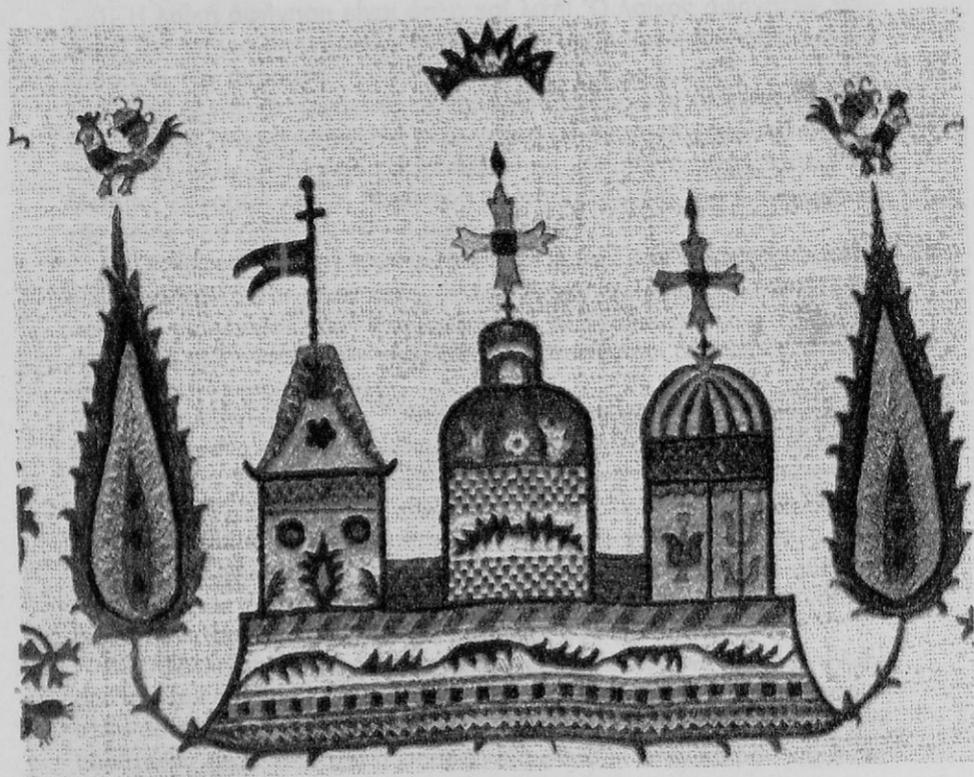
Ἑρωτήσεις

1. Ποῦ ἀπευθύνεται ὁ ποιητής; Γιατί; Τί ζητάει;
2. «Στὴ δόξα...οὐρανοῦ». «Καὶ τρέχει...κάθε λαός». Τί σημαίνουν αὐτές οἱ φράσεις;
3. Γιατί ὀνομάζει εὐγενεῖς τοὺς ἀγῶνες;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 32

XV. Λαογραφικά θέματα

Καλησπέρα σας καί καλή ἀρχή τοῦ παραμυθιοῦ...

Οι λαϊκές άφηγήσεις

(Εισαγωγικό σημείωμα)

Με τό γενικό αυτό τίτλο έννοοϋμε τούς μύθους, τά παραμύθια, τίς λαϊκές ίστορίες, τούς θρύλους καί τίς παραδόσεις πού άπ' τά πολύ παλιά χρόνια χρησιμοποίησε ό λαός μας, γιά νά έκφράσει τά συναισθήματά του καί τίς σκέψεις του. Παρακάτω σημειώνουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά τών λαϊκών μας άφηγήσεων καί ίδίως τών μύθων, τών παραμυθίων καί τών λαϊκών ίστοριών.

1. 'Η λαϊκή άφήγηση είναι άπλή καί λιτή. 'Ο λαϊκός άφηγητής προχωρεϊ άπ' τή μιά σκηνή στην άλλη μέ συντομία καί προσπαθεϊ νά μήν κουράσει τόν άκροατή.

2. Στο έλληνικό παραμύθι τό καλό θριαμβεύει καί τό κακό τιμωρεϊται. 'Όταν ό λαϊκός άφηγητής περιγράφει μέ ζωντανά χρώματα τήν εύτυχία τών άλλων, τά πλούσια τραπέζια, τίς θαυμαστές έπεμβάσεις τής Μοίρας, έκφράζει καί τή βαθύτερη λαχτάρα του γιά τήν καλύτερευση τής δικής του ζωής καί τών όμοίων του.

3. Οί ήρωες τών παραμυθίων καί τών μύθων δέν είναι τόσο τρομεροί, όσο φαίνονται στην άρχή. Είναι, γενικά, πρόσωπα εύκολοπλησίαστα. Οί βασιλιάδες π.χ. είναι καλόβολοι, οί δράκοντες κουτοί κι εύκολόπιστοι. Τά λιοντάρια καί τά ζώα έχουν, όπως κι οί άνθρωποι, στιγμές καλοσύνης καί φρονιμάδας.

4. Οί έλληνικές λαϊκές άφηγήσεις μäs παρουσιάζουν μιά άρκετά ζωντανή εικόνα από τήν καθημερινή ζωή του λαού μας καί ιδιαίτερα τήν άγροτική. Μäs δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τό πώς ζούσαν παλιότερα οί άνθρωποι, πώς καλλιεργούσαν τή γή, πώς ντύονταν, τί τρώγανε, ποιά έπιπλα χρησιμοποιούσαν γιά τά σπίτια τους κ.ά.

5. Τά έλληνικά παραμύθια καθρεφτίζουν τά πλούσια συναισθήματα καί τίς άρετές του λαού μας. Κυριαρχούν σ' αυτά ή άδελφική άγάπη, ή πίστη τών άρραβωνιασμένων, ή συζυγική άφοσίωση κ.ά.

6. Οί έλληνικές λαϊκές άφηγήσεις έχουν όρισμένα βασικά γνωρίσματα στην άρχή καί στό τέλος. Στους μύθους καί στις λαϊκές ίστορίες στην άρχή μπαίνουν οί φράσεις «μιά φορά» ή «ήτανε μιά φορά». Στα παραμύθια όμως υπάρχει ή φράση «μιά φορά κι έναν καιρό» καί συνή-

Θως πρίν άπ' αύτή μπαίνει πρώτα ένα τραγουδάκι:

*«Κόκκινη κλωστή δεμένη,
στήν άνέμη τυλιγμένη,
δῶσ' της κλότσο νά γυρίσει
παραμύθι ν' άρχινήσει
καί τήν καλή σας συντροφιά νά τήν καλησπερίσει.»*

Στό τέλος, όπως ξέρουμε, μπαίνουν οι συνηθισμένες φράσεις: «Καί ζήσανε κείνοι καλά καί μεϊς καλύτερα».

7. Η γλώσσα του έλληνικού παραμυθιού είναι άπλή. Πιο γνήσια κυρίως είναι τά κείμενα που δίνονται από αγράμματους ανθρώπους, γιατί αυτά διασώζουν τό ύφος καί τή σύνταξη τής νεοελληνικής γλώσσας. Ό λαϊκός άφηγητής χρησιμοποιεί συνήθως νεοελληνικά καί παρατατικό ή άόριστο, συνδέει τίς προτάσεις μεταξύ τους κατά παράταξη κι άποφεύγει τό μακροπερίοδο λόγο. Οι διάλογοι δίνονται σέ συνεχή λόγο, χωρίς νά δηλώνονται τά πρόσωπα. Μ' ένα άπλό «λέει» καταλαβαίνουμε τίς άλλαγές. Προσέξτε τόν παρακάτω διάλογο:

«Τί έχεις μέσα στό σακί;» Λέει: «Κάτι άπίδια πού μου δώσανε στό χωριό, τά 'ριξα μέσα». Λέει: «Γιά νά δῶ!». Άνοίγει εκείνος τό σακί, βλέπει ό άλλος τά πράματα. Λέει: «Γιατί μου 'πες ψέματα;». Λέει: «Ε, έτσι στό 'πα, γιά νά γελάσω!».

Γιά τίς λαϊκές άφηγήσεις πρέπει επίσης νά 'χουμε ύπόψη μας καί τά εξής:

α) Τά παραμύθια γεννήθηκαν σέ ώρες ξεκούρασης άπ' τή δουλειά, σ' άπόσκια τών σπιτιών τό καλοκαίρι, τό χειμώνα γύρω άπ' τή φωτιά, σέ ώρες νυχτερινής δουλειάς, πορείας, άρρώστιας, αϊχμαλωσίας κτλ. Πίσω άπ' τά κείμενά τους ζωντανεύουν οι έποχές, κατά τίς όποιες έγιναν, οι άνθρωποι, ή ζωή τους, οι λαχτάρες τους κτλ.

β) «Οί εύκολες λύσεις, οι καλόβολοι βοηθοί, ή άπλότητα στα μέσα τής ζωής καί στους τρόπους, ή φυσική εύγένεια τών ήρώων, ή ήθικη τάξη πού ύπάρχει στην κοινωνία, τόσο τών ανθρώπων όσο καί τών ζώων, άκόμα κι ή άθώα διακωμώδηση τών γελοίων καί τών κουτών, όλα γεννοϋν μιά άτμόσφαιρα ειρηνικής καί δημιουργικής καλοσύνης, πού ξεκουράζει τήν ψυχή*».

*Τό παραπάνω σημείωμα βασίστηκε στην εισαγωγή του καθηγητή Δημ. Λουκάτου, πού περιλαμβάνεται στον τόμ. 48 τής Βασικής Βιβλιοθήκης μέ τόν τίτλο «Νεοελληνικά λογογραφικά κείμενα». Όπου ύπάρχουν εισαγωγικά, τό κείμενο είναι σχεδόν αυτούσιο.

Παραμύθι

Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες

Μιά φορά ἦταν ἕνας τσοπάνης κι εἶχε τή στάνη του ἔξω ἀπ' τό χωριό κι ἔβασκε τά πρόβατά του. Εἶχε κι ἕνα σπιτάκι καί καθότανε κι ὁ ἴδιος μέσα. "Ἐνα βράδυ, ἐκεῖ πού ἔστρωνε νά πέσει, ἀκούει καί βροντᾶνε τήν πόρτα. Ρωτάει: – «Ποιός εἶναι;» – «Ἄνοιξε». Ἄνοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. Τήνε ρωτάει: – «Ποιά εἶσαι, κυρά μου; Τί γυρεύεις;» Τοῦ λέει ἐκείνη: – «Ἐγώ εἶμαι ἡ Μελάτη* (ἡ Βλογιά) καί ἤρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, γιατί ἀλλιῶς θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις. Δώσε μοῦ το λοιπόν, γιά νά σ' ἀφήκω». Τῆς λέει ὁ τσοπάνης: – «Ἐγώ, καθῶς θυμάμαι καί καθῶς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου, τή μελάτη τήν ἔχω βγαλημένη καί δέν εἶναι φόβος νά τήν ξαναβγάλω, κι ἂν τή βγάλω, θά τή βγάλω ἀλαφριά. Τράβει λοιπόν στό καλό κι ἄφησέ με ἡσυχον, γιατί δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Παίρνει τήν ἀποκαή της* ἡ Μελάτη καί φεύγει ἀπό κεῖ πού ἦτονε φερμένη.

Πάει ὁ τσοπάνης νά κοιμηθεῖ, ὅ,τι εἶχε κλείσει τά μάτια του, ἀκούει καί ξαναβροντᾶνε τήν πόρτα. – "Ἄ στό καλό, λέει, ποιός εἶναι πάλι; Ἄνοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου, τέτοια ὥρα;» τῆς λέει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Λοιμική κι ἡ Διφθερίτη κι ἤρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, κι ἂν δέ μοῦ τό δώκεις, θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις». Ἀναθυμιάται ἐκεῖνος, τῆς λέει: – «Κυρά μου, ἐγώ, καθῶς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου καί καθῶς βάνει ὁ νοῦς μου, τή Λοιμική τήν ἔχω βγαλημένη, σάν ἡμουνα μικρός, καί τώρα δέ γένηται νά τήν ξαναβγάλω. Δέ σ' ἔχω ἀνάγκη τό λοιπόν κι ἄμε στήν εὐχή». Παίρνει τό φύσημά της ἡ Λοιμική καί φεύγει.

Πάει ὁ τσοπάνης νά πέσει στό στρῶμα, δέν τόν καλόειχε ἀκόμα πάει ὁ ὕπνος, καί πάλι ἀκούει νά τοῦ βροντᾶνε τήν πόρτα του. – Μωρ' τί εὐχή Θεοῦ 'ναι τοῦτο; λέει. Δέ θά μ' ἀφήκουε ἀπόψε ἡσυχον. Ἄνοίγει τήν πόρτα, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου;» τῆ ρωτάει. – «Ἐγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Πανούκλα, κι ἤρθα νά σέ πάρω. Μά νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἀρνί, καί τότε δέ σέ παίρνω».

Ξύνει ὁ τσοπάνης τό κεφάλι του· δέν τήν εἶχε βγαλημένη τήν πα-

μελάτη: εὐφημισμός, γιατί μελάτος = γλυκός σάν μέλι.

*παίρνει τήν ἀποκαή της»: ὅπως παρακάτω: «παίρνει τό φύσημά της».

νούκλα. «Έλα, τῆς λέει, νά σοῦ τό δώκω». Τήνε πάει στή στάνη, τῆς διαλέγει τό καλύτερο ἀρνί. – «Πάρ' το», τῆς λέει. «Όχι, τοῦ λέει ἐκεῖνη, θά μοῦ τό φέρεις ἐσύ ὡς τό σπίτι μου». – «Καί ποῦ εἶναι τό σπίτι σου;» – «Έλα μαζί μου καί θά ἴδεις».

Φορτώνεται ὁ τσοπάνης τό ἀρνί στίς πλάτες του καί, μπρός ἡ Πανούκλα, πίσω αὐτός, τραβᾶνε τόν ἀνήφορο κατά τό σπίτι τῆς. Τραβᾶνε, τραβᾶνε, περνᾶνε ἐρημιές, ἀνεβαίνουνε σέ βουνά, ποῦ σπίτι καί ποῦ καημός! Ὁ ἔρμος ὁ τσοπάνης φοβότανε, μά ποῦ κούταγε* νά εἰπεῖ καί τίποτα; Καμιά φορά βλέπουν ἀπό μακριά ἓνα θεόρατο παλάτι καί φωτολόγαγε. «Έντογε* τό σπίτι μου», τοῦ λέει ἡ Πανούκλα.

Μπήκανε μέσα, τηράει ὁ τσοπάνης, τί νά ἴδῃ; Νά 'ναι ὀλόκληρο τό σπίτι γεμάτο καντήλια, καί νά κρέμονται ἀπ' τό ταβάνι καί νά φωτᾶνε, ἴδια ἀστέρια. Ἦτανε ἤτανε γεμάτα λάδι ὡς ἀπάνω κι ἄλλα ὡς τῆ μέση. Ἦτανε καί καμπόσα ποῦ τρεμοσβήνανε καί ἄλλα πού τσιτσιρίζανε, γιά νά σβήσουνε. Ἦφῃκε πιά τό θάμα του (= θαύμασμα) ὁ τσοπάνης, ρωτάει τήν Πανούκλα: – «Δέ μοῦ λές, τ' εἶναι εὐτοῦνα* τά καντήλια;» – «Εὐτοῦνα, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα, εἶναι ἡ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσο καίει τό καντήλι τοῦ καθενοῦ, τόσο θά ζήσει. Ἄμα σβήσει, θά πεθάνει». – «Εἶναι καί τό δικό μου τό καντήλι ἐδῶ μέσα;» – «Πῶς δέν εἶναι; Ἔντογε».

Τηράει ὁ τσοπάνης καί βλέπει ἓνα καντήλι, χεῖλου χεῖλου τό λάδι κι ἔλαμπε, πού χαιρόσουνε νά τό βλέπεις. Τηράει κι ἓν' ἄλλο δίπλα του, καί τοῦ εἶχε ἀπομείνει μόνο τό νερό, καί τσιτσιρίζε κι ἤτονε ἔτοιμο νά σβήσει. – «Ἄχ, καημένη, τῆς λέει ὁ τσοπάνης, εὐτοῦνο τίνος εἶναι;» – «Φτοῦνο εἶναι τοῦ ἀδερφοῦ σου», τοῦ λέει ἐκεῖνη. – «Δέ βγάνεις λιγουλάκι ἀπό τό δικό μου τό λάδι, πού πάει νά ξεχειλίσει, νά τοῦ βάλεις εὐτοῦνοῦ τοῦ κακομοίρη, πού τοῦ σώθηκε;» – «Τέτοιο πράμα δέ γένεται, τοῦ λέει ἡ Πανούκλα. Ὅσο λάδι μπεῖ ἀπό μιᾶς κι ἀρχῆς. Ὑστερα οὔτε μπαίνει ἄλλο οὔτε βγαίνει.» – «Ἀλήθεια, λέει ὁ τσοπάνης, οὔτε μπαίνει, οὔτε βγαίνει;» – «Ἀλήθεια!» – «Τότε λοιπόν, ἀντίο σου, δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Καί κόβει πάλι τό ἀρνί στίς πλάτες καί τοῦ δίνει δρόμο καί κατεβαίνει πιλαλητά στή στάνη, μπάς καί τρέξει ἀπό πίσω του ἡ Πανούκλα καί τότε τσακώσει.

Τίς κονταυγές, σάν κατέβηκε στό χωριό, ἀκούει τήν καμπάνα καί

κούταγε: κόταγε (= τολμοῦσε). Τό ρῆμα *κοτάω*.

ἐντογε: νά το (ιδιωματοισμός).

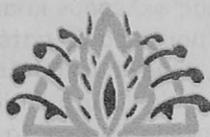
εὐτοῦνα: αὐτά.

βάραγε λυπητερά. – «Μωρ' ποιός πέθανε;» ρωτάει. – «'Ο αδερφός σου», του λένε.

Τότε τό κατάλαβε πιά πώς, όσα είχε ιδωμένα, ήτανε ούλα αλήθεια...

Έρωτήσεις

1. Τί πιστεύει ό έλληνικός λαός για τή ζωή του ανθρώπου;
2. Άφοϋ μελετήσετε τήν ένότητα, στην όποία περιγράφεται τό περιπάτημα του τσοπάνη καί τής πανούκλας, άπαντήστε στά παρακάτω έρωτήματα:
 - α) Γιατί ή αφήγηση είναι σύντομη;
 - β) Πώς συνδέονται μεταξύ τους οι προτάσεις;
 - γ) Μπορούμε νά χαρακτηρίσουμε τήν αφήγηση άπλή καί λιτή; Γιατί;
 - δ) Στο παραμύθι οι έπαναλήψεις γίνονται μέ τίς ίδιες λέξεις. Σημειώστε τέτοιες έπαναλήψεις στο παραμύθι μας καί προσπαθήστε νά βρείτε ανάλογα παραδείγματα στην «'Οδύσσεια».

Παραμύθι

Τό φίδι, τό σκυλί κι ή γάτα

Τό παραμύθι αυτό προέρχεται από τήν Ήπειρο καί άνήκει στα λεγόμενα μαγικά παραμύθια. Περιέχει μερικά πανάρχαια μυθικά θέματα, όπως του μαγικού δαχτυλιδιού καί τής έκτελέσεως υπεράνθρωπων κατορθωμάτων (άθλων) μέ έπαθλο τήν ώραία κόρη.

Ηταν μιά φτωχή γυναίκα κι είχ' ένα παιδί, καί δέν είχαν ψωμί νά φάν. Τότες τό παιδί παίρνει καί φορτώνει ασφάκες* καί πήγε καί τίς πούλησε καί πήρε δυό παράδες. Καί καθώς γύριζε, ήβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ένα φίδι, καί τούς λέει: «Νάτε έναν παρά καί μη τό σκοτώνετε!» Τούς έδωκε τόν παρά καί δέν τό σκότωσαν τά παιδιά, καί τό φίδι τόν έκυνήγησε*. Καί καθώς πήγε στο σπίτι του, είπε τής μάνας

ασφάκες: είδος θάμνου.

κυνηγάω: ακολουθώ (ιδιωματική χρήση).

του, ὅσα ἔκαμε. Κι ἡ μάνα του τὸν ἐμάλωσε καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐγὼ σέ στέλνω νά πάρεις παράδες νά φᾶμε καὶ σύ μοῦ φέρνεις φίδια!» Κι αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσει* κι αὐτό». Τό παιδί πῆρε πάλι ἀσφάκες καὶ τίς πούλησε, καὶ καθὼς γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ἓνα σκυλί, καὶ τοὺς εἶπε: «Νάτε ἓναν παρά καὶ μὴ τό σκοτώνετε!» Πῆραν τὰ παιδιά τὸν παρά κι ἀφήκαν τό σκυλί. Τότες αὐτό τὸν ἐκυνήγησε πάλι. Τό παιδί πῆγε στὴ μάνα του καὶ τῆς εἶπ' ὅσα ἔκαμε. Καὶ πάλι τὸν ἐμάλωσ' ἡ μάνα του, καθὼς καὶ πρῶτα. Πῆρε πάλι ἀσφάκες καὶ τίς πούλησε, κι ὄντας γύριζε, ἤβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν μιά γάτα, καὶ τοὺς εἶπε: «Μὴ τὴν σκοτώνετε, νά σᾶς δῶκω ἓναν παρά!» Καὶ τοὺς ἔδωκε τὸν παρά κι ἀφήκαν τὴ γάτα. Καὶ καθὼς πῆγε στό σπίτι του, εἶπε τῆς μάνας του πάλι, ὅσα ἔκαμε, κι αὐτὴ τὸν ἐμάλωσε καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐγὼ σέ στέλνω, νά πάρεις παράδες, νά φᾶμε ψωμί, καὶ σύ φέρνεις σκυλιά καὶ γάτες καὶ φίδια!» Τότες αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσουν κι αὐτά!» Ὑστερα τό φίδι τοῦ εἶπε: «Νά μέ πᾶς στὴ μάνα μου καὶ στὸν πατέρα μου καὶ νά μὴν πάρεις μῆτε γρόσια μῆτε φλουριά, μοναχά μιά βούλα* νά χαλέψεις*, ὅπ' ἔχει ὁ πατέρας μου στό χέρι του, κι ἀπ' αὐτὴ θά ἴδεις μεγάλο καλό». Τότες αὐτός πῆγε τό φίδι στὸν πατέρα του, καὶ τό φίδι εἶπε τοῦ πατέρα του τοῦτος μ' ἐγλίτωσε ἀπὸ τό θάνατο. Κι ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ εἶπε σ' αὐτόν τὸν ἄνθρωπο: «Τί θέλεις νά σοῦ δῶκω γιὰ αὐτό τό καλό, πού ἤκαμες τοῦ παιδιοῦ μου;» Τότες τό παιδί εἶπε στὸν πατέρα τοῦ φιδιοῦ: «Οὔτε γρόσια θέλω οὔτε φλουριά, μοναχά τὴ βούλα θέλω, ὅπ' ἔχεις στό χέρι σου». Τότες εἶπ' ὁ πατέρας τοῦ φιδιοῦ στό παιδί: «Αὐτό πού μοῦ χάλειψες, εἶναι πολύ μεγάλο καὶ δέ μπορῶ νά σοῦ τό δῶκω». Τώρα τό φίδι ἔκαμε πῶς κυνηγᾷ τό παιδί, κι εἶπε στὸν πατέρα του: «Ἐπειδὴς δέ θέλεις νά δῶκεις τὴ βούλα σ' αὐτόν, πού μ' ἐγλίτωσ' ἀπ' τό θάνατο, ἐγὼ πάγω πίσω σ' αὐτόν, γιατί σ' αὐτόν χρωστῶ τὴ ζωὴ μου». Τότες ὁ πατέρας του ἔδωκε τὴ βούλα στό παιδί καὶ τοῦ εἶπε: «Ὀντας χρειαστεῖς τίποτα, νά ζήσεις* τὴ βούλα καὶ θά ἔρχεται ἓνας Ἀράπης καὶ νά τὸν προστάξεις ὅ,τι θέλεις νά σοῦ κάνει, καὶ θά σοῦ τό κάνει». Τότες ἔφυγε τό παιδί καὶ πῆγε στό σπίτι του. Καὶ τοῦ εἶπ' ἡ μάνα του: «Τί θά φᾶμε, μάτια μου; – Κι αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε μέσα στὴν ἄρκλα* καὶ

φελάω: ὠφελῶ.

βούλα: δαχτυλίδι μὲ πέτρα (σφραγιδόλιθο).

χαλεύω: ζητῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ζήφω: πιέζω, πατῶ (ιδιωματικὴ λέξη).

ἄρκλα: ντουλάπι (ιδιωματικὴ λέξη).

Ν. Λύτρας: *Τά κάλαντα*

βρίσκεις ψωμί. – Τότες ή μάνα του τοῦ εἶπε: «Παιδί μου, ἐγώ ξέρω πώς ή ἄρκλα δέν ἔχει ψωμί καί σύ μου λές νά πάω νά βρῶ ψωμί. Αυτό της εἶπε: Σύρε, πού σου λέγω ἐγώ, καί βρίσκεις». Κι ὅσο νά πάει αὐτή στήν ἄρκλα, ἔζηψε τή βούλα κι ἤρθε ὁ Ἄράπης καί τοῦ εἶπε: «Τί ὀρίζεις, ἀφέντη»; Τό παιδί τοῦ εἶπε: «Θέλω νά γιομίσεις τήν ἄρκλα ψωμί». Κι ὅσο νά πάει ή μάνα του στήν ἄρκλα, τήν ἤβρε γιομάτη ψωμί καί πήρε κι ἔφαγε. Κι ἔτσι λοιπόν ἀπερνοῦσαν μ' αὐτήν τή βούλα καλά. Μιά φορά εἶπε τό παιδί της μάνας του: «Μάνα, νά πᾶς στό βασιλιά καί νά τοῦ πεις νά μου δώσει τή θυγατέρα του γυναίκα. – Ἡ μάνα του τοῦ εἶπε: Σέ τί ἀράδα* εἶμεστ' ἐμεῖς, μάτια μου, καί νά μᾶς δῶς ὁ βασιλιάς τή θυγατέρα του; – Καί κείνος της εἶπε: Νά πᾶς χωρίς ἄλλο!» Κίνησε κι αὐτή ή καημένη νά πάει στό βασιλιά. Καθώς μπήκε μέσα, εἶπε τοῦ βασιλιά: «Τό παιδί μου θέλει νά πάρει τή θυγατέρα σου γυναίκα. Τότες της εἶπε ὁ βασιλιάς: Τοῦ τή δίνω, ἂν εἶν' ἄξιο νά φκιάκ' ἕνα παλάτι μεγαλύτερ' ἀπ' τό δικό μου». Ἡ γριά σκώθηκε καί πήγε στό παιδί της καί τοῦ εἶπε, ὅσα της εἶπ' ὁ βασιλιάς. Καί κείνην τή νύχτα ἔζηψε τή βούλα κι ἴσια φανερώθηκε ὁ Ἄράπης καί τοῦ εἶπε: «Τί ὀρίζεις, ἀφέντη; Καί κείνος τοῦ εἶπε: Νά φκιάκεις ἕνα σαράγι* μεγαλύτερο ἀπ' τοῦ βασιλιά». Κι εὐτύς ἐβρέθηκε σ' ἕνα μεγάλο παλάτι. Τότες ἔστειλε πάλι τή μάνα του στό βασιλιά καί τοῦ εἶπε: «Τό παιδί τό σαράγι, πού τό παράγγελες, τό ἔφκιασε. Ὁ βασιλιάς της εἶπε: Ἄν εἶναι ἄξιο νά φκιάσει τή στράτα ἀπ' τό παλάτι του ὡς τό δικό μου μέ φλουρί, ἔτσι παίρνει τή θυγατέρα μου γυναίκα». Τότες ή γριά πήγε στό παιδί της καί τοῦ εἶπ' ὅλα αὐτά, καί τό παιδί φώναξε τόν Ἄράπη καί τοῦ εἶπε νά φκιάσει τό δρόμο ὅλο μέ φλουρί. Τό πρωί σκώθηκε τό παιδί καί τόν ἤβρε φλουρένιο, καθώς ἐπρόσταξ' ὁ βασιλιάς. Πήγε πάλι ή μάνα του στό βασιλιά καί τοῦ εἶπε: «Τό παιδί μου ἔκαμε ὅλα ὅσα τό πρόσταξες». Τότες ὁ βασιλιάς της εἶπε νά ἐτοιμαστεῖ γιά τό γάμο. Κι ή γριά ἔφυγε καί πήγε κι εἶπε τοῦ παιδιοῦ, ὅσα της εἶπ' ὁ βασιλιάς. Τό παιδί τότες ἐτοιμάστηκε γιά τό γάμο. Κι ὁ βασιλιάς φώναξε τή θυγατέρα του καί της εἶπε ὅλα, ὅσα ἔγιναν καί νά ἐτοιμαστεῖ γιά τό γάμο. Ἡ θυγατέρα του χάρηκε καί περικάλωσε τόν πατέρα της νά της δώσει κι ἕναν Ἄράπη νά τόν στέλνει, ὅπου θέλει. Κι ὁ πατέρας της της ἔδωκε. Ὅντας ἔκαμαν τό γάμο, πῆρ' ὁ γαμβρός τή νύφη κι ἔζησαν πολύν καιρό καλά. Ὅστερα ή βασιλοπούλα ἀγάπησε τόν Ἄράπη καί τή νύχτα, καθώς κοιμόνταν μέ τόν ἄντρα της, τοῦ πήρε τή βούλα κι ἔφυγε μέ τόν Ἄράπη; καί πήγαν στή

ἀράδα (καί σειρά): κοινωνική τάξη.
σαράγι: παλάτι, μέγαρο (τούρκικη λέξη).

θάλασσα κι ἔφκιακαν ἓνα παλάτι μέ τή βούλα καί ζοῦσαν μαζί ἐκεῖ κοντά στή θάλασσα. Σάν ἔφυγ' ἡ βασιλοπούλα μέ τόν Ἀράπη, πῆγ' ἡ γάτα καί σιγουτρίβονταν καί μισοῦριζε καί τοῦ ἔλεγε: «Τί ἔχεις, ἀφέντη; – Τί νά ἔχω, γάτα μου; τῆς λέει, τοῦτο καί τοῦτο ἔπαθα' τή νύχτα πού κοιμόμουν, μού πήρε τή βούλα ὁ Ἀράπης καί τή γυναίκα κι ἔφυγε. – Τσώπα*, ἀφέντη, τοῦ λέει ἡ γάτα, ἐγώ θά σοῦ τή φέρω' δῶς' μου τό σκυλί νά τό καβαλικέψω καί νά πάω νά πάρω τή βούλα». Τότες τῆς δίνει τό σκυλί, τό καβαλικεύει ἡ γάτα καί περνάει τή θάλασσα. Κι ἐκεῖ πού πήγαινε στό δρόμο, βρίσκ' ἓνα ποντίκι καί τοῦ λέει: «Ἄν θέλεις νά σοῦ γλιτώσω τή ζωή, νά χῶσεις τήν οὐρά σου μέσα στή μύτη τοῦ Ἀράπη, ὄντας κοιμάται». Τό ποντίκι τήν ἔχωσε, καί τότες ὁ Ἀράπης φτανίστηκε καί πέφτει ἡ βούλα, πού τήν εἶχε κρυμμένη στή γλώσσα του. Τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα καί καβαλικεύει τό σκυλί· κι ἐκεῖ πού ἔπλεαν στή θάλασσα, λέει τό σκυλί τῆς γάτας: «Ἔτσι νά ζήσεις, γάτα, στέκα νά ἰδῶ κι ἐγώ ψίχα* τή βούλα! – Τί νά τήν ἰδεῖς, μωρέ;» Καί καθώς πήρε τό σκυλί τή βούλα, τοῦ πέφτει στή θάλασσα καί τήν ἀρπάζει ἓνα ψάρι κι ἔγινε χιλιοπλούμιστο. Τότες ἡ γάτα λέει τοῦ σκυλιοῦ: «Τί μῶκαμες, ἔλεε μου*! Πῶς νά πάω στόν ἀφέντη μου δίχως βούλα; Ἔλα τώρα, νά σέ καβαλικέψω!» Καί τό καβαλίκεψε πάλι καί πήγε κεῖ πού ἦταν ἀραγμένα τά καράβια. Καί σ' ἐκεῖνο τό καράβι, πού κόνεψαν, ὁ караβοκύρης εἶχε πιάσει τό ἴδιο ψάρι. Ἡ γάτα εἰσιγουτρίβονταν καί μισοῦριζε πάλι κι ὁ караβοκύρης εἶπε: «Μωρέ, τί καλή γάτα πού μᾶς ἦρθε' βράδου θά πάνω στό σπίτι, νά φκιάσω τοῦτο τό ψάρι καί θά τῆς ρίξω τά ἄντερα* νά τά φάει!». Ἐκεῖ πού καθάριζε τό ψάρι καί τῆς ἔριχνε τά ἄντερα, πέφτ' ἡ βούλα καί τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα· καβαλικεύει τό σκυλί καί πάει στόν ἀφεντικό της. Σάν πῆγ' ἡ γάτα κι εἶδε τόν ἀφεντικό της χολιασμένο*, μισοῦριζε: μιάου, μιάου, μιάου. Κι ὁ ἀφέντης σάν τήν εἶδε: «Τήν ἔφερες, μωρ' γάτα, τῆς λέει, τή βούλα; – Τήν ἔφερα, ἀφέντη, τοῦ λέει, μόνε νά σκοτώσεις τό σκυλί, γιατί τήν ἔριξε μέσα στή θάλασσα κι ἔπαθα τόσα κακά, ὅσο νά τήν ἔβρω πάλι», καί τοῦ διηγήθηκε ὅλα ὅσα ἔπαθε. Τότες αὐτός πήρε τό τουφέκι νά τό σκοτώσει, μόν' ἡ γάτα πάλι τόν ἐμπόδισε καί τοῦ εἶπε: «Ἀφήσέ το τώρα, γιατί' ἐφάγαμε τόσον καιρό μαζί ψωμί». Καί τότες αὐτός τό ἄφησε. Ἦγστερα πήρε τή βούλα καί τήν ἔζηψε κι ἔρχεται ὁ Ἀράπης καί τοῦ λέει: «Τί προστάζεις,

τσώπα: σῶπα (ιδιωματική λέξη).

ψίχα: λιγάκι (ιδιωματική χρήση).

ἔλεε μου: ἀλίμονό μου.

τά ἄντερα: τά έντερα.

χολιασμένος: στενοχωρημένος.

ἀφέντη; – Τώρα νά φέρεις τό σαράγι, πού 'ναι στή θάλασσα ἐδῶ, τοῦ λέει». Ἀμέσως ὁ Ἀράπης τό ἔφερε. Τό παιδί μπήκε μέσα, βρίσκει τόν Ἀράπη, πού κοιμόνταν μέ τή βασιλοπούλα καί τόν σκότωσε. Ὑστερα πῆρε τή γυναίκα του κι ἔζησαν ὅλη τή ζωή τους καλά.

Ἑρωτήσεις

1. Τά παραμύθια ἔχουν πάντα εὐτυχισμένο τέλος («κι ἔζησαν αὐτοί καλά κι ἐμεῖς καλύτερα»). Στό παραμύθι μας τήν ἀξίζε τό παιδί αὐτή τήν εὐτυχία; Γιατί;
2. Κοιτάξτε στόν Ἡρόδοτο (Βιβλίο 3ο, κεφ. 39 - 44). Ποιές ὁμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μπορούμε νά τίς ἐξηγήσουμε;

Λαϊκοὶ μῦθοι

Οἱ λαϊκοὶ μῦθοι εἶναι πλαστές διηγήσεις μέ ἀλληγορική σημασία. Παραρσιάζουν ἀνθρώπους ἢ ζῶα ἢ καί φυτά πού οἱ πράξεις τους καί τά λόγια τους εἶναι διδακτικά γιά τούς ἀνθρώπους. Ὁ μῦθος διαφέρει ἀπό τό παραμύθι καί στό σκοπό καί στήν πλοκή. Τό παραμύθι ἔχει σύνθετη πλοκή, γεμάτη ἀπό περιπέτειες, καί ἀποβλέπει στό νά ψυχαγωγῆσει τόν ἀκροατή (νά τόν συγκινήσει ἢ νά τόν διασκεδάσει). Ὁ μῦθος εἶναι σύντομος, ἀπλός καί διδακτικός. Μῦθους συναντοῦμε σ' ὅλους τούς λαούς (ὅπως καί παραμύθια). Ἀπό τούς ἀρχαίους Ἕλληνες μᾶς σώζονται πολλοί. Πιό γνωστοί εἶναι οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου. Ἀρκετοί ἀπό τούς νεοελληνικούς μῦθους εἶναι ἴδιοι μέ τούς ἀρχαίους. Συχνά στό τέλος τοῦ μῦθου δίνεται καί τό δίδαγμα, τό ἐπιμύθιο.

1. Τό φευγίό τῶν ζώων

Μιά φορά ἓνας ποντικός κοιμότανε στό δάσος, κάτω ἀπό μιά βελανιδιά. Ἐκεῖ πού κοιμότανε, φύσηξε λίγο κι ἔπεσε ἀπάνω στό κεφάλι του, ἓνα βελανίδι. Ὁ ποντικός ἐξύπνησε τρομαγμένος καί χωρίς νά κοιτάξει

τί ήτανε, άρχισε νά τρέχει. Στο δρόμο τόν είδε ένας λαγός καί τόν ρώτησε: «Γιατί τρέχεις;» – «Έβαλε, του λέει, δυνατόν άέρα, κι εκεί πού κοιμόμουν, έπεσε πάνω μου ένα κλαρί καί μέ χτύπησε».

Ό λαγός άρχισε τότε νά τρέχει μαζί μέ τόν ποντικό. Στο δρόμο τούς είδε ένα κουνάβι καί τούς έρώτησε: «Γιατί τρέχετε;» Ό λαγός του λέει: «Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, φύσηξε δυνατός άερας καί ξερίζωσε τό δέντρο καί τό πέταξε στή γή καί παραλίγο νά σκοτώσει όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω».

Τό κουνάβι φοβήθηκε κι άρχισε νά τρέχει μαζί τους. Πιο κάτω τούς άπάντησε μιά κατσίκα. –«Γιατί τρέχετε, τούς λέει, τί έγινε;» Τό κουνάβι τότε τής άπαντά: «Έκει πού κοιμόταν ό ποντικός, έγινε σεισμός κι άνοιξε ή γή καί πήγε νά καταπιεί όλα τά ζώα πού ήταν από κάτω». Φοβήθηκε τότες κι ή κατσίκα κι άρχισε νά τρέχει... Όλα τά ζώα πού τούς είδαν νά τρέχουν, έσκέφτηκαν πώς κάτι μεγάλο κακό θά γίνεται κι άρχισαν τό φευγιό, καί... τρέχα νά τά πιάσεις!

2. Ό σαλίγκαρος κι ή κάμπια

Μιά μέρα περπατούσε σέ έναν κήπο ένας σαλίγκαρος, καμαρωτός, μέ τό καβούκι του στήν πλάτη καί μέ τά κέρατά του σηκωμένα. Από κοντά του έπέρασε μιά κάμπια, πού περπατούσε κι αυτή τό ίδιο σιγά, καί τόν έχαιρέτησε: –«Καλημέρα, ξάδερφέ μου» του λέει. Ό σαλίγκαρος δέν καταδέχτηκε καί τής άπαντά: «Πώς μέ λές ξάδερφο; Από πού είμαστε συγγενείς;» –«Νά, του λέει ή κάμπια, κι έσύ κι εγώ τό ίδιο σερνόμαστε, γιά νά περπατήσουμε». –«Ναί, τής λέει ό σαλίγκαρος, αλλά εγώ έχω σπίτι, ενώ έσύ δέν έχεις!» καί προχώρησε στο δρόμο του, καμαρωτός...

Όστερα από λίγες μέρες, εκείνη ή κάμπια έγινε πεταλούδα μέ χρυσά φτερά. Τήν είδε ό σαλίγκαρος καί τή θυμήθηκε. Έπερίμενε πώς θά του μιλήσει αλλά εκείνη πετούσε στά λουλούδια κι έκανε πώς δέν τόν βλέπει. Αναγκάστηκε τότε νά τής μιλήσει πρώτος καί τής λέει: «Καλή μου ξαδέρφη, θέλεις νά κάνουμε παρέα;» –«Ά, του λέει ή πεταλούδα, ώστε τώρα είμαι ξαδέρφη σου. Όταν ήμουν κάμπια δέν ήθελες! Μά τώρα πετάω κι εγώ, κι έχω άλλη δουλειά καί συντροφιάς».

Έτσι καί μερικοί άνθρωποι δέν καταδέχονται τούς συγγενείς τους όσο είναι φτωχοί, κι όταν πλουτίσουν τούς παίρνουν από πίσω.

3. Τό λιοντάρι κι ή σκνίπα

Μιά φορά ένα λιοντάρι υπερήφανο γύριζε στό δάσος καί φώναζε. Δέν άφηγε τ' άλλα ζώα νά κοιμηθούνε, αλλά καί κανένα τους δέν έτόλμαε νά του πεί τίποτα. Μονάχα ή σκνίπα πετάχτηκε καί του λέει: «Τί φωνάζεις έτσι; Δέν ξέρεις πώς μās άνησυχεις καί δέ μπορούμε νά κοιμηθούμε;» — «Έγώ είμαι ό βασιλιάς τών ζώων, τής λέει τό λιοντάρι, καί θά κάνω ό,τι θέλω!» — «Νά δεις, του λέει ή σκνίπα, πού δέ μπορείς νά κάνεις ό,τι θέλεις!» Καί φσούτ! πέταξε καί μπήκε μέσα στό ρουθούνι του. Τό λιοντάρι άρχισε νά γυρίζει άπό δω κι άπό κεϊ, νά κουνεϊ τό κεφάλι του, τήν ουρά του, τ' αυτιά του, φουσούσε, ξεφουσούσε, μά ή σκνίπα όλο τόν κεντούσε μέσα στή μύτη του. «Τό παραδέχεσαι τώρα, του λέει, πώς δέν είσαι ό βασιλιάς τών ζώων;» — «Τό παραδέχομαι, τής λέει τό λιοντάρι, κι έβγα νά φύγεις, νά μ' αφήσεις ήσυχο!» — Βγήκε τότες καμαρωτή ή σκνίπα καί πετούσε ψηλά, σάν νά 'ταν αυτή ή βασίλισσα. Μά δέν έπρόφτασε νά πάει λίγα μέτρα, καί μπλέχτηκε πάνω σέ κάτι άράχνες, πού ήτανε στημένες στό δάσος. Έτσι τήν έπαθε κι αυτή καί τιμωρήθηκε γιά τή φαντασία της.

4. 'Η πέρδικα κι ή κουκουβάγια ή «Τ' όμορφότερο παιδί»

Μιά φορά τά πουλιά είχανε δάσκαλο, γιά νά μάθουν τά παιδιά τους γράμματα. Άλλά τά παιδιά τους ήταν χοντροκέφαλα, γιά τούτο ό δάσκαλος τά κλεισε μέσα στό σκολειό νηστεία. 'Η κουκουβάγια πήρε ψωμί καί πήγαινε του παιδιού της στό σκολειό. Στό δρόμο άπαντάει τήν πέρδικα. 'Η πέρδικα τή ρωτάει πού πάει. 'Η κουκουβάγια τής λέει πώς πάει ψωμί του παιδιού της στό σκολειό. Τότε τής λέει ή πέρδικα: — «Πάρε καί τούτο τό ψωμί, νά τό δώσεις του παιδιού μου.» — «Δέν τό γνωρίζω», λέει ή κουκουβάγια. — «Όποιο παιδί, λέει ή πέρδικα, δεις ότι είναι όμορφότερο, εκείνο είν' τό παιδί μου». Πηγαίνει ή κουκουβάγια, δίνει τό ψωμί του παιδιού της. Τηρά νά δει γιά τ' όμορφότερο, δέν έβλεπε κανένα άλλο όμορφότερο άπ' τό δικό της, καί παίρνει τό ψωμί καί τό πηγαίνει πίσω στήν πέρδικα καί τής λέει: — «Πάρε τό ψωμί σου, γιατί έγώ δέν είδ' άλλο όμορφότερο παιδί άπό τό δικό μου».

5. Ο γέρος κι οι παντούφλες

Μιά φορά κάποιος περνούσε από ένα μέρος κι είδε ένα γέρο που τουρτούριζε μέσα στο κρύο. Τήν άλλη μέρα, που ήταν να περάσει από κεϊ, πήρε μαζί του κι ένα ζευγάρι παντούφλες καί του τίς έδωσε. Τήν άλλη μέρα, που πέρασε πάλι από κεϊ, ρωτάει τό γέρο: «Πώς πās γέρο, ζεσταίνεσαι μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι;» Κι ό γέρος: «Ζεσταίνομαι, γιέ μου, έχε τήν ευχή μου». Τήν άλλη μέρα πάλι τά ίδια: «ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι;» Κι ό γέρος: «ζεσταίνομαι, γιέ μου, έχε τήν ευχή μου». Καί κάθε μέρα που περνούσε από κεϊ έπρεπε να ρωτήσει τό γέρο: «πώς πās, γέρο, μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι, ζεσταίνεσαι;» ώσπου βαρέθηκε πιά κι ό γέρος κι έβγαλε τίς παντούφλες καί του τίς έδωσε. «Μήτε έγω να τίς φορώ, του λέει, μήτ' έσύ να μέ ρωτās "ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι"».

Ερωτήσεις

1. Στους παραπάνω μύθους να υπογραμμίσετε τό επίμυθιο, όπου υπάρχει. "Όπου δέν υπάρχει, να τό διατυπώσετε σεις.
2. Ποιά είναι ή γνώμη σας γιά καθένα επίμυθιο;

Παράδοση

Ο πεζοδρόμος του Μαραθώνα

Η παράδοση γιά τόν πεζοδρόμο του Μαραθώνα είναι πολύ παλιά. Ο Πλούταρχος γράφει πώς κατά μία πληροφορία τήν είδηση γιά τή νίκη στο Μαραθώνα τή μετέφερε ό Θέρισπιπος ό Έρχιεύς. «Οί πίο πολλοί όμως» προσθέτει, «λένε πώς απ' τόν τόπο τής μάχης έτρεξε όρμητικός κι άρματωμένος ό Εύκλής, έφτασε μπροστά σίς πόρτες τών αρχόντων καί πρόφτασε μόνο να πεί χαίρετε καί χαιρομεν κι άμέσως έπεσε νεκρός». Κατά τό Λουκιανό τήν είδηση μετέφερε ό ήμεροδρόμος Φιλιππίδης (ή Φειδιππίδης), που κι αυτός ξεψύχησε άμέσως.

Η παρακάτω παράδοση διατηρήθηκε ως τίς μέρες μας στά χωριά

της Ἀττικῆς. Τὴν ἔχει πρωτογράψει ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας κι ὁ Ν. Πολίτης τὴν περιέλαβε στὸ βιβλίο του Παραδόσεις.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιά φορά μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοί μέ ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νά σκλαβώσουν τὴ χώρα καί ἀπ' ἐκεῖ νά περάσουν στὴν Ἀθήνα. Δέν ἐπῆγαν γραμμὴ στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες φύλαγαν μέ πολλὰ πλεούμενα καί τρικάρτα τὸν Πειραιά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητη δύναμη τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα τὰ περίγυρα χωριά καί ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τούς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τούς σπάσαμε· δέ θά ἰδοῦν τὴ στράτα νά φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ ἐχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἷμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζά* τοῦ Βρανᾶ καί ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρυ. Ἐσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καί κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νά γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τούς κυνήγησαν κι ἐκεῖ τούς κατάσφαξαν· κανεὶς ἀπὸ τούς ἐχτροὺς δέν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νά φέρουν τὴν εἶδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἕνας ἔτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζός κι ἀρματωμένος. Ὁ πεζὸς ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμό καί κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες, ἔτρεξαν κοντά του:

«Σταμάτα», τοῦ φώναζαν, «σταμάτα!».

Ἦθελαν νά τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιά στιγμή νά πάρει φύσημα*, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό· ἐκεῖ ἐπῆγε νά ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νά πέσει. Ἀντρειεύεται* τότε καί παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καί μιά καί δυὸ ἔφτασε στὸ τέλος στὴν Ἀθήνα.

«Ἐνίκησαμεν!», εἶπε κι ἔπρεσε αὐτός κι ἐξεψύχησε. Ὁ καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δέν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ πού σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ πού πῆρε ἀνάσα ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός* του.

Τὸ πρῶτο χωριό τ' ὀνόμασαν Σταμάτα*, τὸ δεῦτερο Ψυχικό*.

ἄρμενα: ξάρτια τοῦ πλοίου, τὰ πλοῖα.

ριζά: πρόποδες.

φύσημα: ἀναπνοή.

ἀντρειεύομαι: ἐντείνω τὶς δυνάμεις μου.

κάμωμα: κατόρθωμα.

Σταμάτα: χωριὸ τῆς Ἀττικῆς.

Ψυχικό: προάστιο τῆς Ἀθήνας.

Ερωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ένότητες καί νά δώσετε σέ καθεμιά κι ένα σύντομο τίτλο.
2. Ποιές διαφορές έχει ή νεοελληνική παράδοση μέ τίς άρχαίες, πού αναφέρονται στήν εισαγωγή; Μπορείτε νά τίς δικαιολογήσετε;
3. Γιατί ό πεζοδρόμος πεθαίνει καί στίς άρχαίες καί στή νεώτερη παράδοση;

1. Θ. Κακριδής

['Ο θάνατος του 'Οδυσσέα]

Η μελέτη 'Ο θάνατος του 'Οδυσσέα ('Οδυσσέως θάνατος) είναι παρμένη από τό βιβλίο του καθηγητή Ιωάννη Κακριδή 'Ομηρικά θέματα. 'Ο συγγραφέας ενδιαφέρεται ιδιαίτερα νά δείξει τή μεγάλη όμοιότητα πού έχουν πολλές όμηρικές διηγήσεις μέ παραμύθια έλληνικά καί ξένα.

Κάποτε ένας φίλος μου παραπονιόταν, γιατί ό ποιητής Καζαντζάκης* στήν 'Οδύσειά του παρουσίαζε τόν 'Οδυσσέα μετά τήν έπιστροφή του στήν 'Ιθάκη νά φεύγει πάλι, νά γυρίζει έδω κι εκεί μέσα στόν κόσμο καί στό τέλος νά πεθαίνει στόν Νότιο Πόλο. Ήταν καλλιεργημένος άνθρωπος καί ήξερε βέβαια πώς οί ποιητές έχουν άπόλυτη έλευθερία νά διαμορφώνουν όπως θέλουν τή ζωή καί τό θάνατο των ήρωικών μορφών πού έχουν καταντήσει σύμβολα. 'Ωστόσο είχε τή γνώμη πώς ύστερα από τό γυρισμό του στό νησί κοντά στήν Πηνελόπη καί στό λαό του ό 'Οδυσσέας δέν είχε πιά τίποτα άλλο νά κάνει παρά νά βασιλέψει ήσυχος, ώσπου νά γεράσει καί νά πεθάνει. Έπειτα από τόσες περιπέτειες καί περιπλανήσεις, όσες διαβάζουμε στήν 'Οδύσεια του 'Ομήρου, έχει κανείς τό αίσθημα πώς τίποτα πιά δέ θά τaráξει τή ζωή του πολύπαθου, μιά καί είδε πάλι τόν καπνό του τζακιού νά ύψώνεται πάνω από

Καζαντζάκης: ό γνωστός μας συγγραφέας του «Κατεπάν Μιχάλη» έχει γράψει ένα έπικό ποίημα μέ τόν τίτλο «'Οδύσεια», πού αποτελείται από 33.333 στίχους.

του παλατιού του τῆ στέγη. Κι εἶναι τόσο βαθύ καί στέρεο τό αἶσθημα αὐτό, πού κατά τῆ γνώμη τοῦ φίλου μου καμιά νεώτερη μυθοποιία δέν θά ἔχει ποτέ τῆ δύναμη νά τό κλονίσει: ὁ γυρισμός στήν Ἰθάκη σφραγίζει τό τέλος τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεά.

Πόση ἦταν ἡ ἐκπληξη τοῦ φίλου, ὅταν τόν βεβαίωσα ὅτι καί στήν ἀρχαιότητα, ἀπό τά χρόνια τοῦ Ὀμήρου κιόλας, εἶχαν πολλά νά διηγηθοῦν οἱ ἐπικοί ποιητές γιά τό θεῖο Ὀδυσσεά καί μετά τό γυρισμό του στήν πατρίδα. Ὁ ἥρωας εἶχε λέει καί πάλι ταξιδέψει, καί πάλι περιπλανηθεῖ, καί πάλι πολεμήσει. Καί ὁ θάνατός του κάθε ἄλλο ἦταν παρά ἓνας ἤρεμος θάνατος, στό κρεβάτι του, μέ τούς δικούς του καί τό λαό του γύρω του. Γιατί ὁ μύθος τοῦ Ὀδυσσεά δέν τελειώνει ἐκεῖ πού τελειώνει τό ἔπος τοῦ Ὀμήρου. Ἄν ἔχουμε τώρα τό αἶσθημα πώς μέ τήν ἐπιστροφή στήν Ἰθάκη ἡ ζωὴ τοῦ Ὀδυσσεά ἔχει πιά κλείσει, αὐτό τό χρωστοῦμε στό ὅτι τήν Ὀδύσεια τήν ξέρουμε ὅλοι, καί καλά μάλιστα, ἐνῶ τίς ἄλλες πηγές τοῦ μύθου – ἀποσπάσματα ἀπό χαμένα ἐπικά ποιήματα, ἀπό τραγωδίες καί ἄλλα – αὐτές τίς ξέρουν μόνο οἱ εἰδικοί φιλόλογοι. Καί ὁ Ὅμηρος μέ τήν τέχνη του πραγματικά μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση πώς ὅ,τι εἶχε νά εἰπωθεῖ γιά τόν ἥρωά του, εἰπώθηκε ἀπό τό δικό του ἔπος.

Ἄλλωστε μέσα στήν ἴδια τήν Ὀδύσεια ὁ ποιητής βάζει τόν Τειρεσία στὸν Κάτω Κόσμο, μιλώντας στὸν Ὀδυσσεά, νά τοῦ προμαντεύει ἓναν ἤρεμο θάνατο στήν Ἰθάκη σέ βαθιά γεράματα. Πρέπει ὅμως λέει πρῶτα, ἀφοῦ γυρίσει στήν πατρίδα του, νά ξεκινήσει πάλι γιά καινούργιο ταξίδι, γιά νά ἐξιλεώσει* τόν Ποσειδῶνα, πού ἐξακολουθεῖ νά εἶναι θυμωμένος μαζί του, γιατί τύφλωσε τόν γιό του τόν Πολύφημο: πρέπει νά περάσει στήν ἀπέναντι στεριά – στή Ρούμελη – καί νά προχωρήσει κατὰ τό ἐσωτερικό μ' ἓνα κουπί στὸν ὦμο. Κάποτε θά φτάσει σέ ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν ἰδεῖ ποτέ τους θάλασσα οὔτε καράβια οὔτε κουπιά, κι οὔτε ξέρουν τί θά πεῖ ἀλάτι. Τά φαγιά τους τά τρῶνε ἀνάλατα. Ὅταν λοιπὸν στούς τόπους αὐτοὺς τόν ἀπαντήσει* κάποιος στό δρόμο καί βλέποντας τό κουπί πού θά κρατεῖ ἐκεῖνος στούς ὦμους τό πάρει γιά λιχνιστήρι, τότε νά μπήξει ὁ Ὀδυσσεάς τό κουπί στή γῆ καί νά θυσιάσει στὸν Ποσειδῶνα. Ἐπειτα νά γυρίσει στήν Ἰθάκη, ὅπου, ὅπως τόν βεβαιώνει ὁ Τειρεσίας, θά τόν βρεῖ ὁ θάνατος μέσα σέ βαθιά γερατειά, ἔξω ἀπὸ τῆ θάλασσα καί τριγυρισμένον ἀπὸ τούς ὑπηκόους του, πού θά τούς ἔχει δώσει καί πλοῦτη καί εὐτυχία.

Νά λοιπὸν πού καί ἡ Ὀδύσεια τοῦ Ὀμήρου προλέγει καί ἄλλο τα-

ἐξιλεῶνω: ἐξευμενίζω, καταπαύω τό θυμό κάποιου.

ἀπαντάω (ἀπαντῶ): συναντῶ.

ξίδι στον πολυπλόκητο. Όσοσο οί νεώτεροι έπικοί θέλησαν νά πλουτίσουν τήν ίστορία του καί μέ καινούριες περιπέτειες καί πολέμους καί προπαντός νά του στερήσουν τόν ήρεμο θάνατο: ό Όδυσσέας τώρα θά πεθάνει βίαια, καί – τό χειρότερο – από τό χέρι ενός γιού του.

Ό Όδυσσέας, λένε, άφού ξεκουράστηκε λίγο στό νησί του, ξεκίνησε πάλι, κι άφού πέρασε όλη τήν Άκαρνανία έφτασε στή Θεσπρωτία. Εκεί βρήκε τόν άνθρωπο, πού μή γνώριζοντας τί είναι τό κουπί, τόν ρώτησε, γιατί κουβαλάει τό λιχνιστήρι. Άμέσως ό Όδυσσέας άκολουθώντας τή συμβουλή του Τειρεσία θυσιάζει στον Πόσειδωνα καί τόν εξιλεώνει. Στο μεταξύ γνώρίζεται καί μέ τήν Καλλιδίκη, τή βασίλισσα τής χώρας, καί δέν άργεί νά τήν παντρευτεί. Όταν ύστερα από λίγο ξεσπάει πόλεμος ανάμεσα στους Θεσπρωτούς καί στους Βρύγους, ό Όδυσσέας ξαναθυμάται τίς παλιές του δόξες, μπαίνει άρχηγός στους Θεσπρωτούς καί φυσικά νικάει. Άργότερα ή βασίλισσα πεθαίνει καί τότε ό Όδυσσέας παραδίνει τή βασιλεία στό γιό πού τούς είχε γεννηθεί στό μεταξύ – Πολυποίτης τ' όνομά του – καί ξαναγυρίζει στήν Ιθάκη. Η Πηνελόπη ζει άκόμα, του έχει μάλιστα γεννήσει κι άλλον γιό, τόν Πολιπόρθη. – Έδω πρέπει ν' άνοιξουμε μιά παρένθεση: ό άναγνώστης μου νά μή ρωτηθεί πώς δέν είχαν γεράσει στό μεταξύ ό Όδυσσέας καί ή Πηνελόπη καί πώς μπορούσαν άκόμα νά κάνουν παιδιά. Άς μήν ξεχνάει πώς οί ήρωες του μύθου καί τών παραμυθιών γεννάνε μόνο, όταν ό ποιητής τους τό θέλει. Άν τούς χρειάζεται νέους, τούς κρατάει νέους. Στην ποίηση δέν ισχύουν οί νόμοι τής πραγματικής ζωής.

Γυρισμένος όριστικά πιά στήν Ιθάκη ό Όδυσσέας έχει κάθε λόγο νά περιμένει πώς θά πεθάνει ήσυχος. Μά ή μοίρα του έγραφε άλλα. Γιατί στό μεταξύ είχε μεγαλώσει κάποιος άλλος μακρινός γιός του, ό Τηλέγονος. Του τόν είχε γεννήσει ή Κίρκη ή μάγισσα, τότε πού ό ήρωας φεύγοντας από τήν Τροία μέσα στις άλλες περιπέτειές του είχε ξεπέσει καί στό νησί της γιά λίγον καιρό. Στο μακρινό αυτό νησί, τήν Αίαια, είχε άναστήσει εκείνη τό γιό της, καί όταν μεγάλωσε, του φανέρωσε ποιός ήταν ό πατέρας του. Κι εκείνος θέλησε νά ταξιδέψει άναζητώντας τόν Όδυσσέα, μιά καί ή Κίρκη του έλεγε πώς δέν ήξερε πού βρισκόταν.

Σάν τόν πατέρα του κι ό Τηλέγονος άρχίζει τώρα νά άλωνίζει τά πέλαγα γυρεύοντάς τον. Κάποτε περνάει καί από τήν Ιθάκη. Άναγκασμένος από τόν καιρό, κι έπειδή του είχαν τελειώσει κι οί τρόφές στο καράβι, βγαίνει μέ τούς ναύτες του έξω, χωρίς νά φαντάζεται πώς πατάει τό χώμα τής πατρικής του γής, καί κατά τή συνήθεια τής έποχής κλέβει μερικά πρόβατα από τά κοπάδια πού έβοσκαν στήν έρημιά. Μά

τά κοπάδια ήταν του Ὀδυσσέα, καί ὁ βοσκός τρέχει στήν πόλη καί εἰδοποιεῖ τόν ἀφέντη του. Ἐκεῖνος ἀμέσως παίρνει τ' ἄρματα του καί βγαίνει νά τιμωρήσει τό ληστή. Στή μάχη πού ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στούς νεοφερμένους ξένους, ὁ Τηλέγονος σκοτώνει τόν πατέρα του, χωρίς φυσικά νά φαντάζεται ποιός ἦταν.

Παράξενα ἦταν λέει καί τ' ἄρματα τοῦ Τηλέγονου: τοῦ κονταριοῦ του ἡ μύτη δέν ἦταν χάλκινη· τό χαλκό τόν εἶχε ἀντικαταστήσει ἕνα ψαροκόκαλο! Εἶναι φυσικό νά φανταστοῦμε πώς σ' ἕνα τόσο μακρινό ταξίδι κάποτε ἔλειψε ὁ χαλκός ἀπό τό καράβι, καί ὁ Τηλέγονος σκέφτηκε τότε στήν ἄκρη τοῦ κονταριοῦ του νά βάλει τό κόκαλο ἀπό κάποιο μεγάλο ψάρι πού εἶχε ψαρέψει. Αὐτό τό φαρμακερό ψαροκόκαλο θανατώνει τώρα τόν Ὀδυσσέα.

Ὅταν ὁ Τηλέγονος ἔμαθε ποιόν εἶχε σκοτώσει, ἦταν πιά ἀργά. Ἐκλαψε τότε τόν πατέρα του, κι ἔπειτα πήρε τό σῶμα του, τήν Πηνελόπη καί τόν Τηλέμαχο μαζί του καί τούς πήγε στό νησί τῆς μητέρας του. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔθαψαν τόν Ὀδυσσέα μέ βασιλικές τιμές, οἱ δυό νέοι παντρεύονται τίς μητριεῖς των, ὁ Τηλέμαχος τήν Κίρκη καί ὁ Τηλέγονος τήν Πηνελόπη – καί πάλι ἄς μὴν ἀπορήσει ὁ ἀναγνώστης γιά τή διαφορά τῆς ἡλικίας ἀνάμεσα στούς ἄντρες καί στίς γυναῖκες τους.

Τήν ἱστορία αὐτή τή διηγόταν ἕνα ἔπος πού τό ἔλεγαν Τηλεγονία, γραμμένο λέει ἀπό ἕναν Κυρηναῖο ποιητή, τόν Εὐγάμμωνα. Τήν ἴδια ἱστορία, πού δέν ἀποκλείεται νά ἀπασχόλησε καί ἄλλους ἐπικούς, τήν πραγματεύτηκαν ἀργότερα καί οἱ τραγικοί*, Ἕλληνες καί Ρωμαῖοι.

Τήν πορεία τοῦ Ὀδυσσέα πρὸς τά μεσόγεια, ὥσπου νά φτάσει σέ μέρη πού νά μὴν ξέρουν τίποτα ἀπό θάλασσα, τήν ξαναβρίσκουμε στή βυζαντινὴ καί στή νεοελληνικὴ λαογραφία*. Ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἥρωας, τό ἴδιο καί ὁ προφήτης Ἡλίας κουβάλησε τό κουπί στὸν ὦμο του, ὡς τὴ στιγμή πού βρέθηκε ἀνάμεσα σέ ἀνθρώπους, πού τό σύνεργο αὐτό τούς ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστο. Γι' αὐτό λέει καί ὁ προφήτης ἔχει τά ξωκλήσια του χτισμένα στίς κορφές τῶν βουνῶν. Ὑπάρχει μάλιστα καί ἡ παράδοση πὼς τήν ἀπόφαση τῆς πορείας τήν πήρε, γιατί ἦταν ναυτικός κι εἶχε πολὺ βασανιστεῖ παλεύοντας μέ τά κύματα,

τραγικοί: οἱ ἀρχαῖοι ποιητές πού ἔγραψαν τραγωδίες (π.χ. ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης κ.ἄ.).

λαογραφία: τὰ δημιουργήματα ἐνός λαοῦ: π.χ. τὰ παραμῦθια, οἱ παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὰ δημοτικὰ τραγούδια, οἱ παροιμίαι, ἡ λαϊκὴ τέχνη κτλ. (λέγονται καί μέ τό διεθνὴ ὄρο *φολκλόρ*). Λαογραφία ἐπίσης λέγεται καί ἡ ἐπιστῆμη πού ἐξετάζει τὰ λαϊκὰ δημιουργήματα.

δέν ήθελε λοιπόν ούτε ν' άκούει πιά για θάλασσα.

"Ότι έχουμε νά κάνουμε μ' ένα λαϊκό θέμα μέ άρκετη διάδοση στον κόσμο, τό δείχνει ή άκόλουθη μαρτυρία: «Λένε πώς κάποιος Έγγλέζος ναυτικός, πού είχε πιά βαρεθεί τό επάγγελμά του μέ τά τόσα του ρίζικα, μόλις γύρισε στό λιμάνι τής πατρίδας του, πήρε ένα κουπί καί τράβηξε κατά τά μεσόγεια γυρεύοντας νά βρει ανθρώπους πού νά μήν ξέρουν τήν άγρια θάλασσα. Πήγαινε από τόπο σέ τόπο φορτωμένος τό κουπί στήν πλάτη, χωρίς νά σταματάει πουθενά, ώσπου έφτασε κάποτε σ' ένα χωριό, κι εκεί τόν ρώτησαν, τί ήταν τό παράξενο πράγμα πού κρατούσε. Όταν άκουσε τήν άπορία αυτή, πήρε άμέσως τήν άπόφαση καί έγκαταστάθηκε στά μέρη αυτά. Τήν ίδια παράδοση τήν άναφέρουν παλιές ναυτικές ιστορίες: τήν ιστοροούν εκεί ναυαγοί μεταξύ τους, παίρνοντας επείτα όρκο πώς καί εκείνοι τό ίδιο θά κάμουν, φτάνει νά γυρίσουν πίσω στήν Άγγλία».

Ό γιός πού σκοτώνει τόν πατέρα του, χωρίς νά τόν ξέρει, είναι ένα θέμα πού μās είναι γνωστό από τό μύθο του Οιδίποδα καί άλλους, ελληνικούς καί ξένους. Τ' όνομα του νέου, Τηλέγονος, είναι από τά «έκφραστικά» πού λέμε: αυτός πού γεννήθηκε μακριά από τόν πατέρα του. Πλάστηκε κατά τό Τηλέμαχος: ό γιός πού ό πατέρας του πολεμεί στά ξένα. Καί ό δεύτερος γιός τής Πηνελόπης έχει τό έκφραστικό όνομα, Πολιπόρθης: αυτός πού ό πατέρας του κούρσενε κάστρα πολλά.

Άσυνήθιστος είναι ό τρόπος πού πεθαίνει ό Όδυσσέας, από τό ψαροκόκαλο. Είπαν – καί δέν αποκλείεται νά είναι σωστό – πώς ό έπικός πού έφτασε στήν επίνοια* αυτή παρασύρθηκε από μιά λαθεμένη εξήγηση μιάς φράσης τής Όδυσσεΐας, εκεί πού ό μάντης Τειρεσίας όρίζει στον ήρωα τόν τρόπο του θανάτου του. – Θά πεθάνεις, του λέει, έξω από τή θάλασσα, έξ' άλός – αυτό δέν είναι τό όνειρο κάθε ταξιδεμένου; Αύτή ή έκφραση παρεξηγήθηκε από τόν νεώτερο έπικό, πού νόμισε πώς έννοούσε πώς ό Όδυσσέας θά πέθαινε άπό τή θάλασσα – γιατί κι αυτό μπορεί νά σημαίνει τό έξ' άλός –, μέ άλλα λόγια από ψαροκόκαλο (οί χρησμοί είναι πάντα σκοτεινοί).

Μέ τήν ιστορία πού διηγηθήκαμε δέν εξαντλήσαμε τά όσα οι άρχαιοποιητές είπαν για τόν Όδυσσέα καί για τήν Πηνελόπη καί για τίς γυναίκες πού ό ήρωας γνώρισε στά ταξίδια του. Πολλά από αυτά άνήκουν στήν προομηρική έποχή, προτού ό Όδυσσέας δεθεί στενά μέ τόν τρωικό μύθο. Η πρώτη του πατρίδα, πρίν τόν τοποθετήσουν στό νησί τής

επίνοια: επινόηση.

Ίθάκης, φαίνεται πώς ήταν ή Άρκαδία. Καί τό όνομά του γεννάει δυσκολίες, γιατί στή Βοιωτία, στήν Κόρινθο καί στήν Άττική τόν έλεγαν Όλυσσέα ή Όλυπτεά. Λάμδα έχει καί ή λατινική μορφή τοῦ όνόματος του: Ulixes. Πολλοί φιλόλογοι πίστευαν άλλοτε πώς ό Όδυσσεάς ήταν άρχικά θεός, πού άργότερα ξέπεσε σέ θνητό ήρωα. Η γνώμη αὐτή, πού διατυπώθηκε άλλωστε καί γιά πολλούς άλλους ήρωες, δέ φαίνεται σωστή. Ωστόσο, τί άκριβώς στάθηκε ό Όδυσσεάς στήν παλιά έποχή, είναι ζήτημα άν θά μπορούσαμε νά τό μάθουμε ποτέ.

Έρωτήσεις

1. Στήν Όδύσσεια τοῦ Όμήρου έχομε άλλες περιπλανήσεις τοῦ Όδυσσεά ύστερα από τήν άφιξη του στήν Ίθάκη; Πώς τελειώνει ή Όδύσσεια;
2. Τί «διηγόταν» ή Τηλεγονία τοῦ Εὐγάμωνα γιά τόν Όδυσσεά; Γιατί ό συγγραφέας λέει «διηγόταν» κι όχι διηγείται;
3. Πώς αποδειχνει ό συγγραφέας ότι ή προφητεία τοῦ Τειρεσία είναι ένα λαϊκό θέμα; Τί συμπεράσματα μπορούμε νά βγάλουμε άπ' τή διαπίστωση αὐτή;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν Άθήνα. Σπούδασε κλασική Φιλολογία στό Πανεπιστήμιο Άθηνών, Βιέννης, Βερολίνου καί Λειψίας. Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τής Θεσσαλονίκης από τό 1933 ως τό 1968, εκτός από τό διάστημα 1939 - 1945, πού ήταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Άθηνών. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ίνστιτούτου (1964 - 1967). Επίσης δίδαξε σέ πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Ίδιαίτερα ασχολείται μέ τόν Όμηρο. Έργα του: *Τό Μεταφραστικό Πρόβλημα, Περικλέους Έπιτάφιος, Όμηρικές Έρευνες, Όμηρικά Θέματα, Μελέτες καί άρθρα* κ.ά. Μετέφρασε μαζί μέ τόν Ν. Καζαντζάκη τήν Ίλιάδα καί τήν Όδύσσεια τοῦ Όμήρου.

Όδυσσεάς Έλύτης

Η Μάγια

Ό Όδ. Έλύτης εκτός από ποιήματα έγραψε καί μερικά τραγούδια (ποιήματα γραμμένα ειδικά γιά μελοποίηση) πού δέν τά ύποτιμᾶ καθόλου, όπως σημειώνει στήν εισαγωγή τής συλλογής Τά ρω του έρωτα (όπου άνήκει καί ή Μάγια). Τό τραγούδι κινείται στόν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ.

Η Πούλια* πῶχει ἑφτά παιδιὰ
μέσ' ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς περνᾷ.

Κάποτε λίγο σταματᾷ
στό φτωχικό μου καί κοιτᾷ:

- Γειά σας τί κάνετε; Καλά;
- Καλά. Πῶς εἶναι τὰ παιδιὰ;

- Τί νά σᾶς πῶ; ἐκεῖ ψηλά
τά τρώει τ' ἀγιάζι* κι ἡ ἔρημιά.

- Γι' αὐτό πικραίνεσαι, Κυρά,
δὲ μοῦ τὰ φέρνεις ἐδῶ - νά;

- Εὐχαριστῶ, μά 'ναι πολλά,
θά σοῦ τή φᾶνε τή σοδειά.

- Δῶσε μου κάν τήν πιό μικρή,
τὴ Μάγια τὴν ἀστραφτερή.

- Πάρ' τη λοιπόν κι ἔχε στό νοῦ
πῶς θά 'σαι ὁ ἄντρας τ' οὐρανοῦ.

Εἶπε. Καί πρὶν βγάλω μιλιὰ,
μοῦ τὴν καρφώνει στά μαλλιὰ.

Λάμπουνε γύρω τὰ βουνά,
τά χέρια μου βγάνουν φωτιά.

Κι ἡ Πούλια πῶχει ἑφτά παιδιὰ
φεύγει καί μ' ἀποχαιρετᾷ.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μερικά στοιχεῖα παραμυθιοῦ στό ποίημα.
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τὴν εὐτυχία τοῦ φτωχοῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Πούλια: ἀστερισμός πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑφτά ἀστέρια.
ἀγιάζι: πρῶνι ψύχρα τοῦ χειμῶνα, ὅταν ἔχει ξαστεριά· πάχνη.

XVI. Λαϊκό θέατρο

Ὁ Καραγκιόζης

Τό κείμενο είναι μέρος από μία επιφυλλίδα τοῦ Φῶτου Πολίτη, πού δημοσιεύτηκε στήν «Πρωία» τόν Ἰούλιο τοῦ 1931. Ὁ συγγραφέας του ἦταν διαπρεπής σκηνοθέτης καί κριτικός τοῦ θεάτρου.

Τρεῖς, τέσσερις γενιές Νεοελλήνων δέ βαρέθηκαν τάχα ν' ἀκοῦν ἐπί ἑκατό χρόνια τίς κουτοπόνηρες κουβέντες τοῦ καμπούρη ἥρωα; Τό θέατρο ἄλλωστε τοῦ Καραγκιόζη δέν ἔχει καμιά σπουδαία ἐξέλιξη. Προσετέθησαν, τά τελευταῖα ἰδίως χρόνια, μερικοί καινούριοι τύποι, ἀλλά μέ δυσκολία μεγάλη ἔγινε ἡ πολιτογράφησή τους στήν πανένια σκηνή. Χωρίς τό Μορφονιό ἢ τό Νησιώτη μπορεῖ νά παίξει ὁ Καραγκιόζης, ποτέ ὅμως χωρίς τό Ντερβέναγα, τόν μπαρμπα - Γιῶργο, τό Χατζηαβάτη ἢ τόν Πασά. Ἄλλ' ὅταν τά κυριότερα πρόσωπα παραμένουν τά ἴδια, μεγάλη ποικιλία δέν μπορεῖ νά υπάρξει στήν πλοκή, στίς περιπέτειες καί γενικά στήν ὑπόθεση τῶν παιζομένων ἔργων. Κι ὅμως, τό κοινό τοῦ Καραγκιόζη δέν παραπλόνεθηκε ποτέ γι' αὐτό. Θέλει νά βλέπει τούς ἴδιους, μονόπλευρους, σκιῶδεις ἥρωες νά ἐκφράζουν τά ἴδια συναισθήματα, ἐνῶ σπάνιοι εἶναι οἱ θεατές ἐκεῖνοι, πού βλέπουν γιά δεύτερη ἢ τρίτη φορά στό θέατρο ἕνα πετυχημένο δρᾶμα ἢ μία περιπετειώδη φάρσα.

Ἐσωτερικά, ὁ Καραγκιόζης μποροῦσε, χρόνια τώρα, νά εἶχε ὑπερνηκῆθαι ἀπό τό ζωντανό θέατρο· ἐξωτερικά, ἀπό τόν κινηματογράφο. Κι ὡστόσο ἡ νεοελληνική αὐτή *commedia dell' arte** δέν ἔχει ὑποστῆ σοβαροῦς κλονισμούς. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στόν καθαρῶς λαϊκό χαρακτήρα τοῦ θεάτρου αὐτοῦ. Ὅχι σέ λαϊκή παράδοση· γιατί ὁ Καραγκιόζης εἶναι κάπως νεώτερος τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου· οἱ ἀπαρχές του συμπύπτον με τήν Ἐπανάσταση· μποροῦσε λοιπόν εὐκόλα νά τόν καταπνίξει τό θέατρο, πρὶν καλοπροφτάσει τό ἀσιατικό αὐτό προϊόν νά πιάσει κι ἐδῶ ρίζες. Κι ὅμως ἡ ἐπικράτηση τοῦ Καραγκιόζη ἦταν ραγδαία κι ὀριστική. Ἐπαναλαμβάνω, πῶς τοῦτο ὀφείλεται στόν

commedia dell' arte: θεᾶτρο λαϊκό μέ σχηματοποιημένους τύπους ἀνθρώπων. Ἀναπτύχθηκε στή Δύση.

καθαρώς λαϊκό του χαρακτήρα. Ἀλλά ἡ διαπίστωση αὐτὴ δὲ μᾶς φωτίζει ἄρκετά.

Ὁ Καραγκιόζης ἦρθε ἀπ' τὴν Ἀσία, σάν λαϊκὴ θεατρικὴ τέχνη, διαμορφωμένη ἀπὸ τὸ ἀλάθευτο ἔνστιχτο τοῦ πλήθους. Ἐδῶ ὅμως ἀπόχτησε τοὺς λαϊκοὺς τύπους του· καὶ ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ του. Τὸ κάθε πρόσωπο ἔχει τὸ ὕφος του, τὴ φωνὴ του, τὸ χαρακτήρα του, τὴν ἰδιότυπη κουβέντα του· ὅλα αὐτὰ χαραγμένα μὲ ἄδρές, παχιές γραμμές, χωρὶς ἀστείους ρεαλισμούς. Λεῖπει βέβαια κάθε πνευματικὴ λεπτότης, ὡστόσο ὁ γενικὸς ρυθμὸς ἔχει ἀλήθεια μέσα του. Τὸ κάθε πρόσωπο εἶναι χοντροκομμένος συνθετικὸς τύπος, ὁ Ἀρβανίτης, ὁ Τοῦρκος, ὁ Ἑβραῖος, ὁ Νησιώτης, ὁ Ζακυθινός, κι ἀνάμεσα σ' αὐτούς, πῶς ἀνεπτυγμένος, ὁ συνθετικὸς τύπος τοῦ πονηροῦ ραγιᾶ: ὁ Καραγκιόζης. Μιμεῖται κι ὁ καραγκιοζοπαίχτης γλωσσικὰ ἰδιώματα καὶ προφορές· ὅμως τὰ ὑποτάσσει ὅλα σ' ἓνα ρυθμὸ πού τὸν ἀκοῦς καθαρά, τὸν νιώθεις. Ἡ μισοκομμένη πάντα, γρήγορη φράση τοῦ Βελη Γκέκα, πού θαρρεῖς καὶ κατακυλοῦν σάν κοτρόνια τὰ τεχνητὰ ἢ αὐθόρμητα μονοσύλλαβά του, ἢ παχιά λιπαρὴ κουβέντα τοῦ μπαρμπα - Γιώργου, ἢ ὀξεία, τενορίστικη* φωνὴ τοῦ Ζακυθινοῦ, συρτὴ καὶ δυναμωμένη σὲ κάθε τελικὴ συλλαβή, καὶ τέλος ὁ «σπηλαιώδης» τόνος τοῦ Καραγκιόζη, ἢ ἀλλόκοτη ἐκείνη φωνὴ πού ἀποκαλύπτει βάραθρα πονηριάς, σμίγουν ὅλα σ' ἓνα θεατρικὸ ρυθμὸ ζωηρότατο. Ὡς καὶ τ' ἀλλεπάλληλα καταχειρίσματα πού δέχονται ὁ σιὸρ Διονύσιος ἢ ὁ Χατζηαβάτης ἀπὸ τὸν καμποῦρη ἥρωα, θαρρεῖς καὶ τονίζουν κάποιον ἀνάκουστο σκοπὸ.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχειώδη, χοντροκομμένα, ἐντελῶς πρωτόγονα ἀκόμη, ὅμως κλείνουν μέσα τους θεατρικὴν οὐσία. Ὁ λαὸς ἔχει πάντα σίγουρο ἔνστιχτο καὶ τότε μονάχα ἀφήνει τὰ κέρδη του, ὅταν ἡ προσωπικὴ τέχνη, βγαίνοντας ὀλόγισια ἀπὸ λαϊκὴ πηγή, τοῦ χαρίσει αἰσθητικὴ ἀπόλαυση βαθύτερη. Σ' ἐμᾶς, αὐτὸ δέν ἔγινε. Καὶ τὸ θέατρό μας, πού χίμησε σὰ φλογερὴ ρουκέτα πρὸς τὰ ὕψη, ἔκαμε τὴ μοιραία καμπύλη του κι ἔσβησε. Ὁ Καραγκιόζης ὅμως μένει. Ὑφίσταται, σάν πρωτόγονη μορφὴ θεάτρου, πού ἱκανοποιεῖ πάντα τὸ λαϊκὸ του ἀκροατήριο.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιὰ εἶναι ἡ προέλευση τοῦ Καραγκιόζη, πότε ἐμφανίζεται στὴν Ἑλλάδα καὶ πού ὀφείλεται ἡ ἐπικράτησή του;
2. Γιατὶ δέν μπορεῖ νὰ ἐξελιχθεῖ τὸ θέατρο τοῦ Καραγκιόζη;

τενορίστικη φωνή: φωνὴ τενόρου.

3. Ποιούς τύπους του λαϊκού αυτού θεάτρου γνωρίζετε και ποιά είναι το χαρακτηριστικό του καθενός;

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1890 - 1935). Γιός του λαογράφου Ν. Γ. Πολίτη γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Επίσης σπούδασε στη Γερμανία σκηνοθεσία θεάτρου. Διακρίθηκε ως σκηνοθέτης και θεατρικός κριτικός. Έγραψε τα θεατρικά έργα: *Ο Βρικόλακας*, *Ταιμιστής* και *Καραγκιόζης ο Μέγας*.

Μάρκος Ξάνθος

Τά επτά θηρία και ο Καραγκιόζης

Σέ κάποιον τόπο ο Βεζίρης ή Πασάς έχει πεθάνει. Τήν εξουσία άσκει ή Έμινέ, πού είναι κακόψυχη και κατατρέχει τήν έγγονή της και μοναχοκόρη του Πασά Σερίνη ή Σερίνα, γιατί άγαπάει ένα «γκιαούρη», πού όνομάζεται Άλέξανδρος ο Μακεδών.

Στό μεταξύ, σ' ένα βαθύ σπήλαιο εμφανίζονται έφτά θηρία, φίδια τεράστια, πού τρομοκρατούν τή χώρα. Βάζουν τότε ντελάλη τό Χατζηαβάτη να διακηρύξει τά έξής: «όποιος μπορέσει να φονεύσει τά επτά θηρία πού εύρίσκονται μέσα εις τό καταραχιασμένον σπήλαιο, αυτός θα πάρει τήν ώραίαν Σερίνην και μετά τόν θάνατο τής νενές* της θα περιλάβει και τόν θρόνον».

Ο Χατζηαβάτης πράγματι γυρίζει τίς γειτονιές έχοντας ως βοηθό του τόν Καραγκιόζη.

Σκηνή Γ'

Καραγκιόζης, Δερβέναγας, Χατζηαβάτης, Ταχή

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ - (Του φωνάζει) Ρεεεεε! Παραπέρα, μή ξυπνήσει τό καραγκιοζέικο και ζητάει ψωμί! Λοιπόν, άς αρχίσω να λαλάω! "Ω! ώ! τά ξέχασα να δείς πώς τό 'πε τό πρώτο; τό πρώτο και τό τελευταίο δέν θυμάμαι, τά άλλα τά 'χω λησμονήσει. Να δείς πώς τό 'πε! (Προχωρεί και φθάνει εμπρός στό σαράι*). "Α! ά! τό βρήκα. Άκούσαμε, ακούσατε,

νενέ: γιαγιά.

σαράι: παλάτι, ανάκτορο.

ἀκούσατε, καί ὅσοι δέν ἀκούσατε τί μέ μέλλει ἐμένα! Ποῦ ἦταν ἡ Ψιψιρίνη καί τὰ γρόσια μέ τούς μαραγκούς πού θά κοιμοῦνται καί στόν ὕπνο τους θά διαβάζουν τόν «Χρόνον»!* Καί τὰ κερκινέζια μέ τούς αὐγουλάδες πού θά παίρναν τούς πατσάδες! Ἀκούσατεεε! Τό ἀτμόπλοιο «Μισιντζερή» ἀναχωρεῖ αὔριον ἡμέραν 12.30', ὦραν Σαββάτο καί ἔτος Ὀκτώβριος, διά Σπάρτην, Βόλον, Λάρισαν, Μυτιλήνην, Μενίδι, Τρίπολη, Καρδίτσα, Γιάννενα, Ἰββαλί, Ἀμέρικα! Ποίος ἔχει σκάφες γιά βούρτσισμα, καρέκλες γιά ξεκάρφωμα, ψάθες γιά τρύπωμα, βαρέλια γιά σουβάντισμα, καπέλα γιά βάφτισμα! Ἄ! ἄ! ἄλλος! ὁ καλός ὁ τροχιστής. Ποίος ἔχει ξουράφια, ψαλίδια, σουγιάδες, μαχαίρια, κανόνια, πολυβόλα γιά τρόχισμα; Πάρτε, ὁ καλός ὁ κουλουράς, πάρτε ποτήρια!... (Σταματᾶ.) Μωρέ, τί λέω ἐγώ; (Ἐνῶ αὐτός παραμιλᾷ ὁ Δερβέναγας εἶναι ἄνωθεν καί τόν κοιτᾶ). Πάρτε βάζα τοῦ γλυκοῦσουσου!... (Βλέπει τό τσαρούχι τοῦ Βεληγκέκα καί τραγουδᾶ.) Τσαρούχι βλέπω, ξύλο θά δώσω, θά μέ πάρει ὁ ἄνεμος ἀπό τίς κλοτσιές! Τί νά εἶναι αὐτό; Νά 'ναι ἀνεμότρατα; Ἄλλά ὄχι, ἀεροπλάνο εἶναι. (Ψηλαφίζει τόν Βεληγκέκα). Παναγίτσα μου! Ἔλα. (Πέφτει κάτω.)

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σοῦζα, ὦρέ μπεζεβέγκ*.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τρέμων.) Ναί, νάί ἦταν καί ὁ Δημοσθένης.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, τ' ἔρχεσαι, ὦρέ, πώ, νά τό κάνεις ἀντάρες, νταβαντούρια.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν τά 'χω πάρει ἐγώ τὰ γαιδουρία.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Τώ... τώρα, ὦρέ μπουζούκι, πώ, θά στό κάνω χαλάλ*, πώ, ἄλλο βολά, πώ, ξεύρεις πώς θά ντό τρῶς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ξέρω, δέν εἶναι ἀνάγκη νά κάνεις μπρόβα!

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – (Τόν κτυπᾶ.) Πώ, γιά, ἔστ' θά ντό τρῶς, πώ, ἄντε πάρτο, νά, νά, νά, νά!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ὦχ! ὦχ, θά ξεράσω, νά συγχωρεθοῦν τά πεθαμένα σου καί νά λιγοστεύσουν τά ζωντανά σου, δέ θέλω ἄλλο, σώνει.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σ' ἄρεσαν, ὦρέ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τί; σοῦ ἔκανε κανεῖς παράπονο; ὦραῖα ἦταν, ἄλλη φορά νά βάζεις πιό πολύ σάλτσα, τ' ἀκοῦς;

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλλο βολά νά τρῶς μαῦρο μαῦρο!

Χρόνος: ἐφημερίδες μ' αὐτόν τόν τίτλο βγήκαν πολλές μετά τό 1833. Ἐννοεῖ μάλλον τήν ἐφημερίδα Χρόνος πού ἐκδίδονταν στήν Ἀθήνα ἀπό τό 1903 ὡς τό 1922.

μπεζεβέγκ: παλιάνθρωπος.

θά στό κάνω χαλάλ: ἄς εἶναι, χάρισμά σου (δηλαδή: σοῦ κάνω χάρη αὐτή τή φορά).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, γιατί τώρα τό 'φαγα πράσινο.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, χαλάλ, χαλάλ. (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σέ καλή μεριά λένε, βρέ βλάκα. "Όχι κύριε, τό πῆρα ζήτημα ἀφιλοτιμίας. Θά πάω νά τοῦ λάβω τό λόγο. (Προχωρεῖ πρὸς τό σεράγιον καί φωνάζει. Μέ τίς φωνές τοῦ Καραγκιόζη βγαίνει ὁ Χατζη-αβάτης).

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν φωνάζει). Καραγκιόζη μου, τί ἔπαθες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σὺ εἶσαι, Χατζατζάρη;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ναί, ματάκια μου, ἐγώ, σήκω ἐπάνω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τόν φασκελώνει). Νά, νά, νά, στά μάτια σου, βρέ ἐλεεινέ. "Ἐτσι βγαίνουν; Καί νόμιζα πῶς εἶναι κλέφτες καί θέλουν νά μοῦ πάρουν τὰ λεπτά!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί, ἔχεις λεπτά, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λεπτά καί λεπτά.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Καί ποῦ τὰ βρῆκες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Νά, παιδί μου, λέω, ποῦ νά τρέχω νά λαλάω μέσ στούς δρόμους καί ἔκρινα καλόν νά ἔρθω νά ντελαλήσω ἀπόξω ἀπ' τό σαράι, ἐπῆγα λοιπόν, ἄρχισα νά λαλάω, ὅταν ἀκούω ἀπό τόν Ταχήρη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τόν ἐφέντη τόν Ταχήρ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναί, ναί, καί λέει ποιός ὁμορφοδιαλοστρογκυλοκομ-μένος νέος εἶναι αὐτός, ποῦ ντελαλεῖ τόσο γλυκά; Φωνάζει τόν ταμίας καί τοῦ λέει: δῶσε του πενήντα λίρες αὐτουνοῦ ποῦ λαλάει. Καί κατε-βαίνει ὁ ταμίας, Χατζατζάρη μου, καί ἀρχινάει ἀποδῶ. (Τοῦ δείχνει τό δάπεδον). Καί μοῦ μέτραγε ἴσαμε ἐδῶ. Ἀποδῶ καί πέρα δέν εἶχε ἄλλη νά σκορπίσει καί ἔφυγε, δηλαδή ἔμαθα ταγκό, φόξ κλότς, πόλκα καί βάλς.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Μήπως ἔφαγες ξύλο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σάν νά τό κατάλαβες.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Λοιπόν, τώρα ἔλα νά πᾶμε ἀπάνω νά πληρωθοῦμε καί νά τὰ μεράσουμε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν εἶναι ἀνάγκη!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τότε περίμενε ἐδῶ ἀκριβῶς. Νά πάω, νά πληρωθῶ ἐγώ καί νά ἔρθω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ἄντε, πήγαινε καί θά καλοπεράσεις. (Ὁ Χατζηαβά-της ἀνεβαίνει ἐνῶ ὁ Καραγκιόζης περιμένει κάτω).

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλτ, ὦρέ, πώ, ποῦ διαβαίνεις;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Βάρτου, μωρέ!

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ἐγώ εἶμαι, παλικαρά μου, ἀσίκη μου, ἐγώ, ντερβίση μου, ἐγώ ὁ Χατζηαβάτης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Άκου ή μαλαγάνα, ό λιγδοκουτάλας, πίτσι πίτσι, γλιτώνει τό ξύλο. Νά 'μουνα έγώ, ούτε θά πρόκανα νά άνέβω καί θά μουό κάναν ύποδοχή.

ΤΑΧΗΡ – Ποίος είναι;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Έγώ, πολυχρονεμένη μου.

ΤΑΧΗΡ – Κόπιασε μέσα, Χατζηαβάτη, μή ντρέπεις, έλα έδω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Α μπά, δέν ντρέπουμε! Ντροπή θέλει έδω;

ΤΑΧΗΡ – Δώσε εις τόν κύριον Χατζηαβάτην ένα χαλβά! Σου άρέσει, Χατζηαβάτη; Είναι καλός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Ωραίος, άριστος! Έ ρέ χαλβάς. Βάλε λίγον άκόμα, γιατί μου άρέσει ξεύρεις.

ΤΑΧΗΡ – “Αν θέλεις άλλο τίποτε, μή ντρέπεις.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Αμπα, δέ ντρέπουμε.

ΤΑΧΗΡ – Νά, πάρε τέσσαρες λίρες καί πήγαινε στό καλό καί νά περνάς άποδω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Προσκυνω, έφέντη μου, καί σās εύχαριστω πολύ! Πέτρα νά μή βρεθει νά σκουτάψετε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μά τί διάβολο, δέ βαριέται νά τά λέει;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Κατεβαίνει). Καραγκιόζη μου, σωθήκαμε· έπήραμε τέσσαρες λίρες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Ωραία, βάλτες κάτω νά τίς μεράσω.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί νά μεράσεις, παιδί μου, σάμπως είναι οί πολλές; τέσσαρες είναι· δύο έγώ, δύο έσύ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – “Α μπά, δέν είναι έτσι· θά μοιραστούν διά τουό πολλαπλασιασμού.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – “Όχι, Καραγκιόζη, νά τό κάνεις σάν τήν άλλην φορά, νά μήν πάρω πεντάρα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Σιγά). Σάμπως θά πάρεις πεντάρα τώρα;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Τί ειπες, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μωρέ τίποτα. Βάλτα κάτω τώρα νά αρχίσει ή προπαίδεια.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τά βάζει κάτω). Ορίστε, νά σε βγάλω άπ' τήν ιδέαν.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ μου λές, σά Θεός θέλεις νά τά μοιράσω ή σάν άνθρωπος;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ρέ, πάντα σάν Θεός, Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λοιπόν, ό Θεός, Χατζατζάρη μου, άλλου δίνει πολλά, άλλου λίγα καί έμένα μου έδωσε πολλά αύτή τήν φορά, έσένα τίποτα.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – (Τόν πιάνει). Έλα, βάλτα κάτω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Κάτω κάτω. Λοιπόν, Χατζατζάρη, κάτω καλά. Παίρνω

μία ἐγώ, μία ἐσύ, μεράζω καλά;

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τώρα μάλιστα, μπράβο Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Έξακολουθών). Μία ἐγώ καί αὐτή πού περισσεύει, ἄς τήν πάρω ἐγώ γιά τόν κόπον μου.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Σάμπως εἶναι πρώτη φορά; Σέ ξεύρω τί χαμάλης εἶσαι. Φτού, νά χαθεῖς λοῦστρο! (Φεύγει).

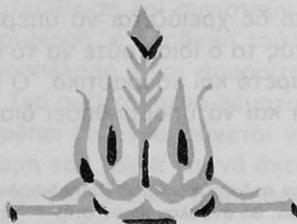
ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ φταῖς ἐσύ. Πάρτον, φίλε μου, στή δουλειά σου νά στά πάρει ὅλα. Δέν πειράζει, ἄλλη φορά θά προφυλάγουμε νά μήν πάρει πεντάρα.

Ἑρωτήσεις

Στήν σκηνή πού διαβάσατε τρία εἶναι τά βασικά πρόσωπα, ὁ Καραγκιόζης, ὁ Χατζηβαβῆς κι ὁ Δερβέναγας. Ἀπαντήστε στά ἑξῆς ἐρωτήματα, στηριζόμενοι πάντοτε στίς πράξεις τους καί τά λόγια τους:

1. Ποῖόν τύπο ἀντιπροσωπεύει ὁ καθένας;
2. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορετική συμπεριφορά τοῦ Καραγκιόζη ἀπέναντι στό Δερβέναγα καί ἀπέναντι στό Χατζηβαβῆ;

ΜΑΡΚΟΣ ΞΑΝΘΟΣ ἢ ΞΑΝΘΑΚΗΣ. Καταγόταν ἀπό τήν Κρήτη καί πέθανε τό 1932. Θεωρεῖται ἀπό τούς πῶς ἱκανούς καραγκιοζοπαιχτες. Εἶναι ὁ πρῶτος πού σκέφτηκε νά καταγράψει συστηματικά τίς παραστάσεις, πού ὡς τότε παραδίνονταν προφορικά ἀπό τό μάστορη στό βοηθό καί δέν τυπώνονταν.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Ήταν κοινή διαπίστωση ότι τό πρόγραμμα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν γενικά καί τά «Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα» τοῦ Γυμνασίου εἰδικότερα δέν ἀνταποκρίνονταν πιά στά δεδομένα καί στίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτό τό ΚΕΜΕ, στήν προσπάθειά του νά δώσει στό μάθημα τή θέση πού τοῦ ταιριάζει καί πού τοῦ ἀνήκει, ἦταν ἀνάγκη, παράλληλα μέ τή σύνταξη ἑνός νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος, νά προχωρήσει στήν ἐπεξεργασία νέων διδακτικῶν βιβλίων.

Τά «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» εἶναι τώρα κλάδος αὐτοτελῆς καί ἀνεξάρτητος στό μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Κατέχει κεντρική θέση στό πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου καί ἔχει συγκεκριμένη κατεύθυνση. Μ' αὐτόν συμπληρώνεται ἡ γλωσσική ἀγωγή, ἐνισχύεται ἡ ἐκφραστική ἰκανότητα καί διευρύνονται οἱ δυνατότητες ὀρθῆς ἐπικοινωνίας, ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικότητα, εὐαίσθητοποιεῖται ὁ μαθητής στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τόπου καί τοῦ καιροῦ, δένεται μέ τίς ρίζες του ταυτόχρονα, καλλιεργεῖται αἰσθητικά. Γι' αὐτό καί ἡ διδασκαλία τῶν κειμένων πρέπει νά εἶναι ἀνάλογη καί νά προσεχτεῖ ιδιαίτερα.

Τό ΚΕΜΕ καί ἡ ὁμάδα ἐργασίας, πού συνέταξε αὐτό τό βιβλίο, ἔθεσαν τοὺς ἐξῆς στόχους:

α) Νά ἐπιλέξουν κείμενα μέ ποιοτικά ἀξιόλογο περιεχόμενο. Αὐτό ἦταν καί τό βασικό κριτήριο σέ συνάρτηση βέβαια – κι ἐδῶ ἦταν ἡ πιό μεγάλη δυσκολία – μέ τήν ἀντιληπτικότητα τῆς ἡλικίας*. Ἐτσι τό κάθε κείμενο ἔχει ἀπό μόνο του τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά μιλήσουν ἄμεσα στό μαθητή. Σ' αὐτό τό μάθημα καί σ' αὐτή τήν τάξη δέν ἀποβλέπουμε τόσο σέ παροχή εἰδικῶν γνώσεων καί πληροφοριῶν. Πολύ περισσότερο δέν ἀποβλέπουμε σ' ἕνα στεῖρο αἰσθητισμό ἢ λογοτεχνισμό. Γι' αὐτό καί δέ χρειάζεται νά ὑπερκεράσει ὁ διδάσκων τό κείμενο ἀναπτύσσοντάς το ὁ ἴδιος οὔτε νά τό παραφορτώνει μέ «γνώσεις» κάνοντάς το βαρετό καί κουραστικό. Ὁ ρόλος τοῦ διδάσκοντος εἶναι νά καθοδηγήσει καί νά ὑποβοηθήσει διακριτικά τό διάλογο τοῦ

* Κείμενα τῶν μεγάλων πεζογράφων μας (Παπαδιαμάντη, Βιζυηνοῦ κλπ.), πού εἶναι γραμμένα στήν καθαρεύουσα, θά ἀνθολογηθοῦν στήν Γ' τάξη, σύμφωνα μέ τό ἀναλυτικό πρόγραμμα, ὅπου ἡ κατάταξη τῆς ὕλης θά εἶναι ἱστορική.

μαθητή με τό κείμενο. Κάθε λοιπόν έρώτηση θά πρέπει νά ξεκινάει από τό κείμενο, νά αναφέρεται σ' αυτό καί νά έπιστρέφει σ' αυτό. Τά ειδικότερα θέματα πού θά διδαχτούν, καθώς καί μεθοδικές όδηγίες, ύπάρχουν στο άναλυτικό πρόγραμμα.

β) Νά περιλάβουν καί σύγχρονα κείμενα, πού βρίσκονται πιό κοντά στα προβλήματα τής τωρινής πραγματικότητας. Έπειδή έκρινανότι δέν πρέπει νά αποκλειστούν αξιόλογα κείμενα λόγω μεγέθους, έβαλαν καί αποσπάσματα από μυθιστορήματα ή νουβέλες φροντίζοντας νά έχουν σχετική αύτοτέλεια.

γ) Νά κατατάξουν τά κείμενα πού διαλέχτηκαν, σέ μικρές θεματικές ένότητες σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό τους. Έτσι παρέχεται ή δυνατότητα γιά μιά πολύπλευρη θεώρηση του ίδιου θέματος, όταν διαβαστούν πολλά κομμάτια από τήν ίδια θεματική ένότητα. Τά θέματα τών ένότητων δέν καθορίστηκαν από πρίν, αλλά προέκυψαν από τά ίδια τά κείμενα πού είχαν συγκεντρωθεί. Τό σύνολό τους δίνει μιά πρισματική εικόνα τών θεμάτων πού αποτελούν κέντρα ενδιαφέροντος γιά τή λογοτεχνία μας.

δ) Νά συμβάλουν στή διδασκαλία προτάσσοντας σέ κάθε κείμενο μιά μικρή κατατοπιστική εισαγωγή, πού βοηθάει τό μαθητή νά τό παρακολουθήσει καλύτερα. Έτσι διευκολύνεται ή κατανόηση καί προετοιμάζεται ή διδακτική επεξεργασία. Τό λεξιλόγιο μπαίνει στο κάτω μέρος τής κάθε σελίδας, ώστε νά μή διασπᾶται ή επαφή του μαθητή μέ τό κείμενο.

ε) Νά συμβάλουν περισσότερο στή διδασκαλία προβάλλοντας μερικές έρωτήσεις στο τέλος του κάθε κειμένου. Οί έρωτήσεις αυτές, καθώς καί τό λεξιλόγιο, οί εισαγωγές καί οί πληροφορίες γιά τό συγγραφέα (πού δίνονται μετά τίς έρωτήσεις καί πού είναι σ' αυτή τήν τάξη σύντομες) δέν καλύπτουν τή διδασκαλία ούτε ύποκαθιστούν τό διδάσκοντα. Δίνουν μόνο τήν κατεύθυνση καί συνιστούν μιά κοινή βάση διδασκαλίας. Η σωστή παρουσίαση, ή απόδοση του περιεχομένου καί μιά πρώτη έρμηνευτική προσπέλαση είναι απαραίτητα, πρίν ό διδάσκων φτάσει στις έρωτήσεις. Στα συζητούμενα θέματα ό μαθητής, όπως καί στα άλλα μαθήματα, πρέπει νά ένθαρρύνεται νά εκφράζει έλεύθερα καί μέ παρησία τή γνώμη του, αλλά καί νά άκούει καί νά σέβεται τή γνώμη τών άλλων. Όρισμένες από τίς έρωτήσεις μπορούν βέβαια νά δοθοῦν καί σαν έργασίες γιά τό σπίτι.

Ἡ διδακτική ἐργασία ὅμως καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος βασίζεται κυρίως στή γνώση καὶ στήν εὐαισθησία τοῦ διδάσκοντος, στήν ἀγάπη του γιά τή λογοτεχνία καὶ στήν πίστη του γιά τή μορφωτική της ἀξία. Ἀπό δῶ προκύπτει ὁ σεβασμός γιά τὰ κείμενα, πού δέν πρέπει νά μεταβληθοῦν σέ πηγές πληροφοριῶν γιά διάφορες πολιτιστικές ἀξίες, ἀλλά νά μελετηθοῦν ὡς γνήσια ἔκφραση τῆς νεοελληνικῆς πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Τὰ κείμενα πρέπει νά τὰ ἀποτιμοῦμε πρῶτα ὡς λογοτεχνήματα.

Τέλος τό ΚΕΜΕ εὐχαριστεῖ κι ἀπό τή θέση αὐτή τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος πού ἀνταποκρίθηκαν στήν πρόσκλησή του καὶ ὑπέδειξαν κείμενα γιά τίς σχολικές συλλογές. Οἱ ὑποδείξεις τους βοήθησαν τό ἔργο τῆς ομάδας ἐργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. 'Ο άνθρωπος καί ή φύση

Σελ.

1. 'Ο ήλιος (ποίημα). 'Οδ. 'Ελύτη: 'Ο ήλιος ό ήλιάτορας.	7
2. Τό χωριό Μουριά (άπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: 'Η Παναγιά ή Γοργόνα	8
3. Νυχτερινή σιγαλιά (ποίημα). Γεωργ. 'Αθάνα: <i>Ειρμός</i>	11
4. Τό περιβόλι μας (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: 'Η άδελφούλα μου.	12
5. Τρία λιανοτράγουδα (ποίηματα). Γιάννη Ρίτσου: <i>Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τής πικρής πατρίδας</i>	16
6. 'Ενα πρόσχαρο χωριό (άπόσπασμα, πεζό). Κοσμά Πολίτη: <i>Τέρμα</i>	18
7. Τοπίο (ποίημα). Μήτσου Παπανικολάου, περιοδικό <i>Νέα 'Εστία</i> , 1959.	23
8. Τά καημένα τά πουλάκια (ποίημα). Ναπολ. Λαπαθιώτη: <i>Ποιήματα</i>	24
9. 'Η άνοιξη περαστικά (ποίημα). Τέλλου 'Αγρα: <i>Καθημερινές</i>	26
10. Οί συνθέσεις (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: <i>Αθηναικές επιστολές</i>	28
11. Πρωτομαγιά (ποίημα). Διον. Σολωμού: <i>Άπαντα</i>	30
12. Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!.. (ποίημα). Κωστή Παλαμά: <i>Άσάλευτη Ζωή</i> .	31

II. 'Η θρησκευτική πίστη

1. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς (δημοτικό τραγούδι, Αϊγινα). <i>Λαογραφία Β'</i>	35
2. Τό βλογημένο μαντρί (πεζό). Φώτη Κόντογλου: <i>Έργα, τ. Α'</i>	37
3. 'Ο ξένος τών Χριστουγέννων (πεζό). Στέφ. Δάφνη	43
4. 'Εσπερινός (ποίημα). Γεωργίου Δροσίνη: <i>Γαλήνη</i>	48
5. 'Ο σκληρόκαρδος γίγαντας (πεζό). 'Όσκαρ Ουάιλντ - μετ. 'Ελένης Μπόλλη: <i>Διηγήματα</i>	49
6. 'Η ψυχούλα (ποίημα). Διον. Σολωμού: <i>Άπαντα</i>	54
7. 'Ερημοκλήσι (άπόσπασμα, ποίημα). Τ. Παπατσώνη: <i>Έκλογή Β'</i>	56

III. Τό 1940 - 'Η Κατοχή

1. 'Η κραυγή του τόπου (άπόσπασμα, πεζό). Λουκή 'Ακρίτα: <i>Άρματωμένοι</i>	59
2. 'Ο γερο - Ταγματάρχης (άπόσπασμα, πεζό). 'Αγγ. Τερζάκη: <i>Άπριλης</i>	63

	Σελ.
3. Κεΐνοι πού ἐπράξαν τό κακό (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὅδ. Ἐλύτη: Ἄσμα ἥρωικό καί πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας.	68
4. Στήν ἐλεύθερη ὀρεινή Ἑλλάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γιάννη Μπεράτη: Ὀδοιπορικό τοῦ 43.	70

IV. Ἡ ἀγάπη γιά τοὺς συνανθρώπους μας

1. Ὁ ἀγώνας ἀρχίζει (ἀπόσπασμα, πεζό). Τάσου Ἀθανασιάδη: Ἀλβέρτος Σβάιτσερ.	79
2. Ὁ λόφος μέ τίς παπαροῦνες (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.	82
3. Ὁ μικρὸς Σουκρῆς (ἀπόσπασμα, πεζό). Μενέλαου Λουντέμη: Συννεφιάζει.	85

V. Οἱ φιλικοὶ δεσμοί

1. Ἡ Ξανθοῦλα (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	91
2. Ὁ κυνηγὸς μέ τὰ κίτρινα ἄσπερα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἡλ. Βενέζη: Αἰολικὴ γῆ.	92
3. Ὁ μπαρμπα - Γιάννης κι ὁ γάδαρός του (πεζό). Ἀργ. Ἐφταλιώτη: Νησιώτικες Ἱστορίες.	99
4. Ἡ βαρκάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γ. Θεοτοκά: Τό Δαιμόνιο.	103
5. Ἡ ἀγνώριστη (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα.	107

VI. Ἡ βιοπάλη

1. Τό βάφτισμα (πεζό). Δημ. Χατζῆ: Ἀνυπεράσπιστοι.	111
2. Ὁ Βάνκας (πεζό). Ἄντον Τσέχοφ - μετ. Κυριάκου Σιμόπουλου: Διηγῆματα.	116
3. Τό μαστορόπουλο (ποίημα). Γιώργου Κοτζιούλα: Ποιήματα.	122
4. Τό κορίτσι μέ τὰ σπύρτα (πεζό). Χάνς Κρίστιαν Ἄντερσεν - μετ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλου, περιοδικό Νέα Ἑστία, 1955.	123
5. Μακριὰ ἀπό τόν κόσμο (πεζό). Δημοσ. Βουτυρά: Ἄπαντα, τ. Β'.	127
6. Εἰδύλλιο (ποίημα). Ν. Χαντζάρα: Εἰδύλλια.	131

VII. Τό αγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Σελ.

1. Ὁ Βασίλης καί τό φίδι (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης. 135
2. Ἐλευθερία ἢ θάνατος (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ὁ καπετάν Μιχάλης. 139
3. Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἔρνεστ Χεμινγκουαίη – μετ. Δημ. Μπεραχᾶ: Ὁ γέρος καί ἡ θάλασσα. 143
4. Ἐπιτύμβιο (ποίημα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πικρῆς πατρίδας. 147

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

1. Ὕμνος εἰς τήν Ἐλευθερίαν (ἀπόσπασμα, ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα 151
2. Ὁ Βύρων στή σκλαβωμένη Ἀθήνα (πεζό). Δημ. Καμπούρογλου 153
3. Τοῦ Δήμου (δημοτ. τραγούδι). Ἀλέξη Πολίτη: Τό δημοτικό τραγούδι - Κλέφτικα 156
4. Τῆς Λένως Μπότσαρη (δημοτ. τραγούδι, Ἡπείρου). Παρνασσός Β' 157
5. Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα (πεζό). Πηνελ. Δέλτα: Παραμῦθια καί ἄλλα 158
6. Τό μήνυμα τοῦ Κολοκοτρώνη (πεζό). Σοφίας Μαυροειδῆ - Παπαδάκη: Τό λάλημα τῆς καμπάνας. 169
7. Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἄπαντα 178
8. Τό θυμωμένο καράβι (ποίημα). Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια 179
9. Ἔτσι ἦτανε (πεζό). Γιάννη Βλαχογιάννη: Μεγάλα χρόνια 180

IX. Παλιότερες μορφές ζωῆς

1. Ἡ ἐκδρομή (ἀπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶ Πολίτη: Στοῦ Χατζηφράγκου 185
2. Λωξάντρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Μαρίας Ἰορδανίδη: Λωξάντρα. 193
3. Τά μπουγάζια τ' Αἰβαλιῦ (πεζό). Φώτη Κόντογλου: Τό Αἰβαλί, ἡ πατρίδα μου 197
4. Τό κατευόδιο (ἀπόσπασμα, πεζό). Εὔας Βλάμη: Τό Γαλαξειδί 201

X. Ἡ ἀποδημία

1. Ἀλγομονῶ καί χαίρομαι (δημοτ. τραγούδι): ἀνέκδοτη παραλλαγή (πρβ. Λ.Α. ἀρ. 1908, σ. 57-58) 207

315

2. 'Ο γυρισμός του ξενιτεμένου (δημοτ. τραγούδι). Γιώργου Ίωάννου: <i>Παραλογές</i>	208
3. 'Ο ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: <i>Τά χελιδόνια</i>	210
4. <i>Νέα από τό χωριό</i> (ποίημα). Βάγκ - Βέι. - μετ. 'Αμαλίας Τσακνιά: <i>Κινέ- ζικη Ποίηση</i>	211

XI. Οικογενειακές σχέσεις

1. <i>Τρεις βίγλες θά του βάλω</i> (δημοτ. τραγούδι), Ν. Γ. Πολίτη: <i>Έκλογαί από τά τραγούδια του Έλληνικού λαού</i>	215
2. 'Η γιαγιά (πεζό). 'Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου: <i>Διηγήματα</i>	216
3. 'Η αδελφική αγάπη (δημοτ. τραγούδι)	219
4. 'Η μητέρα μου (άπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: <i>Αναφορά στόν Γκρέκο</i>	220
5. <i>Τό σπίτι μου</i> (άπόσπασμα, πεζό). Δ. Σωτηρίου: <i>Ματωμένα χώματα</i> ...	222
6. <i>Στή μνήμη του πατέρα μου</i> (ποίημα). Μελισσάνθης: <i>Τά ποιήματα</i> ...	227
7. <i>Πρώτα γενέθλια</i> (ποίημα). Λουκά Κούσουλα: <i>Σχηματοποίηση Β</i>	228

XII. Γνωριμία μέ τόν τόπο μας καί μέ άλλους τόπους

1. 'Ανεμοι (ποίημα). 'Οδυσ. 'Ελύτη: <i>'Ο ήλιος ό ήλιότορας</i>	233
2. <i>Σημάδια του τόπου</i> (άπόσπασμα, μελέτη). 'Αλκης Κυριακίδου - Νέ- στορος: <i>Λαογραφικά μελετήματα</i>	234
3. <i>Τρεις βράχοι</i> (άπόσπασμα, ποίημα). Γιώργου Σεφέρη: <i>Ποιήματα</i>	237
4. <i>Δυό ώρες πάνω από τό Αίγαιο</i> (πεζό). Κώστα Ούράνη: <i>Ταξίδια- 'Ελλάδα</i>	238
5. 'Έχει ό Θεός (άπόσπασμα, ποίημα). 'Οδ. 'Ελύτη: <i>Προσανατολισμοί</i> ...	244
6. <i>Στίς πλαγιές του Βέρμιου</i> (πεζό). Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: <i>Έλληνικοί ορίζοντες</i>	245
7. 'Ο Ταύγετος (πεζό). Κώστα Ούράνη: <i>Ταξίδια - 'Ελλάδα</i>	249
8. <i>Έγγλέζικα άκρογιαλία</i> (πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: <i>Άγγλία</i>	251
9. <i>Πατρίδα</i> (άπόσπασμα, ποίημα). Σαράντου Παυλέα: <i>Θαλασσινή Φήμη</i>	254

XIII. 'Η δοκιμασία της Κύπρου

1. <i>Στή σπηλιά</i> (άπόσπασμα, πεζό). Ρόδη Ρούφου: <i>Χάλκινη εποχή</i>	259
2. <i>Γρηγόρης Αύξεντίου</i> (ποίημα). Νίκου Κρανιδιώτη: <i>Έπιστροφή</i>	263
3. <i>Ταξί για τήν 'Αμμόχωστο</i> (πεζό). Γιώργου Φιλίππου - Πιερίδη: <i>Άλλο- φροσύνη</i> , περιοδικό « <i>Νέα Έποχή</i> », 1974.	265

XIV. Ἀθλητισμός

Σελ.

1. Καλλιπάτειρα (ποίημα). Λορέντζου Μαβίλη: Ἔργα.	271
2. Δρόμος 100 μέτρων (ἀπόσπασμα, πεζό). Πέτρου Χάρη: Δρόμος 100 μέτρων.	272
3. Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων (ποίημα). Κωστή Παλαμά: Ἀσάλευτη Ζωή.	276

XV. Λαογραφικά θέματα

1. Οἱ λαϊκές ἀφηγήσεις (Εἰσαγωγικό σημεῖωμα)	279
2. Ὁ τσοπάνης κι οἱ τρεῖς ἀρρώστιες (παραμῦθι). Δ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα.	281
3. Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα (παραμῦθι). I. Pio: Contes populaires grecques	283
4. Λαϊκοὶ μῦθοι: Τό φευγιό τῶν ζώων, Ὁ σαλίγκαρος κι ἡ κάμπια, Τό λιοντάρι καί ἡ σκνίπα, Ἡ πέρδικα κι ἡ κουκουβάγια. Δημ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Ὁ γέρος κι οἱ παντοῦφλες: Κυριάκου Χατζηγιάννου: Κυπριακοὶ μῦθοι.	289
5. Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθῶνα (παράδοση). Ν. Γ. Πολίτου: Παραδόσεις	292
6. Ὁ θάνατος τοῦ Ὀδυσσεύ (μελέτη). I. Θ. Κακριδῆ: Ὀμηρικά θέματα.	294
7. Ἡ Μάγια (ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα.	299

XVI. Λαϊκό θέατρο

1. Ὁ Καραγκιόζης (μελέτη, ἀπόσπασμα). Φώτη Πολίτη: Θεατρικές ἐπιφυλλίδες.	303
2. Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης (ἀπόσπασμα). Μάρκου Ξάνθου: Τά ἐπτά θηρία καί ὁ Καραγκιόζης.	305
Ὁδηγίες γιά τόν Καθηγητή:	310

ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ: ΤΑΣΟΣ ΚΟΥΣΤΑΦΑΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ' 1979 (1) - ΑΝΤΙΤ 180.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ: 3128/8-1-1979

ΕΚΤΙΜΩΝ Α.Ε.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ Γ', 1979 (I) — ΑΝΤΙΤ. 160.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ : 3138/8-1-1979
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔ.: «ΑΤΛΑΝΤΙΣ - Μ. ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗΣ & ΣΙΑ» Α.Ε.

